

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Emre KASAPOĞLU

ANTALYA İLİ ALANYA, GAZİPAŞA, GÜNDOĞMUŞ VE AKSEKİ İLÇELERİNDEKİ
SAĞALTMA OCAKLARI VE UYGULAMALARI

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Emre KASAPOĞLU

ANTALYA İLİ ALANYA, GAZİPAŞA, GÜNDOĞMUŞ VE AKSEKİ İLÇELERİNDEKİ
SAĞALTMA OCAKLARI VE UYGULAMALARI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Emre KASAPOĞLU'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Yavuz UYSAL (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL (İmza)

Üye : Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT (İmza)

Tez Başlığı: Antalya İli Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş ve Akseki İlçelerindeki Sağaltma Ocakları ve Uygulamaları
--

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 16/07/2020

Mezuniyet Tarihi : 06/08/2020

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Antalya İli Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş ve Akseki İlçelerindeki Sağaltma Ocakları ve Uygulamaları” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Emre KASAPOĞLU

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Emre KASAPOĞLU
Öğrenci Numarası	20175242002
Enstitü Ana Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL
Tez Başlığı	Antalya İli Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş ve Akseki İlçelerindeki Sağaltma Ocakları ve Uygulamaları
Turnitin Ödev Numarası	1361130841

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 196 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 23/07/2020 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 8

alıntılar dahil % 12 'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

23/07/2020

(imzası)

Dr. Öğr. Üyesi Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL

İÇİNDEKİLER

HARİTALAR LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	ix
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ALANYA, GAZİPAŞA, GÜNDOĞMUŞ VE AKSEKİ TARİHİ

1.1. Alanya	8
1.1.1. Türkleşmeden Evvel Alanya Tarihi	8
1.1.2. Türkleşmesinden Sonra Alanya Tarihi	10
1.2. Gazipaşa	15
1.2.1 Türkleşmeden Evvel Gazipaşa Tarihi	15
1.2.2 Türkleşmesinden Sonra Gazipaşa Tarihi	16
1.3. Gündoğmuş	18
1.3.1. Türkleşmeden Evvel Gündoğmuş Tarihi	18
1.3.2. Türkleşmesinden Sonra Gündoğmuş Tarihi	19
1.4. Akseki	21
1.4.1. Türkleşmeden Evvel Akseki Tarihi	21
1.4.2. Türkleşmesinden Sonra Akseki Tarihi	22

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HALK HEKİMLİĞİ

2.1. Türk Halk Hekimliğinin Kökeni	27
2.1.1. Kült.	27
2.1.1.1. Ateş ve Ocak Kültü	29
2.1.1.2. Atalar Kültü	32
2.1.1.3. Dağ Kültü	35
2.1.1.4. Su Kültü	39
2.1.1.5. Taş - Kaya Kültü	44
2.1.1.6. Ağaç Kültü	49
2.1.1.7. Demir Kültü	54

2.1.2. Büyü ve Nazar	58
2.2. İslamiyet'ten Önce Türk Halk Hekimliği	62
2.2.1. Şamanizm	62
2.2.2. Şaman	64
2.2.3. Şamanın Yetişme Tarzı	65
2.2.4. Şamanın Toplumdaki Görevleri	66
2.2.5. Şamanizm ve Kadın	68
2.2.6. Şamanların Elbisesi ve Araç-Gereçleri	69
2.2.7. Şaman Törenleri	72
2.3. İslamiyet'ten Sonra Türk Halk Hekimliği	75
2.4. Günümüzde Türk Halk Hekimliği	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK HALK HEKİMLİĞİNDE OCAKLAR

3.1. Ocakların Doğuşu	84
3.2. Ocaklı Olma Yolları.....	86
3.3. Hastalıkları Sağaltmak İçin Ocakları Tespit Yöntemleri.....	89
3.3.1. İğne Koyma Yöntemi.....	89
3.3.2. Mum Dökme Yöntemi	89
3.3.3. Madeni Para (Arılık) Koyma Yöntemi.....	90
3.3.4. Bıçak Ayazlatma Yöntemi	90
3.4. Ziyaretçiler Tarafından Sağaltma Ocaklarında Uyulması Gereken Kurallar	90
3.4.1. İnanç (İtikat).....	90
3.4.2. Ocakta İkram Edilen Yiyecek ve İçecekleri Geri Çevirmemek	91
3.4.3. Arılık (Ağırlık) Vermek	91
3.4.4. Ocaktan Ayrılırken Arkaya Dönüp Bakmamak	92
3.4.5. Yasaklamalara Uymak	92
3.5. Ocakların Ziyaret Edildikleri Günler ve Zamanlar	92
3.5.1. Belirli Gün ve Zamanda Ziyaret Edilen Ocaklar	92
3.5.2. Herhangi Bir Gün ve Zamanda Ziyaret Edilen Ocaklar.....	93
3.6. Ocakların Sağaltmada Kullandıkları Tedavi Yöntem ve Teknikleri	93
3.6.1. İrvasa Yoluyla Yapılan Sağaltmalar	94
3.6.2. Parpılama Yoluyla Yapılan Sağaltmalar	96
3.6.3. Dinsel Yolla Yapılan Sağaltmalar.....	97

3.6.4. Bitki Kökenli Emllerle Yapılan Sağıaltmalar.....	99
3.6.5. Hayvan Kökenli Emllerle Yapılan Sağıaltmalar	100
3.6.6. Madde Kökenli Emllerle Yapılan Sağıaltmalar	100

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALANYA, GAZİPAŞA, GÜNDÖĞMÜŞ VE AKSEKİ İLÇELERİNDEKİ SAĞALTMA OCAKLARI VE UYGULAMALARI

4.1. Ocaklı Kişilere Başvurma	101
4.1.1. Aydaş Kırklama Ocağı	101
4.1.2. Beze / Domuz Azısı Ocağı	103
4.1.3. Boğaz Dolama / Boğaz Kaldırma / Bademcik Ocağı.....	104
4.1.4. Çengi Ocağı.....	105
4.1.5. Gece Yanığı Ocağı	106
4.1.6. Göbek Düşmesi / Eş Çıkması / Göbeğe Su Durması Ocağı.....	106
4.1.7. Göz Silkme Ocağı	109
4.1.8. İstıra / İstıraç Ocağı	109
4.1.9. Kırık / Çıkık Ocağı.....	111
4.1.10. Kısır Kadın Kırklama Ocağı	115
4.1.11. Kızılyel Ocağı	116
4.1.12. Köstek Kesme Ocağı.....	116
4.1.13. Kurşun Dökme Ocağı.....	117
4.1.14. Mide Kayması Ocağı.....	118
4.1.15. Sarılık Kesme Ocağı.....	119
4.1.16. Siğil Ocağı.....	120
4.1.17. Temriye Ocağı.....	122
4.1.18. Topuk Dikeni Ocağı	123
4.1.19. Tuzlama Ocağı	124
4.1.20. Yel Bağlama Ocağı	125
4.1.21. Yılcık Ocağı.....	126
4.2. Türbe ve Yatırlara Başvurma.....	132
4.2.1. Akşebe Sultan Türbesi	133
4.2.2. Arap Baba.....	134
4.2.3. Ardıç Evliyası.....	135
4.2.4. Erkapı Evliyası	135

4.2.5. Giği Türbesi.....	135
4.2.6. Gürçam Yatırı.....	136
4.2.7. Hasan Dede Mezarı	136
4.2.8. Hıdırellez Evliyası.....	136
4.2.9. İsmail Dede (Tek Mezar)	137
4.2.10. Koca Omar Evliyası	137
4.2.11. Kum Dede	137
4.2.12. Mahmut Seydi Türbesi	138
4.2.13. Memiş Dayı Türbesi.....	138
4.2.14. Musa Dede (Pelit Evliyası) Türbesi	139
4.2.15. Öksürük Dede.....	140
4.2.16. Pirce Alaudin (Alaaddin) Türbesi	140
4.2.17. Sitti Zeynep Türbesi	140
4.2.18. Yaren Dede Türbesi	141
4.2.19. Yunus Emre Türbesi.....	141
4.3. Ağaçlara Başvurma.....	142
4.3.1. Ardıç Ağacı	142
4.3.2. Dardağan (Dağan) Ağacı.....	143
4.3.3. Dut Ağacı	143
4.3.4. Sakızlık Ağacı	144
4.4. Sulara Başvurma	144
4.4.1. Ilıca.....	144
4.4.2. İstıra Suyu	144
4.4.3. Keller Muharı (Temriye).....	145
4.4.4. Yel Suyu.....	145
SONUÇ	146
KAYNAKÇA.....	153
EK 1- Kaynak Kişiler Listesi.....	161
EK 2- Haritalar	165
EK 3- Fotoğraflar	168
ÖZGEÇMİŞ	179

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1. Piri Reis'in 16. Yüzyıl Başlarında Çizmiş Olduğu Alanya Haritası.....	13
---	----

KISALTMALAR LİSTESİ

A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
Akt.	: Aktaran
bs.	: Baskı, basım
Çev.	: Çevirmen
ed.	: Editör
hzl.	: Hazırlayan
km.	: Kilometre
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurum
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
vb.	: Ve benzeri
vs.	:Vesaire
Yay	:Yayınları

ÖZET

Eski Türk inancı temelinde şekillenen Türk halk hekimliği ve onun bir kolu olan sağaltma ocakları üzerine geçmişten günümüze birçok çalışma yapılmıştır. Önceleri tıp alanında uzmanlaşmış kişiler tarafından çalışılırken, halk biliminin bir bilim dalı olarak kabul edilmesi ve araştırma alanının genişletilmesi ile halk bilimcilerinin çalıştığı konular arasına girmiştir. Halk bilimcilerin devreye girmesi sayesinde bu geleneği sürdüren kişilerden birebir temas ile elde edilen bilgiler, Anadolu’da ve diğer Türk topluluklarında zengin bir kültür birikiminin gözler önünü serilmesini sağlamıştır.

Anadolu’da ve Türk toplulukları arasında çeşitli isimler ile anılarak geleneksel yöntemler ile rahatsızlıkları sağaltan kişiler bulunmaktadır. Usta-çırak ilişkisi ile mesleklerini nesillerdir sürdüren, halkın en güvendiği kişiler arasında olan bu şahsiyetler modern tıbbın gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu sebeple insanlar modern tıp olanaklarının yetersiz olduğu yerlerde, modern tıba başvurulmak istenilmediği durumlarda rahatsızlıklarının teşhis ve tedavisi için geleneksel uygulamalar ile rahatsızlıkları sağaltan kişilere müracaat etmektedir. Hem kadın, hem de erkek olarak sağaltma görevi üstlenen kişiler geleneksel sağaltma yöntemleri ile sağaltma işlemini gerçekleştirirken çeşitli bitkisel, hayvansal ve maddesel ürünlerden hazırladıkları emler ile dertlilere deva olmaya çalışmaktadır.

Halk arasında şifa verme gücü olduğuna inanılan türbeler, yatırlar, ağaçlar ve sular da ocak olarak kabul edilmektedir. Eski Türk inancındaki kültler temelinde şekillenen, yeni din algısı ile yeni bir kalıba sokulan bu mekânları insanlar çeşitli rahatsızlıkları için ziyaret ederek, buralarda birtakım uygulamalar yaparak dertlerine deva aramaktadır.

Son yıllarda köyden kente göçün artması, teknolojik imkânların gelişmesi ve insanların bilinçlenmesi gibi nedenler geleneksel yöntemler ile rahatsızlıkları sağaltan kişilere, mekânlara müracaat edenlerin sayısını azaltmıştır. Ancak insanlar modern tıptan bir sonuç alamadıkları zaman eş, dost ve akrabalarının tavsiyeleri ile ocaklı kişilere, türbe, yatır, ağaç ve su kaynaklarına müracaat etmektedir.

Bu çalışma Antalya ili Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş ve Akseki ilçelerinde Türk halk hekimliğinin bir kolu olan sağaltma ocaklarının ve uygulamalarının tespit çalışmasıdır. Saha çalışması sırasında bölgeyi iyi tanıyan kişilerin kılavuzluğunda sağaltma yetilerine sahip kişiler, sağaltma gücü olduğuna inanılan türbeler, yatırlar, sular ve ağaçlar tespit edilmiştir. Derleme yöntemi ile kaynak kişilerden tespit edilen bilgiler kayıt cihazları ile kayıt altına alınmıştır. Kayıt altına alınan bilgiler sağaltma uygulamalarının karşılaştırmalarının daha iyi anlaşılabilmesi için aynı rahatsızlığı sağaltan ocaklar arasında verilmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, yöre halkının rahatsızlıklar karşısında sonra çare olarak ziyaret ettikleri sağaltma ocaklarını ve uygulamalarını tespit etmektedir. Elde edilen veriler ile derleme alanı içerisinde canlılığını sürdüren ocaklar ve uygulamalarının gözler önüne serilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş, Akseki, sağaltma, ocak.

SUMMARY

HEALING CENTERS AND THEIR APPLICATIONS IN ALANYA, GAZİPAŞA, GÜNDOĞMUŞ AND AKSEKİ COUNTIES OF ANTALYA PROVINCE

Many studies have been carried out from past to present on Turkish folk medicine and one of its branches, healthcare centers (ocaks) which have been shaped on the basis of old Turkish faith. While they were previously studied by people who specialize in medicine, they become one of the topics on which folklorists studied with acceptance of folklore as a science and expansion of research area. Thanks to attendance of folklorist, the information obtained from people who maintain this tradition through one to one contact have led to bring a rich accumulation of culture in Anatolia and other Turkish communities.

There are people who are known with various names and who treat the diseases with the traditional methods in Anatolia and among Turkish communities. These people who have been working their professions for generations with the master- apprentice relationship and who are among the most trustworthy people, have contributed to the development of modern medicine. For this reason, people apply to persons who treat the diseases with the traditional practices to diagnose and cure the diseases in cases where modern medicine facilities are inadequate and where modern medicine is not desired to be applied. People who take on treatment as both men and women try to cure the sufferers with creams which they prepared from herbal, animal and material products while performing the treatment process with traditional treatment methods. Shrines, entombed saints, trees and water which are believed to have the healing power among the public, are also considered as healthcare center (ocak).

People look for a cure for their matters by making some practices, visiting these places for their various diseases which are shaped on the basis of cults in the old Turkish faith and are thought with the perception of new religion.

In recent years, the reasons such as the increase of migration from village to the city, the development of technological opportunities and the awareness of people have reduced the number of people who apply to people and places treating the diseases with traditional methods. However people apply to persons in healthcare center (ocak), shrines, entombed saints, trees and water sources with the advice of their acquaintances and relatives when they do not get results from modern medicine.

This study is the detection study of healthcare centers (ocaks) and practices which are a branch of public medicine in Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş and Akseki counties of Antalya province. During the field research, under the guidance of people who know the area well,

people who have an ability to treat, shrines, entombed saints, water and trees which are believed to have a treatment power were detected. Information detected from resource person by compilation method were recorded by recorders. The recorded information were given among healthcare centers (ocaks) treat the same disease in order to understand the comparisons of treatment practices better.

The main purpose of this study is to determine the healthcare centers (ocaks) and practices that local people visit as a last resort in the face of diseases. The data which are obtained and the ocaks (healthcare centers) and practices that continue to live within the compilation area have been revealed.

Keywords: Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş, Akseki, treatment, healthcare center (ocak).

ÖNSÖZ

Günümüzde teknolojik gelişmelerin, köyden kente doğru olan göçlerin artması, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin zayıflamaları neticesinde geleneksel uygulamalar ile varlığını sürdüren sağaltma ocaklarının tanınırlığı azalmıştır. Türk halkının gerçek hekimleri olan bu kişiler, el verme usulü ile kendilerinden sonra mesleklerini iyi bir şekilde icra edebilecek kişilere sağaltma yetilerini devrederek kültür elçiliği yapmaktadırlar. Bu kişiler rahatsızlıkların teşhis ve tedavisinde gerçekçi yöntemlere başvurmakla beraber inançlar, düşünceler etrafında deneme yanılma yolu ile şekillendirilen birtakım sağaltma uygulamaları ile de eski Türk inancında rahatsızlıklarının sağaltımında görevli olan şamanların günümüzdeki temsilcileri konumundadırlar.

Çalışmamızın ilk aşamasında araştırma alanı içerisinde eski Türk inancından izler taşıyan ve İslamiyet ile birlikte yeni bir kalıba sokulan sağaltma ocaklarının temsilcileri, onların tanıdığı ve güvendiği kılavuz kişilerin yardımı ile tespit edilmiştir. Ardından ile irtibat kurularak kılavuz kişiler ile birlikte ziyaret edilmiştir. Ziyaretlerimizde kendimiz ve yaptığımız iş hakkında bilgi verdikten sonra derleme aşamasına geçerek önceden hazırlanmış ve doğaçlama gelişen sorular sorarak sağaltma ocakları ve uygulamaları hakkında bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

Saha çalışması sırasında kaynak kişilerden bilgi elde etme ile alakalı birtakım sıkıntılar yaşanmıştır. Bu temel sıkıntıların nedeni; kaynak kişilerin yaptıkları sağaltma işlemlerinin yasal olmadığını bilmeleri, bizleri polis yahut jandarma sanarak hapse atılmaktan korkmalarıdır. Bu yüzden sağaltma ocaklarına yapılan ziyaretlerde onların bildiği, güvendiği kişilerle gidilmiştir. Önceden haber verilen ocaklı kişilerin bir kısmı görüşmek istemediklerini belirtmişler, bir kısmı da ziyaret edildikten sonra konuşmaktan vazgeçmişlerdir. Çeşitli bilgiler veren ocaklı kişilerden derlenen bilgiler ise ses kayıt cihazı ve video kamera ile kaydedilirken, izin vermeleri durumunda fotoğrafları çekilmiştir.

Çalışma alanı içerisinde bölge halkının belli başlı rahatsızlıklar durumunda ziyaret ettikleri, ocak olarak ifade edilebilen türbeler, yatırlar, ağaçlar ve su kaynakları da mevcuttur. Bölge halkı, iyileştirme gücü olduğuna inanılan bu tür ocaklara bir ya da birkaç rahatsızlığı sağaltmak için müracaat etmektedir. Kılavuz kişilerin yönlendirmeleri ile bölgede bu tür sağaltma ocakları hakkında bilgileri olan kişilere önceden hazırlanmış ve doğaçlama sorular sorularak bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci aşamasında araştırma alanının tarihi, Türk halk hekimliği ve Anadolu Türk halk hekimliği ile ilgili literatür taraması yapılarak elde edilen bulgular

fişlenmiştir. Derleme ve literatür taraması ile elde edilen bulgular ile bizden sonra araştırma alanı içerisinde yapılacak olan çalışmaları kolaylaştırmak, derleme alanı içerisinde canlılığını koruyan sağaltma ocakları ve uygulamalarının bir kez daha gözler önüne serilmesi amaçlanmıştır.

“Antalya İli Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş ve Akseki İlçelerindeki Sağaltma Ocakları ve Uygulamaları” adlı bu çalışma, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Türk halk hekimliği, çalışmanın konusu, önemi ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümünde araştırma alanı içerisindeki şehirlerin geçmişten günümüze tarihi ve coğrafyası hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Türk halk hekimliğinin tarihsel serüveni, eski Türk inancının halk hekimliğine etkileri ve bu inancın temsilcisi olan şamanların rahatsızlıkları sağaltmak için ayinlerinde başvurdukları yöntemler, kullandıkları araç-gereçler ve İslamiyet ile birlikte yeni bir kalıba sokulan sağaltma uygulamaların günümüze yansımaları hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Türk halk hekimliğinin kolu olan sağaltma ocaklarının ortaya çıkışı, ocaklı olma yolları, ocakları tespit yöntemleri, ocaklara dair yasaklamalar, ocakların yararlandığı sağaltma yöntemleri hakkında bilgiler aktarılmıştır. Derleme bölümü olan dördüncü bölümde ise çalışma alanı içerisinde kaynak kişilere ulaşılarak sağaltma ocakları ve uygulamaları hakkında tespit edilen bilgilere yer verilmiştir.

Çalışma boyunca gittiğimiz köy, mahalle ve ilçelerde güler yüzlü misafirperverlikleri ve sıcakkanlılıkları ile bizlere kaynak kişilik yaparak kıymetli bilgilerini aktaran değerli hemşerilerime teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışma alanı içerisinde yapılan derlemeler esnasında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen dayım Hüseyin Yıldız, annem Emine ve babam Hasan Kasapoğlu’na, derleme sırasında bizlere kılavuzluk, kaynak kişilik yapan emekli Milli Eğitim Müfettişi Ahmet Olgun ve muhtarlarımıza, bilimsel bir bakış açısıyla düşünmeyi öğreten değerli hocam Prof. Dr. Zekeriya Karadavut’a, zorlandığımız noktalarda yardımı esirgemeyip kıymetli bilgilerini paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Uysal’a, çalışmamın konusunun belirlenmesinde ve sonraki süreçlerde büyük desteğini görerek kendisinden çok şey öğrendiğim, öğreneceğim danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ünsal Yılmaz Yeşildal’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Emre KASAPOĞLU

Antalya, 2020

GİRİŞ

Çok eski bir geçmişe sahip olan Türklerin tarihi süreç içerisinde birçok dini benimsemesi ya da etkisi altında kalması, geniş coğrafyalara yayılarak çeşitli kültürlerle ilişkiler kurması zengin bir kültürel birikim oluşturmuştur. Türkler kültürel birikimlerini önce Orta Asya'dan Anadolu'ya daha sonra da Rumeli'ye taşımışlar ve diğer toplumları dini ve sosyal yönden etkilemişlerdir. Bu etkileşim sadece tek yönlü olmamış geniş alana yayılan Türkler diğer toplumların etkisi altında da kalmışlardır. Ancak bu etkileşimlere rağmen Türkler geçmişten beri sahip oldukları öz benliklerini kaybetmemişlerdir. Geçen zamana ve durumlara bağlı olarak kültürlerinde yeni tarzlar ve kalıplar oluşturarak daha zengin bir kültürel birikime sahip olmuşlardır.

Halk hekimliği Türk halk kültürünün en önemli alanlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern tıbbın yetersiz olduğu durumlarda ya da yoksulluk karşısında başvurulacak halk hekimliği Türk coğrafyalarında ve Türklerin etkilediği coğrafyalarda hala varlığını sürdürmektedir. Binlerce yıllık geçmişe sahip olan Türk halk hekimliğinde çeşitli hastalıklara neden olan etmenleri tespit etme ve bu hastalıklara karşı farklı uygulamalar ile çözüm yolu üretme, Türk folkloru ve halk edebiyatı sahasında en çok karşılaşılan konulardandır. Bu kültürel birikim Orta Asya'dan günümüze kadar nesilden nesile aktararak, kimi zaman bir takım değişikliklere uğrayarak süregelmiştir.

Türk halk hekimliği ile ilgili halk edebiyatı ürünlerimizde sıkça uygulamalara ve kavramlara yer verilmiştir. Türkçenin bilinen ilk sözlüğü konumundaki *Divanü Lûgat-it Türk*'te, Türk halk hekimliği ile ilgili olarak birçok kavram karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlardan ilaç anlamına gelen “em” ve ilaç yapan anlamına gelen “emçi” en genel kavram olarak yer almaktadır (Kaşgarlı Mahmut, 1985a: 38). Günümüzde Türk dünyasında da “em” ve “emhane” kavramları sıkça kullanılmaktadır. Hatta günlük hayatta içerisinde bu kavramların geçtiği “kelin emi (ilacı) olsa kendi başına sürer”, “kes parmağını çık pazara, em (ilaç) buyuran çok olur” gibi atasözleri sıkça kullanılmaktadır.

İlk Türk-İslam eserlerinden olan *Kutadgu Bilig*'de ilaç yerine “em”, doktor yerine “otaçı” ya da “emçi” kavramları kullanılmıştır (Yusuf Has Hacıp, 1947: 438). Bu eserde karşılıklı konuşmalar şeklinde “bu ay teldi aydı ay ilig kutı bu igke emi yok tileme otr” (Ay-Toldı dedi ki: Ey devletli hükümdar, bu hastalığa deva yoktur, ilacını arama) (Yusuf Has Hacıp, 1947: 126; 1959: 89) gibi halk hekimliğinin zengin örnekleri bulunmaktadır.

Türk edebiyatının şaheserlerinden göçebe Oğuzların hayatını anlatan bir eser olarak karşımıza çıkan *Dede Korkut*'ta dağ çiçeği ve anne sütüyle yaranın tedavisi “Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyı”nda şu şekilde aktarılmıştır:

“Boz atlı Hızır bana geldi, üç kere sırtımı sıvazladı, “Bu yaradan sana ölüm yoktur, dağ çiçeği, ananın sütü sana merhemdir.” dedi. Böyle diyince kırk ince belli kız yayıldılar, dağ çiçeği topladılar. Oğlanın anası memesini bir sıkı sütü gelmedi, iki sıkı sütü gelmedi, üçüncüde kendisini zorladı, iyice doldu, sıkı süt ile kan karışık geldi. Dağ çiçeği ile sütü oğlanın yarasına sürdüler” (Ergin, 2018: 90).

“Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy”da yaraya kül basarak tedavi etme şu şekilde geçmektedir: “Çoban şehit olan kardeşlerini Hakk’a teslim etti, kâfirlerin leşinden bir büyük tepe yığdı, çakmak çakıp ateş yaktı ve keçesinden isli kül yapıp yarasına bastı, yolun kenarına geçip oturdu...” (Ergin, 2018: 99). Kör gözün tedavisi de “Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyı”nda: “Oğlum olduğunu şundan bileyim, serçe parmağını kanatsın, kanını mendile silsin, gözüme süreyim, açılacak olursa oğlum Beyrek’tir dedi. Zira ağlamaktan gözleri görmez olmuştu. Mendili gözüne sürünce Allah Taala’nın kudreti ile gözü açıldı.” (Ergin, 2018: 151) olarak anlatılırken, birtakım rahatsızlıkların tedavisi halk hekimliğinin çeşitli yöntem ve uygulamaları ile ortadan kaldırıldığı anlaşılmaktadır.

Kültürlerin, fikirlerin, inanmaların uluslararası alışverişleri sonucu ile bir takım kültürel unsurlar kaybetmiştir. Bu unsurlar arasında kısmen de olsa Türk halk hekimliğini ifade edebiliriz. Modern tıbbın gelişerek ilerlemesi, eğitim seviyesinin artması, popüler kültür gibi durumlar neticesinde Türk halk hekimliği ve buna bağlı uygulamalar olumsuz yönde etkilenmiştir. Ancak farklı nedenlerle bir hastalıktan muzdarip olup doktora gitme imkânı olmayanlar ya da modern tıbbın hastalıklara çare bulamadığı durumlarda insanlar halk hekimliği uygulamalarına ve tedavi yöntemlerine başvurmaktadır.

Bu konular üzerine UNESCO kültürel birikimin unutulmasının önüne geçmek ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla çalışmalar başlatarak birtakım sözleşmeler imzalamıştır. UNESCO’nun kültürel mirasların korunmasını hedefleyen ilk sözleşmesi 14 Mayıs 1954 tarihinde kabul edilen “Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Protokolü” dür. İkinci olarak 14 Kasım 1970’de “Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme” kabul edilmiştir (Oğuz, 2013: 6). Bu kavramlar sonraki yıllarda daha da genişletilerek UNESCO Genel Direktörlüğü çatısı altında “Folklorun Korunması Uzmanlar Komitesi” oluşturulmuştur. UNESCO’nun 17 Ekim 2003 yılındaki 32. Genel Konferansı’nda 40 maddeden oluşan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması

Sözleşmesi” kabul edilmiştir. Bahsi geçen bu sözleşmenin ikinci maddesine göre somut olmayan kültürel mirasın kapsamına yönelik maddeler şu şekildedir:

- a)Dilin Somut Olmayan Kültürel Miras’ın aktarılmasında bir araç işlevi gördüğü sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler,
- b)Gösteri sanatları,
- c)Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve festivaller,
- d)Halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar,
- e)El sanatları geleneği (<https://karabuk.ktb.gov.tr/TR-195763/somut-olmayan-kulturel-miras-nedir.html>, erişim tarihi: 10.01.2020).

Sözleşmedeki bu maddelerin ilk (a) bendinde yer alanlar doğrudan halk edebiyatının konularıyla, ikinci (b) bendinde yer alanların neredeyse yarısı halk edebiyatı ile ilişkilidir. Maddelerden de anlaşılacağı üzere bu sözleşme büyük oranda halk bilimcilerin eskiden beri çalıştığı ve günümüzde de halen çalışılmakta olan, folklor olarak adlandırılan alana işaret etmektedir. UNESCO bu sözleşmeye kadar kültürle ilgili önemli tarihi eser, mimari yapı ve belge gibi somut konulara odaklandığı için soyut yerine somut olmayan terimini kullanmıştır (Oğuz, 2013: 10).

Türk halk hekimliği konusunda birçok çalışma yapılmıştır. İlk çalışmaları ise genellikle tıp alanında uzmanlaşmış kişiler yapmış ancak ilerleyen zamanlarda UNESCO’nun katkıları ve halk edebiyatçılarının çalışmaları ile Türk halk hekimliği ve malzemeleri folklorik açıdan da incelenerek daha geniş bir alan oluşturmuştur.

1.Çalışmanın Konusu

Coğrafi konumu ve tarihi gelişimine bakıldığında özellikle deniz ticaretinde önemli bir konumda bulunan Alanya ve Gazipaşa, kıyı ile iç kesimler arasında geçiş güzergâhında olan Gündoğmuş ve Akseki önemli medeniyetlerin yaşadığı bölgedir. Türk hâkimiyeti sonrasında bölge Türk-İslam kültürünü canlı bir şekilde sürdürmeye devam etmektedir.

Bu çalışmada Antalya İli Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş ve Akseki İlçelerindeki sağaltma ocaklarının ve uygulamalarının tespiti için saha araştırması yapılmıştır. Yörede yapılan derlemeler ile elde edilen bilgiler ışığında eski Türk inançlarının izlerini taşıyan sağaltma ocakları, ocaklara bağlı uygulamalar, ocaklı kişilerin bu geleneği nasıl sürdürdüğü, sağaltma ocağı olarak ifade edebileceğimiz rahatsızlıkları vücuttan atmak için ziyaret edilen kutlu mekânlar incelenmiştir. Tespit edilen bu mekânların da eski Türk düşünce sistemindeki ata, ağaç, su ve taş gibi kültürler temelinde geliştiğini, İslamiyet ile birlikte yeni bir kalıba sokulduğunu ifade edebiliriz.

2.Çalışmanın Önemi

Çalışma alanı içerisinde sağaltma ocakları ve uygulamalarına ilişkin birtakım araştırmalar yapılmıştır. Alanya’da sağaltma ocakları ve uygulamalarına yönelik olan üç araştırma sempozyum ve dergilerde yer almıştır. Konu ile ilgili Gazipaşa, Gündoğmuş ve Akseki üzerine yapılan çalışmalar yüksek lisans tezidir. Araştırmalarımızda konu ile ilgili çalışma alanımızda yapılmış hiçbir lisans tezine rastlanılmamıştır. Araştırma alanı içerisinde yapılmış olan çalışmalar ise şu şekildedir:

1) Metin Türктаş’ın “*Alanya ve Köylerindeki Türbe ve Adak Yerleri (I) ve “Alanya ve Köylerindeki Türbe ve Adak Yerleri (II)”*” adlı iki çalışması vardır. Bu çalışmalar Alanya’da rahatsızlık ya da herhangi bir dilek amacı ile başvuru alan on bir türbe ve adak yerlerini kapsamaktadır. Çalışmada türbelerin mimari özelliklerinin yanı sıra hangi amaçla ile ziyaret edildikleri, ziyaret sırasında ve sonrasında hangi uygulamaların yapıldığına ait bilgileri içermektedir (1997: 41-46; 1998: 9-13).

2) Ahmet Dağlı ve Oya Alğan tarafından yapılmış olan “*Alanya Türктаş’ta Bir Halk Hekimi ve Sağaltma Pratikleri*” adlı çalışma: Alanya’nın Türктаş Mahallesi’nde bulunan sağaltma ocağı ve uygulamalarını, aynı mahallede bulunan şifa, dilek amacı ile ziyaret edilen Yaren Dede Türbesi’ni içermektedir (2017: 61-76).

3) Ali Rıza Gönüllü tarafından yapılmış olan “*Alanya Folklorunda Halk Hekimliği*” adlı çalışmada: Yörede on dokuz kaynak kişiye ulaşılarak kırk bir rahatsızlığın farklı uygulamalar ile ortadan kaldırılmasına dair bilgiler içermektedir (1996: 343-347).

4) Yavuz Uysal tarafından yapılmış olan “*Gazipaşa’da Folklor ve Halk Edebiyatı Ürünleri*” adlı yüksek lisans tez çalışmasının “Altıncı Bölüm”ünde Türk halk hekimliği ve halk baytarlığına ait derleme çalışmasına yer verilmiştir. Konu ile alakalı on sekiz kaynak kişiye ulaşılmıştır (2008: 160-183).

5) Zübeyir Demirel tarafından yapılmış olan “*Gündoğmuş (Antalya) İlçe Merkez Folkloru*” adlı çalışmanın geçiş dönemlerine ait “Üçüncü Bölüm”ünde sağaltma uygulamalarına yer verilmiştir. Ayrıca “Beşinci Bölüm”de de on dört Türk halk hekimliği ve uygulamalarına yönelik bilgi verilmiştir (2014: 97-101, 117-120).

6) Mustafa Şaban Merdin’in yapmış olduğu “*Doğu Antalya Yöresindeki Belli Yerlere Bağlı Ziyaret ve Adak Yerleri Üzerine Bir İnceleme*” adlı yüksek lisans tezi Antalya ilindeki sağaltma ocakları ile alakalı, araştırma alanı olarak en genel çalışmadır. Çalışmada: Doğu Antalya’da (Akseki, Aksu, Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş, İbradı, Manavgat ve Serik) ziyaret ve adak yerleri incelenmiştir. Ayrıca ziyaret ve adak yerlerinin hangi amaçla ziyaret edildikleri, ne tür uygulamalar yapıldığına hakkında bilgilere yer verilmiştir (2016: 33-119).

Ancak çalışmanın isminden de anlaşılabileceği üzere ocaklı kişiler ve uygulamalarına ait bilgiler içermemektedir.

Konu ile alakalı bölgenin bağlı olduğu Antalya ilinde belli başlı yüksek lisans tezleri yapılmıştır. Bu tezler şunlardır:

1) Mecek, S. (2014). *Serik Yöresi Tahtacı Alevilerinin Halk Bilgisi Ürünleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

2) Şimsek, A. (2013). *Manavgat Yöresi Halk İnanışları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

3) Erken, F. (2019). *Korkuteli İlçesi Ve Köyleri Folkloru (Derleme, İnceleme)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

4) Gönenç, A. (2011). *Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yukarıda ifade edildiği üzere araştırma alanı içerisinde yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Yapılan akademik çalışmaların yanı sıra amatör olarak yapılmış çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalar bölgeyi seven bazı araştırmacılar tarafından bölgeye katkı sağlamak amacı ile yapılmıştır.

Çalışmamızda Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş ve Akseki sağaltma ocaklarının ve buna bağlı uygulamaları üzerine doğrudan, detaylı ve geniş bir derleme çalışmasının gerekli olduğunu göstermek istedik. Çünkü daha önce araştırma alanımız içerisinde doğrudan sağaltma ocakları ve uygulamaları üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.

3. Çalışmanın Amacı

Araştırma alanı içerisinde eski Türk inancından izler taşıyan, canlılığını ve zenginliğini koruyan sağaltma ocakları ve bu sağaltmalara bağlı uygulamalar derleme yöntemi ile tespit edilip ortaya çıkarılarak bir kez daha gözler önüne serebilmek amaçlanmıştır. Bu çalışmada ocaklar arasında aynı hastalığı sağaltma gücü olan kişilerin uygulamaları ortak bir başlık altında toplanarak sağaltma işlem ve uygulamalarındaki farklılıkların daha kolay tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Tespit edilen sağaltma ocaklarında sağaltma işlemini yapan kişi veya ailelere nasıl geçtiği, bu geleneği ne şekilde, hangi yöntem ve araçlarla sürdürdükleri, rahatsızlıkları sağaltmak amacı ile ziyaret edilen ve etrafında çeşitli uygulamalar gerçekleştirilen, halk

tarafından sağaltma g¼c¼ olduğu d¼ř¼n¼len kutsal mekânlar ile ilgili bilgilere ulaşılmak amaçlanmıştır. Ayrıca çalışmamızda b¼lge içerisinde yapılan çalışmaları g¼z ¼n¼nde bulundurarak, doğrudan sağaltma ocakları ile birebir g¼r¼řmelerle b¼lge içerisindeki eksikliği gidermeyi amaçladık.

4. Çalışmanın Y¼ntemi ve Kapsamı

Bu çalışma 2017-2020 yıllarında Alanya, Gazipaşa, G¼ndođmuř ve Akseki ilçelerinde yapılan bir derleme çalışmasıdır. Çalışmada yararlanılan kaynak kişiler mesleklerinin yanı sıra soy sanatı olarak g¼rerek icra ettikleri sağaltma işlerini toplumun faydası için kullanmaktadır.

Çalışmamızda derleme çalışmasına geçmeden ¼nce araştırma alanlarının tarihine ve ¼zelliklerine değinilmiştir. Ardından sağaltma ocaklarının Eski T¼rk inancındaki kaynak noktaları ve İşlamiyet’ten ¼nce, İşlamiyet’ten sonra ve g¼n¼m¼zdeki sağaltma ocakları ve uygulamalarının tarihi ser¼veni, ocaklara ¼zg¼ birtakım kural ve kaideler incelenmiştir. Son olarak da araştırma alanındaki sağaltma ocaklarının b¼lge içerisindeki etkisi ve hangi amaçlar için ziyaret edildiğine dair derleme yolu ile bilgilere ulaşılmıştır.

Derleme sırasında yararlandığımız kaynak kişiler genellikle orta yaşlı ve yaşlıdır. ¼zellikle d¼rd¼nc¼ b¼l¼mde yer alan “Ocaklı Kişilere Başvurma” başlığı altında yararlanılan kaynak kişiler genellikle ev hanımı kadınlardır.

Derleme esnasında soruştırma y¼ntemi ile ocağın kimler tarafından ne amaçla ziyaret edildiği, hastalığın sebebi, belirtisi, sağaltma y¼ntemi, sağaltmada kullanılan araç ve gereçler, dualar, ocaklı kişilerin kimlerden el aldıkları, hastalığı sağaltma g¼c¼n¼n kişi ya da ailelere nasıl geçtiği, halk arasında rahatsızlıkları sağaltma g¼c¼ olduğuna inanılan mekânlar, ocaklara ait yasaklamalar vb. tespit edilmiştir.

Bu çalışma “Giriş, Alanya-Gazipaşa-G¼ndođmuř-Akseki’nin Tarihçesi, T¼rk Halk Hekimliği, T¼rk Halk Hekimliğinde Ocaklar, Alanya-Gazipaşa-G¼ndođmuř-Akseki İlçelerinde Sağaltma Ocakları ve Uygulamaları, Sonuç ve Kaynakça” b¼l¼mlerinden oluşmaktadır.

“Giriş” b¼l¼mde T¼rk halk hekimliği, çalışmanın konusu, amacı, ¼nemi ve y¼ntemi hakkında genel bilgiler verilmiştir.

“Birinci B¼l¼m”de Alanya, Gazipaşa, G¼ndođmuř, Akseki’nin T¼rkleřmesinden ¼nce ve sonrasına ait genel tarihçesi hakkında bilgi verilmiştir.

“İkinci B¼l¼m”de T¼rk halk hekimliğinin gelişimi, k¼keni, eski T¼rk inancının kalıntıları, toplumdaki birçok g¼revlerinin yanı sıra T¼rklerin ilk halk hekimi olan şamanların

rahatsızlıkları nasıl sağalttıkları daha önce yapılmış olan çalışmalar ışığında incelenmiştir. Ardından İslamiyet'in kabulü ile Eski Türk inançlarının yeni bir kalıba sokularak Türk-İslam sentezi içerisinde günümüze kadar silsile şeklinde ulaşmasına dair bilgilere yer verilmiştir.

“Üçüncü Bölüm”de Türk halk hekimliğinin bir kolu olan ocakların tarihsel serüveni, ocaklı olma yolları, ocakları tespit etme yöntemleri, ocaklara dair yasaklamalar, ocakların faydalandığı sağaltma yöntem ve teknikleri üzerine bilgi verilirken farklı bölgelerdeki sağaltma ocaklarını ait örneklemeler ile desteklenmeye çalışılmıştır.

“Dördüncü Bölüm”de Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş, Akseki’de bulunan sağaltma ocakları ve uygulamalarına yer verilmiştir. “Ocaklı Kişilere Başvurma” başlığı altındaki bu ocaklara sağaltma yetisinin kim tarafından nasıl verildiği, hangi hastalıktan rahatsızlığı olan kişiler tarafından ziyaret edildiği, sağaltma merhaleleri kaynak kişilerin bilgileri doğrultusunda hazırlanmıştır. “Türbe ve Yatırlara Başvurma” başlığı altında geçmişte birtakım kerametler gösteren, bölge halkının sıkıntılı zamanlarında müracaat ettikleri din ulularını rahatsızlığı olan kişilerin hangi amaç ile ziyaret ettikleri, bu kutlu mekânlarda hangi uygulamada bulunduklarına dair bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. “Ağaçlara Başvurma” ve “Sulara Başvurma” başlıkları altında bölge halkı tarafından rahatsızlıkları sağaltma amacı ile ziyaret edilen, çeşitli uygulamalar yapılan ağaçlar, sular hakkında bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır.

“Kaynak Kişiler” bölümde saha çalışması sırasında yararlanılan ocaklı kişiler ve konu ile ilgili bilgisi olan kişilerin adı, soyadı, yaşı, ikâmetgah yeri, mesleği, eğitim durumu, yararlanılan kaynak ocaklı bir kişi ise ocağı ve el aldığı kişi hakkında bilgiler verilmiştir.

“Kaynakça” bölümünde araştırma sırasında yararlanılan kaynakların künyesi verilmiştir.

Ek olarak verilen “Haritalar” bölümünde araştırma alanının haritalarına yer verilmiştir. Yine ek olarak verilen “Fotoğraflar” bölümünde de sağaltma yetilerine sahip kişiler, sağaltmada kullanılan araç ve gereçler, halk arasında rahatsızlıkları sağaltma gücü olduğu düşünülen türbe, yatır ve ağaçlara ait fotoğraflara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALANYA, GAZİPAŞA, GÜNDOĞMUŞ VE AKSEKİ TARİHİ

1.1. Alanya

Alanya, Akdeniz Bölgesi'nin Antalya il sınırları içinde ve aynı adı taşıyan Antalya Körfezi'nin doğusunda yer almaktadır. Kuzeyinde Toros Dağları, güneyinde Akdeniz'in bulunduğu büyük bir yarımada üzerinde kurulmuştur. Alanya'nın ilk kez ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemektedir.

Rivayete göre Hz. Muhammet miraca yükseldiği zaman gökyüzünden yeryüzüne baktığında ilk olarak İstanbul'u görmüştür. Cebrail Aleyhisselam'a "Ya Cebrail, burası ne güzel yerdir. Burayı fetheden kumandan ne güzel bir kumandandır" dedikten sonra bir kat daha yükselerek yeryüzüne baktığında Alanya'yı görmüş ve Cebrail'e dönerek: "Ya Cebrail, burası ne güzel bir yerdir. Niyaz ederim ki Yüce Mevla'dan, bu güzel yerde İslamiyet çokça yaşasın ve burayı çokça mesken edinsin" demiştir (Koçakoğlu, 2017: 97).

1.1.1. Türkleşmeden Evvel Alanya Tarihi

Kent merkezinin on iki kilometre uzağındaki Kadıni Mağarası'nda yapılan çalışmalara göre bölge tarihi Eskitaş Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Bilinen en eski adı Korakesium'dur. Korakesium ya da Latinler tarafından yazılan şekliyle Coracesyunum kelimesi Yunanca ve Latince Corax (karga), Caesium (gök) kelimelerinin birleşimidir (Konyalı, 2011: 30). Milattan önceki devirlerde Alanya'ya verilen Latince kökenli Kalonos ismi de "Hükmedilmemiş Güzellikte Dağ" ya da "Vahşi Dağ" anlamlarına gelmektedir (Kocakuşak, 1995: 175).

Yunanlıların Alanya'yı Pamfilya bölgesi sınırları içerisinde göstermelerine karşın Tarihçi Strabon Alanya'nın Pamfilya bölgesi sınırları içerisinde olmadığını, Kilikya bölgesine batıdan girildiğinde ilk karşılaşılan kent olduğunu savunmuştur (Strabon, 2000: 251). İbrahim Hakkı Konyalı da Alanya'nın içerisinde bulunduğu Mersin, Anamur kıyı kesiminin doğusunu Kilikya bölgesine, batısını Pamfilya bölgesine dâhil etmiştir (Konyalı, 2011: 15). Ancak bölge, siyasi güçlerin etkisi ile kimi zaman Pamfilya kimi zaman da Kilikya bölgesi sınırları içerisine dahil edilmiştir.

Lidyalılar, Anadolu'nun batısında egemenliklerini sağladıktan sonra Akdeniz sahillerine ve Alanya'ya hakim olmuştur. MÖ 546 yılında devletin son bulmasıyla İranlılar Ege Denizi'ne kadar bütün Anadolu'yu egemenlikleri altına geçirmeleri neticesinde MÖ 333 yılına kadar Alanya İran sınırları içerisine dahil olmuş, Büyük İskender'in Anadolu'yu istilas

sırasında şehir İskender'in hâkimiyeti altına girmiştir. (Koçak, 2013: 53-57). MÖ 323 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender ölümünden sonra İmparatorluğun toprakları generaller arasında paylaşılmış Alanya ve çevresi General Antigone'ye verilmiştir (Konyalı, 2011: 25).

MÖ 119'da Suriye Kralı III. Antiochus bütün Kilikya kıyılarını ele geçirirken Korakesion küçük bir askeri birlikle kendisini savunmuştur. Korakesion'un Suriye Krallığı'na karşı koyuşundaki en büyük etmen hiç şüphesiz Korakesion Bey'i Diototus Tryphon tarafından yarımada biçimindeki bir tepeye kale yaptırılarak harekât üssü olarak kullanması olmuştur. MÖ 144-141 yıllarında Suriye Kralı VII. Antiochus Korakesion'u egemenliği altına almak istemiş fakat Korakesion Bey'i Diototus Tryphon, Suriye Krallığı'nın egemenliği altına girmeyi reddederek direnmiştir. Bu karşı koyuş hareketi Suriye'deki Selefkoslara ve Mısır'daki Ptolemenlere bağlanmakta kararsız olan diğer küçük beylikler arasında hızlı yayılarak bağımsızlık kazanma fikrini doğurmuştur (Gönüllü, 2003: 3).

Antik çağda Kilikya ve Pamfilya arasında yarım ada biçimindeki yüksek ve sert kayalıklarda yer alan şehir, bölgedeki çatışma ve siyasal boşluktan, şehir savunmasının kolaylığından ve limanının elverişli olmasından dolayı Korakesion Bey'i Diototus Tryphon tarafından örgütlenen Kilikya korsanlarının ganimetlerini depoladıkları bir mekân haline gelmiştir. Şehirde bulunan korsanların yaptıkları kötü fakat kazançlı işler arasında en çok zenginlik getiren ve zamanla korsanların sayı bakımından artış göstermesine sebep olan iş köle satışı olmuştur. Köle satışının korsanlara zenginlik getirmesinin nedeni sadece kolay tutsak elde ettikleri için değil zengin ve geniş bir pazar yeri olan Delos'un (Yunan adası) yörenin yakınında olmasındandır (Strabon, 2000: 252).

Yakınlarındaki sorunlarla mücadele ederek uzaktaki sorunlarla ilgilenmeye vakit bulamayan Romalılar MÖ 75-74 yıllarında ilk kez Romalı Vali Publis Servilius Vatia öncülüğünde korsanlarla mücadeleye başlasa da korsanları ortadan kaldıramamışlardır. Korsanların direnişini MÖ 65 yılında olağanüstü yetkiler verilen Romalı komutan Pompeius kırmıştır. Emrindeki 120 bin asker, 500 gemi, 24 general ile korsanların Akdeniz'deki ilerleyişini önleyerek, 6 haftada korsanları İtalya ve Silciya kıyılarından kovarak Korakesion'a çekilmek zorunda bırakmış, Korakesion'da gerçekleşen savaşla birlikte şehri teslim almıştır (Konyalı, 2011: 32-33; Gönüllü, 2003: 3).

Diodotos Tryphon tarafından yaptırılan kale Roma'nın MÖ 65 yıllarında korsanlarla olan mücadelesinin ardından Romalı komutan Pompeyüs tarafından yıktırılmıştır (Konyalı, 2011: 33). Korsanlığı ortadan kaldırmak için yıkılan kale Bizanslılar tarafından Araplarla olan sınır mücadeleleri sebebiyle tekrardan yaptırılmıştır.

Anadolu, Roma'nın MÖ 27 yılından MS 192 yılına kadar (219 yıl) süren imparatorluk dönemi boyunca Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalmıştır. Korakesion (Alanya) ve civarında birçok Roma İmparatoru adına bölgenin hâkimi olduğunu göstermek amacıyla paralar kestirilmiştir (Konyalı, 2011: 36).

Büyük Roma İmparatorluğu MS 375 yılında Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmıştır. Anadolu'nun yönetimi Doğu Roma (Bizans)'ya geçmiştir. Doğu Roma, İmparator Kostantin (MÖ 959-901) zamanında Anadolu birçok theme (yerel idare birimi) ayrılmış ve Kolonoros (Alanya) da Sibyrrha theması içerisinde yer almıştır. Bu theme Doğu'da Selakus (Silifke) ile sınırlandırılmış ve eyalet, piskoposluk merkezi olan Selge'ye bağlanmıştır (Gönüllü, 2003: 4).

Latinler, İstanbul'a hâkim olarak Bizans İmparatorluğu'nu ikiye ayırdıktan sonra Anadolu'nun uzak eyaletlerinde merkezi yönetim zaaflarından dolayı Bizans'ın etkinliği sona ermeye başlamış ve birtakım yerel yönetimler ortaya çıkmıştır. Merkez ile bağlarını koparan Korakesion (Alanya) ve çevresindeki kale komutanları birer beylik olarak ortaya çıkmışlardır (Gönüllü, 2011: 37).

1.1.2. Türkleşmesinden Sonra Alanya Tarihi

Türk hâkimiyeti öncesi birçok krallık ve imparatorluğun egemen olduğu Korakesion'u Türklerin fethetmesiyle de bölge içerisinde önemli bir tarihi merkez olma özelliğini devam ettirmiştir. Alanya 860 yılında Abbasiler tarafından ele geçirilmiş fakat tam anlamıyla bir egemenlik kuramamışlardır. Şehrin fethi tam anlamıyla Anadolu Selçuklular döneminde olmuştur (Özkan, 2014: 18).

İzzettin Keykavus ve Gıyaseddin Keyhüsrev dönemlerinde fethedilerek önemli ticaret merkezleri olan Sinop ve Antalya limanlarını Alâeddin Keykubad yetersiz görmüş ve sınırlarını daha da genişletmek istemiştir. Antalya'nın ikinci kez fethedilmesi ve valiliğine yeniden Mübârizeddin Ertokuş'un getirilmesinin ardından Ertokuş, I. Alâeddin Keykubad'a Kolonoros'un iklimi ve stratejik öneminden bahsetmesinden sonra fethin yönü Kolonoros (Alanya)'a çevrilmiştir (Gönüllü, 2003: 4-5).

Selçuklu Hükümdarı I. Alâeddin Keykubad'ın ordusunun Alanya önlerine kadar nasıl geldiği ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Alanya'nın batısında bulunan Alara Kalesi'nin Alanya fethinden sonra Selçuklu topraklarına katılması nedeniyle ordunun Konya, Çumra, Dinek, Belviran, Hadim, Pirlevganda yolu üzerinden Alanya'ya ulaştığı düşünülmektedir (Konyalı, 2011: 61).

1221 yılının kışında Selçuklu Hükümdarı I. Alâeddin Keykubad'ın emirleri doğrultusunda Alanya şehri hem karadan hem de denizden kuşatılmıştır. Alanya kuşatması yaklaşık iki aydır devam ederken I. Alâeddin Keykubad'a rüyasında melek yüzlü bir kişi:

“Bu sarp kalenin başka bir örneği yoktur. Kimsenin orada savaş yapmaya gücü yoktur. Fakat cihanı yaratan senin destekçindir. Böyle bir kaleyi almak da ancak senin işindir. Askerin göğe saldırsa güneşin beynini dağıtır. Eğer deniz tarafından savaşa girersen, timsah korkundan karaya kaçır. Yine de böyle muazzam bir taht yeri ancak Tanrı'nın desteğiyle alınabilir.” (İbn-i Bibi, 1996: 261-262).

Diyerek fethin kendisine nasip olacağına dair işaret vermiştir. I. Alâeddin Keykubad ertesi gün devletin önde gelenlerini toplayarak rüyasını atlamış, ordunun moralini yükseltmek için fakir ve düşkünlere yüz baş sığır, bin baş koyun ve on bin gümüş dağıtılmasını emretmiştir (İbn-i Bibi, 1996: 262).

Uzun süren kuşatmaya daha fazla dayanamayacaklarını anlayan Alanya Kalesi'nin hâkimi Kyr Vart, mektuplaşarak iyi ilişkilerde bulunduğu Selçukluların Antalya Valisi Mübârizeddin Ertokuş vasıtasıyla I. Alâeddin Keykubad'a haber göndererek anlaşma yolu ile kaleyi teslim etmeyi teklif etmiştir. I. Alâeddin Keykubad da bu teklif üzerine bazı köyleri Kral Vart'a vererek Alanya Kalesi'nin kapılarını Türklere açmıştır. 1221 yılında tamamlanan fetihten sonra Sultan I. Alâeddin Keykubad, tahta geçtikten sonra ilk aldığı bu yerin ismini kendi adına ithafen Alâiye olarak değiştirmiştir (Gönüllü, 2003: 5-6).

Alanya'nın fethinin ardından ticaret yollarını kontrol altına alan I. Alâeddin Keykubad şehrin Türkleşmesi için çabalayarak çevredeki topraklara Türkmenleri yerleştirmiştir. 1221 yılında Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat, Alanya'yı kışlık başkent haline getirmiş ayrıca şehri bir uç şehir yaparak yeniden imar etmiş ve Selçuklu donanmasının bir üssü yapmıştır. Bu dönemde yarımada biçimindeki kalenin tahrip edilen surları restore edilmiş, yeni surlar inşa edilmiştir. Şekerhane, Hasbahçe, Oba, Güleşan gibi yerlere saraylar ve köşkler yaptırarak Alanya Kalesi'nin dışarısını da imara açmıştır (Konyalı, 2011: 67). Ayrıca 1226 yılında Kızıl Kule'nin, 1228 yılında Tersane'nin, 1232 yılında Alara Han'ın yapımı tamamlanmıştır.

Alâeddin Keykubad'ın ölümünün ardından tahta çıkan Gıyaseddin Keyhüsrev başta Saadettin Köpek olmak üzere birçok devlet adamının etkisi altında kalmıştır. Sultanın devlet yönetiminde aldığı yanlış kararların etkisi ile 1240 yılında Baba İshak isyanı başlamış, 1243 yılında yapılan Köse Dağ Savaşı'ndan sonra Anadolu Selçuklu Devleti, Moğol egemenliği altına girmeye başlamıştır (Koçak, 2013: 106-107).

Anadolu Selçuklu Devleti'nin son yıllarında Alanya, Karamanoğulları'nın nüfuzu altına girmiştir. Kıbrıs Krallığı'ndan gelebilecek tehlikelere karşı Mısır Memlûk Sultanı ile

anlaşan Karamanoğlu Mecdeddin Mahmud Bey Mısır Memlûk Sultanı adına hutbe okutmuştur (Gönüllü, 2003: 7). Alanya'nın Karamanoğulları Beyliği'ne geçmesinden faydalanarak şehri fethetmek isteyen Kıbrıs Kralı II. Hanri liderliğindeki Kıbrıs Şövalyeleri, Venedik ve Cenevizlilerin desteğini alarak 1293 yılında Alanya'ya saldırmıştır. Bu saldırıdan kısa bir süre sonra Karamanoğulları'nın yardıma gelmesiyle saldırı püskürtülmüştür (Konyalı, 2011: 81).

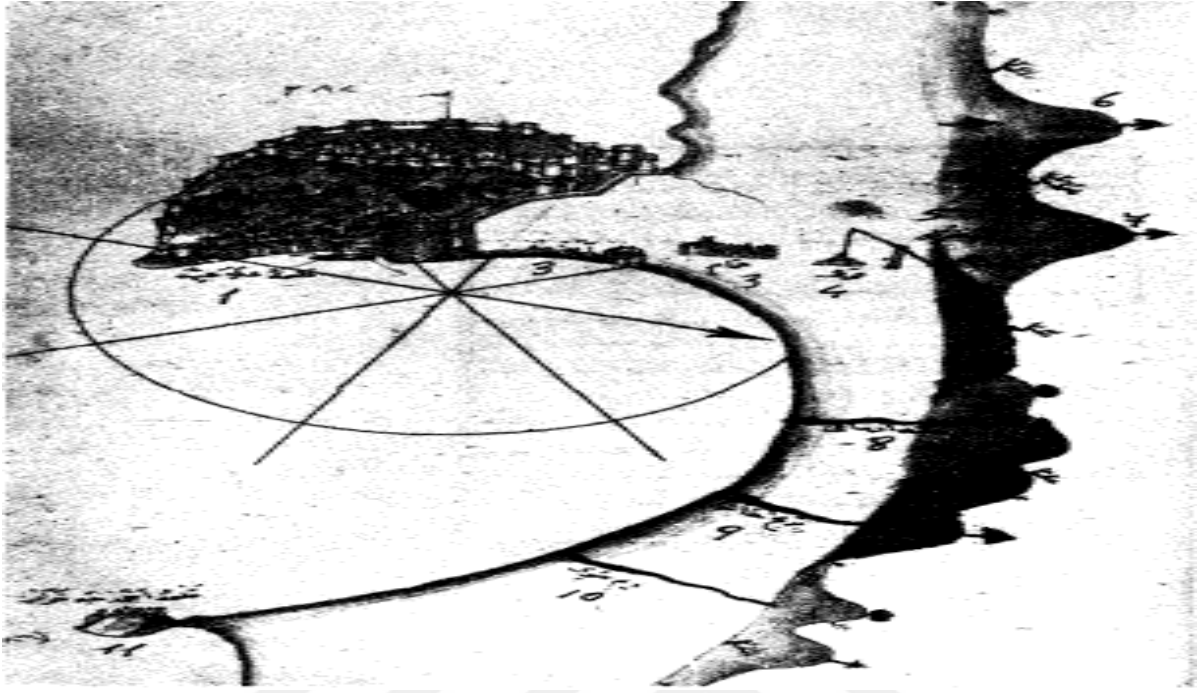
1400'lü yıllarda Alanya'da bağımsız bir Alaiye Beyliği ortaya çıkmıştır. Karamanoğlu Mecdeddin Mahmud Bey'in kurduğu bu beylik Hüsameddin Mahud Bey, Savcı Bey ve Karaman Bey gibi Karamanoğullarına bağlı beyler tarafından idare edilmiştir. Anadolu'da genişleyerek fetih politikalarını sürdüren Osmanlıların Alanya'ya doğru yaklaştıkları 1427 yılında Karaman Bey tarafından Alanya ile beraber iki kale daha Mısır'a beş bin dinara satılmıştır. Ancak kalenin yönetimi Karamanoğulları tarafından yürütülmüştür (Gönüllü, 2003: 8). Şehrin Mısır Memlûklülerine teslim edilmemesi nedeniyle Memlûk Sultanı donanma göndererek şehri kuşatmıştır. Kuşatma haberini alan Karamanoğlu İbrahim Bey Anamur üzerinden şehre gelerek uzun bir mücadeleden sonra şehri geri almıştır. Şehrin yönetimini Nure Sofî (Karamanoğulları Beyliği'nin kurucusu ve ilk beyi)'nin soyundan gelen Latif Bey'e teslim etmiştir (Yıldız, 2008: 47).

Karamanoğlu Mecdeddin Mahmud Bey'in vefatının ardından Karamanoğlu Yusuf Bey döneminde Alanya'yı İbn Battûta ziyaret ederek gördüklerini *Seyahatnâme* adlı eserinde anlatmıştır. Bu seyahatnâme'ye göre İbn Battûta, Lazkiye'den Martelmîn adlı bir ticaret gemisine binerek Anadolu'da çok eskilerden Rumların yaşaması hasebiyle Rum ülkesi olarak bilinen halkının tamamının İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe Hazretleri'nin mezhebine bağlı Türklerden oluştuğu Alanya'ya ulaşmıştır. İbn Battûta "Rum diyarı" olarak isimlendirdiği bu şehri şu şekilde anlatmıştır:

"Dünyanın belki en güzel memleketi! Allah Teâlâ güzellikleri öbür ülkelere ayrı ayrı dağıtırken burada hepsini bir araya toplamış! Dünyanın en güzel insanları, en temiz kıyafetli halkı burada yaşar ve leziz yemekler de burada pişer. Allah Teâlâ'nın yarattığı kullar içerisinde en şefkatli olanlar buranın halkıdır. Bu yüzden söyle denilir: Bolluk ve bereket Şam diyarında, sevgi ve merhamet ise Rum'da!" (İbn Battûta, 2000: 400).

Şehir, Fatih Sultan Mehmed zamanında Gedik Ahmet Paşa tarafından 1471 yılında Kılıç Arslan Bey ikna edilerek Osmanlı sınırlarına katılmış ve Mısır, Suriye, Kıbrıs ile deniz ticareti yapan önemli kentlerden birisi olmuştur (Konyalı, 2011: 114).

Alanya ilk kez Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı denizcisi Piri Reis'in 1525 yılında hazırladığı *Kitab-ı Bahriyye* adlı Akdeniz Atlası'nda harita üzerinde gösterilmiştir (Konyalı, 2011: 141).

Harita 1.1. Piri Reis'in 16. Yüzyıl Başlarında Çizmiş Olduğu Alanya Haritası

Kaynak: Senemoğlu, 1973: 273

Sultan IV. Mehmet döneminde Alanya'yı ziyaret eden Evliya Çelebi şehrin coğrafyasına, gelirlerine, halkının özelliklerine *Seyahatnâme* adlı eserinde değinmiştir. Bu eserde yer alan bilgilere göre Alanya Kalesi: Yalçın kırmızı kayalar üzerinde göklere doğru başını uzatmış, aşağı bakanın ödünü patlatan beş köşe İskender Seddi gibi kaya üzerine kurulmuştur. Doğusunda beş bin gemiyi barındırabilen bir liman ve limanın yanında I. Alâeddin Keykubad tarafından yaptırılmış olan tersane, limanı koruyan sekiz köşeli ve sekiz katlı, dayanıklı kızıl bir kulesi olan beş kapılı bir kaledir. Kalenin iki iç kalesi vardır. Hiç ev olmayan büyük iç kalede sadece halkın su aldıkları sarnıçlar vardır. Küçük iç kalede şehrin dizdarlarından başka kimse yoktur. Orta Hisar'da üç yüz ev ile birlikte Sultan Süleyman Camii, Akşebe Sultan Mescidi, dükkân ve kahvehanelerin bulunduğu bir bedesten vardır. Büyük kale içerisinde altı mahalle, sekiz yüz ev ile Bedrettin Camii vardır. Aşağı kalede evlerle birlikte iki medrese, altı çocuk mektebi, üç han, bir hamam, bir çeşme ve yüz elli dükkân bulunur. 250.000 akçalık has gelirine sahip olan Alanya Sancak Bey'i denizde iki kadirga, karada sekiz yüz askerle ile seferlere katılır. Alanya'nın yedi yüz altmış tımarı, cebelileri ile birlikte üç bin askeri vardır. Alanya Sancağı'nda; Alanya Kazâsı, Manavgat Kazâsı, Düşenbe Kazâsı, Akseki Kazâsı, İbradı Kazâsı olmak üzere beş kaza bulunur. Yiğit ve cesur olan halkı beyaz külah üzerine sarık sarar, dizlerine kadar postal giyer, belleri kılıçlı,

elleri tüfeklidir. Hepsi Akdağ'a yaylaya çıkıp bağlarında ve bahçelerinde hava alır, yüzleri kırmızı olup gece gündüz eğlenirler. Alanya halkının geçmiş padişahlardan fermanları olduğu için Yahudi, Ermeni ve Frenkleri katlederler (Evliya Çelebi, 2011: 320-324).

Alanya Kıbrıs'ın fethine kadar Anadolu'ya bağlı kalmıştır. 1571'de Kıbrıs'ın fethinden sonra Tarsus ve İçel ile birlikte Kıbrıs Eyaleti'ne bağlanmıştır. II. Selim döneminin Kıbrıs Beylerbeyi Sinan Paşa, Kıbrıs'ın arazi, gelir ve giderlerini izah etmek amacıyla gönderdiği bir mektubunun neticesinde II. Selim adada Türk nüfusunu arttırmak ve imar etmek için Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Kıbrıs'a Türk ailelerini göndererek yerleştirmiştir. Kıbrıs'a yerleştirilmek üzere ilk kabile Alanya, Manavgat, Karaman, İçel, Bozok ve Antalya'dan gönderilmiştir (Yıldız, 2008: 62).

Tanzimat Fermanı ile yeni bir döneme giren Osmanlı Devleti idari açıdan da yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Bu yapılanmalar içerisinde Alanya'nın idari yapısı da zaman zaman değişikliklere uğramıştır.

Alanya 1846'da yayınlanan "Devlet Salnâmesi" ile Konya'ya bağlanmıştır. 1868 yılında Antalya'ya bağlı bir kâza olmuştur. Ancak Alanyalılar Konya'dan ayrılarak kendilerince birçok kusur ve noksanları olan Antalya'ya bağlanmayı hoş karşılamayarak itiraz etmişlerdir. Hükümet yetkilileri de bu itirazların sonucunda Antalya Sancağı'nın resmi adını "Teke mea Alâiyye livası" olarak değiştirilmiştir. Uzunca bir süre Alanya'nın sancak olarak kabul edilmesi için hükümet merkezine heyetler gönderilmişse de 1871 yılında bu ismi de kaybederek Antalya'ya bağlı bir kâza olmuştur (Konyalı, 2011: 259-261).

20 Nisan 1923 de kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye kanunun 89. maddesine göre Anadolu idari bölümlere ayrılmıştır. Bu maddeye göre vilayetler kazalardan, kazalar nahiyelerden, nahiyeler de köylerden oluştuğu için 1871 yılından beri Antalya vilayetine bağlı bir kaza olan Alanya'nın bu konumu Türkiye Cumhuriyeti'nde devam etmiştir. 1945 yılında Teşkilat-ı Esasi'nin adının Anayasa olarak Türkçeleştirilmesinin ardından 89. madde de Türkleştirilerek Türkiye'nin coğrafi ve ekonomik durumlara göre illere, iller ilçelere, ilçeler de bucaklara ayrıldığı zaman da Antalya'ya bağlı olan konumunu koruyarak ilçe olarak adlandırılmıştır (Konyalı, 2011: 267).

Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk, 10 Şubat 1931 yılında ikinci kez Antalya'yı ziyaret ettikten sonra Ege vapuru Alanya limanına demirlemiş fakat Atatürk şehre inmemiştir. Belediye Başkanı Hüseyin Doğan (Hacıkadıroğlu), vapura çektiği telgrafta halkın bu ziyaret karşında oldukça memnun olduğunu belirtmiştir. Telgrafın sonunda Alaiyeliler yerine "Alanyalılar" adını kullanmıştır. Telgrafi okuyan Atatürk, 1921 yılında babasının görevi dolayısıyla Alanya'da bulunan Afet İnan'a "Bak senin Alaiyeliler kendilerini Alanlar'a

bağlıyor. Bu olabilir mi?” diye sorduğunda Afet İnan bunun olabileceğini söylemiştir. Çekilen bu telgraftan sonra Alaiyeliler kentin adının Alanya olarak değiştirmesi için büyük çaba göstermişlerdir. İçişleri Bakanlığı’nın 18 Mayıs 1933 tarihli teklifi üzerine, 23 Mayıs 1933’te toplanan bakanlar kurulunun kararı ve Atatürk’ün imzası ile Alaiye şehrinin adı Alanya olarak değiştirilmiştir (Koçak, 2013: 20).

Cumhuriyet’in ilanına kadar Alanya Kalesi üzerinde yoğun olan yerleşimler, Cumhuriyet’in ilanından sonra sahil kesimine doğru dağılmaya başlamıştır. 1985 yılında Alanya Kalesi’nde arkeolojik kazılar ve restorasyonlar başlamıştır. 27 Ekim 2017 tarihli, 30223 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan kararla “1. Derece Arkeolojik, Doğal, Tarihi ve Kentsel Sit Alanı” olarak tescil edilmiştir.

Alanya hakkında yapılan bilimsel araştırmalar, gerek kültürel yapının, gerek folklorik özelliklerin, gerekse dil yapısının uzun süredir korunduğunu ortaya koymuştur. Ancak son yıllarda Alanya’nın denizi, kumu ve güneşiyle turistik bir Akdeniz kenti olması kültürel yapısının önüne geçmektedir.

1.2. Gazipaşa

Adını Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün unvanı olan “Gazi Paşa”dan alan ilçe Antalya’nın doğusunda, Akdeniz Bölgesi’nin Adana Bölümü’ndeki Gazipaşa Ovası üzerinde yer almaktadır. Batıda Alanya’ya, doğuda Mersin’in ilçesi Anamur’a, kuzeyinde Karaman’ın ilçesi Ermenek’e komşudur. Güney sınırlarını olan Akdeniz sahil şeridi oluşturmaktadır. Kuzeyde ise sahil şeridine paralel bir şekilde uzanan Toros Dağları tarafından çevrelenmiştir.

1.2.1 Türkleşmeden Evvel Gazipaşa Tarihi

Tarihte Selenge, Selene, Sallune, Selinus, Selendi gibi isimlerle anılan Gazipaşa’nın tarihi Roma, Bizans ve Yunan dönemlerinden çok daha önce olan Asurlulara dayanmaktadır. Asurluların metinlerinde şehrin adı Sallune olarak geçmektedir (Yıldız, 2008: 9). Bu antik kent günümüzdeki ismiyle Hacı Musa, antik ismiyle Selinus Potamos olan çayın denize döküldüğü yerde bir tepenin üstünde yer alan liman kentidir (Antalya Valiliği, 2005: 120).

Selenge ve Selene isimleri Orta Asya’da Baykal Gölü’ne dökülen bir ırmak olan Selenge Irmağı’ndan gelmektedir. Bu ismi bölgeye egemen olan İç Asya kökenli toplulukların getirdiği düşünülmektedir. MÖ 1200’lü yıllarda yıkılan Hitit Devleti’nden kalan bazı yer isimleri önüne ve arkasına getirilen Yunanca eklerle telaffuz değişikliğine uğramıştır. Selene ismine de “us” eli getirilerek Seleneus, Selinus gibi isimler oluşturulmuştur. (Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010: 293-294).

Tarihi MÖ 2000’li yıllara kadar uzanan kentin bilinen en eski yerleşiminin Hititlerin bir kolu olan Luwiler tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Luwilerin, Kizzuwatna (Çukurova bölgesi) ve Arzawa (Antalya yöresi) ülkeleri olarak adlandırılan yerlerde yaşamaları, Gazipaşa’nın da bu bölgeler arasında yer alması nedeniyle ilçenin tarihinin Luwilere kadar dayandığı tahmin edilmektedir (Yıldız, 2008: 9).

MS 117 yılında Kıbrıs’taki Yahudi isyanını bastırmak üzere Akdeniz seferine çıkan Roma İmparatoru Trayan’ın hastalandığı zaman kente geldiği ve burada öldüğü rivayet edilmektedir. Bu nedenle şehir bir süre Traianapolis olarak anılmıştır. (Konyalı, 2011: 48). Gazipaşa’nın tarihi MÖ 67 yılında bölge Roma egemenliği altındayken netleşmeye başlamış ve en parlak dönemlerini Roma yönetimi altında yaşamıştır. Başta Mısır olmak üzere o dönemin önemli ticaret merkezleri ile deniz ticareti yapılmıştır (Antalya Valiliği, 2005: 120).

Roma İmparatorluğu, Batı ve Doğu olarak ikiye ayrıldıktan sonra MS 6. yüzyıldan itibaren Güney Akdeniz, Bizans İmparatorluğu sınırlarına dahil olmuştur. Bizans döneminde Gazipaşa, İmparatorluğun Kbyrre Otten eyaleti içerisinde yer almıştır. Bu dönemden kısa bir süre sonra Arap orduları içerisindeki Türkmenler tarafından Kıbrıs, Korikos, Anamur, Silifke, Tarsus, Gazipaşa, Antalya ve Alanya’da Türkleşme adına ilk adımlar atılmıştır (Yıldız, 2008: 11).

1.2.2 Türkleşmesinden Sonra Gazipaşa Tarihi

I. Alâeddin Keykubad’ın 1221 yılında Alanya’yı fethinden sonra 1225 yılına kadar doğuya yönelerek yaptığı fetihlerde yaklaşık kırk kaleyi egemenliği altına almasının ardından önceleri Selenus ismiyle anılan şehir, Anadolu Selçuklu sınırlarına dahil edilmesinin ardından Selendi yahut Selindi adıyla anılmaya başlanmıştır. 1268 yıllarında da Anadolu’ya yönelik olan Moğol işgali sırasında şehir, Anadolu Selçuklu Devleti’nin sınırları içerisinde yer almıştır (Yıldız, 2008: 11).

Anadolu Selçuklu Devleti’nin son yıllarında Anadolu beyliklere ayrıldığında Antalya Teke Beyliği sınırları içerisinde yer alırken Alanya, Gazipaşa ve çevresi kuzeyindeki Karamanoğulları’nın sınırları içerisinde yer almıştır (Gönüllü, 2003: 8).

1472 yılına kadar Karamanoğulları’nın egemenliği altında bulunan Gazipaşa, Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed döneminde Kaptan-ı Derya Gedik Ahmet Paşa tarafından Karamanoğlu Pir Ahmet Bey’den alınarak Osmanlı sınırları içerisine dahil edilmiştir. 1474 yılında Karamanoğulları Beyliği’nin sahilleri ve Silifke, Fatih’in oğlu Şehzade Mustafa emrine verilmiştir. (Yıldız, 2008: 55).

Kıbrıs'ın fethinin ardından II. Selim tarafından Kıbrıs'ın imarı ve Türkleşmesi için göç etmeye zorlanan ilk kafilede Alanya'da yer alırken, ikinci kafilede Gazipaşa bulunmaktadır. Göç ettirilenler genellikle bölge içerisinde huzursuzluğa sebep veren ya da çeşitli meslek erbaplarından olan kişiler olmuştur (Yıldız, 2008: 62).

Evliya Çelebi, 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde gezdiği yerlerin tarihini, kültürel ve sosyal yaşantısını anlattığı *Seyahatnâme* adlı eserini oluşturmuştur. Gazipaşa da bu eserde "Selinti Köyü" başlığı altında anlatılmaktadır. Bu başlığa göre Selinti, Silifke Sancağı hükmü altındaki, merkezi olmayan 26 köyden oluşan, kadısının köyleri dolaştığı, 80 akçelik Silifke Paşası'nın hasıdır. Selinti limanı karşıdan bütün dağlarının görüldüğü 70 millik Kıbrıs iskelesi olarak anlatılmaktadır (2011: 325).

Birinci Dünya Savaşı'nda Yemen, Irak ve Filistin'de yeni cephelerin açılmasının ardından Gazipaşalılar bu cephelerde savaşa katılarak gazi ve şehit olmuşlardır (Yıldız, 2008: 533). Kurtuluş Savaşı döneminde Gazipaşa, İtalyanların işgal ettiği bölgeler içerisine olmasına karşın ciddi savaşlar olmamıştır.

1920 yılında ortaya çıkan Akseki, Manavgat ve Alaiye isyanlarını Akseki'nin bugünkü Alaçesme köyünden olan Mehmet Efe başlatmıştır. Kuva-i Milliye komutanı olarak tanınan Mehmet Efe halka zulüm etmeye ve soygunculuğa başlamasından sonra tutuklanarak Konya'da hapisaneye gönderilmiştir. Çıkan isyanla hapisanenin boşaltılmasından sonra Mehmet Efe, Akseki'ye gelerek kanun kaçaklarını bir araya toplamıştır. Beyşehir ve Seydişehir'de isyan eden Karadıranlı Hafız Bekir ve Huğlulu Kara Mustafa ile birleşerek Manavgat'a, Mehmet Efe'nin yanındaki Reis Oğlu Mehmet Ali, Larmalı Pehlivan Osman Hacı Gökmen Oğlu Mehmet Ali, Söylekli Aşiretinden Karateke Hasan Efe de Alanya'ya yönelerek kentteki Karazor adında isyancıyla temas ederek çevredeki köylere dağılmışlardır (Güzel, 1986: 2712-2713).

Ortaya çıkan Delibaş ve Karazor isyanlarında Gazipaşa halkı Murat Ağa, Asaf Çavuş, Kölemen Kiya, Sarı Mehmet, Kocabaş, Bahşişli Halil Ağa gibi Yörük beyleri öncülüğünde Kuvayimilliyeye saflarında yer alarak Millî Mücadeleye büyük faydalar sağlamışlardır (Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010: 295).

Gazipaşa'nın seferberlik yıllarında Selendi (Selenti) olan ismi Bakanlar Kurulu'nun 21.10.1922 tarihli 1902/23476 numaralı tezkeresi ile Gazipaşa olarak değiştirilmesinin ardından ilçe olmuş ve bu konumunu 1926 yılına kadar korumuştur. 1926 yılında nüfusunun azlığı gibi çeşitli sebeplerden dolayı Alanya'ya bağlı bir bucak merkezine dönüştürülmüştür. 1940'lı yıllarda Alanya Hükümet Konağı'nda çıkan yangın sebebiyle yaşanan güçlerden dolayı şehir halkının isteği, önde gelenlerin destek çıkması ile halk kendi olanakları ile

Hükümet Konağı inşa ederek ilçe olmayı beklemişlerdir. 9/12/1947 tarihli 22103/17/13988 sayılı tezkere ile İçişleri Bakanlığı 5071 sayılı yasa ile kurulacak ilçeler arasına Gazipaşa'yı da dahil eden kararname Başbakanlığa ve oradan da dönemin Başbakan'ı Hasan Saka tarafından Cumhurbaşkanlığına sunulmuştur. 12/12/1947 tarihli Cumhurbaşkanlığı tarafından onaylanmış ve 1/1/1948'de yeniden ilçe statüsüne yükseltilmiştir (Yıldız, 2008: 669-670).

1.3. Gündoğmuş

Antalya ili sınırları içerisinde yer alan Gündoğmuş, Antalya'nın 153 kilometre doğusunda, Akseki-Konya yolunun 32 kilometre güneyindedir. Alanya'ya ve Manavgat'a 70 kilometre uzaklıktadır. Güneyinde Alanya'ya, kuzeyinde Konya'ya, batısında Akseki'ye, güney batısında Manavgat'a komşudur.

Gündoğmuş'un rakımı 900 metredir. Gündoğmuş'un yaylaları da Taşeli Platosu'na göre daha yüksektir. Kuruca, Karıngöl, Sarıot, Kızılağaç, Kızılot, Naramas, Söbüçimen, Oğuz, Seyricek, Kurugöl, Alabeyler yaylarıyla Gelesandra Ovası Alanyalı ve Manavgatlı Yörüklerin gittikleri yaylalardır. Buralar genellikle göl ve pınarların olduğu sulak yaylalardır. Hala küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır (Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010: 310).

1.3.1. Türkleşmeden Evvel Gündoğmuş Tarihi

Gündoğmuş'un tarihini daha iyi anlayabilmek için Alanya tarihi ile bir arada incelemek gerekir. Çünkü 16 ve 18. yüzyıllardaki sınırlarını belirleyen Nağlu ve Kise bucakları ile 19. yüzyıllardaki sınırlarını belirleyen Malan, Kerliye, Senir ma Düşenbe ve Mahmut Seydi bucakları Alanya Sancağı'na bağlıdır (Özkan, 2010: 7).

Gündoğmuş'un eski adı Eksere'dir. Eksere adı üzerine farklı görüşler vardır. İlk görüş Konya-Karaman İksile isimli bir yerden gelerek yerleşen ahalinin bölgeye isim değişikliğine uğratarak Eksere ismi ile anılmasına sebep olmuştur. İkinci görüş bileycilik ve bileyi taşı mesleklerini kapsayan bir isim olan Köse'den geldiği yönündedir. Köse ismi zamanla değişikliklere uğrayarak Eksere olmuştur. Üçüncü görüş Karaman ve Ereğli'den gelen Kösereliler köylülerinin bu şehri kurdukları yönündedir. Bu sebeple köye Kösereliler denilmiş zamanla telaffuzdaki farklılıklar nedeniyle Eksere olmuştur. Dördüncü görüşe göre bu isim ökse otundan gelmektedir. Gündoğmuş'ta ökse çok olduğu için Ökseveri olarak isimlendirilmiş, bu isim zamanla Eksere'ye dönüşmüştür. Son olarak beşinci görüşe göre de Gündoğmuş'un batısındaki Taşavur-Kaseyir harabelerinin kente ismini verebilmiş olacağı düşünülmektedir. Kaseyir ismi zamanla değişime uğrayarak Eksere olmuştur (Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010: 306-307).

Truva savaşında yenilenlerin bölgeye gelerek yerleştikleri ve Pamfiya'yı oluşturdukları bilmektedir. Kentin yakınlarındaki tarihi eser kalıntılarının da buradaki Roma hâkimiyetine işaret etmektedir. Gündoğmuş'ta içerisinde olan ormanlık alanların Romalı Komutan Antonyus tarafından Cleopatra'ya hediye edilmesi de Gündoğmuş'un Mısır ile ilgili bağlantısını ortaya koymaktadır (Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010: 308).

Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Anadolu'da hâkimiyet kuran Bizans'ın da bölgede varlığı kalıntılarla karşımıza çıkmaktadır. Arkeolojik kazılarda Gündoğmuş ilçe sınırları içerisinde yer alan Karaköy'ün yaklaşık 3 kilometre güneyinde yer alan Karaköy Kalesi'nde Bizans dönemine ait kilise, hamam, antik yol, çeşme ve akropol bulunmaktadır. İlçe sınırlarının Akyarı Köyü ve Tavşan Alanı mahallesinden yaklaşık 6 kilometre kuzeyinde yer alan Asarteppe ve eteklerinde Roma ve Geç Roma dönemine ait kalıntılara ve bu kalıntıların kuzeybatısında kilise olabilecek bir yapıya rastlanılmıştır (Antalya Valiliği, 2005: 108; 115).

1.3.2. Türkleşmesinden Sonra Gündoğmuş Tarihi

I. Alâeddin Keykubad'ın Alanya'yı fethederken izlediği yol nedeniyle Gündoğmuş'un kıyı kesimlerle iç kesimleri birbirine bağlayan önemli bir geçiş yolu olduğu söylenebilir. Çünkü I. Alâeddin Keykubad'ın ordusunun Alanya'yı fethi sırasında nereden getirdiği önemli bir konudur. Antalya Valisi Mübârizeddin Ertokuş'un donanmasıyla birlikte denizden Alanya Kalesi'ni kuşattığı, Anadolu Selçuklu ordusunun da Konya'dan hareket ederek Gündoğmuş'u geçiş yolu olarak kullanarak Alanya'ya ulaştığı düşünülmektedir. Alanya'nın batısında bulunan Alara Kalesi'nin Alanya Kalesi'nin fethinden sonra Anadolu Selçuklu egemenliği altına girmesi de bu düşünceyi güçlendirmektedir (Özkan, 2010: 9).

İbn Bibi, Alâeddin Keykubad'ın Alanya seferinde izlediği yolu anlatırken “Sultan-ı azam Keykubad dünyayı kateden atının üzerinde, aynayı arayan Keyhüsrev gibi okyanustan daha büyük, derinliğine düşüncenin dahi ulaşamayacağı bir çaydan geçti.” (İbn Bibi, 1996: 259) cümlelerini kullanması ve Gündoğmuş'un Gelesandra Han ve Güneycik Köyü yakınlarında Selçuklu eseri olan Ali Köprüsü'nün var olması nedeniyle Gündoğmuş'un fetih hareketlerinde bir geçiş yolu olduğu düşünülmektedir (Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010: 308).

Geyik Dağları yamacında bulunan Gündoğmuş'ta Çündürelî Ressam Nuri Sezen tarafından bölgede Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'a ait olan bir mührün bulunmuş olması Selçuklu egemenliğinin bir kanıtıdır (Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010: 308).

Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1243 Kösedağ Savaşı'nın ardından zayıflaması ile Anadolu'da beylikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Gündoğmuş ve çevresi 1276 senesinden sonra Karamanoğulları'nın egemenliği altına girmiştir (Özkan, 2010: 10).

Gündoğmuş, Alanya ve çevresi 1471 tarihinde Osmanlı egemenliğine girmiştir. Fatih tarafından fetihleri yapması için ilk olarak Rum Mehmet Paşa görevlendirilmiş ancak Rum Mehmed Paşa'nın Alâiye Beyi'nin kız kardeşi evli olması nedeniyle fetihlere gerekli önemi vermemiştir. Daha sonra fetihler için Gedik Ahmet Paşa görevlendirilmiştir. Gedik Ahmet Paşa tarafından Alanya, Gündoğmuş ve çevresi Karamanoğulları'nın elinden alınarak fethedilmiştir (Özkan, 2010: 13).

Fatih Sultan Mehmed fetihlerin ardından küçük oğlunu bölgeye idareci olarak göndermiştir. O dönemde Cem Paşa Camii inşa edilmiş ve yapılan restorasyon çalışmaları ile günümüze kadar gelmiştir (Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010: 308-309).

Osmanlı döneminde Eksere olarak anılan Gündoğmuş, idari birimi olan Alâiye Sancağı'na bağlı Nağlu ve Kise'den oluşan iki bucak olarak tarihi kaynaklarda yer almaktadır. Kıbrıs'ın Osmanlı hâkimiyetine alınmasının ardından Alâiye Sancağı, Nağlu ve Kise bucakları Kıbrıs Beylerbeyi Muzaffer Paşa'ya bağlanmıştır. 1717 yılında Alâiye Sancağı ve bu sancağa bağlı olan köyler kısa bir süre Adana Eyaleti'ne bağlansa da bu durum çok uzun sürmemiş tekrar Kıbrıs Beylerbeyliğine bağlanmıştır (Özkan, 2010: 16).

1500 yılında yapılan düzenlemelere göre Gündoğmuş'un şu andaki köyleri Kise, Ginareş, Çöngere ve Mahmudlar nahilerinden oluşurken 1520 tarihli icmal tımar defterine göre Alaiye, Nağlu, Kise, Çöngere, Ginareş nahiyyelerinden oluşmuştur (Özkan, 2010: 17-18).

1873 yılında Konya Vilayet Salnamesi'nde Alaiye'nin 74 köyü bulunmaktadır. Günümüzde Gündoğmuş'a bağlı olan bazı köylerin nüfusu Salname'de: Semed 129, Çündüre 184, Ortaköy 65, Narağacı 60, Balur mea Tavşanalanı 213 olarak geçmektedir (Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010: 309).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde köklü bir idari değişikliğe gidilmiştir. 1847 yılında Alanya ve Gündoğmuş Konya Eyaleti'ne bağlanmış, 1856 yılında Alaiye liva olmuş ve bu livaya bağlı Alaiye, Akseki, İbradı, Senir ma Düşenbe, Manavgat kazaları olmuştur. 1868 yılında Alaiye sancak olan Antalya'ya, Senir ma Düşenbe nahiye olarak kaza olan Akseki'ye verilmiştir. 1907 yılında Akseki'ye bağlanan Karabuynuzlar ve Çakallar köylüleri geçmişten beri Alaiye ile bağlarının olduğu ve Alaiye'ye daha yakın oldukları gerekçeleriyle Dahiliye Nezareti'ne dilekçeler yollamışlardır. Dâhiliye Nezareti tarafından sebepler yeterli görülerek bu köyler tekrar Alaiye'ye bağlanmışlardır. Bu durum üzerine Akseki'ye bağlanan Karabul, Düşenbe, Karaısa, Sındırğa, Penbelik, Karadere, Kozağacı, Eksere, Serhenk, Senir, Omalas,

Sünbüle, Narağacı ve Narmars'ın da içinde bulunduğu on dört köyün imam ve muhtarları Dahiliye Nezareti'ne çekmiş oldukları telgrafta üç yüz seneden beri Alaiye'ye bağlı olduklarını, Akseki ile hiçbir bağlarının olmadığını tekrardan Alaiye'ye bağlanmak istediklerini ifade etmişlerdir (Özkan, 2010: 21-23).

Gündoğmuş 1936 yılında Senir nahiyesine bağlıyken coğrafi özellikleri dikkate alınarak ilçe yapılmış Eksere olan ismi Gündoğmuş olarak değiştirilmiştir. Cumhuriyet döneminde Alanya'ya bağlı köylerin bazıları Gündoğmuş'a bağlanırken Gündoğmuş'a bağlı olan Çakallar, Karabuynuzlar, Güzelbağ, Bayır, Güney, Orhanlar, Gözübüyük, Karamanlar, Burçaklar ve Sabırlar da Alanya'ya bağlanmıştır (Özkan, 2010: 24).

1.4. Akseki

Torosların güneyinde bulunan Akseki'nin doğusunda Gündoğmuş, kuzeyinde Beyşehir ve Seydişehir, batısında İbradı, güney batısında Manavgat ilçeleri yer almaktadır. İlçenin başlıca geçim kaynakları hayvancılık, ormancılıktır.

1.4.1. Türkleşmeden Evvel Akseki Tarihi

Eski ismi Marla olan Akseki 1286 yılında kurulmuştur. Marla kelimesi Türkçe bir kelime olup “Yüksek Ulemalar Diyarı” demektir. Şehrin ismi dönemin idareciler tarafından Teke Yörüklerinin bir kolu olan Akseki ismi ile değiştirilmiştir (Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010: 247).

İlçenin tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte tahmini olarak ilk çağlara kadar uzanmaktadır. 1986 yılında Boğazköy'de bulunan tablette Akseki'nin de içerisinde bulunan Konya Ovası ve Akdeniz arasındaki bölge “Tarhuntassa” olarak yer almaktadır.

Akseki antik dönemlerde Pisidya ve Pamfilya sınırları içerisinde yer almakla beraber büyük bölümüyle Pisidya sınırları içerisindeydi. Akseki'nin doğusunda bulunan Geyik Dağları bölgeyi Kilikya'dan ayıran sınır özelliğindedir. Ancak kuzeyindeki iç bölgeler ile güneyindeki kıyı bölgeler arasında ticaret yolu olduğu için hiçbir zaman Pamfilya ve Kilikya'dan ayrı olarak düşünülmemiştir. Bölgenin dağlık olması nedeniyle MÖ 5. yüzyılda tarih sahnesine çıkan Pisidyalılar Eski Anadolu tarihinde önemli bir rol oynayamamışlardır. Pisidyalıların çoğunluğu Torosların tepesinde otururken bazıları da Pamfilya kentlerinden olan Side ve Aspendos'un üst taraflarındaki zeytin ağaçlarının olduğu tepelerde ikamet etmişlerdir. Buranın üstündeki dağlık bölgede Selgelilere ve Homonadeis'e sınır komşusu olan Katanneler ikamet etmektedir (Strabon, 2000: 68). Strabon'un verdiği bu bilgilerden Karannelerin Akseki'nin güneyi, İbradı'nın tamamı ve Manavgat'ın da kuzeydoğusunda yaşadıkları

anlaşılmaktadır. Karannelerin yaşadıkları Kotenna şehrinin ismi Menteşbey Mahallesi'nin eski ismi Gödenne'ye yansımıştır.

Bölgede MÖ 547-537 yıllarında Persler, MÖ 334-333 yıllarında Roma İmparatorluğu Etenna, Gotenna ve Erymna adında üç önemli kenti hâkimiyeti altına almışsa da Persler ve Romalılar tam anlamıyla bir hâkimiyet kuramamışlardır. Pisidya'da MÖ 193 yılında Seleukos Kralı III. Antiokhos'a bir ayaklanma başlatılsa da Romalılar ile Seleukoslar arasında yapılan anlaşma ile Batı bölümü Bergama Krallığına bırakılmış, III. Antiokhos'un ölümünün ardından vasiyetiyle Roma İmparatorluğu'na bırakılmasına rağmen Romalılar Kapadokya Krallığı'na vermişlerdir (Hadimli, 2008: 173).

Bölge içerisindeki Etenna, Kotenna, Erymna ve Manavua isimlerindeki dört önemli şehirden bugün sadece Kotenna (Menteşbey Köyü) Akseki sınırları içerisinde kalmıştır. I. Teodisius Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olduğu kabul ettikten sonra ülkenin her yerine kiliseler yaptırılmış, teşkilatlanarak piskoposluklar kurulmuştur (Konyalı, 2011: 37-38).

Ormanlarla kaplı olan Akseki ve çevresi, Anadolu'da uzun yıllar hâkimiyet kuran Romalılar döneminde hem gemi üretiminde hem de kereste ticareti için kullanılmıştır. Romalı Komutan Antonyus tarafından Alanya'nın kuzeyinden itibaren ormanların Cleopatra'ya hediye edilmesiyle bu bölge keresteler için tahrip edilmiştir.

Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasının ardından Bizans'ın yönetimi altına geçen Akseki ve çevresi Korakesion (Alanya)'a bağlanmıştır. Korakesion'un Kıbrıs yönetimi altına girmesi ve para karşılığı Mısırlılara satılmasından dolayı Korakesion'a tabi olan Akseki ve çevresi de aynı kaderi yaşamıştır.

1.4.2. Türkleşmesinden Sonra Akseki Tarihi

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın 1221 yılında Alanya'yı fethetmesinden kısa bir süre sonra Akseki ve çevresi Selçuklu egemenliği altına girmiştir. Bölgeye Karamandan okçular, tahtacılar ve katrancılar getirilmiştir (Enhoş, 1974: 19). Akseki ve çevresinde devletin başkenti Konya ile kıyı kesimler arasında güvenli geçiş yolları oluşturulmuştur. Selçuklular döneminde önemli bir ticari liman kenti olan Alanya'ya Susam-Akseki, Hadim-Dinek üzerinden gelen kervanlarla ticari hayat hem liman kenti olan Alanya'da hem de iç kesimler ile kıyı kesimler arasında geçiş güzergâhı olan kentlerde canlanmıştır (Özkaynak, 1954: 29).

1243 yılında yapılan Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğollar tarafından zayıflatılması ile Anadolu Selçuklu Devleti'ni kuran akıncı Türk

toplulukları 1277 yılında Anadolu’da beylikler dönemini başlatmışlardır. Akseki ve çevresi 1290 yılında Karamanoğlu Mehmed Bey tarafından kendi beylik sınırları içerisine dâhil edilmiştir (Konyalı, 2011: 81).

Akseki ve çevresi Anadolu Beylikleri döneminde genellikle Karamanoğullarına bağlı kalsa da zaman zaman Anadolu’da çıkan kargaşalardan dolayı el değiştirerek Eşrefoğulları, Hamitoğulları ve Karamanoğulları sınırları içerisine girmiştir. 1471 yılında Gedik Ahmet Paşa’nın Alanya’yı alarak Osmanlı sınırlarına dahil etmesinden sonra Akseki ve çevresi de Osmanlıların hakimiyeti altına geçmiştir (Hadimli, 2008: 184).

Alanya, Kıbrıs’ın fethine kadar Anadolu’nun on yedi sancağı arasından yer almıştır. Günümüzde Antalya sınırları içerisinde olan Manavgat’tan Gazipaşa’ya kadar uzanan yerler Alanya’nın nahiyesi ve kazası konumunda yer almıştır. Kıbrıs’ın fethi ile birlikte Kıbrıs Beylerbeyliği statüsüne ulaşip Sancak Beyi Muzaffer Paşa Beylerbeyliği olarak atanınca Alanya, Tarsus, İçel, Maraş, Kozan Sancakları Kıbrıs’a bağlanmıştır (Özkan, 2014: 24-25).

Yavuz Sultan Selim dönemine ait kayıtlarda Akseki, kurulan pazar yerinden aldığı isimle “Karye-i Marolya”, Kanuni dönemindeki kayıtlarda “Nahiye-i Akseki” olarak geçmektedir (Hadimli, 2008: 187).

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Alanya Sancağı; Alanya, Akseki ve Manavgat olmak üzere üç kazaya ayrılmıştır. Bu üç kazaya bağlı olan Oba, Dim Deresi, Kise, Çönkere, Alara, Murt, Mahmudlar, Kenares, Karacalar, Nağlu, Obapazarı, Akçahisar, Atabey nahiyeleri de Alanya Sancağı’na verilmiştir (Gönüllü, 2003: 10).

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* eserinin girişinde seyahate duyduğu ilgiden bahsederken bir gece rüyasında Hz. Muhammed (s.a.v.) gördüğünü ona “şefaati ya Resulallah” diyecekken şaşırıp “seyahat ya Resulallah” dediğini bu yüzden de Peygamber’in “Allah’ım, şefaati, seyahati ve ziyareti sağlık ve esenlikle kolaylaştır.” diyerek Evliya Çelebi’ye gönlünce gezme, uzak ülkeleri görme imkânı verdiğini anlatır (2003: 4). Anadolu’da da gezip gördükleri yerleri topladığı bu eserinde o dönemde kaza olan Akseki’den şu şekilde bahsetmektedir:

“Alâiye kazası, onun batı tarafında Düşenbe kazası, Manavgat kazası ve onun kuzeyinde İbradı kazası. Hâlâ şeyhülsîlâmı olan Zülfikârîzâde’nin şeyhülsîlâmın arpalığıdır ve (...) (...) kasabasıdır. Ve Akseki kazası, hepsi bu 5 kazadır. Ama gayet ormanlık, sarp taşlık, haramili, kaplanlı ve adam arslanlı kazalardır” (Evliya Çelebi, 2011: 324).

Akseki nüfusunun büyük bir bölümünün konar-göçerliği benimsemesi yörenin tarihini de etkilemiştir. Zaman zaman idareciler tarafından yerleşik hayata zorlanan Aksekililer 16 ve 18 yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti tarafından devletin farklı noktalarına zorunlu göç

ettirilerek yerleşik hayata geçirilmişlerdir. Bu zorunlu göçler yeni fethedilen yerlerin Türkleşmesi ve yeniden imar edilmesine katkı sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Alanya'yı fethinden Tanzimat Dönemi'ne kadar geçen sürede Akseki bölgenin idaresinde etkili olan Abdi Paşa, Şaban Paşa, Mehmet Sadık Paşa, Yeğen Mehmet Paşa, Halit Hüsrev Paşa ve Mehmet Raşit Paşa gibi şahsiyetler yetiştirmiştir. 1754-1789 yılları arasında Yeğen Mehmet Paşa Mısır Valiliği yaptığı dönemde birçok Aksekilinin Mısır'a taşınarak ticaretle uğraşmasına ve iş sahibi olmasına yardımcı olmuştur. Halit Hüsrev Paşa ve Mehmet Raşit Paşa'nın Mısır'da kurdukları özel vakıflardan birçok Aksekili faydalanmıştır (Özkaynak, 1054: 39).

Tanzimat Dönemi'nden sonra Osmanlı Devleti'nde başlayan idari teşkilat değişimleri nedeniyle Akseki, 1901 yılında Konya'dan ayrılarak bağımsız bir sancak olan Antalya'ya bağlanmıştır. Akseki'nin sınırları daraltılarak bazı yerleşim yerleri Seydişehir'e bazıları da Manavgat sınırlarına dahil edilmiştir (Hadimli, 2008: 191-192). 1936 yılında Gündoğmuş, 1990 yılında da İbradı ilçe yapılarak Akseki'den ayrılmıştır.

Akseki ilçe merkezinin tarihi kent dokusu Antalya Koruma Kurulu'nun 11.09.1998 tarihli 3958 sayılı kararı ile kentsel sit alanı olarak kabul edilmiştir. Bu sit alanı içerisinde 49 mimarlık örneği, Kaymakamlık binası, Merkez Camii ve Atatürk Anıtı taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiş, bu tescil fişleri 17.08.2000 tarihli 4697 sayılı kararla Antalya Koruma Bölge Müdürlüğü'nce uygun bulunmuştur (Antalya Valiliği, 2005: 14).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HALK HEKİMLİĞİ

Halk hekimliği uluslararası kaynaklarda “folk medicine” olarak yer alırken, Türkçede “geleneksel tıp” olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanoğlu var olduğu günden bu yana sağlığını korumak ya da bozulan sağlığını eski duruma getirmek için farklı uygulama ve işlemler arama yoluna gitmiştir. Türk folkloru üzerinde yapılan çalışmalar içerisinde Türk halk hekimliği önemli bir yer tutarken, Türk halk hekimliğinin uygulamaları ve işlemleri geniş yer kaplamaktadır.

Halk hekimliği kavramı ile ilgili olarak en yaygın tanım Pertev Naili Boratav’ın (2013: 139-140) “Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıkları tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk hekimliği” diyoruz.” dediği tanımıdır. Bu tanım ile insanların sadece fiziki aksaklıklardan değil tabiatüstü varlıkların sebep olduğu ruhsal bozuklukların da halk hekimliğini ilgilendirdiğini belirtmektedir.

Ayhan Karakaş (2015: 321), Osmaniye halk hekimliği ile ilgili makalesinde halk hekimliğini; “halkın kültürel zenginliği içerisindeki birçok tedavi metotları aracılığıyla hastalıkların tedavisinde kullanılan uygulamalar” olarak tanımlamıştır. Recep Tek (2018: 6) halk hekimliği tanımlarından yola çıkarak halkın hastalık konusundaki geleneksel görüşlerinin, inançlarının, hayat tecrübelerinin, maddi unsurlar ile birlikte dini ve büyüsel uygulamaların ön plana çıktığını ifade etmiştir.

Halk hekimliği bu yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere modern tıp olanaklarının olmadığı, yetersiz olduğu, doktora gidilemediği ya da gidilmek istenilmediği, sosyal, ekonomik, eğitimsizlik, geleneksellik gibi çeşitli nedenlerle rahatsızlıkların teşhis ve tedavisi amacıyla geleneksel uygulama ve işlemlere başvurulması olarak ifade edilebilir.

Türk halk hekimliği şüphesiz yüzlerce yıllık gözlem ve tecrübenin ürünüdür. Bir hastalığın hangi yollarla sağaltılacağı deneme yanılma yöntemi ile özel güçlere veya bilgilere sahip kişiler tarafından nesilden nesile aktararak rahatsızlıkları sağaltma bilgisine ulaşılmıştır. Bu bilgilerin geçerliliği hastalıkların ortadan kaldırılmasına ve halk tarafından beğenilmesine göre şekillenmiştir.

Eski Türk inanışında şaman, emci, otacı gibi kişilerin sağaltma görevlerinin, düşünce ve uygulamalarının temelinde gelişen Türk halk hekimliği, İslamiyet’in kabulü ile birlikte ocaklı, kırık çıkıkçı, üfürükçü gibi şahsiyetler tarafından icra edilemeye devam edilmektedir.

Türk halk hekimleri uyguladıkları tedavi ile nazardan kırık- çıkıklara kadar fiziki ve ruhsal rahatsızlıkları olan kimselerin dermanı olan toplum içindeki saygın kişilerdir. Genellikle Türk halk hekimlerini öğretim seviyesi yüksek geçlere oranla eğitim seviyesi düşük yaşlılar ziyaret etmektedir. Yaşlı oran içerisinde kadınların sayısı da fazladır. Çünkü kadınların modern hekimlere gitmekten çekinmeleri, korkmaları söz konusudur.

Hastalıkların ortaya çıkışında kendi kaderiyle baş başa kalan bireyin çaresizliği şüphesiz en önemli etmendir. Modern tıbbın gelişmediği zamanlarda ya da modern tıptan bir sonuç alınamadığında çaresiz kalan insanoğlu geleneksel yöntemlere başvurarak hastalıkları sağaltma yoluna gitmiştir. Türk halk hekimleri toplumda sadece rahatsızlıkları vücuttan def etmekle görevli değildir. Onlar ayrıca rahatsızlıklarının tespitini yapıp, korunma yollarını insanlara öğreten kimselerdir.

Modern tıp ile Türk halk hekimliği arasında önemli farklılıklar vardır. Bu farklılıklara göre modern tıbbın hastalığı sebep ve sonuçlarını nedensellik ilişkisi içerisinde kesin bilgiye dayandırılmasına rağmen Türk halk hekimliğinde inançlar ve nesiller boyunca süregelen yaşanılmış tecrübe sonucunda edilen bilgiler mühim bir rol oynar. Bu nedenle Türk halk hekimliğinde inançlar ve uygulamalar gelişigüzel bir sıralanmayla değil nesiller boyunca edinilen tecrübeye dayalı bilgiler vasıtasıyla hastalıkları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (Türkdoğan, 1969: 34). Diğer bir farklılık ise Türk halk hekimleri hastalıkların teşhis ve tedavisinde gerçekçi yöntemlerden yararlanmakla beraber halkın inançları, düşünceleri ve tecrübeleri etrafında şekillenen mantık dışı uygulama ve yöntemlerden de faydalanmaktadırlar.

Günümüzde hem kadın hem de erkek olarak karşımıza çıkan ocaklı, kırık çıkıkçı, hacamatçı vb. gibi isimler ile anılan Türk halk hekimlerinin sağaltmada kullandıkları gerçekçi, dinsel ve büyüsel uygulama ve işlemler hastalığın durumuna göre farklılık göstermektedir. Türk halk hekimleri karşılaştıkları özel durumlarda tedavide kullandığı yöntemlerin, bitkisel, hayvansal ve madensel kökenli emlerin oranını değiştirebilmektedirler. Bitkisel, hayvansal ve madensel kökenli emlerin her yörede bulunmaması nedeniyle rahatsızlıkları sağaltmak için yöreden yöreye değişebilen birçok doğal ürünlerden yapılan emlerden faydalanabilmektedirler.

Mantık dışı uygulama ve düşünce ile karşımıza çıkarak halk içerisinde üfürükçü, hoca, muskacı gibi isimler ile anılarak şahsiyetler de bulunmaktadır. Dini kimlikleri ile ön plana çıkan kişiler çeşitli emlerden faydalanmayarak sadece dinsel, büyüsel yöntemlerle hastalıkları sağaltmaya çalışmaktadır. Bu şahsiyetler hastalıkları Kur'an-ı Kerim'den dua okuyarak,

muska yazarak modern tıpta karşılığı olmayan nazar ve büyüleri manevi telkinler ile sağaltmaya çalışırlar.

2.1. Türk Halk Hekimliğinin Kökeni

Halk tarafından oluşturularak kuşaktan kuşağa aktarılması nedeniyle geleneksel olarak ifade edilen Türk halk hekimliğinde sadece bedensel rahatsızlıklar değil, psikolojik rahatsızlıklar da sağaltılmaya çalışılmaktadır. Bu sebeple zaman zaman bilimsellikten uzak olan çeşitli uygulama ve işlemler karşımıza çıkmaktadır.

Türk halk hekimliğinin kökeninde asırlar öncesindeki Eski Türk inanışının izleri mevcuttur. Eski Türk topluluklarında hastalıkları sağaltmakla görevli kişiler tarafından doğaüstü güçler ile kurulan ilişkiler neticesinde dinsel, büyüsel uygulama ve işlemlerden yararlanılarak rahatsızlık vücuttan atılırken, psikolojik olarak da kişilerin sağlıklarına kavuşturulması amaçlamıştır. Türk topluluklarında eski Türk inanç sistemi temelli olan sağaltmalarda kültler büyük öneme sahiptir. Bu sebeple kültler hakkında daha geniş bilgi edinmek gerekmektedir.

2.1.1. Kült

İnanış ve uygulamaya dayanan kültürel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan kült terimi yüce ve kutsal varlıklara karşı gösterilen saygı ve onları tapınma anlamında kullanılmaktadır. Fransızca “culte” kelimesinden gelen kült, Türkçe Sözlük’te “Tapma, tapınma, din, dini tören, ibadet, ayin” (TDK Türkçe Sözlük, 2005: 1282) olarak yer almaktadır.

Kült kavramı hakkında çalışma yapan araştırmacılar bu kavrama eserlerinde “Kült, Tanrı veya Tanrı olarak kabul edilen tabiatüstü güçlere sahip varlıklara saygı göstermek, onlara tapınma ve bağlılığı ifade eden söz ve hareketlerde bulunmaktır.” (Bars, 2014: 381), “Yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara, nesnelere karşı gösterilen saygı, onlara tapınış.” (Örnek, 1988: 216), “Kutsal olarak bilinen varlıklar çevresinde oluşmuş, saygı, tapınma, dua, kurban ve ritler gerektiren, özel yer ve zamanlarda bayram ve törenleri bulunan, kült araçlarıyla cemaat liderlerini içeren inanç ve tapınış.” (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 519) olarak yer verirler. Bu tanımlardan hareketle kültler toplumların dünya görüşlerinin ürünü olmakla beraber aynı zamanda toplumu bir araya getirerek birliktelik oluşturan, insanların yaşamlarını etkileyen varlıklara, nesnelere karşı gösterilen saygı olarak ifade edilebilir.

Kültün daha çok Batılı kullanımlarla sözlüklerde din ve tapınım olarak yer alan anlamları Türk inanış sisteminde geçerli değildir. Diğer bir deyişle atalar kültü, dağ kültü, ağaç kültü, ateş ve ocak kültü, su kültü gibi ifadelerde yer alan kült bu varlıkların din

olduğunu, bu varlıklar etrafındaki gerçekleştirilen inanış ve uygulamaların tapınma olduğunu anlatmaz. “Kült, bir varlığın Tanrı değil, tanrısal olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır” (Kumartaşlıoğlu, 2016: 2). Eski Türk inanç sisteminde tek tanrı inancı esastır. Bu nedenle etrafında bir kült oluşan varlıklar tanrısal ve kutsal varlıklardır.

Bir kültün varlığından söz edebilmek için üç şartın varlığı gereklidir;

a.Külte konu olabilecek nesne ve kişi,

b.Nesne ya da kişinin insana zarar verebileceği inancı,

c.Bu inancın sonucu olarak faydayı sağlayabilecek, zararı uzaklaştırabilecek ziyaretler, adaklar, kurbanlar vb. uygulamalar (Ocak, 2000: 113). Bu şartlardan bir ya da birkaçının eksik olması durumunda bir kültten bahsetmek mümkün değildir. Türk kültüründe yer-su, dağ, demir, mağara, ağaç, orman, atalar, av, hayvan, ateş-ocak, velî, Hızır-İlyas gibi kültler bu üç şartın bir araya gelmesi ile oluşturulmuştur.

Hem ilahi hem de ilkel dinlerde kutsal ile kutsal olmayan arasında farklar söz konusudur. Topluluğun düşünce sistemi içerisinde belirgin olan bu farklılıklar onların yaşam tarzlarını da şekillendirir. Bu sebeple insanoğlunun yaşamlarını sürdürmelerinde, kolaylaştırmalarında büyük rol oynayan tabiat güçlerine mitolojik özellik verilmesi de hayatlarında tuttuğu yer ile ilişkilidir (Bayat, 2005: 63). Çoğu medeniyet gibi Türkler de İslamiyet’ten önce her varlığın arkasında gizli bir güç olduğuna inanmış, o varlıkların kendilerine zarar vereceği ya da o varlıkların kendilerini koruyacağı düşüncesiyle dağ, tepe, kaya, su, mağara, ağaç, orman vb. korku ile karışık saygı göstermişlerdir. Gösterilen korku ile karışık saygının sonucunda külte konu olabilecek bir varlık ya da nesne ortaya çıkmıştır.

Saygı, korku ve inanma beraberinde duayı, kurbanı vb. getirmiştir. Korku ile karışık saygı ve inanmanın neticesinde insanların bir arada toplanmasını sağlayan mekânlar, kutsal olarak kabul edilen alanlar kült yerleri olarak kullanılmıştır. Türkler kült yerleri olarak kabul ettikleri bu mekânlarda Gök-Tanrı'ya, atalara, tabiat kuvvetlerine at ve koyun kurban ederek kan akıtmışlar ya da çeşitli saçılar (kansız kurban) sunmuşlardır. Örneğin Gök-Türklerde Hakan’ın öncülüğünde, ülke ileri gelenlerinin katılımı ile ata mağaraları başta olmak üzere çeşitli kült mekânlarda Tanrı'ya, koruyucu ruhlara kurban sundukları üç kutsal törenleri vardır (Kafesoğlu, 1998: 302-303). Her yıl belirli zamanlarda yapılan bu törenler Türklerin Tanrı'ya ve koruyucu ruhlara ne kadar çok saygı duyduklarını ve koruyucu ruhlarının yaygın olduğunun göstergesidir.

Her toplulukta olduğu gibi Türklerin de Hak dinlerine girmelerinin ardından sosyal ve kültürel yaşantılarında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Kültler bu değişim ve

dönüşümün sonuçlarına bağlı olarak zamanın şartlarına ayak uydurarak yeni inanç sistemleri içerisinde farklı uygulamalarla devamlılıklarını korumaya çalışmışlardır.

2.1.1.1. Ateş ve Ocak Kültü

Yaratılışın dört ana unsurundan (anasır-ı erbaa) biri olan ateş, temizlenmenin, ışığın, canlılığın, birlikteliğin, korunmanın sembolüdür. İnsanoğlunun yaratılışından beri dört ana unsur arasında yaşamın işareti olan ateş, içerisinde hem iyiliği hem de kötülüğü barındırması sebebiyle mitik dönemden itibaren kutsallaştırılarak dört ana unsurun en güçlüsü olarak kabul edilmiştir.

Tüm inanç ve dinlerde ateşin izine rastlanılmaktadır. Bu nedenle ateş kültü ile ilgili olarak ilkel toplumlardan itibaren sayısız efsaneler söylenegelmiştir. Bu anlatılarda ateş; tanrılar, hayvanlar, çeşitli kahramanlar tarafından insanlara verilmiş ya da öğretilmiştir. Şamanizm'i benimsemiş olan Türklerde de Tanrı Ülgen'in gökyüzünden getirdiği ak ve kara taşları birbirine sürterek otları tutuşturması sonucunda Türklerin ateşi öğrendikleri inancı vardır (İnan, 1986: 66).

Ateş ilkel topluluklarda zorlu çevre koşullarıyla mücadele eden insanların yaşamlarını aydınlığı ve sıcaklığıyla kolaylaştırmak gibi birçok görevi üstlenmiş olmasına rağmen görüntüsü, yakıcılığı, yok ediciliği gibi yönleriyle de insanları korkutup, ürküten bir mahiyete sahiptir. Bu özelliklerinden dolayı ateş, kutsal bir varlık olarak kabul edilerek, etrafında çeşitli inanış ve uygulamalar oluşturularak kült haline getirilmiştir (Kumartaşlıoğlu, 2016: 6).

Ateşten korkularak ona saygı duyulmasında doğa olaylarının da etkisi söz konusu olmuştur. Göktürk efsanesinde Türklere ateşi öğreten yarı insan yarı tanrı bir atadan bahsedilmektedir. Soğuktan sıkıntı çeken Türkler onun ateşi bulması sayesinde hem ısınabilmişler hem de yemeklerini pişirebilmişlerdir (Ögel, 2010: 54). Ateşe saygı duyulan inanışların çoğunda güneş etkin bir rol oynamıştır. Güneşin ışık kaynağı oluşu, ısıtma vb. gibi özellikleri birçok toplumda insanların güneşi tanrılaştırmasına, kutsallaştırılmasına sebep olmuştur. Yeryüzünde güneşin yansıması olduğu düşünülen ateş de benzer görevleri üstlendiği için zamanla tanrılaşmış ve kutsallaşmıştır (Kara Düzgün, 2017: 149).

Türkler kült haline getirerek od/ot adını verdikleri ateşe saygı göstererek, kutsallığını kabul ederek ateş etrafında birtakım inanış ve uygulamalar oluşturmuşlardır. Ateşi canlı bir varlık olarak kabul ederek törenlerinde kanlı ve kansız olmak üzere kurbanlar sunmuşlardır. Bu inancın temelinde doğadan alınan, doğaya geri verilmesi söz konusudur. (Bayat, 2018b: 130-131).

Ateş kültüyle ilgili uygulamalar en yaygın olarak nevruz, hıdırellez gibi mevsimlik törenlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamaların birçoğu da Türk toplulukları tarafından günümüzde korunarak devam ettirilmektedir. Ateşin birleştiriciliği, canlılığı, saygınlığı, iyileştirici gücü, kötülüklerden korunmak ve arınmak gibi düşünceler bu mevsimsel törenlerde ön planda yer almaktadır.

Türk mitolojisine göre ateş, iyi ruhların yanında yer alarak kötü ruhların karşısında durmaktadır. Bu yüzden Eski Türk inancında şamanların yardımcı ruhları arasında gösterilmektedir. Ateşin sahibi olarak şamanlara yardım ettiği düşünülen yardımcı ruhlara Türk toplulukları arasında çeşitli adlandırmalar yapılmıştır. (Bayat, 2018b: 114-115).

İnanışa göre şamanın ruhu diğer dünyada arındığı için faniler âleminde ateşten etkilenmemektedir. Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte ateşten etkilenememe motifi şeyh ve dervişlerine atfedilmiştir. Şamanlar yardımcı ruhların korumasından dolayı ateşten etkilenmezken, şeyh ve dervişler Allah'ın kudreti ile ateşe hükmedebildiklerinden dolayı ateşte yanmamaktadırlar. Kendisini dünyadan soyutlayan dervişin gönlünü yalnızca Allah aşkı yakmaktadır. İnanç sistemindeki değişikliklere bağlı olarak yeni inanç, eski anlayışa göre şekillenerek farklılıklar ile devam etmiştir.

Kelime anlamı itibarıyla ateşin yakıldığı yer anlamına gelen ocak daima ateş kültü ile birlikte değerlendirilmiştir. Ocağı yakan ateş zamanla ocağın da kutsallaştırılmasına neden olmuş ve etrafında çeşitli inanış ve uygulamalar geliştirilmiştir. Mekânların merkezinde yer alan ocakta ateş yakıldığı için ailenin ve ruhların birleştirici yeri olarak kabul edilmiştir. Eski Türklerde ölen ata ruhlarının ailelerini ziyaret ettiklerinde soylarının devam ettiğini anlayabilmeleri, çeşitli felaket ve kötülüklerden korumak için ocağın yakıldığı inancı hâkimdir (Kara Düzgün, 2017: 153).

Ocak birleştirici fonksiyonu nedeniyle Türk kültüründe soyun, ailenin sürekliliği ve koruyuculuğunun güvencesi olarak algılanmıştır. Türkler arasında yaygın olarak kullanılan ocağı tütmek ya da ocağı yanmak deyimleri ailenin var olması, ailenin bolluk ve rahatlık içerisinde yaşaması, ocağı sönmek, ocağı batmak, ocağına incir ağacı dikmek ya da ocağı kör kalmak deyimleri ailenin soyunun tükeneceği, huzurunun kaçacağı, perişan olacağı anlamlarında kullanılmıştır. Ailenin dirliğini ve birliğini korumaya yönelik olarak söylenen “ocağımız sönmessin”, “ocağın küllensin, bahçen güllensin”, “ocağında ateş, bacanda duman eksik olmasın” duaları da Türklerin bilinen eski dualarındandır.

Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar ocağı tütüren kişinin evin küçük oğlu olduğu yaygın olarak bilinen bir gelenektir. Büyük kardeş evlenince baba ocağından ayrılır, kendine yeni bir ocak kurar. Baba ocağı da küçük kardeşe kalır ve ona ocak bekçisi denir. Türklerde küçük

oğlun ocağın bekçisi olarak nitelendirilmesi ateş ruhunun Tanrı'nın küçük oğlu olarak kabul edilmesindendir. Eski Türkler küçük oğula ateş prensi anlamına gelen Ot Tigin diyerek ocağının koruyucusu, ata yurdunun sahibi olarak görmüşlerdir (Ögel, 1995: 504). Bunun etkisiyle geleneksel Türk anlatılarında ocağı tütüren en küçük erkek kardeş, büyük kardeşlerinden daha akıllı, cesur ve mert olarak betimlenmiştir.

Ocaklar, Alevî-Bektaşî inancına mensup olan kişiler için büyük önem arz etmektedir. Alevî-Bektaşî kültüründe her Alevî, kutsal bir soydan geldiğini düşünen ve babadan evladına miras kalan bir ocağa bağlıdır. Alevî-Bektaşî kültüründe ocakların soyları genellikle On İki İmam'dan birine ve dolayısıyla kutsal soy Ehl-i beyt'e (Hz. Muhammed'in soyundan gelen kişilere) dayanmaktadır (Kumartaşlıoğlu, 2016: 151). Alevî-Bektaşî inancında her ocak dede, seyyid, pir gibi isimler ile anılan kişiler tarafından zamanla kurumsallaştırılmıştır.

Bazı Bektaşî menakıpnamelerinde keramet sahibi velilerin Orta Asya şaman inancından bir kısım izler taşıdığı görülmektedir. Ateşe hükmetme konusu birçok eserde mevcut olduğu gibi *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî "Vilâyet-Nâme"* adlı eserde de bu konuya yer verilmiştir. Bu esere göre Hacı Bektâş-ı Velî, halifelerinden biri olan Can Baba'yı Tatar kavmini Müslüman etmek için Erzincan'a gönderir. Kâvus Han dinlerini değiştirebileceklerini fakat kendilerinin ikna olabilmesi için Can Baba'nın imtihan edilmesini şart koşarlar ve onu üç gün üç gece kazanda kaynatır. Bu imtihan sonucunda Can Baba'ya hiçbir şey olmaz. Sözünde durmayan Kâvus Han Can Baba'nın ikinci kez imtihan için ateşe girmesini ister. Can Baba ile Müslümanlığı kabul etmeyen keşiş beraber ateşe girerler ve üç gün üç gece ateşin içinde kalırlar. Dördüncü gün Kâvus Han ve diğer beyler gelip baktıklarında Can Baba'yı ateşin içerisinde yalnız başını oturur bulurlar. Can Baba ateşin içerisinden dışarı çıkar, keşişin parmaklarını avucundan yere bırakır. Kâvus Han, keşişin ne olduğunu sorunca Can Baba "bize parmaklarını verdi, gönlünü vermedi, gönlünü verseydi bir şey olmazdı" der (Hacı Bektâş-ı Velî, 1958: 41-42). Bu gibi ateşte yanmama kerametlerin en önemli özelliği velilerin şamanlar gibi ateşe hükmederek kontrol etmeleridir.

Bir başka ateşte yanmama motifi ise birçok edebi eserde karşımıza çıkan Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atılmasına rağmen yanmamasıdır. Hz. İbrahim, Allah'a şirk koşup puta tapanların putlarını kırar. Bunun üzerine Hz. İbrahim'i yakmak için büyük bir ateş hazırlarlar ve eli, kolu bağlı olarak ateşe atarlar. Allah'a sığınan Hz. İbrahim'i ateş yakmaz ve onun için ateş serinlik ve esenlik olur. Urfa'da ateşin yakıldığı bu yer bir göl olur. Halîlü'r Rahman denilen bu göldeki balıklar da kutsal sayılır ve avlanmazlar. Hatta bu balıkları yiyenlerin öleceğine inanılmaktadır.

Günümüzde hem Anadolu'da hem de Türklerin yaşadığı farklı coğrafyalarda ateş ve ocak soyun devamı, yaşam ve refah kaynağı olarak görülmesi sebebiyle kutsal kabul edilip farklı uygulamalar ile saygı gösterilmektedir. İnanışlara bağlı çeşitli uygulamalar arasında ölüm geleceği veya soyun kuruyacağı düşüncesiyle gece evden dışarı ateş çıkarmamak, evin yıkılacağı ve evden bolluk bereketin gideceği inancıyla ocağın söndürülmemesi, soğan, sarımsak ve yumurta kabuklarının cinlerin paraları olduğu düşüncesiyle ocağa atılmaması, cinlerin çarpacağı ya da aile bireylerinden birilerinin öleceği düşüncesiyle ocağa küçük tuvaleti yapmamak, gece altını ıslatacağı düşüncesiyle çocukları ateşle oynatmamak, cinlerin çarpacağı düşüncesiyle ocağın yanında oturmamak, yatmamak vs. vardır.

İslamiyet öncesinde şaman ayinlerinde karşılaştığımız ateşin tedavi edici gücü İslamiyet'in etkisi ile kültürel değişime ayak uydurarak ocak, ocaklı gibi farklı isimlerle anılan kişiler tarafından sürdürülmektedir. Bu kişiler ateşin tedavi edici gücünün yanı sıra Şamanizm'in kalıntısı olan birçok uygulamayı İslami kisveye sokarak toplum içerisindeki görevlerini icra etmektedir.

Günümüzde halk hekimi olarak karşılaştığımız belirli hastalıkların tedavisini üstlenen, sağaltma metotlarını nesiller boyunca deneme yanılma yolu ile elde eden ocaklarda ateşle ilgili tedavi ve uygulamalar kömür döndürme, al kesme, temre gibi ocaklarda karşımıza çıkmaktadır. Bu ocaklarda ateşin yanı sıra ocağın taşı, külü ve dumanından da faydalanılmaktadır.

2.1.1.2. Atalar Kültü

Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken kültürel özelliklerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Bu kültürel özellikler arasında şüphesiz atalara gösterilen saygı mühim bir yer tutmaktadır. Türkler, ilk yazılı kaynaklarından da anlaşılacağı üzere atalarına her zaman saygı duymuşlar, onların hayat tecrübelerinden yararlanarak büyük imparatorluklar ve devletler kurmuşlar, geniş coğrafyalara hükmetmişlerdir. Ataları gösterilen saygı ve onların hayat tecrübeleri ülkenin ya da toplum içindeki en küçük bütün olan ailenin düzenini ve çoğalarak gelişmesini sağlamıştır.

Yaşarken saygı duyularak toplum içerisindeki olağanüstü güçlerini ve çeşitli bilgilerini insanlığın faydasına kullanarak değer gören kişilerin ölümünün ardından törenler yapılarak saygı gösterilmeye devam edilmiştir. Öldükten sonra da birtakım güçlere sahip olarak toplum üzerinde etkisi olacağına inanan insanlar, onlar için düzenledikleri törenlerde kanlı veya kansız olarak kurbanlar sunarak kendilerini kötülüklere karşı korumalarını talep etmişlerdir.

Sunulan kurbanların yanı sıra ölümden sonra ruhun bedenden çıkarak var olan ikinci dünyada rahat bir yaşam sürmesi için ölümlerini değerli eşyaları, kılıçları ve atlarıyla gömmüşlerdir. Bu geleneğin temelinde Türklerin eski dini inançları arasında yer alan Maniheizm ve Budizm gibi ölümden sonra ruhun başka bir bedende var olacağı inancını (reenkarnasyon) temel alan dinlerin etkisi vardır.

Bu inanç temelli gelenekler mezar hırsızlığın ortaya çıkarmıştır. Mezarlara değerli eşyalar için yapılan tahribat Türkler için kabul edilemez bir savaş sebebi sayılmıştır. Avrupa Hun Hükümdarı Attila 447 yılında 2. Balkan Seferi'ne hükümdar ailesinin mezarlarının Margos piskoposu tarafından açılarak yağmalanması sebebiyle çıkmıştır (Kafesoğlu, 1980: 46-47).

Müslümanlıkta olduğu gibi Eski Türk inancında da ölüm bir son değil yeni bir hayatın başlangıcıdır. Ancak Şamanizm'e göre ölümden sonra var olan dünya İslami düşüncedeki ahiret kavramının karşılığı değil, bu dünya ile aynı zamanda varlığını sürdüren ikinci dünyadır (Yeşildal, 2018: 51). Bu düşünceye göre beden ölmekte fakat ruhlar toplum içerisinde ilişkilerini devam ettirmektedir. Bu ilişkinin neticesinde ruhlar geride bıraktıkları kişilerin hayatlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir.

Ölümlerinden sonra insanların hayatını etkileyen bu kişiler sıradan insanlar değildir. Kahramanlıkları, bilgelikleri ve çeşitli olağanüstü özellikleriyle toplum üzerinde etkisi olan, bu dünyada fiziksel olarak yaşamları sona ermesine rağmen olağanüstü yetenekleri kaybolmayan seçkin kişilerdir. Gizemli güçleri bulunan bu kişilerin gönüllerini hoş tutmak, kurban ve adaklar ile onları anarak bitkilerin ve hayvanların çoğalmasını sağlamak, kötülöklere karşı mücadele etmek mümkündür. Bu amaçla ataların figürleri, maskeleri yapılarak onların adlarına bayram ve törenler düzenlenmektedir. Bu olağanüstü kişiler örf ve âdetlerin koruyucusu olarak kabul edilirler. Örf ve âdetin yerine getirilmesi onları sevindirmekte aksi davranışlar öfkelenirerek toplumun başına çeşitli belalar getirmektedir (Örnek, 1988: 95).

Atalara duyulan korku ile karışık saygının günlük hayattaki en önemli karşılığı ölen atalarının adlarının yerde kalmaması, ataların unutulmalarını önlemek ve sevgi ile anmak amacıyla yeni doğan bebeklere devlet ya da aile büyüklerinin isimlerinin verilmesidir. İnanişaya göre yeni doğan bebek dünyaya karşı savunmasız olduğundan atalarından aldıkları isimlerle beraber dünyada varlıklarını sürdürebilmektedir (Yeşildal, 2018: 53).

Ataerki aile düzeninin bir sonucu olduğu düşünülen atalar kültü hemen hemen bütün Türk topluluklarında görölmektedir. Göktürkler beşinci ayın ikinci yarısında ata ruhlarına

kurban verirken, tarihi kaynaklarda daha geniş bir yer tutan Hunların da yılda bir kez ataların ruhlarına memnun etmek için kurban kestikleri bilinmektedir (Kafesoğlu, 1980: 27).

Orhun Kitabeleri'nde yer alan Bilge Kağan Yazıtı'nın Kuzey yüzünün sonunda Bilge Kağan için yaptırılan mezar, resim ve heykeller şu şekilde anlatılmaktadır:

“...Ondan sonra Çin imparatorundan (pek) çok sanatçı getirdim. (Çin hakanı) benim sözümü kırmadı, (kendi) saray sanatkârlarını gönderdi. Onlara olağanüstü (bir) tapınak yaptırttı. İçini (ve) dışını olağanüstü resim ve heykellerle süslettim. (Ebedî) taş kazdırttı, (üzerine) gönlümdeki sözlerimi hâkkettirdim...” (Tekin, 1998: 61).

Yazıtta geçen bu bilgiler atalar kültürünün varlığının Göktürklerde de olduğunun açık bir ifadesidir. Yazıtta ölmüş ata için yaptırılmış olan resim ve heykeller günümüzde evlerimizin duvarlarında asılı olan ölmüş atalarımızın fotoğraflarıyla benzerlik göstermektedir.

Atalar kültürü karşımıza rüya motifi ile de çıkmaktadır. Sıkıntı durumunda atalar rüyada kendilerini göstererek insanların yardımına koşarak koruyucu bir rol üstlenirler. *Dede Korkut*'ta geçen “Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyı”nda Yigenek'in:

“Kara başum gözüm uyhuda iken düş gördi, ala gözüm açuban ışıklı alpları yanuma saldum, ağ sakallu Dede Korkutdan öğüt aldum, ala yatan kara tağları aşdum, ilerü yatan Kara Denize girdüm, gimi yapup kömleğim çıkardum yilken kurdum, ilerü yatan denize deldüm kiçdüm...” (Ergin, 2018: 201-202).

Olarak anlattığı rüyasında Ak Sakallı Dede Korkut, atalar kültürünü temsil eden koruyucu ruh olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eski Türk inancında ocak ile atalar kültürü arasında kuvvetli bir ilişki vardır (İnan, 1986: 68). Kelime anlamı itibariyle ateşin yakıldığı yer anlamına gelen ocağın aile bireylerini, yardımcı ruhları ve ata ruhlarını bir arada topladığı mekân olarak düşünülmesi, atamızın yaktığı ocak ifadesiyle ocakta yakılan ateşin ilk olarak atalar tarafından yakıldığı inancı, ateş ve ocak kültürü ile atalar kültürü arasında bir bağ oluşturmuştur. Eski Türkler ateşe saçılar yaparak ata ruhlarının ocağa atılan yiyeceklerin kokusuyla, ateşin ışık kaynağı oluşu ile soyun devam ettiğini anlamalarını sağlamışlardır (Kara Düzgün, 2017: 153).

Şamanizm inancında şamanların hastaları tedavi etmek için yardımcı ruhlarla iletişim kurması, toplumda yaşayan diğer kişilerden ayrı bir mertebede tutulmasına neden olmuştur. Dönemlerinin aydın sınıfı diyebileceğimiz şamanların gerçekleştirdikleri ayinlerde yardımcı ruhlar arasında ata ruhları da bulunduğu için ata ruhlarına saygı göstererek sıkıntılı zamanlarda başvurmuşlardır. Ayin sırasında ata ruhlarıyla ilişki kuramayarak tedavinin başarıya ulaşmaması şamanın toplumdaki saygısının azalmasına neden olmuştur.

Atalar kültü, Türklerin ölümden sonra da yaşamın var olduğu İşlamiyet'i kabul etmesiyle İşlami yönleriyle ön plana çıkan şeyh, eren, evliya gibi isimlerle anılan olağanüstü şahsiyetlerin mezar ve türbelerinde İşlami bir kılığa sokularak veli kültü olarak devam ettirilmektedir. İnsanlar, bu kişilerin Tanrı ile ilişkilerinin olduğu ve sıkıntılı durumlarında Tanrı ile aralarında köprü vazifesi gördüklerine inanmaktadırlar. Mezar ve türbelere gidip iş, sağlık, evlilik, ocuk sahibi olmak, ev sahibi olmak, vb. amaçlar için dualar ederek, dilekte bulunarak, adaklık kurbanlar keserek İşlami kurallara uygun olmayan ancak atalar kültünün devamı sayılacak inanç ve uygulamalar yapmaktadırlar.

İşlami yönleriyle ön plana çıkan kişilerin mezarlarının ve türbelerinin bulunduğu yerlerde kutsallık kazandırılmış olan ağaçlar, bitkiler ya da taşlar da olabilmektedir. İnsanlar kutsiyet atfettikleri bitkiler ve taşlara, yaşarken İşlami yönleriyle ön plana çıkararak kerametler gösteren, öldükten sonra da sıkıntı anlarında birtakım kerametler gösteren ruhun, tabiatta var olduğunu düşünerek etrafından bir takım inanış ve uygulamalar geliştirmişlerdir. Bu uygulamalar arasında mezar ve türbelerin etrafında bulunan ağaçlara çaput asmak, taşlara el sürerek bedenlerine değdirmek, kurban kesmek, türbe etrafında dönmek, mum yakmak vb. uygulamalar yer almaktadır.

Günümüzde İşlami şahsiyetlerin türbe ve mezarları çeşitli rahatsızlıkları bulunan kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Anadolu'da da sıkça karşımıza çıkan bu ziyaret yerleri psikolojik rahatsızlıkların yanı sıra kısırlık, fıtık, cilt hastalıkları gibi birçok rahatsızlıktan muzdarip olan kişilerin şifa aradıkları meknlardandır. İnsanlar bu mekânların bazılarına tek bir hastalıktan şifa bulmak amacıyla, bazılarına da birçok hastalığın şifası için müracaat etmektedirler.

Ziyaret edilen bu mekânlarda hastalıkların tedavisi için kutsal şahsiyetin hayattayken kullandığı eşyaları ya da ziyaret yerlerinde bulunan toprak, su ve taşlardan yararlanılmaktadır. İnsanlar bu nesnelerde bulunan kutsal gücü kendi bedenlerine göçürerek tedavi olacaklarına inanmaktadırlar (Tek, 2018: 24).

Günümüzde geleneksel yollar ile hastalıkları tedavi etme işlemini üstlenen ocaklarda atalar kültünün izlerine rastlanmaktadır. Bu ocaklarda atalardan miras olarak kalan şifa verme gücü olan bıçak, makas, as, tespih, taş vb. araç gereerle, onların verdiği izinler ile sağaltma işlemi gerçekleştirilmektedir.

2.1.1.3. Dağ Kültü

Dağlar, insanoğlunun yaratılışından itibaren azametli, dik ve güçlü duruşları ile insanları meraklandırmış, korkutmuştur. Bu nedenle insanoğlunda saygı ve güven duygusunu

oluşturmuşlardır. Dağların insanlar arasında saygı uyandırmaların nedeni olarak ilkel insanların dağları Tanrı'nın, ataların ve yardımcı ruhların ikamet ettiği mekânlar arasında düşünmeleri büyük rol oynarken, dağların insanoğlunda güven duygusunun oluşturmada halkın geçim kaynağının merkezinde olmaları ve her türlü felakete karşı sığınacakları, arkalarını yaslayacakları yalçın, sarp kayalıklardan oluşmaları söylenebilir.

İlkel toplumlar dağları, evreni ayakta tutan ve yerin ekseni olan varlıklar arasında düşünmüşlerdir. Ayrıca kadın olarak düşünülen dağ ruhunun, genç ve bekâr avcılarla ilişkiye girerek bol av vermesi avcı toplulukların anlatıları arasında çok yaygındır (Bayat, 2018b: 220). Türkler arasında da göğün direği olarak kabul edilen ve dünyanın merkezinde bulunduğu düşünülen dağın Türk inancına girmesi ve kült olarak kabul edilmesi avcı toplayıcı dönemde besin kaynaklarının buralardan temin edilmesine bağlıdır. İnsanoğlu tarafından zamanla avı ve besini temin eden dağların ruhu olduğu düşüncesi geliştirilerek kült haline getirilmiştir.

Türkler arasında genellikle her boyun kutsal dağı olsa da devletin bünyesinde kutsal dağlar mevcuttur. Hunlar için Han-yoan Dağı ve Gan-tsuanşan Dağı, Göktürkler de Iduk Baş ve Tamag Iduk dağları (Köse, 2019: 15) kutsal olarak kabul edilen dağlara örnek olarak söylenilebilir. Altay'ın dini ve ulusal lideri Akay Kine “Dağlar kutsaldır çünkü dağlara Bay Ülgen'in 9 oğlu, yani 9 kardeş inmiştir. Ve orası da Orta Dünya'da benim atalarımın doğduğu yer olan Altay olarak geçer. Biz Altay'da bu nedenle saygı duyarız. Benim kabilemin dağı Abakan Dağı'dır” (Yücekal Arpacı, 2015: 139) sözleriyle dağların niçin kutsal olarak kabul edildiğini ve kendi halkının kutsal kabul ettiği dağı açıklayarak kendi kökenlerine dair bilgiler aktarmıştır.

Dağlar iki bölgeyi birbirinden ayıran sınır işlevi üstlenmektedir. Eski Türklerde boylar, dağları sınırların belirlenmesinde ve düzenin korumasında bir işaret olarak kullanmışlardır. Buna örnek olarak Göktürkler ile Kırgız Türklerini birbirinden ayıran Kögmen Dağı verilebilir (Ögel, 1995: 425). Bugün de dağların Anadolu'da Akdeniz ile İç Anadolu'yu, Doğu Anadolu ile Güney Doğu Anadolu'yu birbirinden ayıran Toros Dağları gibi bölgeleri birbirinden ayırdığı ya da geçişi sağladığı bilinen bir durumdur.

Dağ kültürünün çok eski devirlerden beri çeşitli milletlerde mevcuttur. İçerisinde taş kültürü, orman kültürü ve atalar kültürünü de barındıran uluslararası bir kültür olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Yahudiler Sina Dağı'nı, Araplar Arafat Dağı'nı, Yunanlılar Olympus'u, Hintliler Himalaya'yı kutsal kabul etmişlerdir. Türklerde dağın kutsal olarak kabul edilmesinin somut örneği Uygurların Göç Destanı'nda görülmektedir. Bu destanda Çinlilerin Türkleri zayıflatmak için Kutlu Dağ olarak isimlendirilen dağı, Çin prensesinin Türk

hakanının oğlu ile evlendirilmesine karşılık istemeleri, Türk Hakanı'nın düşünmeden bunu kabul etmesiyle Çinlilerin Kutlu Dağ'ı parçalayıp göturmeleri ve bunun sonucunda Uygur ülkesinde huzurun, mutluluğun sona erışı, Uygurların topraklarından göç etmek zorunda kalışı hikâye edilmiştir. Dağ kültürünün insan hayatında bu kadar önemli bir rol oynaması onun mitolojik düşünce biçimindeki yeri ve önemi ile alakalıdır.

Orta Asya'da yaşayan Türk toplulukları dağların çeşitli ruhları bünyesinde barındırarak bereketin, gücün ve kudretin sahibi olduklarına inanılmışlardır. Bu nedenle özellikle büyük dağlara saygı gösterilmiş, bu dağlar kült mekânlar olarak kabul edildiği için buralarda dualar edilmiş, kurbanlar sunulmuştur. Türk anlatılarında geçen Ergenekon ve Türk yazıtlarında geçen Ötüken de aynı şekilde kutsal bir mekândır ve bu mekâna sahip olmayan tam bir egemenliğe sahip olamaz. Orhon Yazıtları'nda yer alan "Türk(lerin) hakanı Ötüken dağlarında oturur (ve oradan hükmeder) ise ülkede (hiçbir) sıkıntı olmaz...", "Ötüken dağlarından daha iyi bir yer asla yok imiş! Türk halkının yurt edineceği ve yönetileceği yer Ötüken dağları imiş! (Tekin, 1998: 35) ifadeleri ile Türk kağanlarına kendi birliklerini nasıl koruyacaklarına dair öğütler vermektedir. Burada amaç kutsal olarak işaret edilen Ötüken'in terk edilmemesidir. Göç Destanı'nda ülkenin saadeti ve huzuru nasıl Kutlu Dağ'a bağlanıyorsa Orhon Yazıtları'nda da ülkenin mutluluğu devletin merkezi konumundaki Ötüken'e bağlanmaktadır. Bu sebeple Türkler, yemin ederken kutsal olarak saydıkları mekânlar ve nesneler içerisinde dağları da anmışlardır.

Eski Türk toplulukları arasında Tanrı'nın gökte yaşadığına dair bir inanma yer almaktaydı. Bu sebeple dağların Tanrı'ya ulaşmanın en zirve noktası olduğu oldukça kuvvetliydi. Bu inanmanın sonucu olarak yüksek dağ ve tepeleri Tanrı makamı olarak adlandırarak kutlu, kutsal gibi sıfatlar ile ifade ederek dağ kültürünün Gök Tanrı inancı içerisinde geliştiği düşünülmektedir. Türkistan'da yer alan Tanrı Dağları'nın da Tanrı ismiyle anılması, Göktürkler Iduk Baş ve Tamag Iduk dağlarının (İnan, 1986: 48) "ıduk" (kutlu) olarak isimlendirilmesi bu düşünceden kaynaklanmaktadır.

Kutlu ya da kutsal olarak nitelendirilen dağlar ibadet amaçlı ziyaret edilen tören merkezi konumundadır. Türkler, hakanlarının öncülüğünde her yıl kutsal dağlara giderek dini törenlerini gerçekleştirerek dağlarda yaşadığına inanılan yer-su ruhlarına dileklerde bulunulur ve bu mekânlarda Tanrı'ya ibadet ederlerdi. Söz konusu törenlerde duaların yanı sıra kurban sunulması da bilinen uygulamalar arasında yer almaktadır.

Kutsal dağlara kanlı ve kansız olmak üzere iki tür kurban sunulmaktaydı. Türk kültüründe attan aygır, koyundan koç gibi farklı hayvan türlerinin erkekleri kurban etmek bir gelenek olarak bilinmektedir. Bazı istisnalar olmasına rağmen kanlı ve kansız kurban

törenlerini şamanların yönetmediği görülmektedir. Şaman olmadan yapılan kurban törenlerinin temelinde dağı, ata ruhları statüsünde görmeleri büyük rol oynamıştır (Bayat, 2018b: 232).

Türk inanç sistemi içerisinde kellik ya da çıplaklık Tanrı'ya ait bir özelliktir. Türkler tarafından kutsal olarak kabul edilen dağların birçoğu bitki örtüsünden yoksundur. Halk arasında dağların bitki örtüsünden yoksun olma sebebinin Tanrı'nın yansıması olduğu düşüncesi hâkimdir. Kutsal olarak kabul görülen ve bitki örtüsünden yoksun dağlarda tek olarak bulunan, diğer ağaçlara bakışla yapraklarını dökmeyerek hep canlı kalan, meyvesi olmayan “Hayat Ağacı”, “Temir Kavak”, “Dede Ağaç” gibi isimlerle anılan ağaçlar mevcuttur. Bu ağaçlar kutsal olarak kabul edilerek, saygı gösterilerek belirli zamanlarda ziyaret edilerek dallarına dilekleri simgeleyen bez, çaput parçaları asılmıştır. Bu ağaçların gökte yaşadığına inanılan Tanrı'nın cennetine kadar yükseldiğine inanıldığı için kesmek ya da saygısızlık etmek yasaklanmıştır (Beydili, 2004: 25-26).

Türkler, Anadolu'yu bir yurt haline getirmeye başladığı yüzyıldan itibaren Orta Asya kökenli olan dağ kültürünü Anadolu'ya taşıyarak kutsal saydıkları dağlar etrafındaki düşüncelerini sürdürmeye devam etmişler ve bu mekânları yaşanabilir coğrafyalar haline getirmişlerdir (Duymaz ve Şahin, 2008: 118). Örnek olarak günümüzde Orta Asya'daki siyasi coğrafya dikkate alındığında Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesinin merkezi kısımlarına yayılan Tanrı Dağları'nın isminin Antalya'nın ilçesi olan Gündoğmuş'taki iki bin üç yüz yetmiş sekiz rakımlı dağa isim olarak verilmesi söylenebilir.

Anadolu'da, pek çok dağ ve tepeyle ilgili efsaneler anlatılarak, bu mekânlarda mezarları bulunan kutsal kişiliklere dua edilerek, adaklar adanarak, kurbanlar kesilerek o yerlerin kutsallığından bahsedilmektedir. Hacıbektaş'taki Arafat Dağı, Kırıkkale'deki Denek Dağı, Varto'daki Kaçkar Tepesi, Edremit'te Kaz Dağı, Akçakoca'da Karkın Dağı, Ağrı Dağı, Bingöl Dağları, Hasan Dağı, İstanbul Beykoz'daki Yuşa Tepesi insanların çeşitli amaçlarla ziyaret ederek birtakım uygulamalar geliştirdikleri yerler arasındadır (Kaya, 2001: 204).

Eski Türk inancındaki dağın kutsal ruhu İslamiyet'in kabulü ile birlikte harmanlanarak evliya kültü etrafında şekillenmiştir. Bu yeni şekiller evliya menkıbeleri ve destanlara yansımıştır. *Dede Korkut* ve *Köroğlu Destanı* gibi birçok yazılı ve sözlü halk anlatmalarında dağ motifine yer verilmiştir. *Köroğlu Destanı*'nda kahramanın koruyucusu olan dağı yani Çamlıbel'i yurt yapması ve bu dağda yenilgi yüzü görmemesi, *Dede Korkut*'ta da Oğuzların dağlarla konuşmaları, dua ve dileklerde bulunarak şifa istemeleri örnek olarak gösterilebilir.

Günümüzde ocaklar arasında kabul edilen, yaşarken toplumun faydası için işler yapan olağanüstü şahsiyetlerin ölümünün ardından yapılan türbe ve mezarlar genellikle dağların ve tepelerin üzerine kurulmuştur. Fiziksel ya da ruhsal rahatsızlığı olan kişiler, çeşitli durumlardan muzdarip olan kişiler tarafından ziyaret edilen bu mekânlarda dua ederek, toprak, taş alarak, çeşitli uygulamalar yaparak insanlar dertlerine derman aramaktadır.

2.1.1.4. Su Kültü

Tarihin büyük bir bölümünde tabiatla iç içe yaşayan insanlar tabiat unsurlarıyla bağlar kurmuşlardır. Suyun hayatın ve medeniyetin kaynağı olarak görülmesi nedeniyle milletlerin yaratılış mitlerinde sıkça yer verilmiştir. Sümer, Hint, Mısır gibi pek çok medeniyetin mitlerinde dünyanın yaratılışı doğrudan doğruya su ile ilişkilidir ve bu mitlerde Tanrı'nın önce suyu yarattığı görülmektedir.

Su ile temas yeniden doğuş ve gelişmeyi başlatıcı olarak düşünüldüğü için hayat suyu, gençlik pınarı olarak isimlendirilmiştir. İnsanların öldükten sonra yıkanarak öteki dünyaya doğru yolculuğa çıkarılması ve mezarların üstüne su dökülmesi, faniler âlemi ile ebedi âlemi arasındaki sınırı belirlemektedir (Bayat, 2018b: 244). İnsanlık tarihi içerisinde vazgeçilmez olarak görülen su, toprağı verimlileştirip, hayvanları doğurganlaştırdığı için tarım ve hayvancılık ile uğraşan toplumlar için daha çok önemli olmuştur.

Eski Türkler su yerine “sub” kelimesini kullanırlardı. Sonradan “b” sesi bazı değişmelere uğramış ve daha sonra tamamen düşerek su olarak söylenmeye başlanmıştır (Ögel, 1995: 317). Türklerin ıduk yer-su (kutsal yer-su) ile ifade ettikleri inanışları neticesinde toprak ve su her zaman beraber ilişkilendirilerek hem koruyucu ruh hem de vatan olarak kabul edilmiştir. Toprağın tek başına hayat verme gücü olmadığı için su ile birleştiğinde anlam kazanabilmektedir. Toprak canlıları içerisinde yaşatan ve besleyen yaşam mekânıyken, su ise toprakta canlıları yaşatan iksirdir (Ökse, 2006: 48).

Türkler arasında evrendeki dört ana unsurdan biri olarak kabul edilen su etrafında da kült oluşmuştur. Şamanizm inancını benimsemiş olan Türkler; soğuk, iyi ve tatlı ırmakların kaynaklarının cennette (uçmakta) olduğu, sıcak su kaynaklarının da cehennemde (tamuda) olduğu düşüncesiyle suya saygı göstermişlerdir. Bu sebeple akarsuların ve kaynaklarının ilahi bir kaynaktan beslediği düşüncesiyle halk tarafından zamanla kutsallaştırılmıştır. Bazı Altay efsanelerine göre göğün on ikinci katında kadar yükselen Dünya Dağı'nın üzerinde bulunan bir kayın ağacı altındaki kutsal çukurda hayat suyu bulunmaktadır (Ögel, 2010: 107). Bu nedenle eski Türkler suya erişilmesinin güç olduğuna inanmıştır.

Türkler arasında suyun bereket sağlamadaki rolü evrende hayatın temelini oluşturan vazgeçilmez unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Türkler dağları, çayları, ırmakları, dereleri ve gölleri Tanrı makamı olarak görmüşler ve bu mekânlarla sürekli irtibat halinde olarak canlı bir varlık statüsünde değerlendirmişlerdir. Örneğin Altay- Yenisey Şamanist Türkleri dini törenlerde söyledikleri ilahilerde Yenisey, Abakan, Kem, Tam gibi ırmaklarının isimlerini anarak saygı göstermişlerdir (İnan, 1976: 41).

Türkler arasında vatanı temsil eden ve coğrafi isim olarak verilen dağların, göllerin, ırmakların yardımcı ruhları mevcut olmakla beraber bu yardımcı ruhlar sadece coğrafi bir isim değil insanlar gibi evlenen, çocuk sahibi olan, insanları duyarak, konuşarak ilişkiler kuran varlıklardır. (İnan, 1986: 50-51). Bu sebeple Eski Türk inancında suların yaşayan yardımcı ruhlar olduğu, kötü işlerde cezalandırıcı oldukları düşüncesi korku ile karışık bir saygıyı beraberinde getirmiştir.

Altay düşüncesinde insanları iyilik yaptıkları düşünülen yer-su ruhları vardır. “Yô Kan” yer-su ruhlarının en kuvvetlisidir. Bir çamın altında oturur ve bu çam Tanrı Ülgen’in evine kadar ulaşır. “Yô Kan”ın “Sô Kan” ve “Temir Kan” adlı iki oğlu yeryüzünde yaşayarak insanların sunduğu kurbanları kabul ederler. Hanların dördüncüsü ise Talay Han veya Yayık Han ismindeki ruhtur. Bu ruh denizlerin hakimi ve ölümlerin koruyucusudur. Beşincisi ruh olan “Abakan Kan” yağmur yağdırmakla görevlidir. Farklı görevleri olan ruhlar ile birlikte bu sayı on yediye ulaşır (Radloff, 1956: 9). Ruhların yardımlarına başvurmak isteyen şamanlar ayinlerinde meditasyon (extase) halindeyken yardımcı su ruhları ile iletişime geçmeye çalışırlar. İlk önce Yayık Han’ a başvurarak dua ederler. Yayık Han’a “ayaz hanın parçası, ay ve güneşin payı” diye hitap ederek Tanrı Ülgen ile aralarında aracı olması için yardım talebinde bulunurlar (Verbitski’den akt. İnan, 1986: 105).

Vatanın korumasında yer-su ruhlarının rolünü Orhon Yazıtları’nda anlamak mümkündür. Tonyukuk Yazıtı’nda “Tanrı, Umay ilâhe, mukaddes yer, su üzerine çöküverdi her halde” (Ergin, 2003: 41) ifadesiyle düşmanların Umay ve yer-su ruhlarının yardımıyla yenildikleri anlaşılmaktadır. Benzer bir şekilde günümüzde eski Türk inancının kalıntısı olan atalar kültünün İslamiyet ile harmanlanarak veli kültü olarak karşımıza çıktığı, zor zamanlarda halka yardım ettikleri görülmektedir. Örneğin halk arasında Kurtuluş Savaşı’nda veya Kıbrıs Harbi’nde başı sarılıklı velilerin Türk askerleri yanında mücadele ederek savaşları kazandırdıklarına inanılmaktadır.

Yer-su iyeleri Orhon Yazıtları’nda Umay ile beraber ifade edilerek ölüm, doğum ve ölümsüzlük arasında bağ kurulmuştur. Bilge Kaan Yazıtı’nda “Yukarıda Türk Tanrısı, mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiştir. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye”

(Ergin, 2003: 24) cümleleriyle Türk Tanrısı'nın ve Türk'ün kutsal yer ve sularının Türk milletinin yok olmaması ve millet olması için çalıştıkları ifade edilmektedir.

Suların kutsal kabul olarak kabul edilmesi ve her birinin farklı ruhlara (iyelere) sahip olduğu düşüncesi sular etrafında çeşitli inanışların, kural ve yasaklamaların oluşmasına yol açmıştır. Ruhların bulunduğu mekânlar arasında kabul edilen suların kirletilmesi, israf edilmesi ve temizlik amacıyla kullanmak kesin olarak yasaklanmıştır. Bu kurallara uymayanların ise su ruhları tarafından cezalandırılacağı inancı oluşmuştur.

Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınan Eski Türk inancının kalıntıları arasında suyun kirletilmemesi inancı hâlâ varlığını devam ettirmektedir. Suyun aktığı yere tükürülmemesi, küçük tuvaletin yapılmaması gibi çeşitli kirletmeler ile insanların cezalandırılacağı ve hatta çarpılacağı inancı korunmaktadır. Anadolu'daki inanışa göre gece ile birlikte yerler mühürlenir, yer ile birlikte sular da kararır (Ögel, 1995: 323). Bu sebeple hava karadıktan sonra çeşme, kuyu gibi kaynaktan su alınmamakta, bir evden diğer eve su verilmemektedir.

Eski Türk inancının temsilcileri konumunda olan şamanların yer-su ruhlarına hitaben söyledikleri dualar çeşitlenmekle birlikte genellikle şu şekildedir:

“Temiz yurdumuz yıpranıyor, az ulusumuz sıkıntı çekiyor. Ey mukaddes Altayım, biz ne yapalım! Ak sakallı atalarımın takdis ettiği ulu Altayım, geçim versen ne olur? Vücudumuz kirlenmese, gözlerimiz yaşarmasa ne olur? Bereketli sürülerimizin kut'larını yaradan mukaddes Altayım, yer-suyum!” (İnan, 1986: 51).

Türk Edebiyatı'nın en önemli eserleri arasında yer alan *Dede Korkut*'un, “Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy”da Salur Kazan'ın, suya hitaben yaptığı soylama ise şu şekildedir:

“Çağnam çağnam kayalardan çıkan su
Ağaç gimileri oynadan su
Hasan ile Hüseyinün hasreti su
Bağ ve bostanun ziyneti su
Atiše ile Fatımanun nigahı su
Şahbaz atlar gelüp içdüğü su
Kızıl develer gelüp kiçdüğü su
Ağ koyunlar gelüp çevresinde yatduğı su
Ordumun haberin bilür-misin digil mana
Kara kaşım kurban olsun suyum sana” (Ergin, 2018: 101).

Salur Kazan'ın suya hitaben yaptığı soylama, şamanların dağ ruhuna hitaben ettikleri duaların kalıntısı niteliğindedir. Türkler tarafından her zaman kutsiyet atfedilen su aynı eserde

“Uzun pınar denmekle meşhur bir pınar var idi. O pınara periler konmuştu.” (Ergin, 2018: 207) cümlelerinde olağanüstü masal karakterleriyle ilişkilendirilerek insanoğlu ile arasındaki yüksek statüsünü gösterilmiştir.

Ayrıca Eski Türklerde kutsal olarak görülen su üzerine ant içme görülmektedir. Bunun nedeni ekmek gibi suyun da Tanrı’nın bir hediyesi olduğu söylenebilir. Günümüzde de ant etmek ifadesini kullanmak yerine ant içmek ifadesi kullanılmaktadır. Bu kullanımın eski Türk inanışının bir yansıması olduğu söylenebilir. Örneğin 1759’da Kazak- Kırgızlar ile Kalmuklular bulanık adı verilen suyun kıyısında bir boz aygır ve karabaşlı bir koç kurban etmişler. Ellerini kana batırarak barış için ant içmişlerdir (Kurban Ali Halidi’den akt. İnan, 1948: 281).

Bir kültürün varlığından söz edebilmenin en önemli şartı kurban sunmak olduğu için Türkler diğer yardımcı iyelere olduğu gibi yer-su iyelerine kurban sunarak çeşitli törenler düzenlemişlerdir. Çoğu zaman kansız olarak sunulan kurbanlardaki amaç su iyelerinin ruhunu memnun etmektir. Eski Türkler su iyelerine sunulan kurbanların yeterli olmaması durumunda bu iyelerin kişileri hasta edeceklerine, zarar vereceklerine inanmışlardır. Karagas Türklerinde bol balık avlamak isteyen balıkçılar “Su Ezi” adını verdikleri su iyesi için balığa çıkmadan önce kayın ağacına renkli bez ve çaput parçaları bağlayarak (kansız kurban) su iyesi ruhunu memnun ederek bereketli bir av olması için dua etmektedir (Kalafat, 2010: 166). Diyarbakır ve Urfa çevresinde kuruyan ya da kurumaya yüz tutan su kuyularına, ırmaklara kurban kanı akıtılarak su iyesini memnun ederek, kuruyan nehir ve kaynağı yeniden canlandırmak amaçlanmaktadır (Kalafat, 2010: 168).

Mitolojik inanışa göre suya girildiği ya da sudan atıldığı zaman su iyelerine selam verilirdi. Aksi halde su iyesi sinirlenip, beddua eder veya zarar verirdi. Kâbusları alıp götürmesi, iyi rüyaları feraha kavuşması için her ikisi de yer-su iyelerinin mekânları olarak kabul edilen göl, nehir ve su kaynaklarına anlatılarak iyiliklerden faydalanmaya, kötülüklerden kurtulmaya çalışılmıştır (Beydili, 2004: 505).

Çeşitli Türk topluluklarında çocuk sahibi olamayan kadınlar suyun şifa verici, temizleyici gücü nedeniyle sudan medet umarak su iyelerinin yardımıyla çocuk sahibi olacaklarına inanmışlardır (Tek, 2018: 37). Kırgız ve Kazaklarda çocuk sahibi olamayan kadınlar tek başına biten bir ağaç ya da bir su yanında koyun keserlerse çocuk sahibi olacaklarına inanılmaktadır (İnan, 1986: 168).

Bazı Türk topluluklarında şamanlar eğitimlerini başarıyla tamamladıktan sonra ant içer, dünyevi zevk ve kaygıları bırakmak için su ile yıkanarak arınma işlemini gerçekleştirirlerdi. Şaman olan kişinin her yıl ya da altı ayda bir yardımcı ruhlarla iyi

ilişkilerini devam ettirmek, kötülüklerden arınmak için yeniden bu işlemini tekrar etmesi gerekmektedir. Bu uygulamanın farklı bir versiyonu Anadolu coğrafyasında karşımıza çıkmaktadır. Ağrı ve Kars'ta ilkbaharda yıkanmak için akarsuya ilk defa girilirken, “ağırlığım, kirliliğim, kelliğim, keçelliğim bu suya” diyerek üç kez tekrarlanırsa, o yılın sağlık, mutluluk ve huzurla geçeceğini inanılmaktadır (Kalafat, 2010: 170).

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* adlı eserinde Ayasofya kuyusunun suyundan üç cumartesi sabah aç karnına üçer yudum içilirse kalp çarpıntısı olan kişilerin dertlerine deva olacağını aktarmaktadır. Aynı eserinde Niksar kaplıcalarının suyunun cüzam, uyuz ve nikris hastalıklarına şifa olduğu bu sıkıntıdan muzdarip olanların temmuz ayında gelerek suyundan bir ay içerek sağlıklarına kavuştuklarının bilgisi verilmektedir. Ayrıca müşhil özelliği taşıyan suya da eserinde yer vermiştir. Bilgilere göre bu su üç gün hayvansal ürünler tüketmeden, dördüncü gün sabah ve akşam birer fincan su içilerek etkisini göstermektedir. Rahatsızlığı olan kişiler bu suyu içtikten sonra safra ve balgamlarını çıkartarak sağlıklarına kavuşmaktadırlar (2005: 76, 98, 225).

Türkler tek tanrılı bir din olan İslamiyet'i kabul ettikten sonra İslamiyet öncesinde inandıkları inanç ve uygulamaları farklı şekillerde devam ettirmişlerdir. Anadolu'daki İslami düşünceye göre Hz. Hızır'ın karaya, Hz. İlyas'ında sulara hükmettiği inancı vardır. Anadolu'nun birçok yerinde Hz. Hızır ve Hz. İlyas'ın buluştukları gün olan Hıdırellez gününde hem tedavi hem de iyi dilekleri Tanrı'ya ulaştırmak amacıyla insanlar Tanrı'ya çeşitli dileklerini çizerek ve yazılar yazarak gül ağacının dibine koymaktadır. Bu dileklerin yazılıp, çizildiği günün ertesinde ise dileklerin gerçekleşmesi için akarsu ve denizlere atma âdeti bulunmaktadır.

Suyun arındırıcı, hayat verici ve şifa kaynağı olması menkıbelere konu olmuştur. *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî “Vilâyet-Nâme”*sinde yer alan bilgiye göre Kadıncık, Hünkâr'ın abdest aldığı, yemekten sonra ellerini yıkadığı suyu israf etmemek için içmektedir. Günlerden bir gün Hünkâr abdest alırken burnu kanadığında Kadıncık'a, “bu suyu ayak değmeyecek bir yere dök” demesine rağmen israf olacağı düşüncesiyle suyu içerek hamile kalmış ve üç oğlu olmuştur. Bu menkıbede Hacı Bektâş-ı Velî'nin kanı ile birleşen suyun hayat verici gücüne, doğurganlık kerametine yer verilmiştir (1958: 64-65).

Su ile ilgili inanış ve uygulamalar Anadolu coğrafyasında sıkça görülmektedir. Anadolu'nun çoğu yerinde çeşitli isimler verilen çeşme, pınar, göl ya da kaynak suları mevcuttur. Bu sulardan dilek dileme ya da hastalıklardan kurtulmak için faydalanılmaktadır. Anadolu'da türbe yakınlarında bulunan su kaynaklarının kutsal olduğuna ve bu nedenle suların içilmesi, su ile yıkanılması ya da su kaynağına bozuk para atılmasıyla kişinin

sıkıntılarında kurtulacağına inanılmaktadır. Kars'ta yedi ayrı çeşmeden su toplayıp sabah ezanından sonra bu su ile banyo yapan kızların kısmetinin açılacağına inanılmaktadır (Kalafat, 2010: 170).

Anadolu'da su içilirken saygı amaçlı bazı tutum ve tavırlar da gösterilmektedir. Bazıları su içerken eliyle başını tutarken, bazıları besmele çeker, bazıları suyu yudum yudum içer, bazıları da suyu içtikten sonra bardağın dibinde kalan suyu toprağa serper. Bu gibi çeşitli örnekler günlük hayatta sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Geçmişteki su kültü ile ilgili inanç ve uygulamaların günümüzde sağaltma ocaklarının sağaltma uygulamaları ve işlemlerinde sıklıkla yararlanıldığı görülmektedir. Örneğin anne ve çocuğu al karasından korumak için yapılan aydaş kırklama uygulaması, temriye (temre), göz silkmesi gibi çeşitli hastalıklar suyun arındırıcı ve şifa verici gücü vasıtasıyla farklı yöntem ve uygulamalarla hastalığı ortadan kaldırmak amaçlanmaktadır. Ayrıca rahatsızlığı olan kişiler şifa verme gücü olduğuna inanılan, sağaltma ocağı olarak isimlendirebileceğimiz çeşme ya da su kaynaklarına müracaat etmektedir. Sağaltım amacıyla gidilen bu mekânlarda edilen duaların yanı sıra silsile şeklinde günümüze kadar ulaşmış olan birtakım uygulamalar da yapılmaktadır. Gerçekleştirilen uygulamaların büyük çoğunluğu Eski Türk inancının kalıntısı olan İslamiyet ile şekillenmiş uygulamalardır.

2.1.1.5. Taş - Kaya Kültü

Doğada bulunan birçok unsur çeşitli medeniyetler tarafından kutsallaştırılmıştır. Taşlar ve kayalar da sertliği, dayanıklılığı gibi fiziki özellikleri nedeniyle hemen hemen her toplum tarafından kutsal olarak kabul edilmiş, her kültürde insanların dikkatini çekmiş sihri ve kutsal bir güç olarak kabul edilmiştir. Taş ve kayalara Tanrısal bir özellik yükleyen çeşitli toplumlar onlara saygı atfederek, onların ruhu olduğuna inanarak etrafında birtakım uygulamalar geliştirmişlerdir.

Dünya mitolojilerine baktığımızda farklı yapıları ve şekilleriyle ilgi çeken taşların içerisinde bir kuvvet, ruh olduğu düşünülmüştür. Bu yüzden ilkel inanışlardan günümüze kadar taşın dinsel yaşamda önemli bir yeri olduğunu görmekteyiz. Hatta bazı toplumlar taşları eril, dişi olarak sınıflandırarak taş ile cinsiyet arasında bağ kurmuşlardır. Taşın kutsal olarak kabul edilmesi kendisinin sahip olduğu bir güçten değildir. İnsanlar taşa ya da kayaya değil, arkasındaki gizli güce tapmışlardır. Taş ve kayalar dinsel, tıbbi rollerinin yanı sıra ilkel insanların korunma, barınma ve savunmasında da büyük bir rol oynayarak önemli bir kuvvet olarak kabul edilmiştir.

Türk kültür tarihine baktığımızda dünya üzerindeki diğer topluluklarda olduğu gibi bazı taş ve kayalara kutsiyet kazandırıldığını fakat tapınmanın hiçbir zaman söz konusu olmadığı manevi bir kudret olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Kutsallığın en somut örneği olarak da Uygurların Göç Destanı'nda, Çinlilerin Uygurları zayıflatmak amacıyla Kutlu Dağ olarak isimlendirilen büyük bir kayayı parçalayıp götürmeleri ve bu kayanın gidişiyle Uygur ülkesinde bolluk, bereket ve huzurun sona ermesi sonucunda Uygurluların göç etmek zorunda kalarak farklı coğrafyalara yerleşmeleri söylenebilir.

Taş, kaya kültü de mitolojide geniş yer tutan yer-su kültürleriyle ilişkilendirilmektedir. Altay ve Yakut yaratılış destanlarında taşın yaratıcılık vasfına dikkat çekilir. Yeryüzü ve gökyüzünün yaratılışı ile ilgili olan Altay Yaratılış Destanı'nda uçsuz bucaksız sularla kaplı olan dünyanın üzerinde konacak bir yer bulamayan Tanrı Ülgen'e gökten bir ses önündeki şeyi yakalamasını emreder. Bu sese uyan Ülgen denizden çıkarttığı taşın üstüne biner. Ülgen bindiği taşın üzerinde gelen sesin tavsiyelerine uyarak yeri ve göğü yaratır (Verbitskiy'den akt. Ögel, 2010: 432-433). Altay ve Yakutların kökenine yönelik olarak "Yakutların Cedlerinin Lena'ya Gelmeleri" destanında Omoğoy Bay'a fal bakan bir yerli şaman iki kutsal kaydan söz eder. Destana göre Güneydeki kutsal kaya atın ve davarın, Kuzeydeki kutsal kaya ineğin yaratıcısı (ceddi) olarak inanılmıştır (Kirişcioğlu, 1992: 16). Bu destanlar dünyanın, hayvanların ve insanoğlunun yaratılışına olan mitolojik inancı yansıtır.

Türk mitolojisine göre ateş Tanrı tarafından insanlara verilmiş, öğretilmiştir. Altay efsanesinde göre: Tanrı, insanlara et yemelerini emretmiştir. Bu emirden sonra ateşe ihtiyaç duyulmuştur. Tanrı'nın gökten ak ve kara iki taş getirip, kuru otları iki taş arasına koyup tutuşturması neticesinde insanoğlu ateşi öğrenmiştir (Verbitski'den akt. İnan, 1986: 66). Bu efsaneye göre ateşi kendinde barındırarak gizli tutan taş varlık olarak değer kazanmıştır.

Türklerin taşla ilgili inanış ve uygulamaların izleri Orta Asya'daki eski Türk inanışlarına kadar uzanmaktadır. İnanışa göre Tanrı tarafından Türk milletine hediye edilen yada taşı kutsal kabul edilen taşların en önemlisidir.

Türk lehçelerinde yada taşı farklı şekillerle ifade edilir. Yakutçada "sata", Altaycada "cada", Kıpçak grubuna dahil olan lehçelerde "cay" olarak söylenilmektedir (İnan, 1986: 160). Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lûgat-it Türk* adlı eserinde "yat" kelimesini belli başlı taşlarla yağmur ve kar yağdırılan bir kamlık olarak açıklamıştır. Kendisinin bu taşı Yağma ülkesinde görerek bir yaz günü çıkan yangında bu taş ile kar yağdırılarak yangının söndürüldüğünü ifade eder (1985c: 3).

Yada taşının kökeni hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. Yakutlara göre "sata" taşı at, ayı, inek, kurt gibi hayvanların karınlarında olur. Bu taşın en kuvvetli ve değerli olanı

kurdun karnından çıkartılandır. Diğer inanışa göre yada taşı daima rüzgar esen dağlarda yahut Altay Dağları'nın buzla kaplı bölgelerinde bulunmaktadır. Moğolistan'daki inanışa göre de bu taş; geyik, su kuşu, yılan gibi hayvanların başında bulunmaktadır (Bayat, 2018b: 157; Verbitski'den akt. İnan, 1986: 163, Şener, 1996: 34). Farklı inanışlarda da at, inek, kurt, domuz, ayının karnından çıktığı, serkap adlı kırmızı büyük bir kuşun yumurtladığı ifade edilmektedir (Acıpayamlı, 1963b: 230). İslam düşüncesine göre de Hz. Nuh Türkistan'ı oğlu Yafes'e verdiği zaman Yafes bu kurak coğrafyada ne yapacağını sorduğunda Hz. Nuh oğluna ihtiyaç duyulduğunda Allah'a dua ederek yağmur yağdırması için üzerine tılsım yazılmış bir taş verir (Beydili, 2004: 599). Türkler, ataları Yafes'e verilen bu taş sayesinde hem kuraklıktan kurtulmuş hem de savaş dönemlerinde yağmur ve kar yağdırarak, fırtına çıkararak düşmanlarını yenilgiye uğratmışlardır.

Eski Türkler arasında yağmur yağdıran yada taşı hakkında farklı görüşlerinin olması hem tarım hem hayvancılıkla uğraşan kesimlerin önemini hem de suyun insan hayatında mühim bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Yağmur yağdırmak eski Türk topluluklarında zamanla şamanların görevleri olmuştur. Ancak yağmur yağdırma görevinin şamanlarla beraber yadacı adı verilen kişiler tarafından da yapıldığı bilinmektedir. Bu yadacıların doğa olaylarına hükmetme yetenekleri olduğu düşünülmektedir yadacı topluluğu oluşturulmuştur (Bayat, 2018b: 153).

İslamiyet'ten önce Türkler tarafından kutsal olarak kabul görülerek etrafında kült oluşturulan taş ve kayalar İslamiyet'in kabulünden sonra yeni dinin esaslarına göre şekillenerek önemini devam ettirmiştir. İslamiyet'in kabulüyle birlikte taş ve kaya kültü evliya, pir ve şeyhlerin kerametleriyle birleşerek Türk-İslam topluluklarının arasında sürdürülebilecek bir hale getirilmiştir.

Taş ile ilgili inanışlar, uygulamalar Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaşatılmaya devam edilmektedir. İnsanlar tarafından koruyucu, şifa verici, dilekleri kabul edici, bereket sağlayıcı olarak görülen taş ve kayalar Anadolu'da birçok efsane ve menkıbelere konu olmuştur.

Bektaşî menakıpnamelerinden *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî "Vilâyet-Nâme"* sinde taş ve kaya ile ilgili örnekte kerpiç yapmak için balçık karan birisini gören Hacı Bektâş-ı Velî yardım etmek için ayaklarıyla balçığı yoğurmaya başlar. Bunun üzerine balçığı yoğuran kişi "bunu herkes yapar önemli olan şu kayayı yoğurmaktır" der. Hacı Bektâş-ı Velî'de kayanın üzerine çıkarak dizleriyle, ayaklarıyla kayayı hamur gibi yoğurmaya başlar ve ayak izleri kayada kalır. Bunu gören adam köye haber verir. Köylüler hep beraber Hacı Bektâş-ı Velî'nin ayaklarına kapanarak hayır duasını alırlar (Hacı Bektâş-ı Velî, 1958: 33-34).

Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî “Vilâyet-Nâme”’de geçen diğer bir kerameti ise taşı bıçağıyla bölmesidir. Bu keramete göre Hacı Bektâş-ı Velî bıçağıyla bir taşın üzerinde hıyar keserken bir kişinin “onu bizim bıçağımız da keser, eren şu taşı kes de erliğini bilelim” deyip sivri bir kaya gösterir. Hacı Bektâş-ı Velî de adamın bu sözü üzerine sivri kayayı bıçağıyla keser. Bu kerameti gören adam Hacı Bektâş-ı Velî’nin elini öperek ayaklarına kapanır (Hacı Bektâş-ı Velî, 1958: 34). Hacı Bektâş-ı Velî’ye ait bu kerametlerdeki taşlar, veliliğin bir belirtisi olarak değer kazanır.

Menkıbelerin dışında İslam dünyasında taşın önemini, kutsallığını işaret eden en önemli örnek Kâbe’nin güneydoğu köşesinde bulunan siyaha yakın koyu kırmızı bir renkte olması hasebiyle Hacerü’l Esved (siyah taş) olarak isimlendirilen taştır. Bu taş Müslümanlar Hac ziyareti sırasında dokunmaktadırlar. Rivayetlere göre Hacerü’l Esved taşının cennetten indirildiği, Nuh tufanı sırasında Ebû Kubeyş Dağı’nda korunduğu Hz. İbrahim’in Kâbe’yi inşası sırasında bu dağdan indirilerek yerine konulduğu ifade edilmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) bir hadisinde “Taşa (Hacerü’l Esved’e) cahiliyet kirlerinden bir şey dokunmasaydı, ona sürünen sakat ve hastalar mutlaka şifa bulurlardı. Yeryüzünde ondan başka cennetten gelmiş hiçbir şey yoktur” diye buyurarak taşın önceleri şifa kaynağı olduğunu belirtmiştir (Öğüt, 1996: 433-434).

Tüm toplumda olduğu gibi Anadolu’da da taş ve kayalar ile ilgili efsaneler anlatılmaktadır. Antalya’da bulunan Yanartaş ile ilgili efsanede Bellerophontes gezilerinin birisinde Tiryns kraliçesi âşık olmuş. Bellerophontes bu aşka karşılık vermeyince kraliçe sinirlenerek cezalandırılması istemiş. Elini kana bulamak istemeyen kral eline bir mektup verip Likya kralına göndermiş. Bu mektupta kraliçeyi rahatsız ettiği ve öldürülmesi gerektiği yazıyormuş. Likya kralı da elini kana bulamak istemeyerek Bellerophontes isimli gence aslan başlı, keçi gövdeli, yılan kuyruklu ve ağzından alevler çıkan Khimera adlı canavarı öldürmesi için görevlendirmiş. Khimera ile karşılaşan genç korkarak Zeus’tan yardım istemiş. Zeus bu gencin yardımına Pegasus’u göndermiş. Pegasus’un yardımıyla Khimera isimli canavarı mızrak darbesiyle toprağa, taşların arasına gömerek geriye sadece ağzından çıkan alevler kalmıştır (Yiğitbaşıoğlu, 1991: 58).

Taşların görünüşleri ve şekilleri itibariyle insanlara, hayvanlara benzetilmesi çeşitli efsanelerin üretilmesine neden olmuştur. Gelinkaya Efsanesi’nde, Akşehirli fakir bir delikanlı civardaki zengin bir ailenin kızını istemiştir. Ancak kızın ailesi evlatlarını gence vermemiştir. Bu yüzden genç delikanlı, kızı Sultan Dağı’nın tepesine kaçırarak evlenmiştir. Çiftin bir süre sonra çocukları olmuş fakat gelin saadetimizi engelleyeceği düşüncesi ile çocuğunu uçurumdan aşağıya atmıştır. Tanrı’nın isteğiyle kayanın üzerine çıkarak çocuğunu atan gelin

taş olmuştur (Tanyu, 1968: 138). Anadolu'nun birçok yerinde “Gelinkaya”, “Kızlar Kayası”, “Gelin Damat Taşı”, “Çocuk Kayası” gibi isimlerle anılan efsanelerde insanların beddua, günah işleyerek Tanrı'nın gazabına uğrama, namusunu korumak ve güç bir durumdan kurtulmak için Tanrı'ya dua etme sonucunda taş oluşları anlatılmaktadır.

Türk halk kültüründe karşımıza çıkan taş ve kaya ile ilgili inanç ve uygulamaların çeşitli şekillerde ortaya çıktıkları bilinmektedir. Bu inanç ve uygulamalarda taş ve kaya doğrudan ya da dolaylı olarak en önemli rolleri üstlenmektedir. Taş ve kaya hastalıklardan kurtularak şifa bulmak, sıkıntılardan kurtularak huzura kavuşmak, kısırlığı gidermede, çocuk sahibi olmayı kolaylaştırma ya da engellenme gibi birçok amaç için kullanılmaktadır. Halk arasındaki inanca göre delikli taşlar, yeniden doğuşu, bolluk ve bereketi simgelemektedir. Çocuklar annesinden nasıl saf ve temiz olarak doğuyorsa bu taşlardan geçilmesinin ardından saf ve temiz olunacağına inanılmaktadır (Beydili, 2004: 551). Yeniden doğan kişinin tüm eksikliklerinden, sıkıntılarından ve kusurlarından kurtulacağı düşünülmektedir.

Anadolu'da ulu ve kerametli olarak kabul edilen delik kayalar vardır. Günümüzde çocuk sahibi olamayan kadınlar bu kayalara giderek çocuk sahibi olmak maksadıyla delik kayaların içerisinden geçmektedirler. Şırnak'ın İdil ilçesinde çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar Şeyh Zırav türbesine giderek küçük bez parçalarının yardımıyla bir beşik yaparlar. Eline aldığı küçük bir taşı bezin içerisine atarlar. Taşın yapılan beşiğin içerisinde kalması çocuk sahibi olacağına yorumlanır (Karakaş, 2017: 174).

Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme* adlı eserinde geçen “Hz. İsa Beşiği Makamı” açıklanırken taşın şifa verici gücü ön plana çıkarılmaktadır. Bu başlık altında sakat ve hasta olan çocukların tekne gibi mermer bir beşiğin içerisine bırakılırsa Allah'ın izniyle Mesih makamında şifa buldukları anlatılmaktadır (2003: 99).

Türk halk kültüründe bazı taşlar kutsal olarak kabul edilmekle birlikte bu taşların cennetten ya da Mekke, Medine, Horasan, Kerbela gibi kutsal olarak kabul edilen topraklardan geldiği, şeyh, eren, veli, evliya türbelerinde bulunduğu inancı yaygındır. Bazı taşların kutsallığı ise ulu olarak kabul edilen ve sıradan insanlardan ayrılan din büyüklerinden geldiği düşünülmektedir. Batman'ın Hasankeyf ilçesindeki Şeyh Sevinç türbesinin mezar başında bulunan gri renkli kutsal olarak kabul edilen taşlar türbe ziyaretçileri tarafından öpülerek ağrıyan yerlerine sürülmektedir (Karakaş, 2017: 171). Çorum'da, Çelebi Gazi'nin taşının dua ile ağrıyan yerlere üç kez sürüldüğünde ağrıları kestiğine şifa bulunduğu inanılmaktadır (Tanyu, 1968: 116).

Ocakların sağaltma işlerinde kullandığı taşların bir kısmının şeyh ya da veli olarak adlandırılan şahısların türbe ve mezarlarında yer alması, taş kültü ile veli (ata) kültürünün

kaynaştığını göstermektedir (Karakaş, 2017: 173). Anadolu'da ve diğer Türk coğrafyalarındaki sağaltma ocaklarının yöntem ve uygulamalarında hastalıkları taşla göçürerek ya da taşta var olan gücü hastaya göçürerek taşın iyileştirme gücünden yararlanılmaktadır. Bu ocaklar arasında yılanlık, taş kırma, aydaş kırklama gibi çeşitli ocaklar yer almaktadır.

2.1.1.6. Ağaç Kültü

Geçmişten günümüze birçok toplumda yaygın olarak görülen ve mitolojide ölümsüzlüğü, bilgeliği, gençliği, genç kalmayı sembolize eden ağaç, bir kült olarak karşımıza çıkmaktadır. Ağaç, canlıların özellikle insanların yer altı, yeryüzü ve gökyüzündeki işlerini düzenlemektedir. Ağacın dünyada iki önemli amacından söz etmek mümkündür. Birinci amacı dünyada düzeni sağlamak, ikinci amacı da toplumda dayanışma ve birlikteliği sağlamaktır. (Ergun, 2017: 116).

Tohumdan filizlenerek yeraltı, yerüstü ve gökyüzünü birbirine bağlayan ağaç diğer bütün toplumlarda olduğu gibi Türk inanış ve düşünce sisteminin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Türk düşünce sisteminde hayat ağacının yeşil kaldığı müddetçe dünyanın var olacağına inanılmaktadır. Üç katmandan (kök, gövde ve dallar) oluşarak hayat ağacı olarak isimlendirilen ağaç, yapısı itibarıyla cennet ile cehennemi, insanlar ile gökteki Tanrı ve yeraltındaki kötü ruhlar ile arasında iletişimi sağladığı düşünülen bir varlıktır.

Türk mitolojisinde yeryüzünden yükselerek, gökyüzünde bulunan Tanrı'nın makamına ulaşan ağaç genellikle dokuz dallıdır. Bu dokuz dal gökyüzünün dokuz katını sembolize eder. Tanrı'nın bu katların en yükseğinde bulunan dokuzuncu katta oturduğuna inanılmaktadır (Ergun, 2017: 117). Bu sebeple insanlar ağaçların Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olduğu düşüncesiyle kutsal olarak kabul ederek cennete ulaşmak ve isteklerini Tanrı'ya iletmek için bir aracı olarak kabul etmişlerdir.

Ağaçlar mevsimden mevsime kendini yenileyerek hep canlı kalmaları hasebiyle çeşitli topluluklar arasında yeniden doğuşun ve sonsuzluğun sembolü olarak görülmüştür. Ayrıca insanoğlu kendi gelişimi ile ağacın gelişimi arasında, kutsal mekânlar ile ağaçlar arasında bir benzerlik kurmuştur. Bunun sonucu olarak kutsal olarak kabul edilen ağaca diğer tabiat kültürlerinde olduğu gibi bir tapınma söz konusu olmamıştır. Ağaç etrafında çeşitli törenler düzenlenerek dilek ve istekleri Tanrı'ya iletmek ya da yardımcı ruhları bünyesinde barındırdığı düşüncesiyle yer altındaki kötü ruhlarla savaşmak için bir araç olarak kullanılmıştır.

İnsanoğlu, ata ruhlarının ve diğer tabiat ruhlarının ağaçlarda bulunduğuna inanılmakla birlikte her ağacı kutsal olarak kabul etmemişlerdir. Kutsal sayılan ağaçlar içerisinde kayın,

kavak, ardıç, çam, meşe, söğüt, servi, sedir gibi yaşlı, heybetli, meyvesiz ve tek olarak bulunan ağaçlar vardır. Bu ağaçlar Tanrı'nın ebediliğini temsil eden yapraklarını dökmeyen gölgeli ağaçlardır.

Türk dünyasında genel olarak “beyterek” ya da “bayağaç” isimleriyle anılan hayat ağacı Türk boyları arasında da çeşitli isimler ile anılmaktadır. Sibiryalı Tatarları “pay-yulang baypixa”, Hakaslar “payxazıng bay-akağaç”, Altaylılar ve Şorlar “pay-guzug bay-sedir”, “pay-torum baydirek”, Karaçay-Malkarlar ise “Curtta jangız terek” (Ergun, 2017: 117) olarak isimlendirmektedirler.

Şamanizm inancını benimsemiş Türk toplulukları arasında kayın ağacı diğer kutsal sayılan ağaçlar arasında daha çok dikkat çekmektedir. Kurban törenleri genellikle kayın ağacından yararlanarak yapılmaktadır. Şamanlar sunulan kurbanları Tanrı'ya iletmek amacıyla kayın ağacını sembolik olarak göğe yükseltmede vasıta olarak kullanmaktadır (Anohin, 2006: 36-37, 68). Bazı Türk topluluklarının şamanları kayın ağacı bulundurmadan ayin yapamamaktadır.

Şaman davullarının kasnağı kayın ağacından yapıldığı için şamanların kötü ruhlar ile olan mücadelesinde en önemli araç gereçler arasında kabul edilmiştir. Davulun üzerinde farklı yardımcı ruhların sembollerinin yanı sıra kayın ağacının sembolü de bulunmaktadır (Anohin, 2006: 58,64). Şamanizm inancını benimsemiş olan toplulukların kayın ağacına verdiği bu önemin nedeni; kayın ağacının, koruyucu Tanrı Umay ile birlikte Tanrı Ülgen tarafından gökten indirilmesindendir (İnan, 1986: 64).

Altaylılarda her ruha ve Tanrılara kurban ayini yapılır. Bu ayinler kısa ve uzun olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. En uzun süren ayin Tanrı Ülgen adına yapılan ayindir. Üç bölümden oluşan bu ayinde kayın ağacından sembolik olarak yararlanılmaktadır. Ayine göre güneş battıktan sonra ayini yapılacak yerini seçen şaman çadırın ortasına taze ve yeşil kayın ağacı diktirir. Çadırın içerisindeki dallar budanır, çadırın tepesindeki dallar bir top halinde bırakılarak tepesine bir bayrak bağlanır. Kayın ağacı dokuz yerinden kertilerek sembolik olarak merdiven yapılır. Şaman kayın ağacının dallarından bir yelpaze yaparak önceden belirlenen kurbanlık hayvanın üstünde sallanmaya başlar. İlahiler ve dualar söyleyerek Tanrı Ülgen'i, oğullarını ve diğer ruhları çağırır. Tahnit edilmiş (cesedin iç organları çıkarılarak bozulmayacak hale gelmesi) kaza binerek sembolik olarak göğe doğru uçar. Bu uçuş sırasında kurbanlık hayvanın canını yakalayan şaman, boğmak ve kemiklerini kırmak suretiyle öldürür. Kurbanın derisi, başı, ayağı ve kuyruğu bir sıraya asılır. Kurban Ülgen adına kesilmişse sırk doğuya karşı, Erlik adına kesilmişse Batı'ya doğru yöneltilir. Kurbanın kemikleri “baydara” denilen sırgın dibine konularak çalı ile üstü örtülür (Verbitski'den akt. İnan, 1986: 103-107).

Türk mitolojisinde üç âlemi birbirine bağladığı düşünülen hayat ağacının motifi su kaynağında bulunan tuba ağacı etrafında şekillenmiştir. İnanişâ göre hayat ve insanlar ile ilgili her türlü talih bu ağaçtan kaynaklanırdı. Çok büyük olan bu ağacın yeryüzündeki insanların sayısı kadar yaprağı vardı ve bir insan ölünce bu ağaçtan bir yaprak düşerdi (Ögel, 2010: 95-96). Yakut Türklerinde anlatılan Er Sogotoh efsanesine göre yaratılan ilk insan nereden geldiğini düşünmeye başlamış ve gün geçtikçe kafasını bu konu üzerine yormaya başlamış. En sonunda onu büyük Ana Kübey Hatun'un doğurabileceği kanaatine varmış. Çünkü Ana Kübey Hatun'un içinde bulunduğu bu ağacın göğsünden sütler akarmış. Ağacın karşısına geçen adam ağaca bakmış "Ben yetim bir çocuk iken, sen beni büyüttün! Ben küçük bir çocuk iken sen beni adam ettin" diyerek ağacın kendi annesi olduğunu söylemiştir (Ögel, 2010: 96-97). Er Sogotoh efsanesinde bahsi geçen ağaç da tuba ağacı etrafında şekillenen hayat ağacı motifi etrafında oluşturulmuştur.

Yakut şamanlarının hepsinin "Turuu" adı verilen bir ağacı vardı. Gençler, şaman olmaya niyetlenince bir ağaç dikerler ve bu ağaç büyüdükçe rütbeleri de artardı. Şamanın ölümü ile ağacı da yok edilirdi. Bu inanışın temelindeki Yakut Mitolojisine göre Tanrı gökte şamanı ilk yarattığı zaman evinin kapısına sekiz dallı bir ağaç dikmiş. Gökteki şaman sonsuza dek yaşadığı için onun ağacı da sonsuza dek çürümeden, solmadan dururmuş. Gökteki bu ağaç gelişip büyüyünce Tanrı'nın çocukları dalları arasında gizlenerek ağacın koruması altına girmişler. İnsanların ruhları da bu dallar arasında uçuşurmuş ve bir insan doğduğu zaman bu ağacın dallarından bir ruh gelir insana can verirmiş. Yakutların büyük Tanrısı Ayığ-Toyon yeryüzündeki insanların zahmet çektiklerini görünce üç şaman yollamış ve çadırlarının önüne üç ağaç dikmiş. Şamanlara ağaçların yanından ayrılmamalarını söyleyerek, kötü ruhlarla ve hastalıklarla nasıl mücadele edeceklerini bu ağaçların altında öğretmiştir (Vasilyev'den akt. Ögel, 2010: 93-94). Bu ağacın altında öğrendikleri bilgilerle insanların zor zamanlarında yardımına koşan şamanlar kötü ruhlarla mücadele etmişler ve öğrendikleri bilgileri nesiller boyunca aktarmışlardır.

İslamiyet öncesi Türk topluluklarında ağaç kültünün ortaya çıkış yeri tam olarak bilinmemekle beraber, bütün Türk toplulukları tarafından kutsal olarak kabul edilen ağaçlarla çevrili Türk hakanın oturduğu yer olan Ötüken Ormanı'nda ortaya çıktığı düşünülmektedir. (Güngör, 2002: 265). Ötüken ormanının kült olduğu Göktürk ve Uygur yazıtlarından anlaşılmaktadır (İnan, 1986: 49).

Türk hükümdarlarının kurdukları devletler; devletin ebediliği, köklü olması, halkını himaye etmesi, ağaçların dallanıp budaklanması gibi geniş coğrafyalara hükmedebilmesi vb. nedenlerle hayat ağacıyla sembolleştirilmiş ve kurucu ailenin hükümdarlık simgesi

sayılmıştır. Osmanlı Hanedanlığı'nın sembolü olan ağaç ile ilgili de devletin kuruluş dönemine ait tarihi kaynaklar ve menkıbelerde farklı bilgiler yer almaktadır. Bahsi geçen kaynakların bazılarında Osman Bey'in Şeyh Edebali'nin evinde uyurken gördüğü rüya yer almaktadır. Bu rüyaya göre Osman Bey, Şeyh Edebali'nin yanında yatarken Şeyh'in koynundan doğan ay dolunay durumuna gelince Osman Bey'in koynuna girer. Osman Bey'in belinden bir ağaç çıkarak büyür ve yeşillenir. Dalları bütün dünyayı örter ve kılıç gibi İstanbul'a uzanır. İstanbul bir elmas gibi görünür. Osman Bey parmağına elmas yüzüğü takarken uyanır (Ülkütaşır, 1969: 11-12). Tarihi kaynaklarda geçen bu bilgiye göre Eski Türk inanışındaki ağaç kültü, Türklerin Anadolu'ya gelişleri ile birlikte taşınarak İslami bir kisveye büründürülmüştür.

Ağacın canlılığı ile soyun devamı arasında ciddi bir ilişki vardır. Halk arasında ağacın canlılığıyla soyun devam edeceği, kuruması ile soyun da kuruyacağı inancı vardır. Altay Türkleri arasında derlenen yaratılış efsanesinde Türklerin türeyişinde ağaç, temel güç olarak görülmektedir. Bu nedenle hayat ağacı olarak isimlendirilmiştir. Yaratılış efsanesine göre Tanrı Ülgen dalsız budaksız bir ağaç görür ve böyle bir ağaca bakmanın hiç de hoş bir şey olmayacağını düşünür. Bunun üzerine ağaçta dokuz dal bitmesini, biten dokuz daldan dokuz insan, dokuz insandan da dokuz boy meydana gelmesini sağlar. Bu dokuz boyda insanlar çoğalarak geniş coğrafyalara yayılırlar (İnan, 1986: 15). Bu sebeple hayat ağacı çocuk ve doğum ile ilişkilendirilmiştir. *Oğuz Kağan Destanı*'nda Oğuz, ikinci karısını ilk kez ağaç kovuğunda görmüş ve Gök, Dağ, Deniz isimli üç çocukları olmuştur. Uygurların *Türeyiş Destanı*'nda da Sonkur Tekin, Kotur Tekin, Tükel Tekin, Or Tekin ve Bökü Tekin isimli beş kardeşin Kamlancu adı verilen yerde kışın bile yapraklarını dökmeyen iki ağaca gökten inen bir ışık sonucunda doğmaları anlatılmaktadır (Ögel, 2010; 74-75). Ebulgazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terâkime* adlı eserinde de *Oğuz Kağan Destanı*'ndaki Kıpçak boyunun kökeni ait rivayette ağaçtan doğma motifi yer almaktadır. Bu rivayete göre Oğuz Han'ın savaşta ölen askerinin eşi bir ağaç kovuğunun içerisinde bir oğlan doğurmuştur. Oğuz Han bu oğlanı evlat edinerek Kıpçak (ağaç kovuğu) adını vermiştir (1996: 133-134). Bu destanlar Türklerin dünya görüşü ile ilgili çok önemli bilgiler vermektedir. Destanlardan da anlaşıldığı üzere ağaç doğum, soyun devamı ve Tanrı'nın Türk inanış sistemindeki gücünü göstermektedir.

Topluluklar halinde İslamiyet'i kabul ederek yeni bir dini benimseyen Türklerin adaptasyonlarının kolaylaştırmasında kült olarak kabul ettikleri değerlerin İslamiyet ile bağdaşması en büyük sebep olmuştur. Türklerin bir kült olarak kabul ettikleri ağacın İslamiyet'te kıymetli bir yeri vardır. Cennet tasvirlerinde ağaçlardan bahsedilmektedir. Rahman Suresi'nde dört cennetten bahsedilirken iki cennette çeşit çeşit ağaçların bulunduğu,

içlerinde akan iki pınar bulunduğu, her meyveden çift çift olduğu, iki cennetteki meyvelerin de zahmetsizce alınabilecek kadar yakın oldukları, diğer iki cennette de fışkıran iki kaynak, hurma, nar ve her türlü meyveler olduğu anlatılmaktadır. (Altundaş ve Şahin, 2011: 596-597). Kur'an'da (Necm suresi) geçen diğer bir ağaç ise Hz. Muhammed'in Mi'rac gecesi yanında ilahi sırlara kavuştuğu Sidretü'l-Müntehâ'dır (Altundaş ve Şahin, 2011: 586). Sidretü'l-Müntehâ, göğün yedinci katı ile arş arasında bulunduğu inanan, peygamberler ve ona inanan insanların amellerinin bulunduğu, kıyamet gününe kadar da korunulacağı ağaçtır. Bu ağacın kökleri cennette, küçük kökleri arşın altındaki gök tabakasında, dalları ise arşın altındadır (Ergun, 2017: 112; Uludağ, 2009: 152).

Göçebe Oğuzların bilinen en eski epik destansı hikâyelerinin yer aldığı *Dede Korkut*'ta İslamiyet sonrasında Türk toplumu arasında ağacın inanış ve düşüncesi sistemi içerisindeki yeri açıkça vurgulanarak ağacın kutlu bir varlık olduğu anlatılmaktadır. “Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyı”nda ozan kılığında obasına gelen Bamsı Beyrek pınardan su alan kız kardeşiyle söyleşirken kız kardeşi Bamsı Beyrek'in ölüm haberini:

“Ozan senin haberün yok

Kölgelüce kaba ağacum kesiliptür” (Ergin, 2018: 140) diyerek verirken, karısı Banı Çiçek, Bamsı Beyrek'in yaşadığını kayınvalide ve kayınbabasına “Kaba ağacın kurumuş-idi yeşerdi ahır” (Ergin, 2018: 150) sözleriyle haber verir. “Basat Depegözi Öldürdüğü Boy” da Basat, Tepegöz ile konuşurken kendi soyunu ağaca dayandırırken şu soylamayı yapmaktadır:

“Karanu dün içre yol azsam umum Allah
Kaba alem götüren hanumuz Bayındır Han
Kırış günü öndin depen alpumuz Ulaş oğlu Salur Kazan
Atam adın sorar olsan kaba ağaç
Anam adın dir-isen kağan aslan
Menüm adum sorar-isen Aruz oğlu Basatdur” (Ergin, 2018: 214).

Dede Korkut'ta hikâyelerin sonunda Dede Korkut'un “Yöm vireyin hanum: Yırlü kara tağların yıkılmasun, kölgelüce kaba ağacın kesilmesün...” şeklinde dua ettiği görülmektedir (Ergin, 2018: 94, 115, 153, 176, 184, 206, 225). Bu hikâyelerde Dede Korkut, Müslümanlık içerisinde Şamanizm'in geleneklerini devam ettirterek birbirine ustaca harmanlayan pîr, evliya olarak karşımıza çıkmaktadır (Korkmaz, 2003: 106).

İslamiyet'in kabulü ile birlikte şey, zait, pir, evliya etrafında gelişen menkıbelerde de ağaç önemli bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî “Vilâyet-Nâme”*de Hacı Bektâş-ı Velî Sulucakaraöyük' ilk geldiğinde köylüler onun gerçek bir velî olduğunu anlamamıştır. Hacı Bektâş-ı Velî'nin köyü terk etmesine ses çıkarmamışlardır.

Gerçeği anladıkları zaman da köye geri getirmek için peşine düşmüşlerdir. Hacı Bektâş-ı Velî peşindekilerden kurtulmak için Hırka Dağı'ndaki bir ardıç ağacından kendisini saklamasını istemiştir. Ardıç ağacı yapraklarını bir çadır gibi örterek Hacı Bektâş-ı Velî'yi içinde saklayarak peşindekilerden gizlemiştir. Hacı Bektâş-ı Velî kendisini saklayan ağacın içinde kırk gün çile çıkararak ibadet etmiştir. Başka bir menkıbeye göre de Ahi Evren'i ziyarete giden Hacı Bektâş-ı Velî sohbet sırasında Ahi Evren'in "gölgelik bir ağaç olsa, sıcak günlerde gölgelenirdik" demesi üzerine kavak ağacından yapılmış sopasını yere diker. Sopa bir anda yeşerir, yapraklanır (Hacı Bektâş-ı Velî, 1958: 24-25, 52). Menâkıb-ı Koyun Baba'da da kavak ağacının kutsallığı ön plana çıkmaktadır. Burada anlatıldığına göre Koyun Baba şeytandan kaçarken bir kavak ağacı ortadan ikiye ayrılarak Koyun Baba'yı içine almış ve şeytandan korumuştur (Ocak, 2000: 128). Menkıbelerde örnekleri bulunan ağaç kültü gelişerek farklı zaman, mekân ve eserlerde kendine yer bulmuştur. Yukarıda bahsi geçen üç menkıbede de ağaçlar koruyucu bir mahiyet ile karşımıza çıkmıştır.

Ağaçlarda var olduğuna inanılan ruh ile din ulularının gösterdikleri olağanüstülükler birbirlerini tamamlayıcı bir özellik olarak bağdaşmaktadır. Bunun neticesinde kutlu olarak sayılan ağaçların yanına türbeler inşa edilmiş yahut din ulularının mezarları kutsal sayılan ağaçlar ile çevrelenmiştir. Kutsal olarak kabul görülen bir ağaç yanındaki mezarlar ziyaret yeri olarak kabul edilip, çeşitli amaçlar için ziyaret edilmiştir. Şamanizm inancının bir kalıntısı olarak da ağaçlara bez-çaput bağlanmıştır.

Kutsal olarak kabul edilen ağaçlar etrafında gelişen inanışlar ile birlikte bu ağaçların halk arasında şifa unsuru olarak kullanılmasıyla karşılaşmaktadır. İğde ağacının çocukları hastalıktan ve nazarlıktan koruduğuna inanılmaktadır. Bazı bölgelerde küçük bebeklerin elbiselerine nazar boncuklarıyla birlikte iğde ağacının yaprakları ya da çekirdekleri dikilmektedir (Korkmaz, 2003: 109).

Günümüzde geleneksel yöntemlerle hastalığı sağaltan tatarcık, yılancık, siğil ocaklarının yöntem ve uygulamaları arasında iğde, asma ve söğüt gibi ağaçlardan yararlanılmaktadır. Rahatsızlıkların sağaltımı, dilek ve isteklerin gerçekleşmesi amacıyla insanlar ağaç kültürünün kalıntısı olan, şifa verme gücü olduğu düşünülen ağaçlarda çeşitli uygulama ve işlemler gerçekleştirerek rahatsızlıkları vücuttan atmaya çalışmaktadırlar.

2.1.1.7. Demir Kültü

İnsanlık tarihinde demirin ne zaman, nasıl, nerede keşfedildiği bilinmemekle beraber keşfedildiği günden bu zamana kadar insanlık tarihinde çok önemli bir yer tutmuştur. İlkel insanlar doğada korunmak ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için farklı araç gereçlere

ihtiyaç duymuş bunun bir sonucu olarak demiri keşfetmişlerdir. İlkel insanlar tarafından demirin uzun çabaların ardından eritilerek şekillendirilmesi değerli aletler üretmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle Türkler gibi demiri büyük bir ustalıklı işleyebilen toplumlar, diğer toplumlara karşı sağlamış olduğu güçten dolayı demiri kutsal olarak kabul ederek etrafında çeşitlik inanç ve pratikler geliştirmişlerdir.

Yaratılışın dört ana unsuru (anasır-ı erbaa) Türk toplulukları arasında toprak, su, ateş, ağaç şeklinde görülmekle birlikte bazen de toprak, su, ateş, ağaç, maden ya da toprak, su, ateş, ağaç, rüzgâr olarak beşli unsur kabul edilmektedir (Esin, 2001: 24).

Tarihi kaynaklarda karşılaştığımız bilgilere göre demir eski devirlerden beri Türkler tarafından bilinmekte ve kullanılmaktadır. Savaşçı bir toplum olan Türklerde demirin dayanıklılığı, sertliği, keskinliği ve kötülöklere karşı koruyucu olduğu düşüncesi demirin kutsal olarak kabul edilmesine ve gücün sembolü olmasına katkıda bulunmuştur. Türkler demiri işleyen demircileri de hem dini hem mesleki yönden diğer toplum bireylerinden farklı bir statüde kabul etmiştir. Hatta bazı Türk topluluklarında demircilerin şamanlardan daha yüksek bir statüde olduğu kabul edilmektedir (Bayat, 2006: 63).

Türk dilinin en eski kaynaklarından olan *Divanü Lûgat-it Türk*'te demir kelimesi "temür" olarak, demircik sanatını icra eden demirci de "temürçi" olarak açıklanmıştır (Kaşgarlı Mahmud, 1985a: 361; 1985c: 268). Türk inanç ve düşünce sisteminde çeşitli özellikleri sebebiyle kutsal olarak kabul edilen demir, gök ile ilişkilendirilerek "gök temür" olarak anılmıştır. Demir üzerine "Bu kök kirsün, kızıl çıksun" (gök girsün, kızıl çıksın) denilerek, Manas'da da "Akbuğday ekmeğini ısırp, kılıcın yüzünü yalayıp" ant içilmektedir. Demir üzerine "Kök temür kerü turmas" (gök demir boş durmaz), "Yığaç uzun kes, temür kısa kes" (Ağacı uzun kes, demiri kısa kes) gibi atasözleri söylenmiştir (Ögel, 2010: 67; Kalafat, 2010: 254).

Eski Türk inancına göre demirciler yaptıkları çeşitli aletlerle toplumdaki bireyleri kötü ruhlardan koruyan ve demire hükmeden kişilerdir. Yakut Türklerine göre demirci ve şaman aynı evden çıkmaktadır. Şamanların ruhları yönetme yeteneği olmasına rağmen kötü ruhlar demircilerden korkmaktadırlar. Şamanlar birtakım tecrübeler sonucunda ateşe hükmederek kendi vücutlarında ateşin yakıcı etkisini yok etmişlerdir. Demirciler mesleklerini bir soy sanatı olarak icra etmektedir. Demirciler ve şamanlar arasındaki temel fark budur (Bayat, 2006: 64).

Orta Asya Türk toplulukları arasında Hz. Davut'un demircilerin pîri, koruyucusu olduğuna ve insanlara demiri işlemeyi onun öğrettiğine inanılmaktadır. Demirciler Hz.

Davut'u sanatlarının koruyucusu olarak görmelerinden dolayı "Hazreti Davud Aleyhüssalam" diye anarak işlerini başlamışlardır (Beydili, 2004: 156; Bayat, 2006: 72).

Demircinin araç gereçleri sayılan kerpeten, çekiç, örs ve körük şamanların davulu, elbiseleri ve çeşitli araç gereçleri gibi kutsal sayılarak her aletin bir koruyucu ruh olduğuna inanılmaktadır (Ögel, 2010: 68; İnan, 1986: 84). Yakutlar kendilerine bir demirci gönderdiği için aslen kötü bir ruh olan Kıtay- Baksı- Toyan'a saygı gösterirlerdi. Eğer demirci hastalanırsa bir inek kesip ciğerlerini ve böbreklerini demircinin ocağına gömeceklerine dair söz verirlerdi (Ögel, 2010: 68).

Demir, şamanları kötü ruhlara karşı koruyan en önemli silahlarından biri olarak kabul edilmektedir. Şamanlığa giriş törenlerinde demir şamanın statü atlamasındaki temel etmendir. Yakutlarda şamanın statü atlama töreni sembolik bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu törene göre şaman adayı güçlü demirciler gönderen Kıtay Baksı Toyon'a saygı gösterip and duasını söyledikten sonra Yakutların ilk şamanının oğlu Kün Keyis sembolik olarak şaman adayının kafasını keser ve elindeki uzun demir asaya koyarak bütün dünyayı seyrettirir (İnan, 1986: 7, 77).

Kötü ruhlardan korunmaya yardımcı olmak için şamanların üzerinde demir şekiller vardır. Örneğin şaman davullarının demir ve ağaç kısımları asla değiştirilemez, Buryat şamanları kaftanlarına demir takarlar, Yakut şamanları demir parçalar, çingiraklar ve ziller tutturulmuş kaftan giyerler, Sibiry şamanları hayvan figürlerini temsil eden yuvarlak demirleri kaftanlarına takıp demir göğüslük giyerler (İnan, 1986: 94; Druruy, 1996: 73; Baldick, 2010: 82; Eliade, 1999: 178).

Demirin Türk toplumundaki kutsallığı efsane ve destanlarda da mühim bir yer tutmuştur. Ergenekon Destanı'nda 400 yıl dağların arasında sıkışarak çoğalmaya başlayan ve zor şartlar altında yaşayan Türkler geçitteki demir madenini işleyerek demir çıkartırlarmış. Bu demir madeninden başka çıkacak bir yol bulamayan topluk demir kapıyı eritmek için ormandan odunları toplayıp kömürlerle birlikte kapının önüne yığmışlar ve körükleyerek demir dağı eriterek bozkıra yayılmışlardır. Bu efsanede kurtarıcı olarak karşılaştığımız demirci milletin hakani ve şamanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Ögel, 2010: 62; Bayat, 2006: 66).

İslamiyet öncesinde ve sonrasında hastalıklardan kurtulmak için demir ve demirciden yararlanılmıştır. Geçiş dönemlerinden doğumla ilgili olumsuzluklar arasında kaynaklarda yaygın olarak rastladığımız albastı diğer bir isimle al karısı (ıssız yerlerde ve ahırlarda yaşayan peri kızı gibi bir varlık) demir ve demircilikle ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk topluluklarında yeni doğum yapmış kadına (loğusa) ve çocuğuna musallat olarak zarar

veren al karısından korumak için erkekler toplanarak “hay, huy!” diyerek bağırlar, tüfekte havaya ateş ederek ses çıkartırlar, sağ ve sol bileklere siyah boncuk takarlar, kırmızıyı sevmediği düşüncesiyle loğusa kadına kırmızı kurdele bağlanır, çocuğun yüzüne kırmızı mendil örtülür, kadının yastığının altına orak, maşa, anahtar koyulur. Bebeğin göbeğinin kesilmesi için kullanılan bıçak, makas, jilet gibi araç gereçler kırk gün loğusa kadının yatağının altında bekletilir. Kırkı çıkmamış çocuk yalnız bırakılacağı zaman başucuna Kur’an-ı Kerim ve demirden yapılmış aletler konulmaktadır (İnan, 1986: 169; Beydili, 2004: 35; Yalman, 1977: 283; Tunç, 2007: 114; Türkmen ve Türker, 2014: 7). Kazaklar yeni doğum yapmış kadını albastıdan korumak için çekiç ve bir demir parçası alıp “demirci geldi demirci!” diye bağırmaktadırlar (İnan, 1986: 84). Komşu, tanıdık ve akrabaların birer hafta arayla dünyaya gelen bebeklerini kırk basmaması için kırkıncı gün anneleri birbirlerine demir parçası ya da iğne vermektedirler (Yalman, 1977: 66).

Doğum öncesinde çocuğun cinsiyetinin anlaşılmasında rüyalarda görülen demirden yapılan araç gereçlerin önemli bir yeri olduğuna inanılmaktadır. Kars’da rüyasında bıçak, makas, kılıç gibi demir araç gereç gören anne ve babanın erkek çocuğu olacağına inanılmaktadır. Erzurum’da da hamile kadının oturulacağı yere haber vermeden bıçak diğer yere makas konulur. Hamile kadın bıçak üzerine oturursa çocuğun erkek, makasın üstüne oturursa çocuğun cinsiyetinin kız olacağına inanılmaktadır (Kalafat, 2010: 253). Kırgızlarda doğum zamanı doğumu kolaylaştırmak için eve demirci çağırılarak demir dövürülür (Bayat, 2006: 69).

Evlenme ile ilgili ritüellerde de demirden yararlanılmaktadır. Samsun ve çevresinde gelini almaya gidenler evin kapısından geçerken uğursuzlukları dağıtmak, bereket getireceği düşüncesiyle suya demir para atılmaktadır. Malatya’da kına gecesi gelinin evine kına yakıldığı zaman avucuna madeni para koyulur. Bu paranın, gelini ve damadı ömür boyu kötülüklerden koruyacağına inanılır (Kalafat, 2010: 305, 312). Anadolu’nun bazı yerleşim bölgelerinde gelinler damat evine giderken demirin üstüne bastırılırsa demir gibi güçlü olacağına inanılmaktadır (Türkmen ve Türker, 2014: 6).

Geçiş dönemlerinden ölümle ilgili uygulamalar arasında ölen kişinin öbür dünyada şeytan azabından korunması için tabutunun üzerine bıçak, makas gibi demirden yapılmış araç gereçler konulmaktadır. Karaçay, Balkar ve Kafkas Türkleri arasında bir ölüm haberi alınınca çocuklarını ölümden korumak amacıyla bir demir ve at nalını çocuklarına ısırtılmaktadır (Türkmen ve Türker, 2014: 7). Halk inanışları arasında yemek masasında “bıçağın kın kısmının yukarı gelmesi” ölüm habercisi olarak düşünülmektedir (Kalafat, 2010: 360).

Geçiş dönemlerinin yanı sıra bir takım inanış ve uygulamalarda demirden faydalanılmaktadır. Balkan Türkleri arasında Paskalya Bayramı'nda ateşten atlanırken "Gâvurun başı hamur, Türk'ün başı demir" şeklinde tekerleme söylenmektedir. Ayrıca Gagavuz Türkleri arasındaki bir inanışa göre de gök gürlediği zaman bir demir alınarak vücudun çeşitli yerlerine dokundurulur. Bu uygulamanın sonucunda demirin dokundurulduğu organın demir gibi sağlam olacağına inanılmaktadır. Meteorolojik olaylara karşı olan bu inanma Anadolu'da da karşımıza çıkmaktadır. Kastamonu'da ilk gök gürlemesi sırasında demire sarılan kişinin demir gibi sağlam olacağına inanılmaktadır (Türkmen ve Türker, 2014: 6).

İslamiyet'ten önce Türk toplulukları arasında var olan ve günümüzde de sıkça rastlanan kurt ağızı bağlama uygulamasında demirden yararlanılmaktadır. Bu uygulama gece dışarıda kalan ve kaybolan hayvanları vahşi hayvanlardan korumak amacıyla bıçağın dualar okunarak kapatılmasıyla yapılmaktadır. Hemşin'de yaşlı bir kadın elinde çakıyla yüksek bir tepeye çıkarak, hayvanların otlandığı yere dönerek dualar eşliğinde çakıyla bir çember çizer. Çakıyla çember çizmesindeki amaç işaretlediği alana yabani hayvanların girip kaybolan hayvanlara zarar vermesini engellemektir (Aça, 2016: 5).

Sağaltma ocaklarının uygulamaları arasında da demir kullanımı yaygındır. Aydaş çocuk kırklamada anahtar, metal para ve çivi, yılcık kesme, dalak kesme ve sarılık kesmede bıçak, ustura kullanılmaktadır. Bu hastalıkların tedavisinden de anlaşılacağı üzere makas, bıçak, iğne, jilet, orak vb. demir araç gereçler hastalıkların tedavisinde, kötü ruhların olumsuz etkisinden korunmak, musallat olmasının önüne geçmek ve rahatsızlıkları vücuttan def etmek maksadıyla yaygın olarak kullanılmaktadır.

2.1.2. Büyü ve Nazar

Kökeni çok eskilere dayanan büyü eski medeniyetlerden günümüze kadar ulaşmıştır. Büyü, bozulan sağlığı eski durumuna çevirmek, hastalıktan korunmak, tabiat olaylarını insanların yararına kullanmak, serveti korumak, kısmet açmak, kaybolan bir nesneyi bulmak gibi iyi niyetle yapılmaktadır. Ayrıca doğaüstü güçleri insanlara musallat etmek, sevenlerin arasını açmak, kısmet bağlamak gibi kötü birtakım amaçları gerçekleştirmek için tabiatüstü güçlerle iletişime geçerek veya gizli bir güç olduğuna inanılan nesneleri kullanarak kötülük amacıyla da yapılmaktadır.

Diğer milletlerde olduğu gibi Türklerde de büyü ve büyücülere rastlanmaktadır. Eski Türkler doğada birtakım gizli güçlerin varlığına inandığı için bu güçlerin kendilerine zarar vermelerini engellemek amacı ile toplum içerisinde özel bir statüde tutulan, olağanüstü

güçlere sahip olan şamanların büyüsel güçlerinden faydalanmışlardır. Hareketlere ve sözlere dayalı ayinler gerçekleştiren şamanlar, törenlerinde büyü ve din arasındaki ilişkiyi ortaya koymuşlardır. Ancak her şaman büyü yapma gücüne sahip değildir. Şamanlar her ne kadar yardımcı ruhların yardımıyla mesleklerini icra etseler de toplumda ayrı bir statüde bulan büyü yapma gücü olan kişilerden çekinmişlerdir. Şamanın zarar verdiği bir kişiyi büyücüler iyileştirebilirken, büyücülerin zarar verdiği bir kişiyi güçlü olmayan şamanın iyileştirmesi zordur. Büyücüler tükürük veya duayla, şamanlar yardımcı ruhlar vasıtası ile kişilere zarar verip iyileştirmektedir. Büyü yapma gücü olan şamanlar toplum içerisinde “aptaah oyun” ya da “aptaah udagan” olarak isimlendirilmiştir (Hudyakov’dan akt. Bayat, 2006: 169).

Eski Türk inancında şamanlar büyüleri yapma amacına göre renk sembolizminden yararlanılarak ak ve kara olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Kara şamanların yer altı ilişkilerinin olması nedeni ile her türlü kötülüğü gerçekleştirebilecek güçte olduklarına inanılmıştır. Ancak kara şamanlar toplumun yararı için hastalıklardan, felaketlerden, kötü ruhlardan korumak için gerçekleştirdikleri ayinler nedeniyle de ak şamanlara göre daha fazla rağbet görmüşlerdir. Hatta şamanların bu tür ayinlerde kötü ruhların etkisi ile anlaşılamayan sözler söyleyerek büyü yapmasına “arva” ya da “arvaş” denilmiştir (İnan, 1976: 130). Türklerin bilinen ilk sözlüğü konumundaki *Divanü Lûgat-it Türk*’te de “Kam arvaş arwadi” örneğiyle karşımıza çıkan arva (arwa) şamanın büyü yaptığıının delili olarak büyülemek, afsunlamak anlamında kullanılmıştır (Kaşgarlı Mahmut, 1985a: 283).

Şamanizm’de büyüler yapılışına göre üçe ayrılmaktadır. Birincisi insanların sağlığına, evine zarar vermek amacıyla yapılmaktadır. İkincisi hastalıkları, ölümü, çeşitli felaketleri, kötü ruhların etkilerinden kurtulmak, insanları korumak için yapılmaktadır. Üçüncüsü de tabiat olaylarını kontrol etmek için yapılmaktadır (Sipahi, 2006: 19-20). Eski Türk inancında insan merkezli gerçekleştirilen büyüsel işlem ve uygulamaların en dikkat çeken rahatsızlık karşısında başvuru olanlardır. Yapılan büyüsel işlem ve uygulamalarda doğaüstü güçlerin yardımı alınarak hem fiziki hem ruhsal sağaltmalar yapılmaktadır. Bu büyüsel işlem ve uygulamalar ihtiyaca göre zamanla değişebilir, hatta işlevlerini yitirmesi ile de ortadan kaldırılabilir.

Pertev Naili Boratav halk hekimliği ile ilgili tanımında konu ile alakalı bir tasnif yapmıştır (2013:140-144). Bu tasnife göre 1) Büyülük nitelikte olanlar, 2) Büyüye ve gerçekçi yöntemlere dayanan, 3) Sadece gerçekçi yöntemlere dayanan uygulamalar vardır.

1) Büyülük nitelikte olanlar arasında:

- a) Yatırlar,
- b) Ocaklar,

- c) Üfürük, afsun, urasa vb.
- d) Kutlu yerler,
- e) Hızır'ın kutlu kişiliğine dayanan sağaltma ve korunma uygulamaları vardır.

Büyüye ve gerçekçi yöntemlere dayananlar arasında hem büyüsel hem de modern tıbbın kabul ettiği hayvansal, bitkisel, maddesel ürünlerden yapılmış ilaçlar bulunmaktadır. Sadece gerçekçi yöntemlere dayananlar arasında aktarlar, kocakarı tarafından yapılmış bitkisel, hayvansal, maddesel ürünlerden yapılan ilaçlar ile doğada bulunan diğer kaynaklar mevcuttur.

İslamiyet büyü yapmayı ve yaptırmayı kesin bir şekilde yasaklamasına ve günah olarak saymasına rağmen büyüsel uygulamalar Müslüman Türk toplulukları arasında çeşitli uygulamalar ile varlığını devam ettirmektedir. Kuran-ı Kerim'de büyü ve sihrin yasaklanmasına ve onlardan korunmaya yönelik Felek, Ta-Ha, Şuara, Şura, A'raf gibi sureler mevcuttur. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vahiy yoluyla bildirilmiş olan Bakara Suresi'nin 101 ve 102 ayetlerinde büyü konusu şu şekilde yer almaktadır:

“Onlara, Allah katından ellerinde bulunan Kitab'ı (Tevrat'ı) doğrulayıcı bir peygamber gelince, kendilerine kitap verilenlerden bir kısmı, sanki bilmiyorlarmış gibi Allah'ın Kitab'ını (Tevrat'ı) arkalarına attılar. Süleyman'ın hükümdarlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedir. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil'deki Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ilham edilen (sihri) öğretmek suretiyle küfre girdiler. Hâlbuki o iki melek, “Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihir caiz görüp de) sakın küfre girme” demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Hâlbuki onlar, Allah'ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (Onlar böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun, onu satın alanın ahrette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi!” (Altundaş ve Şahin, 2011: 20-21).

Bu ayette adları geçen Hârût ve Mârût adlı iki melek insanların faydası için büyü ve sihri öğretmişlerdir. Ancak kötü niyetli insanlar büyü ve sihri, karı ve kocanın arasını açmak için kötülük maksatlı kullanmışlardır (Karadaş, 2004: 131).

Günümüzde hastalıkların sağaltımı için başvuru olan ocaklarda Şamanizm'in kalıntısı olan nesiller boyunca faydalanılan uygulamalardan ve büyüsel işlemlerden sıklıkla yararlanılmaktadır. Örneğin şamanların doğum sırasında ve sonrasında anne ve bebeğini al karısından korumak için yaptığı ayinlerde annenin ciğeri yerine hayvan ciğeri vererek al karısı kandırılırken, günümüzde al ocaklıların temsilcileri kendilerine ait herhangi bir nesneyi,

Kuran-ı Kerim'i, demirden yapılmış araç gereçleri loğusanın yanına bırakarak al karısını kandırılmaktadır.

Eski Türk inancında hastalıklardan, kötülüklerden, felaketlerden korunmak amacıyla yapılmış olan muskalar mevcuttur. Hatta 8 ve 14. yüzyıllar arasında Doğu Türkistan'da yaşamış olan Budist-Manihaist Türklere ait tılsımlar ve muskalar arkeolojik kazılarla tespit edilmiştir (İnan, 1976: 208-209). Günümüzde de kötü niyetle hazırlanmış olan muskalar bulunmakla birlikte insanlar genellikle muska olarak adlandırılan çeşitli nesneleri evlerinde, iş yerlerinde, taşıtlarında bulundurarak kötülükleri kendilerinden uzak tutmaya çalışmaktadır.

Hastalıkların sağaltımı için başvurulmuş ocaklar insanların bozulan sağlıklarını yeniden eski durumuna çevirmek için muskadan yararlanmaktadır. Küçük çocukların zayıflaması, sürekli ağlaması, gelişimlerinin durması durumunda başvurulmuş ıstıra ocaklarında Kuran-ı Kerim'den dualar yazarak, çeşitli semboller çizilerek yapılan muskanın çocukların üstünde taşınması gerektiği söylenmektedir. Hatta Anadolu'da sürekli ağlayan, yemek yemeyen çocuklar için "kâğıdı bozulmuş" ya da "muskası (noksası) bozulmuş" tabiri kullanılmaktadır.

Türk halk hekimliğinde hastalıkların tedavisi genellikle ocaklar tarafından yapılmakla birlikte üfürükçüler, hocalar da yapmaktadır. Üfürükçü, hoca olarak anılan kişiler hastalıkların sağaltımlarını sadece büyüsel esaslara göre yapmaktadır. Kuran-ı Kerim'deki duaların şifa verici etkisini insanların vücuduna yaymak, kötü varlıklardan korumak için sıkıntısı olan kişilere okuyarak üflemetedirler. Üfürükçüler ve hocalar okuyup üflemeği kimi zaman doğrudan yaparlarken kimi zaman da tuz, şeker gibi dua okunmuş besinleri rahatsızlığı olan kişilere yedirerek yapmaktadır.

Eski Türk inancında insanların hayatını etkileyen nazar, göz değmesi karşımıza çıkmaktadır. Arapça kökenli olan nazar kelimesi kimi insanların (genellikle mavi gözlü) bakışlarındaki olumsuz gücü insana, hayvana ya da bir nesneye geçirerek sakatlık, ölüm, bozulma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bu sebeple Türkler eskiden beri "boncuk-moncuk" adını verdikleri büyüsel gücü olduğuna inanılan taşı üzerlerine, atlarına hatta sancağın tepesine asarak kötü ruh ve bakışlardan korunmaya çalışmışlardır (Çıblak, 2004: 7).

İslamiyet'in kabulüne kadar nazarın etkilerini ortadan kaldırmak şamanların görevleri arasındayken, İslamiyet'in kabulünden sonra yeni bir kimliğe bürünerek ocaklı olarak karşımıza çıkan şamanlar, nazarın olumsuzluklarını ortadan kaldırmak için eski Türk inancının büyüsel kalıntılarından ve Kuran-ı Kerim'de geçen dualardan faydalanmışlardır.

Kurşun dökme ocağı nazarın olumsuzluklarını ortadan kaldırmak için büyüsel ve dini uygulamalar yapan, nazara karşı tedavi amaçlı ziyaret edilen en önemli ocaklardandır.

Denizli’de nazar değmesi durumunda ziyaret edilen kurşun dökme ocağında ocaklı kişi bir tasın içerisinde çivi, demir parçası ve leblebi büyüklüğünde kurşunu eritir. Rahatsızlığı olan kişinin üstünü örttüğü örtünün üstünde su dolu kaba eritilen kurşunu dualar okuyarak döker. Ortaya çıkan şekilleri yorumlayarak nazarın değip değmediği sonucuna ulaşır. Ardından kurşun dökülen su ile üç defa yüzünü yıkayarak üç yol ağzına döker (Öngel, 1997: 53). Böylelikle nazarın olumsuz tesirleri ortadan kaldırılır.

Kuran-ı Kerim’de ve hadislerde, insanların nazara maruz kalmamaları için Tanrı’ya sığınılması gerektiği ifade edilmektedir. Buna rağmen halk arasında insanlar nazarı ortaya çıkmadan önlemek amacıyla üzerlerine, evlerine, arabalarına nazarlık olarak adlandırılan iğde dalı, hurma çekirdeği ve halk arasında nazar boncuğu olarak bilinen nesneleri takmakta veyahut birtakım büyüsel işlemlere başvurulmaktadır. Kötü bakışlardan korunmak için yapılan bu işlem uygulamaların hepsi “koruyucu büyü” pratiklerindendir.

2.2. İslamiyet’ten Önce Türk Halk Hekimliği

İslamiyet’ten önce çeşitli isimlerle anılarak hastalıkların teşhis ve tedavisinde dinsel, büyüsel yöntemlerin yanı sıra gerçekçi yöntemler kullanan Türk halk hekimleri yüzyıllar boyunca hastalıkların sağaltımı için mücadele etmişlerdir. Deneme yanılma yoluyla elde edilen bu yöntemler zamanın şartlarına ayak uydurarak modern tıba öncülük etmiştir.

İslamiyet’ten önceki Eski Türk inancının en önemli temsilleri konumundaki şamanlar, ayin ve törenlerinde sağaltma işlemlerini, uygulamaları gerçekleştirerek bir halk hekimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple İslamiyet’ten önceki Türk halk hekimliğinin daha net anlaşılabilmesi için modern tıbbın gelişmediği bu ilkel dönemlerde Şamanizm’e ve onun temsilcileri konumunda olan şamanların hayatlarına, ayinlerine, rahatsızları sağaltmak için yararlandıkları işlem ve uygulamalara bakmak gerekmektedir.

2.2.1. Şamanizm

Tek bir Tanrı etrafında yardımcı, koruyucu ruhları olan Sibirya ve Orta Asya kökenli bir inanç sistemidir. En eski devirlerden günümüze kadar Türk topluluklarının ve çevrelerindeki toplulukların yaşadıkları bölgelerde şaman ya da kam adı verilen, toplumda birçok görevlerinin yanı sıra din adamlığı kimliğiyle ön plana çıkan kişilerin gerçekleştirdikleri inanç ve uygulamalar bütünüdür (Çoruhlu, 2002; 15). Türkler, İslamiyet ile tanışmadan önce yaklaşık 13 yüzyıl boyunca Şamanizm’e bağlı kalmışlardır. Hatta bazı Çin kaynakları bu bağlı kalışı MÖ 3. yüzyıla kadar götürmektedir (Şener, 1996: 7).

Şamanizm'e ait inanç ve uygulamalar Türkler tarafından ilerleyen yıllarda kabul edilen dinlerde uzun yıllar etkilerini göstermiştir. ve yeni inanç sistemleri içerisine uyum sağlayarak birtakım değişikliklerle varlıkları nesilden nesile devam ettirilmiştir.

Şamanist dünya görüşü doğa olaylarına ve doğaüstü varlıklara dayandırılarak tabiat kültürleriyle birbirlerini tamamlamaktadır. Şamanizm'de doğanın dengesinin bozulması çeşitli felaketleri beraberinde getirdiği için Şamanizm'i "doğa/tabiati dini" olarak adlandırmak da mümkündür (Bayat, 2006: 22). Şamanların temel görevi doğayı dengede tutarak felaketleri önlemektir. Meditasyon (extase) halindeyken şamanlar sembolik olarak ölürler ve diğer dünyaya yolculuk yaptıkları sırada yardımcı ruhlarla iletişime geçerek olağanüstü güçlere sahip olarak yeniden doğarlar. Böylelikle varlık âlemini dengede tutarak bağlı bulundukları toplumu çeşitli felaketlerden korurlar.

Şamanizm düşüncesi çok farklı ve karmaşık olması nedeniyle bir din olup olmaması konusunda çeşitli görüşler vardır. Şamanizm hakkında araştırma yapan kimi araştırmacılar Şamanizm'in şeytani uygulamalar içerdiğini ve şamanların büyüsel güçlerinden dolayı bir din olarak görmüşlerdir. Bazı araştırmacılar yaptıkları gözlemlerde şamanların ayinler ya da tedaviler sırasında gösterdikleri davranışlar sebebiyle ruhsal bozuklukları olduğunu düşünmüşlerdir (Tunç, 2007: 9).

Halk edebiyatçıları, sosyologlar, din tarihçileri ve etnograflar Şamanizm'i dünya görüşünün olması, şamanlara özgü ayinlerin olması, şaman folklorunun mevcudluğu, toplumda şamanın özel statüsünün olması vb. gibi özelliklerinden dolayı bir din olarak kabul etmektedir (Bayat, 2006: 24).

Eski Türk inancının ortaya koyduğu inançlar ve uygulamalar ile İslamiyet arasında birçok benzerlik olması İslamiyet'in Türk toplulukları arasında yayılmasını kolaylaştıran en büyük etmen olmuştur. Türklerin İslamiyet'i kabulünün ardından Eski Türk inancına ait uygulamalar yeni dinin esaslarına uygun bir kalıba sokularak yeni inanç sistemi içerisine yerleştirilmiştir.

Yeni din algı ile İslami bir kisveye bürünen kişilerin başında şamanlar gelmektedir. Eski Türk inancının temsilcileri konumunda olan şamanlar, yeni din ile birlikte toplum üzerindeki etkilerini kaybetmişlerdir. Ancak kendilerini yeni din içinde adapte eden şamanlar birtakım görevlerine devam etmişlerdir. Bu görevlerin başında da hastalıkları sağaltma gelmektedir. Şamanların hastalıkları sağaltma görevlerini günümüzde üstlenen ocaklı kişiler, insanları sıkıntılı durumlardan kurtarmak amacıyla Şamanizm'in kalıntısı olan ve İslamiyet'in etkisi ile gelişen birtakım uygulamalara başvurumaktadırlar.

2.2.2. Şaman

Şaman kelimesini Mançu ve Tunguz Asya toplulukları “büyücü”, “sihirbaz” anlamında kullanmaktadır. Tunguzca “saman”, Mançu dilinde “sama” olan şaman kelimesi Mançu-Tunguz dilinden Rusçaya bilim terimi olarak geçerek Batı bilim dünyasına taşınmıştır (Şener, 1996: 10). Fakat kelimenin kökeni hakkında ortak bir görüş bulunmamaktadır. Bilim adamlarının bir kısmı kelimeyi Mançu-Tunguz diline bağlarken, diğer kısım da Sanskritçe “sramana”, Palice “samana” (dilenci, keşiş) kelimeleriyle ilişkilendirmektedir (Örnek, 1988: 47-48).

Türk topluluklarında şamanlara “kam” denilmektedir. Kam sözcüğünün Türklerde MÖ 5. yüzyıldan itibaren kullanıldığı tespit edilmiştir. Avrupa Hunlarında “Atakam” ve “Eşkam” adında iki yöneticinin varlığı kam kelimesinin Türklerde milattan önce de kullanıldığına delil olarak gösterilmektedir (Kayalık, 2014: 50-51). Uluslararası bir kavram haline gelmiş şaman sözcüğü, ilk kez 17. yüzyılın sonlarına doğru Rus elçisi olarak Çin'e giden iki şahısın (E. İsbrand ve A. Brand) gördüklerini içeren seyahatnamede geçmektedir. Elçiler, Tunguzcada kullanılan rahip, sihirbaz anlamına gelen şaman sözcüğünü kullanarak bu kelimeyi Avrupa'ya taşımışlardır (Bayat, 2006: 133).

Şamanlığın kökenine dair çeşitli düşünceler olsa da anlatılan efsanelerin çoğu Sibirya kökenlidir. Şamanizm düşüncesine göre dünyayı iyi ve kötü ruhlar yönetmektedir. Güçlü bir kişi de halkını çeşitli felaketlerden korumak için ruhlarla iletişime geçmiştir. Tek bir kişi kötü ruhlarla olan mücadelesinde yersiz kalınca topluluktaki diğer güçlü kişilerin yardımına başvurmak zorunda kalmıştır. Böylelikle nesiller boyunca sürecek şamanlık ortaya çıkmıştır (Şener, 1996: 27).

Şamanlar, ilkel toplumlarda insanoğlunun anlamlandıramadığı sosyal olaylara, hastalıklara, çelişkilere anlam yükleyen kişilerdir. Ayrıca gerçekleştirdikleri ayin ve törenlerde büyü yapma güçlerini kullanarak Tanrı ile insanlar arasında aracılık yapan, kötü ruhları kovarak iyi ruhların yardımını isteyen kimselerdir.

Şamanlar toplum yararına yaptıkları ayin ve törenlerde özel kıyafet giyerler. Kült aracı gibi kullanılan bu giysisinin özel görevi vardır. Örneğin şamanlar, giysisi üzerinde bulunan kuş sembolleri sayesinde sembolik olarak diğer dünyaya uçarak Tanrı ve ruhlarla iletişim kurabilirler. Elbiselerinde taşıdıkları diğer semboller ile kötü ruhların verebileceği zararlardan korunurlar.

Şamanlar ya da kamlar eski Türk toplumlarında din adamı olduğu kadar kâhindir, hekimdir, sağaltıcıdır. Şamanlar trans halinde gizemli bir yolculuğa çıkarak doğaüstü güçlerle ilişki kurarak toplum yararına kullanırlar. Bu sebeple toplum içerisinde çok önemli kişilerdir.

Şamanlar bütün hastalıkları değil daha çok iç hastalıkları, ruhi hastalıkları ve bu hastalıkların sebep olduğu vücut zayıflıklarını tedavi eder. Dış hastalıkları ise otacılar ilaçlar yardımıyla tedavi etmektedirler. Her şaman otacı olabilirken, her otacı şaman olamaz (Bayat, 2006: 119). Sadece hastalığı tedavi edebilmekle şamanlık unvanı verilememektedir.

İslamiyet'in etkisi ile toplum içerisindeki birçok görevini terk eden şamanlar günümüzde ocaklı kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Şamanlar ile ocaklı kişiler arasındaki temel iki özellik vardır. Bu özelliklerden ilki kalıtsal olarak geçen sağaltma gücünün usta çırak ilişkisi içerisinde öğrenilerek devam ettirilmesidir. İkincisi ise hastalıkları sağlatmak için nesiller boyunca tecrübe edilen, herhangi bir bilimsel açıklaması olmayan geleneksel sağaltma işlem ve uygulamalarına başvurmalarıdır.

2.2.3. Şamanın Yetiştirme Tarzı

Genellikle bir kişinin şaman olup olamayacağı göstermiş olduğu ruhsal belirtilerden anlaşılmaktadır. Şaman olacak kişi ruhsal ve bedensel acılar çeker, yemeden içmeden kesilir, insanlardan uzaklaşarak ormanlara ve kırlara kaçarak karlar üzerinde yatar, tek başlarına yaşadıkları yerlerde ruhlarla ve cinlerle konuşur (Nioradze'den akt. Örnek, 1988: 49).

Yardımcı ruhlar tarafından veya kalıtsal aktarım ile seçilmiş olan şamanlar iyileşmeyi başarmış olan hasta kişilerdir. Şamanlara sunulan güç rüya, hastalık yoluyla yardımcı ruhlar vasıtası ile verilebildiği gibi ata şaman ruhu tarafından kendi soyundan gelen yetenekli bir kişiye şamanlık gücü kalıtsal olarak da geçmektedir (Bars, 2018: 173; Bayat, 2006: 37). Şamanların seçilme yolu ile güçlere sahip olmaları, onları diğer din adamlarından ayıran temel ve en belirleyici özelliktir.

Araştırmacılar tarafından “şaman hastalığı” olarak anılan genellikle kendini ergenlik çağına gösteren psikolojik ve patolojik rahatsızlık, şaman seçilmenin ilk ve temel belirtisidir. Hastalıktan kurtulmanın hiçbir yolu yoktur. İyileşme sadece şamanlığı kabul etmek ile gerçekleşmektedir. Aksi takdirde seçimi reddeden kişi delirir, sakat kalır veya acı çekerek ölür (Verbitskiy'den akt. Bayat, 2006: 40-41).

Seçilme durumu karşısında ebeveynler ve akrabalar çocuğu bu ağır görevden alıkoymak için çeşitli yollara başvururlar. Çünkü şamanlık ekonomik bir getirisi olmayan, toplumsal sorumluluğu fazla olan, ata ruhları tarafından şaman olmaya yönlendirilerek toplumun huzur ve mutluluğu için çaba sarf edilen bir meslektir. Denenen yolların başarısız olması durumunda aile durumu kabul ederek çocuğun eğitim ve öğretim alması için bir şamanın yanına gönderir. Şaman adayının ilk olarak şamanlığın manevi ve ruhi gerekliliklerini, ikinci

olarak da bulunduğu toplumun geleneklerini, tanrılarının isimleri, onların neler yaptığını, birbirleriyle ilişkilerini iyi öğrenmesi gerekmektedir (Kafesoğlu, 1980: 30-31).

Şaman adayının, usta şaman olma süresi ortalama üç, beş yıldır. Fakat bu süre topluluğun geleneklerine, usta şamanın ve şaman adayının yeteneklerine göre değişebilmektedir. Altaylılar, şamanlık belirtileri gösteren kişiyi önce vazgeçirmeye çalışır. Kişi, şaman olmakta ısrar ederse onu usta bir şamanın yanına eğitim alması için gönderirler. Usta şaman, şaman adayına ruhları, duaları, transa geçmeyi, düşman büyülerini uzaklaştırma tekniklerini, törende yararlanacağı araç ve gereçleri öğretir. Aday hazır olduğunda, yakınlarının bulunduğu bir tören gerçekleştirilir. Bu törende şaman adayının eline asa verilir ve şaman adayı tüm yetkileri ustasından alarak şaman olur (Şener, 1996: 14).

Ustasından aldığı eğitimi başarı ile tamamlayan şamanlar doğüstü güçlere sahip olurlar. Gerçekleştirdikleri ayin ve törenlerde kendilerine özgü bir dil konuşarak yardımcı ruhlar ile iletişime geçerek toplumun faydası için çalışırlar. Toplumda kimsenin çözemeyeceği sorunlara çözüm yolu bularak mutluluğu ve huzuru sağlarlar.

Şamanlığın kalıtsal olarak ve seçilme yolu elde edilmesi, İslamiyet sonrası Türk toplulukları arasında görülen ocaklı kişilerin de sağaltma yetilerine seçilme ya da kalıtsal yollar ile sahip olmaları, ocaklı kişilerin ve şamanların toplumun faydası için çalışmaları, verilen görevi karşılıksız olarak yapmaları ocaklı kişilerin şamanların devamı olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

2.2.4. Şamanın Toplumdaki Görevleri

Şamanlar topluma kendisini kabul ettirmiş şahsiyetlerdir. Toplumdaki birtakım sıkıntıları önlemek ya da çözmek için mücadele ederler. Şamanların toplum içerisinde genellikle iki önemli görevinden söz edilir. Birincisi hastaların bozulan sağlıklarını geri kazandırmak, ikincisi ölenlerin ruhlarının öbür dünyaya olan yolculuklarında yardım etmektir (Bayat, 2006: 147). Bu iki temel görev dışında şamanların büyü yapmak, fal bakmak, yağmur yağdırmak, kısırlığı tedavi etmek, avların bereketli olmasını sağlamak, evleri kötü ruhlardan arındırmak, mevsimsel törenleri düzenlemek, kurban sunmak, çeşitli ayin ve törenleri yönetmek gibi görevleri de vardır (Bayat, 2006: 23).

Şaman mitolojisinde ak ve kara olmak üzere iki farklı renk sembolizmi karşımıza çıkarak iyi ruhlar ile kötü ruhların ayrımını ortaya koyar. İnanca ve geleneklere uygun bir şekilde yer altı (kara) ruhlarına şamanlık yapıp, onlardan hastalığı sağaltmak için insanları rahat bırakmalarını talep eden, onların öfkelerini yumuşatmak için kurbanlar veren şamanlara kara şamanlar, ak ruhlara kurbanlar verip, onlardan bolluk, bereket ve iyi dileklerde bulunan

şamanlara ak şamanlar denilir (Troşçanskiy'den akt. Bayat, 2006: 135). Türklerin şaman geleneğinde kara şamanların yer altı ile ak şamanların ise yeryüzü ile ilgili ayin ve törenleri yönettiği görülmektedir. Ak şamanlar halk tarafından çok sayıldıkları halde kara şamanlar kadar rağbet görmezler. İnsanlar ayin yaptırmak için ak şamanlardan ziyade kara şamanlara müracaat ederler (İnan, 1986: 84). Çünkü insanların bozulan sağlıklarını tekrar eski hallerine getirme, hastalıklara sebep olan kötü ruhlarla mücadele etme, ölen kişilerin ruhlarının öbür dünyaya olan yolculuklarında yardım etme düşünceleri temel amaçtır.

Ak ve kara şamanların yardımı için talepler, hastalığa yakalanmış veyahut talihsizliğe uğramış kişilerden gelebileceği gibi kuraklıktan muzdarip olan, savaşa hazırlanan bir topluluktan da gelebilir. Bu sebeple şamanlar çevresel, toplumsal dengeleri düzenlemek için de harekete geçer. Bu Şamanizm'in dini- toplumsal bir kurum olduğunun göstergesidir.

Hastalıklar fiziki ve ruhi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Bayat, 2006: 23). Şamanların ruhi olarak hastalıkları sağıltmak için bir doktor kimliğine bürünmesinin temel nedeni cinlerin, kötü ruhların hasta kişinin ruhunu alıp götürmesi, bazı kötü ruhların insanların ruhlarını ele geçirerek hasta ettiği düşüncesidir. Şamanların fiziki rahatsızlıkları bulunan kişilerin hastalıklarını sağıltmak için bir doktor kimliğine bürünmesinin nedeni de insanların çeşitli durumlardan dolayı sakatlanmaları ya da kötü ruhların sebep olduğu fiziki rahatsızlıktır.

Şamanların ayinlerinde yardım talebinde bulundukları ruhlar; ayı, kurt, tavşan, kartal, baykuş gibi hayvanların ruhlarından olabileceği gibi ölmüş kahramanların ruhları, ateş-ocak, orman ve yer-su ruhları da yardımcı ruhlar arasında sayılabilir. Şamanların yardımcı ruhları kırk yediden fazla olamadığı gibi üçten de daha az olamaz. Bir şamanın ne kadar yardımcı ruhu var ise o derece güçlü, ne kadar az yardımcı ruhu var ise o kadar zayıftır (Bayat, 2006: 147).

Şamanlar meditasyon halindeyken, önce kendi yardımcı ruhuna başvurarak hastalığın sebebi hakkında bilgi almaya çalışırlar. Hasta kişinin ruhu, kötü ruhlar tarafından alıp götürülmüşse geri getirilir (endorcisme), ruhu kötü ruhlar tarafından ele geçirilmişse yardımcı ruhlar vasıtasıyla kovulur (Perrin, 2003: 76-77).

Şamanlar çeşitli esrime teknikleriyle ruhu ve bedeni zarar görmeden varlık âlemi dışında yer altı ve gökyüzüne yolculuk yapmaktadır. Yardımcı ruhlarla beraber gizemli mekânlara seyahat ederek bir hastalığın teşhisini, tedavisini bulup, şükranlarını ifade etmek için kesilen kurbanların ruhunu Tanrı'ya ulaştırmaktadır. Şamanların seyahatinde göğe yükselmenin aksine yer altı dünyasına yaptıkları seyahatler daha zor olanlardır. Çünkü yer altına yapılan seyahatlerde kötü ruhlar şamanlara ciddi zararlar verebilir hatta öldürebilir.

Şamanlar bu yolculuğa hastanın ruhunu yer altı dünyasında bularak geri getirmek, ölen kişinin ruhunu Erlik'e ulaştırmak için çıkarlar (Bars, 2018: 174).

Toplum içerisinde ata ruhların yönlendirmeleri ile birçok görevi üstlenen şamanlar kültürel farklılaşma gibi etmenlerden dolayı zamanla bazı görevlerini terk etmişlerdir. Ancak Şamanizm düşüncesinin temelinde de bulunan doğa ile toplumun, insanlar ile ruhların arasında iletişim kurarak toplumu bilinçlendirme görevini terk etmemişlerdir.

2.2.5. Şamanizm ve Kadın

Eski Türk inancında şamanlar kadın ya da erkek olabilmektedir. Hatta ilk şamanların kadın olduğu avcılığın gelişmesi ve ataerkil bir toplum düzenine geçiş ile birlikte kadın mesleği olan şamanlığın erkeklere geçtiği düşünülmektedir. Şamanların uzun saçlı olmaları, elbiseleri olmadığı zaman kadın elbiseleri giymeleri, göğüslerinde kadın memelerini andıran yuvarlak metaller bulundurmaları bu düşünceleri desteklemektedir (Bayat, 2006: 129; İnan, 1986: 89).

Fuzuli Bayat (2006: 128-129) Altaylı ve Yakut şamanlarla yapmış olduğu görüşmelerde kadın şamanların (udagan) erkek şamanlardan daha güçlü olduğunu gerek tedavide gerekse törenlerde kadın şamanların daha özel bir yeri olduğunu ve şaman hastalığının kadınların özel günlerindeki hastalıkla benzemesinin ayırt edici bir özellik olduğunu belirtmektedir. Anohin (2006: 38) kadın şamanların özel hastalıklarından dolayı temiz olmadıkları gerekçesiyle Ülgen'e ayin yapmadıklarını, Erlik ve yer-su ruhlarına ayin yaptıklarını ifade etmektedir. Erkek şamanlardan rastlanılmayan diğer ayıt edici bir özellik ise kadın şamanların bazı törenleri çıplak bir şekilde, kendilerine has tedavi uygulamaları ile gerçekleştirmeleridir. Çıplak olarak gerçekleştirilen törenlerde rahatsızlığa sebep olan kötü ruhu hasta kişinin vücudundan kovan kadın şaman, ruhlardan kendisini gizlemek amacıyla böyle bir yönteme başvurur (Bayat, 2018a: 120).

Sibirya'da kadın şaman adaylarının, şaman olma törenlerinin ilk aşamaları ruhlarla cinsel ilişkiye girmeleridir. Törende kadın şaman adayı kimsenin olmadığı bir yere götürülerek ruhlar cinsel organından karnına girmesi için çağrılır. Ruhlarla cinsel ilişkiye giren kadın şaman adayı ruhlardan bilgileri ve güçlerini alır. Aynı şekilde erkek şaman adayı da kadın ruhlarla ilişkiye girerek gizemli bilgileri öğrenir ve güçleri bedeninde toplar (Sternberg'den akt. Bayat, 2006: 54). Burada önemli olan husus cinsel ilişkinin telepatik olması, gerçeklik ile alakasının olmamasıdır (Bayat, 2018a: 65).

Kadın şamanların yardımcı ruhları vasıtasıyla gerçekleştirdikleri törenlerinde sergiledikleri olağanüstülükler kutsallaşmalarına, tanrılaşmalarına, tasvirlerinin yapılarak

korucuyu ruh olarak karşımıza çıkmalarına neden olmuştur (Bayat, 2018a: 134). Kadın şamanların olağanüstü özellikleri ile gerçekleştirdikleri törenlere örnek olarak 519 yılında Cücen kavminden bir kadın şamanın sonbaharda bir ovada çadır kurdurup, yedi gün oruç tutup, bir gece boyunca dua ederek bir prensi göğe doğru seyahate çıkarması sonrada bu prensi seyahatten geri çağırması ifade edilebilir (İnan, 1986: 4). Bir rivayete göre de Moğolların saadet ve mutluluk sağlan Erdene-Ula (Saadet Dağı)'yı Çinlilerin alıp götürmesi sonucunda Moğollar sıkıntılı zamanlar geçirmişlerdir. Bir kadın şaman dağın bulunduğu yerde ayin yaparak, Tanrı'ya dua ederek tekrar eski yerine getirmiştir (İnan, 1986: 50).

İslamiyet'ten önce hastalıkları, çeşitli kötülükleri ortadan kaldırmakla görevli olan ve icra ettikleri mesleklerini erkek şamanlara göre daha da güçlü olarak yaptıkları düşünülen kadın şamanlar ile İslamiyet sonrasında hastalıkları sağıltmakla görevli olan kadın ocaklılar arasında bir bağ olduğu düşünülmektedir. Ocakların el alma ve sağıltma işlemlerinde Hz. Muhammed'in kızı, Hz. Ali'nin eşi, Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'ın anneleri olan Hz. Fatma karşımıza çıkmaktadır. Sağıltma ocaklarının kendilerine pir olarak kabul ettikleri Hz. Fatma, Eski Türk inanışında bebeklerin, yeni doğum yapmış olan annelerin ve kadın şamanların koruyucusu olan Umay ile benzerlik göstermektedir. Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte Eski Türk inancındaki Umay Ene (Ana) ile İslami bir şahsiyet olan Hz. Fatma harmanlanarak Fatma Ana kültü olarak karşımıza çıkmıştır.

Eski Türk düşünce sistemindeki atalar kültü ve büyük ana tanrıça (Umay) kültü, İslamiyet ile birlikte dönüşüme uğrayarak evliya ve Fatma Ana kültü olarak karşımıza çıktığı için günümüzde kadın evliyaların türbe ve mezarları rahatsızlıkları sağıltmak, çeşitli dilekleri Tanrı'ya iletmek amacıyla ziyaret edilmektedir. Ebedi istirahatgâhlar olan türbe ve mezarlar, eski Türk düşünce sistemi içerisinde önemli bir yeri olan kadın şamanların, İslamiyet'ten sonraki yeni şartlara ve yeni din anlayışına uyum sağlanarak kadın evliyalara dönüştürülmüş şekli olarak ifade edilebilir.

2.2.6. Şamanların Elbisesi ve Araç-Gereçleri

Eski Türk dini olan Şamanizm'in en önemli temsilcileri konumunda olan şamanların kültürü ve gizemi giyimlerine, aksesuarlarına yansımıştır. Şamanların kostümü palto, maske, başlık, ayakkabı, demir levhalardan ibarettir. Bunların içinde en önemlisi “manyak” olarak adlandırılan palto ve başlıktır (Potanin'den akt. Bayat, 2006: 174). Şaman elbiseleri kutsal olduğu için herkesin ulaşamayacağı yerlerde muhafaza edilir. Çocuk ve kadınların el sürmelerine bağlı olarak yasaklamalar vardır. Çocuk ve kadınların el sürmelerinden dolayı elbiselerin güçlerinin kaybolacağına inanılmaktadır (Şener, 1996: 16).

Şaman kostümleri geleneğe uygun şekilde hazırlanan yer altı ve gökyüzü seyahatlerinde yardımcıları olduklarına inanılan çeşitli hayvanların kemik ve sembolleriyle, kötü ruhların demirden korktuğu inancı olmasından ötürü demir parçalar ile örülmüştür. Elbise üzerindeki semboller Türk mitolojisinde önemli yer tutan kuş, ayı, geyik gibi hayvanlara aittir. Şaman kostümü üzerindeki sembolere bakıldığı zaman tümüyle hayvanı simgelediği söylenebilir. Dolayısıyla bu kostümler şamanın bağlı bulunduğu topluluğun sosyal, kültürel yapısı yansıtır. Şamanlar hemen hemen her toplulukta zararlı bir hayvandan korunmak amacıyla o hayvanı simgeleyen herhangi bir parça taşımıştır.

Şamanizm inancına göre yardımcı ruhlar elbisede yaşar ve kötü ruhlara karşı ağaç, bakır ve demir parçalar, boynuz, diş, pençe gibi farklı hayvanlara ait parçalar “manyak” adı verilen kostüme dikilerek kötü ruhlara karşı, yardımcı ruhlar ile bezenerek bir zırh işlevi görür (Bayat, 2006: 174).

Şaman kostümünün törensel bir hazırlanışı vardır. Giysi olmadan şamanın kötü ruhlarla mücadele etmesi imkânsız olduğu için Türk şaman metinlerinde ruhların izni ile ilk olarak “manyak” yaptıkları söylenmektedir. Şamanların elbiselerinde yer alan çeşitli semboller, şamanın yeraltına ya da gökyüzüne yapacağı yolculuklardan dolayı farklılaşmaktadır. Kostüm, şamanın evinde kadınlar tarafından özel olarak dikilir. Şaman kostümünü kalabalık önünde tören ile giyerler. Eğer yardımcı ruhlar isterlerse kostüm üzerindeki semboller değiştirilebilir. Şaman kostümünün üzeri geyik, kuş, ayı, kurt ve geyik sembolleri ile donatılmıştır. Ruhları kovmak için küçük ziller takılmıştır. Bu semboller, ziller manyakın asıl kısmını oluşturan maral ve koyun derisinden yapılmış cekete dikilmektedir. Manyakın omuzları büyük madeni levhalar, sırt kısmına yıldızları simgeleyen madeni parçalar asılmıştır. Manyak üzerinde temel olarak 60 parça bulunur, yardımcı parçalar ile bu sayı 600’e kadar ulaşabilir (Bayat, 2006: 177-178; Şener, 1996: 177).

Şamanların aksesuarları arasındaki davul da elbise kadar önemli bir yer tutar. Çünkü şamanların kostümü gibi yardımcı ruhların etkisi, coğrafi, ekonomik sebepler ile gerek üstündeki semboller gerekse yapım malzemeleri farklılaşabilir. Genellikle kayın ağacından yapılan bir kasnağın üzerine geçirilen ceylan veya at derisi ile şamanlığın mitolojisi ve düşünce dünyası şaman davulu üzerine çizilen figürler ile sembolleşmiştir. Davulun üzerine işlenen ağaç motifi hayat ağacını, iki küçük metal şamanın gözlerini, yürek şeklindeki levha kalbi, kuş simgeleri şamanı gökyüzüne çıkaran vasıtalar, birbirlerinden ayrılmış iki parça halindeki çizgide yukarı kısım gökyüzünü, alt kısım yeraltı dünyasını sembolize etmektedir. Davulun üzerindeki merdiven şekilleri de şamanların gökyüzüne tırmanmasında kolaylık

sağlamaktadır. Özel şaman elbisesi ve davul daha çok yeraltı ile ilişkide olan kara şamanlar tarafından kullanılmaktadır (Bayat, 2006: 182).

Şamanların transa geçmesinde önemli bir yeri olan davul, şamanları diğer din adamlarından farklı kılan en önemli alettir (Bayat, 2006: 194). Şamanlar kendi istekleri ile elbise yaptıramadıkları gibi davul da yaptıramazlar. Her şaman, anne ve baba tarafından ölmüş şamanların mirasçısıdır. Bu yüzden davul, şamanın kötülükle savaşmasına yardım eden yardımcı ruhların isteğine göre kötülükler ile mücadelesini kolaylaştıran, koruyan semboller eklenerek yapılmaktadır (Anohin, 2006: 56). Davul şamanlığın en önemli araç gereçlerinden olmasına rağmen bazı şamanlar davul yerine asa ya da ok kullanarak transa geçmişler, kötü ruhlarla savaşmışlardır.

Şaman davulunun tokmağı kayın ya da geyik boynuzundan yapılmaktadır. Şaman trans halindeyken davulu atı ya da farklı bir bineği kamçılar gibi gözüktüğü için tokmağa kamçı da denilmektedir. Davula vurulurken tok bir ses vermek amacıyla davula vurulan kısım samur veya tavşan ayağı derisiyle kaplanmaktadır. Bazı topluluklarda tokmak yerine tavşan ayağı da kullanılmaktadır. (Şener, 1996: 20).

Şamanların başlıkları giysileri ile bir bütün oluşturur. Kostümleri gibi başlıkları da şamanlığın mitolojisini yansıtır. Başlıklar, şamanın en savunmasız olan başını koruduğu için önemlidir. Başlıklar deriden veya kayın ağacının kabuğundan yapılır. üzerindeki semboller kostümün hazırlanışında olduğu gibi ekonomik ve coğrafi şartlara göre çeşitlenebilir (Bayat, 2006: 183).

Şamanların tedavi merasimlerinde en önemli araç gereçleri arasında tuğ bulunmaktadır. Şamanlar önceden kullanılmamış bir ipin ucunu evin tavanına, bir ucunu da payeye takarak tuğu yere sabitler. Tören sırasında tuğdan güç alarak etrafında döndükten sonra elinde kamçı ile rahatsızlığı bulunan kişinin sırtına vurarak hastalığı kamçıya göçürür (Bayat, 2006, 259).

Eski Türk inancında şamanların araç ve gereçleri yardımcı ruhların isteği ve öğretimi ile hazırlanırken, ocaklı kişilerin sağaltma işleminde kullandıkları bıçak, makas, asa, taş vb. araç gereçlerin İslami şahsiyetler tarafından verildiği ya da kutsal olarak kabul edilen mekânlardan geldiğine inanılmaktadır.

Eski Türk inancında bir şamanın ölmesi durumunda giysisi, davulu ve diğer araç gereçleri mezarına bırakılmakta, yaşlılık ve hastalık gibi sebepler ile mesleğini icra edemeyecek duruma geldiğinde giysisi, davulu, araç gereçleri bir ağacın üstüne asılmaktadır (Şener, 1996: 16). Günümüzde ise hastalıkları sağaltmakla görevli olan ocakların kullandığı araç gereçler nesiller boyunca ocaklık vazifesini yürüten kişilerden miras olarak kalmaktadır.

Rahatsızlıkların sağaltım işlem ve uygulamalarında kullanılan bu miras araç gereçler rahatsızlığın vücuttan atılması ile ocaklı kişileri başarıya ulaştırmaktadır.

2.2.7. Şaman Törenleri

Hastaları iyileştirmek, kurban sunmak, avın ya da mahsulün bol olmasını sağlamak, ölen kişinin ruhu öbür dünyaya götürmek vb. gibi her olay karşısında tören düzenleyen şamanlar, yerleşimin dağınık olduğu topluluklarda insanları bir araya getirerek toplumsal hayatı canlandırırlar (Perrin, 2003: 71). Yardımcı ruhların öğretimi ve yardımı ile törenlerini gerçekleştiren şamanların en asli görevi bozulan dengeyi ve düzeni tekrar eski haline getirmektedir.

Şamanların ayin ve törenlerini:

- 1- Belirli zamanlarda icra edilmesi gereken ayin ve törenler,
- 2- Tesadüfî olaylar dolayısıyla icra edilen özel ayin ve törenler,

olarak ikiye ayırmak mümkündür. Belirli vakitlerde yapılan ayin ve törenler devletin resmi, dini bayramları olan ilkbahar, yaz ve sonbahar mevsimlerinde yapılmaktadır. Bunlar çok eski devirlerden itibaren yapılarak bir gelenek halini almıştır (İnan, 1986: 97). Günümüzde de baharın müjdecisi olarak 21 Mart'ta kutlanan Nevruz, Şamanist topluluklardaki yeni yıl kutlamalarının devamıdır. Şamanist topluluklar bu ayin ve törenlerde Tanrı'ya ve yardımcı ruhlara çeşitli saçılar yaparak ya da hayvanlar kurban ederek sunmuşlardır.

Şamanların aldıkları eğitim, ruhsal olarak diğer insanlardan farklı olması, tanrılar veya ata ruhları tarafından seçilmiş olması gibi özellikleriyle iyi ve kötü ruhlarla ilişki içerisinde. Kötü ruhların insanların vücuduna girerek hasta ettiği inancı şamanları rahatsızlıkları sağaltmak için göreve çağırmıştır. Şamanlar düzenledikleri törenler ile iyi ya da kötü ruhlarla iletişime geçerek hastalığın vücuttan defedilmesi için çaba göstermektedir (Şener, 1996: 23).

Şamanlar, tedavi boyunca ezbere söylenen ve doğaçlama gelişen ilahiler ile yardımcı ruhlarla iletişime geçerler. Tören boyunca Tanrı'nın ve yardımcı ruhların seslerini bu ilahiler ile duyururlar (Perrin, 2003: 61). Şamanlar tedavi işlemlerini günlere hatta aylara yayabilirler. Tedavi sürecinde hastalığın sebebini, durumunu gözlemleyerek riske girmeden rahatsızlık üzerinde etkili olacak tedavi işlem ve uygulamasını seçerler. Ayin sırasında hastalıkları tedavi etmeye odaklanan şaman çeşitli oyunlar, gösteriler sergiler. Hareketleri, duaları, ilahileri, sürekli tekrar ederek ve ritmik olarak çaldığı davulu ile transa geçen şaman, insanları korkutan ve şaşırtan hareketler yaparak hastayı, çevresini yaptıkları ile etkiler. Hastanın duygusal olarak yalnız olmadığını göstererek, rahatlatarak kendine olan inancı ve güvenini artırır. Çünkü şamanın hastalıkları sağaltmasının ilk ve en önemli şartı inançtır. Psikolojik

olarak rahatlayan hasta kendisini şamana teslim eder. Şaman karşılıklı güveninin ardından transa geçip dua ve ilahi okuyarak yardımcı ruhlardan güç alır. Hastalığı canlı veya cansız bir varlığa taşıyarak (tavuk, güvercin, yumurta, at, köpek, koyun, bazen de insan kafası), ilaç gibi kullanılan bazı otları yakıp kullanarak, masaj yaparak, kan alarak, sıcak demire ayaklarını basıp sonra hastanın sırtına koyarak, kimi bölgelerde hastayı kamçı ya da sopa ile döverek hastalığı sağıltır. Sağaltma işleminin ardından yardımcı ruhlara nasıl bir kurban verileceği sorulur. Sunulan kurban ile hastalığın nedeni uzaklaşmış, kurban kabul edilmiş ve dua, yardımcı ruhlar ve Tanrı tarafından duyulmuş olur (Şener, 1996; 23-24).

Şamanlar rahatsızlığın vücuttan atılması için emme işlemi gerçekleştirir. Eski Türkçedeki “em” kökünden türeyen emme şamanın iyileştirme yöntemlerinden en eskisi olarak görülmektedir. Emmeye dayalı olan hastalıkların tedavisinde şaman hasta olan organı güçlü bir şekilde emer ve hastadan çıkardıklarını başka bir kaba tükürür. (Bayat, 2006: 253). Bu emme işlemi hastalığı vücuttan atana kadar devam eder. Hastalığın şamanın ağzından geçerek bedenine girebilme ihtimali nedeniyle emme işlemi çoğunlukla sembolik olarak yapılmaktadır.

Şamanların sağaltma sırasında okudukları dua ve ilahiler genellikle şamanın çıkmış olduğu yolculukta karşılaşacağı engellerde yardımcı ruhlar ile iletişime geçerek rahatsızlığı nasıl ortadan kaldıracakları ile alakalıdır. Şaman ayin sırasında transa geçip, kendisini yardımcı ruhlara teslim ederek onların verdikleri ilhamla dua ve ilahileri tekrarladıkları için duaların belirlenmesinin imkânı yoktur. Ayin sonrasında bu ilahileri tekrarlaması imkansızdır (İnan, 1986: 120). Hastalığı iyileştirme sürecinin ardından şamanı yönlendirerek hastalığı sağaltmaya yardım eden ruhları memnun etmek ve hastalığın tedavisini kalıcı kılmak için kurban verilmektedir.

Eski Türk inancında kurbanlar kanlı ve kansız olmak üzere iki çeşittir. Her yapılan ayin ya da törende kanlı veya kansız kurban sunulması gerekmektedir. Kansız kurbanlar saçlı olarak da adlandırılır. Kutsal olarak görülen mekânlara süt, kıymız, çeşitli yiyecek ve içecekler bırakılarak kansız olarak kurban sunulur. Kanlı kurbanların en önemlisi attır. Önem sırasına göre ikincisi de koyundur. Ancak toplumun içinde bulunduğu coğrafya, sosyal ve ekonomik sebepler Tanrı’ya sunulan kurbanların da farklılaşmasına neden olmaktadır. Gerek bugün Gök Tanrı dinini devam ettiren Türklerde, gerekse Müslüman olmuş topluluklarda kurban için en makbul hayvan erkek olanlardır (Gömeç, 2003: 93). Önceleri kutsal ruhlar için kesilen ya da sunulan kurbanlar günümüzde şükran ve kefalet kurbanlarına dönüşmüştür. Allah rızası için kesilen bu kurbanların etleri dağıtılarak veya evlerde pişirilerek komşulara, akrabalara veya misafirlere ikram edilmektedir.

Şamanların öncülüğünde gerçekleştirilen Tanrı Ülgen'e kurban sunma törenlerini تنها bir yerde düzenlemektedirler. Bu yüzden Altaylı şamanlar Tanrı Ülgen'e kurban sunmak için önceden seçilmiş bir at ile birlikte göğün dokuzuncu katına doğru üç gün süren bir yolculuğa çıkarlar. Kurban kabul edilirse üçüncü günün sonunda içki içilerek töreni sonlandırırlar (Şener, 1996: 25). Kurban kesilen hayvanların kemikleri ateşe atılır ya da gömülürdü. Bazı özel törenlerden sonra da kurban kemikleri kayın ağacına asılırdı. Altay Türkleri ve Sahalar ise kurban olarak kestikleri atın derisini bir sırığa geçirip, tıpkı at şekline sokmaktadır (Gömeç, 2009: 93).

Türk Edebiyatı'nın şaheserleri arasında yer alan *Dede Korkut*'ta da Tanrı adına sunulan kurbanlara sıkça yer verilmektedir. “Dirse Han oğlu Buğaç Han Boyı’nda attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kurban etme bir adak niyeti ile yapılmaktadır. Bu hikâyede Hanlar Hanı Bayındır’ın davetinde çocuğu olmadığı için dışlanan Dirse Han, hatununa “Senden midür benden midür, Tanrı Taala bize bit batman oğul virmez nedendür” (Ergin, 2018: 80) diyerek serzenişti bulunur. Dirse Han’ın bu sözleri üzerine karısı şu soylamayı yaparak Dirse Han’a öğütler verir:

“Hay Dirse Han bana kazab itme, incünüp acı sözler söyleme, yiründün örü turgıl, ala çadırın yir yüzine dikdürgil, attan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil, İç Oğuzun Taş Oğuzun biglerinüstüne yıgnak itgil, aç görsen tuyurgıl, yalınçak görsen tanatgıl, borçluyu borçından kurtargıl, depe gibi et yığ göl gibi kırmızı sağdur, ulu toy öyle, hacet dile, ola kim bir ağzı dualının alkışy ile Tanrı bize bir batman ayal vire” (Ergin, 2018: 80-81).

Eşinin öğütlerini yerine getiren Dirse Han’ın Buğaç adında bir erkek çocuğu olur. Bu anlatıda Tanrı’ya dilek amacıyla kesilen hayvanların eti ile ziyafet vermek, borçluyu borçlarından kurtarmak, açları doyurmak, çıplakları giydirmek Eski Türk inancında yardımcı ruhlara ve Tanrı’ya saçı sunulmasıyla, İslami düşüncede ise adaklık kurban olarak değerlendirmek gerekmektedir. Anlatıdaki kanlı kurban ile alakalı uygulamalara baktığımızda gerek eski Türk inancında gerekse Müslüman Türk topluluklarında erkek hayvanların kurban edilmesi daha makbul görülmektedir.

“Uşun Koca Oğlu Segrek Boyı”nda ise evlilik töreninde ve cenaze törenindeki kurban uygulamaları ile karşılaşmaktayız. Anlatıya göre: Düşmana esir düşen ve Alınca Kalesi’nde esir edilen ağabeyini kurmakta kararlı olan Seyrek’i bu kararından vazgeçirmeye çalışan ailesi çareyi Seyrek’i evlendirmekte bulmuşlardır. Evlilik töreninde attan aygır, deveden buğra koyundan koç kurban ettirilmiştir. Gerdek gecesi Seyrek kendisi ile hatununun arasına kılıç koyarak “Kız sen mana bir yıl bakgıl, bir yıl gelemesisem iki yıl bakgıl, iki yılda gelemesisem üç yıl bakgıl, gelemesisem ol vakıt menüm öldüğümü bilesin aygır atum boğazlayup aşum

virgil” (Ergin, 2018: 228) diyerek aygır atının boğdurularak ölü aşında sunulmasını istemiştir. Atın boğazlanarak öldürülmesinin nedeni de İslamiyet’ten önceki Gök Tanrı inancının bir yansımasıdır. Çünkü Türkler, ruhlar için kurban verirken kurbanlık hayvanın bir damla kanının yere akmamasına büyük özen göstermişlerdir.

Divanü Lûgat-it Türk’te ölü aşının karşılığı olarak “yoğ” kelimesi verilmektedir. Kaşgarlı Mahmud yoğ kelimesini ölü gömüldükten sonra üç yahut yedi güne kadar verilen yemek (Kaşgarlı Mahmut, 1985c: 143) tanımlamıştır. Türkler bu törenlerini ölülerine saygı gösterdikleri ve ölülerin ruhlarının memnun olacağı düşüncesiyle yapmaktadırlar. İslamiyet’ten önce Türklerin yoğ töreninin yapmasının nedeni ölümden sonra hayatın varlığına inanmalarıdır. Günümüzde de ölen kişinin arkasından yedinci, kırkuncu ve elli ikinci günlerinde dua edilerek yemek verilmesi Türklerin ölülerine saygı gösterdiklerini ve anma geleneğinin devam ettiğini göstermektedir. Bu yüzden yoğ, sadece aş anlamında kullanılmasının yanında matem anlamı ile de kullanılmaktadır.

Eski Türklerde herhangi bir kişinin ölümünün ardından şaman çağırılarak ayin düzenlenirdi. Bu ayin ölen kişinin ruhu hakkında bilgi sahibi olmak, ruhunun diğer dünyaya olan yolculuğunu tamamlamasını sağlamaktır. Ayrıca ölüme sebep olan kötü ruhların evi terk etmesini istemektedir. Çünkü eski Türkler ölümü hastalık olarak görmekte ve kötü ruhların etkisi ile gerçekleştiğine inanmaktaydılar. Hastalık getirdiği düşünülen ruhların evi terk etmemesi durumunda evdeki diğer kişilere de musallat olarak zarar vereceklerine inanılmaktaydı.

İslamiyet öncesinde şamanların hastalıkları sağaltmaları görevleri İslamiyet’in kabulü ile değişime uğrayarak ocaklı kişiler tarafından icra edilmeye başlanmıştır. Şamanizm’de rahatsızlığın tedavisi için kendisini şamana teslim eden kişi, İslamiyet ile birlikte kendisini ocaklı kişilere teslim etmektedir. Ocaklı kişilere göre hastalığın tedavisinin en önemli şartı itikattır. Şamanlar sağaltma esnasında yardımcı ruhların ilhamıyla yapılan araç ve gereçlerden, dua ve ilahilerden yararlanırken, ocaklı kişiler Kuran-ı Kerim’den dua ve ayetlerden, aile mirası araç gereçlerden yararlanmaktadır. Şamanlar da ocaklı kişiler de bazı hastalıkları farklı nesnelere göçürerek tedavi etmektedir. Sağaltma işlemlerinin sonucunda Şamanizm’de hastalığın tedavisini kalıcı kılmak için kurban verilirken, ocaklarda ocaklı kişilere arılık verilmekte ya da adaklık kurbanlar kesilmektedir.

2.3. İslamiyet’ten Sonra Türk Halk Hekimliği

Türkler tarihi süreç içerisinde dünya görüşlerini ve kendi karakteristik özelliklerini engelleyen inanışları benimsememişler, benimsemişlerse bile kendi kültürel özelliklerini yeni

inanç içerisinde canlı tutmuşlardır. Eski Türk inancında da Müslümanlıkta da ödüllendirme ve cezalandırma olması, her iki dinde tek Tanrı inancının esas olarak kabul edilmesi gibi ortak inanışların bulunması Türklerin İslamiyet'e adaptasyonunu kolaylaştırmıştır.

Türklerin Müslümanlığı benimsemeleri sosyal, edebi, kültürel unsurlarında birtakım değişimleri kaçınılmaz kılmıştır. Fakat Türkler yeni din ile birlikte eski inanç ve değerlerini tam olarak kaybetmemişlerdir. Müslümanlığa uyum sürecinde eski inanç ve geleneklerini İslam dinine uygun hale getirerek ya da aynı şekilde İslamiyet'e taşıyarak günümüze kadar nesilden nesile aktararak devam ettirmişlerdir. Örneğin Şamanizm'de önemli bir yer tutan yoğ (cenaze) törenlerini İslamiyet'e taşıyarak ölen kişinin 3, 7 ve 52. günlerinde yapılan dualı anma merasimlerine dönüştürmüşlerdir. İslamiyet'ten önce şamanların öncülüğünde düzenlenen bu törenler İslamiyet'in kabulü ile birlikte hoca, imam, hafız, gibi isimlerle anılan din adamları tarafından Kur'an-ı Kerim ya da mevlit okuması ile icra edilmektedir.

İslamiyet'ten önce şamanların öncülüğünde gerçekleştirilen ayinler eski Türk inancında önemli bir yer tutmaktaydı. İslamiyet'tin kabulüyle birlikte şamanlar toplum içindeki değişime ayak uydurarak evliya, şeyh, veli, pir, hoca, ocaklı, otacı, emçi, üfürükçü vb. isimlerle anılarak hekimlik ve din adamlığı yönleriyle ön plana çıkmışlardır. Kesme, vurma, dürtme, ovma gibi yöntemlerle bitkisel, hayvansal, maddesel kökenli ilaçlar yaparak, Kur'an- Kerim'deki dua ve ayetlerden faydalanıp muska yaparak ya da bu ayet ve duaları okuyarak hastalıkları yok etmeye çalışırlar. Allah'ın onlara bahsettiği güç sayesinde çaresizlere çare olacaklarına inanılmış, insanlar da çaresiz kaldığı durumlarda onlara müracaat ederek güçlerinden yararlanmışlardır.

Olağanüstü güçlere sahip olan din büyüklerinin, ağzı dualı kişilerin ve halkın zor zamanlarında yardımına koşan devlet büyükleri gibi şahsiyetlerin ölümünden sonra da toplum üzerinde ki etkilerinin devam ettiğini düşünen insanlar onların türbe ve mezarlarını ziyaret ederek çeşitli rahatsızlıkların sağaltımı ya da gönlündeki dileğin gerçekleşmesi amacıyla birtakım ritüeller gerçekleştirmişlerdir. Allah dostu olarak kabul edilen bu kişiler hayattayken doğaüstü yetenekler ile ödüllendirilmişlerdir. Ölümünden sonra da bilinen doğaüstü güçleri, isimleri etrafında oluşan çeşitli efsaneler ortaya çıkarmıştır.

Yeni dine ve hayat şartlarına ayak uyduran şamanlar birtakım isim değişiklikleriyle hekimlik görevlerini icra ederken İslami motiflerden faydalanmışlardır. Eski şaman dualarına peygamberlerin, evliyaların isimlerini sokarak Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayet ve dualar ile muska yaparak insanları sıkıntılarından ve kötü etkilerden kurtarmaya çalışmışlardır.

İslamiyet'in kabulünden sonra bakışılık adı altında mesleklerini icra eden Yeni Uygur Türk bakışıkları, kendi mesleklerini korumak için "Bakışılık Risalesi" isminde uydurma kitap

yazarak mesleklerini devam ettirmişlerdir. Sanatlarının piri ve koruyucusu olarak da Hazret-i Fatma'yı kabul etmişlerdir. Risaleye göre ayinlerde önemli bir işlevi olan “tuğ” Tanrı tarafından kırk eren aracılığıyla Hazret-i Fatma'ya verilmiştir (Balyayev ve Uspenski'den akt. İnan, 1986: 86).

Türk dili ve kültürü ile ilgili pek çok unsuru içinde barındırarak Türkçenin bilinen ilk sözlüğü konumunda olan *Divanü Lûgat-it Türk*'te, halk hekimliğinin kavramları ile ilgili olarak birçok bilgiye yer verilmiştir. Kaşgarlı Mahmut'un kimi zaman örnekler ile açıkladığı halk hekimliği terimleri şunlardır:

“‘em’ ilaç (1985a, 38), ‘emçi’ ilaç yapan adam (1985a, 38), ‘ig’ hastalık (1985a, 48), ‘udhuz’ uyuz (1985a, 54), ‘ötük’ kusma (1985a, 68), ‘özek’ belin iç yanında bulunan damar (1985a, 71), ‘atan’ içdiş edilmiş deve (1985a, 75), ‘agrığ’ ağrı (1985a, 98), ‘uçguk’, uçuk (1985a, 98), ‘odhluk’ kol kemiğinin kalın yeri (1985a, 98), ‘ısrık’ afsunlanmak için ilaç yapıldığı zaman söylenir (1985a, 99), ‘ilrük’ safra ve balgamı söktüren bir ot tohumu (1985a, 105), ‘ötrüm’ ishal veren bir ot (1985a, 106), ‘ümgük’ çocukların tepesinde bulunan yumuşak yer (1985a, 110), ‘owruğ’ bel kemiğinin boyuna birleştiği yer (1985a, 118), ‘atgak’ karında biriken sarı su hastalığı (1985a, 118), ‘ömgen’ şah damarının iki tarafında bulunan damar (1985a, 120), ‘öpke’ akciğer (1985a, 128), ‘örüng’ gençlerin tırnakları üzerinde bulunan beyazlık, afsuncuya verilen para (1985a, 134), ‘enğek’ ağzın iki yanındaki azı dışerin bittiği yer (1985a, 135), ‘anımı’ cüzam hastalığı (1985a, 147), ‘arkaçak’ ağza ilaç akıtmak için kullanılan içi delik bir aygıt (1985a, 144), ‘udhuzluğ’ uyuzlu olan kimse (1985a, 146), ‘ogulçuk’ ana rahmi (1985a, 149), ‘etilgen’ atlarda bulunan bir hastalık (1985a, 158), ‘keküş’ şişlik için sürülen bir ilaç (1985a, 407), ‘sıgun otı’ erkeklik kuvveti kalmayanların kullandıkları ot (1985a, 409), ‘közlük’ göz ağrıdığı ya da kamaştığı zaman üzerine konur (1985a, 478), ‘bukuk’ boğazın iki yanındaki et bezesi (1985b, 285), ‘yakrıkan’ yel dudakları yardığı zaman yapıştırılır” (1985c, 56).

Yusuf Has Hacıp tarafından iki dünyada da mutlu olmanın yollarını göstermek için yazılan, İslami Türk edebiyatının önemli yazılı kaynaklarından olan *Kutadgu Bilig*'de de Ögdülmiş'in, Odgurmuş'a cevaplarını içeren 4355 ve 4360. beyitler arasında halk hekimliği ile ilgili bilgiler verilmektedir. Bu beyitlerde ağrıları ve acıları ilaçlarla dindirebilecek olan tabiplerin insan hayatı için çok gerekli kişiler olduğu ifade edilmektedir (1959: 313-315). “Efsuncular İle Münasebeti Söyler” başlığını taşıyan 4361 ve 4365. beyitler arasında da Ögdülmiş tabiplerden sonra gelen efsuncuların cin ve periden gelen hastalıkları tedavi ettiklerini ve onlara karşı iyi davranması nasihat edilmektedir. Ayrıca tabiplerin ve efsuncuların birbirlerinin sözlerine kıymet vermediklerini, tabipler ilaç alınınca hastalığın geçeceğini söylerken, efsuncular da muska taşıyan insanların kötülöklere karşı savunmalı olacağını söyledikleri ifade edilmiştir (Yusuf Has Hacıp, 1959: 315).

İslamiyet'e geçiş dönemi eserleri arasında yer alan ve Türk toplumunun sosyal, siyasi ve kültürel özellikleri hakkında önemli bilgiler veren *Dede Korkut*'ta halk hekimliği

uygulama ve yöntemleri karşımıza çıkmaktadır. “Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyı”nda Babası Dirse Han’ın okuyla yaralanan Buğaç Han’a, Hızır’ın gelerek yaralarını sıvazlayıp “Bu yaradan sana ölüm yoktur, dağ çiçeği, ananın sütü sana merhemdir.” diyerek hastalığın bitkisel ilaçlarla tedavi edilmesini öğretmesi görülmektedir (Ergin, 2018: 90). “Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy”da da kâfirlere karşı mücadele ederken yaralanan çoban, keçesini yakarak külüyle yarasını tedavi ettiği anlatılmaktadır (Ergin, 2018: 99).

Dede Korkut’ta ağzı dualı kişilerin ve devlet büyüklerinin insanların zor zamanlarında yardımlarına koştukları anlatılmaktadır. “Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyı” ve “ Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyı”nda çocuksuzluk motifiyle karşılaşmaktayız. Bu hikâyelerde düzenlenen toyların ardından ağzı duaları kişilerin ettikleri dua ile çocuksuzluk özlemi çeken Dirse Han ve Pay Püre erkek, Pay Piçen de kız çocuk sahibi olmuştur (Ergin, 2018: 81, 117).

İslamiyet’in kabulüyle birlikte evliya, pir ve şeyh gibi isimler alarak olağanüstü özellikler gösteren şahsiyetlerin menkıbevi hayatlarını anlatan eserlerde halk hekimliğinin uygulama ve yöntemlerine dair örnekler içermektedir. *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî “Vilâyet-Nâme”*de “Hacı Bektâş’ın Buğdayı ve Mercimeği Taş Etmesi” yer almaktadır. Bu menkıbeye göre Hacı Bektâş-ı Velî buğday ve mercimek sahiplerinden bir şey ister ancak bir şeylerinin olmadıklarını cevabını alır. Hacı Bektâş-ı Velî’nin “bir şey olmasın” demesi üzerine buğday ve mercimekler taş olur. Hacı Bektâş-ı Velî’ye gidip insanlara yarayacak tanelerin taş olduğunu, artık hiçbir şeye yaramayacağını söylerler. Hacı Bektâş-ı Velî de “ işe yarar bizi sevenlere armağanımız olsun, oğlu kızı olmayan kadınlar üç gün oruç tutsunlar, Cuma gecesi dişlerini değıdirmeden bu tanelerden birini yutsunlar, o gece helâllerleriyle Ulu Tanrı ona bir oğlan nasip eder. Mercimek yutarsa kız olur. Kesesinde taşırsa altını, akçesi eksik olmaz” der. Bu menkıbenin devamı olan “Bir erkeğin çocuk doğurması” menkıbesinde de Hacı Bektâş-ı Velî “o taş olan buğdayı yutan kadın erkek doğursun, mercimeği yutan kız” demesini inkâr eden bir kişinin iki buğday tanesi yutarak erenlerin kerameti ve Tanrı’nın isteğıyle hamile kalmaktadır. Hacı Bektâş-ı Velî’nin “çare yok, o adam ölür” demesi üzerine adam öldükten sonra karnı yarılmış ve iki erkek çocuk dünyaya gelmiştir (Hacı Bektâş-ı Velî, 1958: 34-35).

Başka bir menkıbeye göre de kış günü Saru ile birlikte bahçede gezen Hacı Bektâş-ı Velî elma ağacına çıkınca ağaç yeşerip meyve vermeye başlar. Hacı Bektâş-ı Velî’nin silkelediğı elmaları Saru toplar. Hünkâr ile beraber Kadıncık’ın evine geldiğinde olayı anlatarak Kadıncık’a elmaları verir. Kadıncık elmaların bir kısmını köylüye dağıtırken bir kısmını da saklar. Kadıncık sakladığı elmalardan hangi hastaya verdiyse iyileşir, hangi yoksul yediyse zenginleşir, kim bir murad için yediyse muradına erer. (Hacı Bektâş-ı Velî, 1958: 32).

Yukarıda gerçekçi ve olağanüstü uygulamalara yer verilen örneklerin yanı sıra, devlet desteği ile halk hekimliğinin bir bilim dalı olarak devam ettirilmesi de amaçlamıştır. Bunun için Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklular döneminde devlet adamlarının bilime verdikleri değerler sayesinde bilim adamları muhafaza edilmiştir. Bu devirlerde Nişabur, Bağdat, Şam, Kahire, Akka, Musul, Mardin, Kayseri, Sivas gibi pek çok yerde darüşşifa, darüssıhha gibi isimlerle anılan hastaneler, hamamlar, bakımevleri ve medreseler inşa edilmiştir (Tek, 2018: 86).

Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklular döneminde tıp biliminin yanı sıra halk hekimliğinin uygulama ve teknikleri de yer almaktadır. Tıp biliminin yetersiz kaldığı hastalıklarda insanlar din ulularına başvurarak Kur'an-ı Kerim'de geçen duaları yazdırıp, okutarak, din ulularının tükürüğünü hastalıklı bölgeye sürerek, bitkisel, hayvansal, maddesel kökenli emlerle hastalıklarına şifa aramışlardır (Bayat, 2010; 266).

Osmanlı Devleti, kendisinden önceki İslam devletlerinin ortaya çıkardığı medeniyet düzeyini yüzyıllarca daha ayakta tutmuş, bilimsel gelişmeleri destekleyerek, bilim adamlarını himaye ederek, önceki dönemlerde yazılan önemli eserleri Türkçeye tercüme ettirerek bilimsel çalışmaları devam ettirmişlerdir. Dârüşşifâ, şifâhâne, bîmâristân gibi isimlerle anılarak sağlık hizmeti ve tıp dersleri veren kurumlar 19. yüzyıldan itibaren isim değiştirerek hastane olarak adlandırılmıştır. Tıp hizmeti ve eğitimi veren yapılar Selçuklularda olduğunun aksine içerisinde han, hamam, cami, medrese, sıbyan mektebi gibi yapılar bulunan bir külliye içerisinde inşa edilmiştir (Bayat, 2010: 315). Bu yapıların birçoğu restore edilerek günümüze kadar ulaştırılmıştır.

Bu dönemde tıp ile ilgili tercüme kitaplar arasında Tıbb-ı Nebevi de yer almaktadır. Bu eser Arapça ve Farsçadan tercüme edilerek tıp bilimine katkıda bulunulmuş, Anadolu halkını etkilemiştir (Kahya, 2003: 15). Tıbb-ı Nebevî, Kur'an-ı Kerim'in sağlıkla ilgili ayetleri, Hazret-i Muhammed'in hadisleri temel alınarak çeşitli devirlerde yaşamış olan hekimlerin görüşlerinin de yer aldığı gerek günümüzde gerekse önceki devirlerde üzerinde birçok çalışma yapılmış bir eserdir. Osmanlı dönemindeki Tıbb-ı Nebevî eserlerinden en çok bilineni Hüseyin Remzi'nin Tıbb-ı Nebevî'sidir. Bu eserlerde daha çok hadisler ele alındığı için "et-tıbbü'n-nebevî" şeklinde isimlendirilmiştir (Tekineş, 1998: 60-61).

Osmanlı döneminde de Selçuklularda olduğu gibi tıp alanındaki gelişmelere rağmen geleneksel yöntemlerle hastalıkları sağıltmak amacıyla halk hekimlerine ve geleneksel sağıltma metotlarına başvurulmuştur. Hastalıkların sağıltımında ilaçlar büyük ölçüde aktarlar tarafından temin edilmiştir. Usta çırak ilişkisiyle mesleklerini sürdüren aktarlar bitkisel,

hayvansal ve maddesel kökenli ilaçların hammaddelerinden faydalanarak ilaç yaparak dertlilerin dermanı olmuşlardır.

Aktarlardan umduğunu bulamayan insanlar çeşitli hastalıklara karşı bitkisel, hayvansal ve maddesel kökenli emler kullanan hoca ve şeyh gibi dinsel, büyüsel sağaltma yapan kişilere müracaat ederek Kur'an-ı Kerim'deki dualar ile muska yaptırarak hastalıklara çare bulmaya çalışmışlardır. Çeşitli yöntemlerle hastalıkları sağaltan ve keramet sahibi kişilerin ölümlerinin ardından da mezarları ve türbeleri çeşitli hastalıklardan ve dertlerden muzdarip olan kişiler tarafından adaklar adanarak, çaputlar bağlanarak sıkıntılardan kurtulmak ve feraha etmek amacıyla ziyaret edilerek birtakım uygulamalar geliştirilmiştir (Faroqhi, 2005: 187-188).

Halk hekimliğinde nesiller boyu yaşanılmış tecrübelerin sonucunda elde edilen bilgiler, hastalıkların teşhis ve tedavisinde gerçekçi yöntemlerin yanı sıra inançlar ve birtakım mantık dışı işlem ve uygulamalar yer almaktadır. Modern tıpta ise hastalığın sebep ve sonuçları nedensellik ilkesi içerisinde değerlendirilerek güvenilirliği kanıtlanabilmektedir. Halk hekimliği ve modern tıp arasında bu gibi farklılıklar olmasına rağmen, modern tıp hekimleri 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında halk hekimlerinin kullandıkları birtakım yöntem ve uygulamaları, tamamlayıcı uygulamalar olarak kullanarak basın ve yayın organları ile tüm dünyaya duyurmuşlardır (Tavukçu, 2016: 3-4). Bu bağlamdan hareketle halk hekimlerinin geleneğin taşıyıcısı ve aktarıcısı oldukları, bazı değişim ve dönüşler ile modern tıbbın kaynağı oldukları ifade edilebilir.

2.4. Günümüzde Türk Hekimliği

İnsanoğlunu içerisinde bulunduğu toplumun kültürel özellikleri, dünya görüşleri şekillendirir. Kültürel kimlikler, etkileşimde olunan kültürlerin birtakım inanç ve uygulamaların gelişmesine de katkıda bulunabilir. Ancak kendi kültürel özelliklerinin sürdürülmesi önemli bir konudur. Çünkü bir topluluğu millet yapan unsur ait olduğu topluluğun kültürel özellikleridir.

Geleneksel Türk inanışlarından günümüze kadar taşınan ve hâlâ varlığını devam ettiren ateş ve ocak kültü Türk halk hekimliğinin temelini oluşturmaktadır. Ocakta yakılan ateşin temizleyici, arındırıcı ve birleştirici gücü günümüzdeki Türk halk hekimliği uygulamalarına yansyarak etrafında birtakım inanmalara ve uygulamalara neden oluşturmuştur.

Modern tıptaki gelişmeler, insanların eğitim durumunun artması, halkın bilinçlenmesi, sosyal devlet anlayışıyla sağlık kurumlarının yaygınlaşarak insanların nispeten kolay bir şekilde ulaşabilmeleri halk hekimliğinin ve geleneksel yöntemlerle tedavinin önemini

yitirmesine sebep olmuştur. Fakat ekonomik sebepler, bazı yörelerde sağlık kurum ve kuruluşlarına ulaşım imkânının yetersiz olması, insanların hastanelere gitmek istememeleri, kadın hastaların erkek doktorlara karşı çekincelerinin olması, sağlık kurumlarında yaşanan yoğunluk, modern tıbbın bazı hastalıklara çare olamaması, insanların doğal ve bitkisel ürünlerden şifa bulmak istemeleri vb. birçok sebeple insanlar geleneksel yöntem ve uygulamalarla hastalıkları sağaltan halk hekimlerine başvurmaktadır.

Halk hekimleri, rahatsızlığı bulunan kişilerin şikâyetini sahip oldukları bilgi ve birikim ile değerlendirip, yorumlayarak teşhis koymaktadır. Ayrıca daha önce benzer şikâyetlerle kendilerine başvuran kişilere yaptıkları işlem ve uygulamaların olumlu sonuç verip vermemesini, aile büyüklerinin öğrettikleri bilgi ve tecrübeyi nesilden nesile aktararak tedavilerin olumlu bir sonuç vermesi için çaba harcamaktadırlar. Bu kişiler hastalıkları tam olarak ortadan kaldıramasalar bile insanları moral olarak güçlendirmekte ve hastalığa karşı direncini arttırmaktadırlar.

İnsanların zor durumlarda başvurdukları, toplum içerisinde halk hekimi olarak anılan kırık- çıkıkçı, ocaklı, aktar, üfürükçü vb. isimlerle anılan kişiler de hastalıklara karşı dinsel-büyüsel uygulamalardan, hayvansal, bitkisel, maddesel emlerden faydalanarak insanlara yardımcı olmaya çalışan kişilerdir. Bunlar halk arasında bilgisine güvenilen, aile büyüklerinin bilgi ve tecrübelerini nesilden nesile aktararak yaşatan kimselerdir.

Türk halk hekimliğinin kökeni Şamanizm’de birçok vazifesinin yanı sıra hastalıkları sağaltma görevi üstlenen şamanlara dayanmaktadır. İslamiyet’in kabulüyle birlikte şamanların hekimlik görevlerini halk hekimleri üstlenmişlerdir. Bu kişiler hala çeşitli emlerle ve şifa verme yetenekleriyle hastalıkları sağaltmaya çalışmaktadır. Bu kişilerin en iyi örnekleri ocak ya da ocaklı gibi isimlerle anılarak Orta Asya kültürünü İslam medeniyetinin kültürü ile birleştiren kişilerdir.

Şamanizm’in birçok kalıntısı günümüze kadar ulaşarak ocakların hastalıkları sağaltma yöntem ve uygulamalarının temelini oluşturmuştur. Şaman ayinlerinde olduğu gibi sağaltma ocaklarında da törenler düzenlenir, Şamanizm’in kalıntıları olan araç gereçlerden, uygulamalardan yararlanılarak kötü ruhların, kötü ruhların sebep olduğu rahatsızlıkların bedeni terk etmesi amaçlanır. Örneğin bir kadın bebeğini doğurmakta zorlanırsa doğumu kolaylaştırmak için düzenlenen törende bir kadın içeri hızlıca girerek “Ben geldim, sen de gel” diyerek hamile kadının sırtını sıvazlayarak üç yudum su içirir. Gelen misafir giderken kendisine ait bir nesneyi gebe kadına bırakır aksi takdirde hamile kadının doğum sancısını beraberinde götürceğine inanılır (Yörükân, 2019: 38). Loğusanın ve bebeğin yattığı odada birinin bulunması gerekmektedir. Aksi takdirde kötü ruhların (cin, iyi saatte olsunlar) loğusa

ve çocuğunu etkileyeceğine inanılmaktadır. Kötü ruhların loğusa ve çocuğuna musallat olmasını engellemek için yapılan farklı bir uygulama da loğusanın ve çoğunun yattıkları yerin altına eski Türk inancı Şamanizm'deki demir kültürünün kalıntısı olan demir nesneler koyulmaktadır. Ayrıca çocukları nazardan korumak için mavi boncuk takılır veya çocuklar sevilirken nazar değmesinin önüne geçmek, kötü ruhları kandırmak için çirkin, şişli, boklu gibi nitelermeler yapılır. Loğusa kadınlara kötü ruhların musallat olmaması için kırmızı kurdele ya da eşarp takılır. Hasta çocukları musalla taşının altından geçirerek ya da hasta bir kişinin mezara girip çıkmasıyla hastalıklarından kurtulacağına inanılmaktadır. Bu inanış Şamanizm'de şamanın hastalıkları tedavi etmek için mezara girmesi ya da hasıra sarılarak kaldırılmasının ardından şamanın çıkararak hastalıkları tedavi ettiği inancının devamı niteliğindedir (Yörükân, 2019: 40).

Günümüzde halk hekimlerine başvuran kişiler iki guruba ayrılmaktadır. İlk grupta yer alan kişiler çeşitli hastalıklardan muzdarip olarak halk hekimleri başvuran kişilerdir. Bu kişiler genellikle kırsal kesimlerde oturan, eğitim seviyesi düşük ya da ekonomik durumu iyi olmayan kişilerdir. İkinci grupta yer alan kişiler ise modern tıbbın bütün imkânlarından yararlanmasına rağmen sıkıntılarına çare bulamayan son umut olarak rahatsızlıklarına deva bulmak maksadıyla halk hekimliği uygulamalarına ve halk hekimlerine başvuran kişilerdir (Tek, 2018: 89; Sever, 2016: 168).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı himayesinde, Sağlık Bakanlığı bünyesinde “Geleneksel, Tamamlayıcı ve Fonksiyonel Tıp Uygulamaları Daire Başkanlığı” kurularak geleneksel yöntemler ile modern sağlık sistemlerini güçlendirmek, doğal şifa kaynaklarından yararlanmak, hastalıklardan korunmak amaçlanmıştır. Bu konu ile alakalı 7-8 Mart 2014’de İstanbul’da “Geleneksel Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamalarına Uluslararası Bakış” isimli konferans yapılmıştır. Yerli ve yabancı birçok araştırmacının katıldığı bu konferansta Türkiye ve dünyanın çeşitli ülkelerindeki tamamlayıcı ve alternatif tıp uygulamalarına yer verilmiştir (<https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/5934,geleneksel-tip-kitabipdf.pdf?0>, erişim tarihi: 16.01.2020). 19-22 Nisan 2018’de İstanbul’da, yazılı ve sözlü birçok bildirinin sunulduğu “Uluslararası Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Kongresi” gerçekleştirilmiştir. (<https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/30420,getat-bildiriler-kitabi-dizgi-sonpdf.pdf?0>, erişim tarihi: 16.01.2020).

Konya Necmettin Erbakan, İstanbul Yeditepe, İstanbul Medipol, İnönü, Gazi, Cumhuriyet, Bezmialem Vakıf, Aydın Adnan Menderes, Atatürk, Ankara Yıldırım Beyazıt, Düzce Üniversiteleri ve SBU Sağlık Bakanlığı Eğitim ve Araştırma Hastaneleri bünyesinde

GETAT eğitim merkezleri kurulmuştur (<https://getatportal.saglik.gov.tr/TR,8536/egitim-merkezlerimiz.html>, erişim tarihi: 16.01.2020).

Eğitim merkezlerinin yanı sıra Yozgat Bozok, Namık Kemal, Konya Selçuk, Konya Necmettin Erbakan, Kırıkkale, İstinye, İstanbul Yeditepe, İstanbul, İstanbul Medipol, İstanbul Biruni, İnönü, Harran, Hacettepe, Gazi, Fırat Erciyes, Düzce Dokuz Eylül, Cumhuriyet, Bezmialem, Başkent, Ankara Yıldırım Beyazıt, Adnan Menderes Üniversiteleri ve Sağlık Bakanlığına Bağlı Uygulama Merkezleri'nde GETAT uygulama merkezleri kurulmuştur (<https://getatportal.saglik.gov.tr/TR,21264/uygulama-merkezleri.html>, erişim tarihi: 16.01.2020).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK HALK HEKİMLİĞİNDE OCAKLAR

Kelime anlamı itibariyle ocak; sağaltmayı gerçekleştiren kişiyi, sağaltma gücüne sahip olan aileyi ya da ailenin oturduğu evi ifade etmek için kullanılmaktadır. Halk arasında sağaltma amacıyla gidilen kutsal türbe ve mezarlar, su kaynakları, şifa verme gücü olan taşlar ve ağaçlar için de ocak kelimesi kullanılmaktadır. Ocaklı adlandırılması ise ocakta bulunan ailenin sağaltma gücüne sahip olan üyesi için kullanılmaktadır. İnsanlar modern tıptan bir sonuç alamadığında, ekonomik sebeplerden hastaneye gidemediklerinde ve geleneksellik gibi birçok etmenden dolayı rahatsızlıklarına sağaltmak amacıyla ocaklara, ocaklı kişilere başvurumaktadırlar.

3.1. Ocakların Doğuşu

Ocak kelimesinin; içinde ateş yakmak, yemek pişirmek, etrafına sıcaklık yaymak gibi amaçlar için kullanılan anlamlarından türetilen üç anlamı bulunmaktadır. İlki ocağın batsın deyimindeki anlamıyla soy, sülaledir. İkincisi “Hasan Dede Ocağı” gibi isimlerle anılan Alevi-Kızılbaş topluluklarının bağlı oldukları kutlu mekânlardır. Üçüncüsü de bir ya da birkaç hastalığı sağaltma gücüne sahip olan, bu hastalıkları sağaltma konusunda uzmanlaşmış kişi ya da kişilerdir (Boratav, 2013: 129). Ocak ve ocaklı kelimeleri genellikle eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücüne sahip olan aileye ocak, bu aile içerisinde sağaltma görevini üstlenen kişiye ocaklı denilmektedir. Ocaklar ve ocaklı kişiler Türklerin en eski dönemlerinden itibaren hem hekimlik hem de hastane ihtiyaçlarını karşılamışlardır (Dağı, 2013: 48).

İslamiyet’in kabulüyle birlikte toplum üzerindeki etkileri sona eren şamanlar din adamlığı görevlerini şeyh, derviş, hoca ve velilere devrederlerken, halk hekimliği görevlerini ise ocak olarak sürdürmüşlerdir. Şeyh, derviş, evliya gibi İslami şahsiyetlerin yaşarken göstermiş oldukları olağanüstü özellikler, ölümlerinden sonra da halk arasında çeşitli efsanelerle ortaya çıkmıştır. Herhangi bir dertten muzdarip olan, sağlıkları bozulan kişiler tarafından bu İslami şahsiyetlerin ölümlerinin ardından türbe ve mezarlarını ziyaret ederek dertlerine deva, rahatsızlıklarına şifa aramışlardır. Bu yüzden ocak olarak kabul edebileceğimiz bu mekânlar etrafında çeşitli uygulamalar geliştirilmiştir.

Eski Türk inancında birtakım inanış ve uygulamalar geliştirilerek kült haline getirilen ateş ve ocak, hastalıkların tedavisinde şamanlar tarafından kullanılmıştır. Şamanlar ocakta yanan ateş vasıtasıyla yardımcı ruhlarla bağlantıya geçerek kötü ruhların neden olduğu

hastalıkları tedavi etmeye çalışmışlardır. Günümüzde de birçok ocaklı hastalıkları ocak çevresinde sağalmakta, dertlere derman olacağına inanılan ocağın külünü rahatsızlığı olan kişilere ekmeğin içerisine koyarak yedirmekte ya da suya karıştırarak içirmektedir.

Ateşin yandığı yer olan ocak, ailenin birleştirici sembolü olduğu için nesiller boyu süren sağaltma görevini üstlenen kişiler “ocaklı” olarak adlandırılmıştır. Ocaklar tarafından sıkça başvurulmuş hastalıkları başka bir nesneye göçürme, dağlama, dualar okuma ve çeşitli emlerden faydalanma, hastalığa sebep olan kötü ruhları kandırma gibi uygulamaların Şamanizm’in kalıntıları olarak söylenebilir.

Ocakların, şamanlar ile ilgili tek ortak noktaları hastalıkları tedavi etme yöntemleri ve güçleri değildir. Ocaklar da şamanlar da kutsal bir soya mensupturlar ve tedavi etme güçlerini el vererek, usta çırak ilişkisi ile kuşaktan kuşağa aktarmaktadırlar. Şamanizm inancında şamanlara güçler, babadan oğla kalıtsal olarak geçerek ya da kutsal ruhlar tarafından seçilme yoluyla aktarılmaktadır (Demren, 2008: 188). Ocaklarda da belirli şartları sağlayan kişilere aile büyükleri tarafından el verme usulüyle hastalıkları sağaltma güçleri devredilmektedir. Kimi zaman da bir din ulusu tarafından hastalıkları sağaltma gücü kişilere verilmektedir.

Türk toplumunun gerçek hekimleri olan ocaklı kişiler görevlerini nesilden nesile sürdürerek geleneklere, toplumun dünya görüşüne göre şekillendirerek yazılı olmayan kurallar ile günümüze kadar ulaştırmışlardır. Günümüzde Anadolu’da ve birçok Türk topluluğunda farklı adlandırmalarla şamanların hastalıkları sağaltma görevini üstlenen, halk hekimliği yapan kişiler bulunmaktadır. Bu kişiler yaptıkları uygulamalar için tedavinin öncesinde ve sonrasında herhangi bir ücret talep etmezler. Ancak halk arasındaki inanışa göre ocağın ya da ocaklının hastalıktan etkilenmemesi, hastalığın kalıcı olarak vücuttan def edilmesi için hastalar tarafından gönüllerinden geçtiği kadar arılık ya da ağırlık olarak isimlendirilen maddi külfeti çok olmayan hediyeler bırakılmaktadır.

Halk hekimi vazifesi gören bu ocaklar dışında çeşitli hastalıklara şifa bulmak için gidilen mezar, türbe, ağaçlar, taşlar, su kaynakları gibi kutsal olarak düşünülen mekânlar da ocak olarak adlandırılmaktadır (Kumartaşlıoğlu, 2016: 177). Kutsal olarak düşünülen bu mekânların atalar kültü ve tabiat kültleri ile arasında ilişki vardır. Eski Türk inancında ölen atanın geride bıraktıklarına karşı ödüllendirici ve cezalandırıcı olması, tabiat kültlerinde yardımcı iyelerin olması kutlu mekânlar ile arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

3.2. Ocaklı Olma Yolları

Şifa verme yetenekleriyle hastalıkları farklı yöntemlerle tedavi etme gücü olan ocaklı kişiler genellikle ailenin en yaşlı üyesidir. Bu kişiler hastalıkları sağaltma yeteneklerine çeşitli yollardan sahip olabilirler.

Ocaklı olma yolunun en yaygın olanı kan bağıdır. Bu kişiler tedavi etme yeteneklerine bağlı bulunduğu ocağın soyundan gelmeleri neticesinde elde etmektedirler. Genellikle kan bağı ile hastalıkları sağaltan ocaklarda el alma ya da el verme gibi bir törene gerek yoktur. Zaten bu el verme ya da el alma sembolik bir mahiyettedir. Hastalıkları sağaltmak için ocağın mensubu olan ailenin kızı, oğlu, torunu, yeğeni vb. akrabası olması yeterlidir. Ocaklı kişilerin sahip oldukları bu güç nesilden nesile aktarılarak, bağlı bulunduğu ocağın genlerine işlenerek ihtiyaç anında ortaya çıkmaktadır (Tek, 2018: 99).

Yozgat'ta yılanlık rahatsızlığını sağaltan ocak, yetisini bir yilandan almıştır. Ocaklı kişinin anneannesi, yılanlık şikâyeti ile Tokat'ta ocağa gittiği zaman yılan yuvasından çıkarak kadını baştan aşağıya ovmuştur. Orada bulunan ocaklı kişiler “Siz memlekete gittiğiniz zaman aynı burası gibi ocak olursunuz. Herhangi bir yerinde kemik çıkar, onu ezip, kavurup yesin” demişlerdir. Kadın da parmağının ucundan çıkan kemiği tarif edilen şekilde yediğinde ocak olmuştur (Demren, 2008: 202). Ocağın bir yılan tarafından aileye verilmesi ve nesiller boyunca ocaklık geleneğini devam ettirmesi mitolojide Şahmeran olarak adlandırılan varlığı çağrıştırmaktadır. Çünkü Şahmeran mitolojide şifa tanrıçasıdır. Birçok rahatsızlığın tedavisinde başvuru, insanlara bilgeliği öğreten bir yol göstericidir. Hatta günümüzde birçok sağlık örgütü ve sağlık bakanlıkları yılanın bünyesinde zehri ve panzehiri barındırması nedeniyle resmi logolarında yılan figürüne yer vermişlerdir.

Ocaklı olmanın farklı bir yolu da ocak olan eve gelin olarak gelmektir. Eve gelen gelin, ocağa ait olan bütün sağaltma yetilerini kazanmaktadır. Fakat ocaktan gelin giderek ayrılan kızlar, gurbete giden erkekler ocağa ait sağaltma yetilerini kaybetmektedirler (Duvarcı, 1990: 35). Ocağa silsile şeklinde gelen hastalıkları sağaltma yetisinin ocağın dışına çıkması bu sayede önlenmiştir.

Ocaklı kişiler hastalıkları sağaltma görevlerini yerine getiremeyeceklerini düşündükleri zaman kendisinden sonra hastalıkları sağaltmak için aile içerisinde, kendi soyundan gelenlere ya da sağaltma işlemini yapabileceğini düşündüğü kişilere el vererek ocağın devam etmesini sağlamaktadırlar.

Ocaklı kişiler, kendisi ile kan bağı olan kişi ya da kişilere kendisinde bulunan sağaltma yetisinin kendisinden sonra devam etmesi için zamanı geldiğinde devretmektedir. Güçleri devretme sırasında sembolik olarak el verme töreni yapılmakla birlikte aynı soydan geldiği

için çoğunlukla bir tören yapılmadan rahatsızlıklar sağaltılmaktadır. Aynı soydan gelmeyen, kan bağı olmayan inançlı, dürüst, güvenilir, hevesli, kabiliyetli kişi rahatsızlıkları sağaltmayı sembolik olarak bir öğretimle tamamladıktan sonra el verme törenine katılmaktadır. Bu törenin ardından izinli ya da el almış olarak adlandırılan bu kişiler hastalıkları sağaltabilmektedir. Ankara’da bulunan siğil kesme ocağında ocaklı kişi, 12-13 yaşlarında siğilini okuttuğu bir Çingene tarafından sağaltma işlemi öğretilerek el almıştır (Demren, 2008: 201).

Toplumda bir kişi el almadan sağaltma işlemi gerçekleştirirse halk arasında o kişinin sağaltma gücüne güvenilmediği için ocaklarda el verme töreni bazen sade bir şekilde gerçekleşmekle birlikte bazen de ocaklı kişinin tükürüğünü yalayarak, ocaklı olacak kişinin ağzına tükürerek ya da tükürme işlemi sembolik olarak yaparak, elinden su içirerek, ocaklı kişinin tükürdüğü ya da tükürür gibi yaptığı yiyeceği yiyerek, ocaklı kişinin elini öperek, ocak olacak kişinin parmağına ip bağlanarak veya ocağa ait kutsal olan nesneyi üç kere alıp vererek, dualar okuyup ocaklı olacak kişinin ağzına üfleyerek, elini tutup ismini söyleyerek okuduğu duaları adayın üstüne üfleyerek el alma-verme törenleri düzenlenmektedir (Duvarcı, 1990: 36; Öngel, 1997: 11; Öger, 2010: 1240; İçli, 2013: 98; Demren, 2008: 187).

Sağlatma ocakları hem erkek hem de kadın olabilmektedir. Kimi hastalıklara sadece erkek ocaklılar bakarken kimilerine de kadın ocaklılar bakmaktadır. Ancak bu kesin bir kural değildir. Müşkül durumlarda ocaklılar karşı cinsi de tedavi etmektedirler. Ocaklarda genellikle el verme olayı erkekler ile erkekler, kadınlar ile kadınlar arasında olmaktadır. Fakat bazı istisnai durumlarda karşı cinse el verilmektedir. Ocak dışından birisine el verme söz konusu olduğu zaman ise hiçbir zaman bir kadın erkeğe, bir erkek de kadına el veremez (Öngel, 1997: 11).

El almanın herhangi bir yaş sınırı yoktur. Ancak el alacak kişinin sağaltma yöntemlerini anlayacak ve bunları uzmanca uygulayacak kapasiteye ulaşması gerekmektedir. El alacak kişi bu şartları karşıladığı zaman ocaklı kişi tarafından el verilerek hangi hastalığı ya da hastalıkları tedavi için el almışsa o hastalıkları sağaltma gücüne sahip olurlar.

Ocakların el alma törenleri ve sağaltma işlemlerinde Fatma Ana ile ilişkisi önemli rol oynamaktadır. Türklerin İslamiyet’i kabulüyle birlikte İslami bir şahsiyet olan Hz. Fatma Türk kültürüne geçerek Eski Türk inanış ve uygulamaları ile harmanlanmış ve Fatma (Fadime) Ana kültü oluşturulmuştur (Kumartaşlıoğlu, 2015: 108).

Hz. Muhammed’in kızı, Hz. Ali’nin eşi, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in anneleri olan Hz. Fatma’nın eli uğurlu ve bereketlidir. Dokunduğu her şeyi iyileştirme gücüne sahiptir. Bu

sebeple Hz. Fatma'yı pir olarak kabul eden ocaklar el verme işleminde ve hastalıkları sağaltırken “el benim elim değil Fatma Anamızın/Fadime Anamızın eli” derler.

Denizli’de Fatma Ana’nın ocakların piri olmasıyla ilgili bir efsane anlatılmaktadır. Bu efsaneye göre Hz. Muhammed ocağı yaktığında “Bu kül ile suyla, derdi olanları gez, gör, şifa dağıt” diyen ilahi bir ses duyar. Hz. Muhammed de bu ocağın külünü alarak hastalara şifa dağıtmaya başlar. İlerleyen günlerde Hz. Muhammed, kızı Hz. Fatma’ya “Fatma benim işim çok oluyor, çok yoruluyorum, ben sana izin vereyim, bundan sonra hastalara sen şifa dağıt” demesi üzerine Hz. Fatma el alarak şifa dağıtmaya başlar. Zamanla o da yorulunca Hz. Muhammed “Komşunun oğlu Lokman’ı yanına al, o da seninle gezsin, dolaşsın, sana yardımcı olsun!” der. O günden sonra ocaklık nesilden nesile devam ederek günümüze kadar ulaşmıştır (Öngel, 1997: 26). Anlatılan efsaneler ve halk arasındaki inançlardan dolayı ocaklar hastalık sağaltımına başlanmadan önce Hz. Fatma’nın ismini anarak onun her şeyi iyileştirme gücüne atıfta bulunurlar.

Hz. Fatma ile beraber Lokman Hekim de hekimlik mesleğinin kurucusu ve piri olarak kabul edilmiştir (Dağı, 2013: 41). Kur’an-ı Kerim’de Lokman Suresi 12. ayette Lokman ismi şu şekilde geçmektedir: “Andolsun, biz Lokmân’a şu hikmeti vermiştik: “Allah’a şükret.” Kim şükrederse, ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse, Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övülmeye lâyıktır” (Altundaş ve Şahin, 2011: 454). Bu ayetten anlaşılacağı üzere Lokman Hekim, Tanrı tarafından seçilmiş ve bilgelik verilmiş bir kişidir.

Olağanüstü güçlere sahip olan veli, evliya, pir, Hz. Hızır gibi din büyüklerini, toplum tarafından kutsal bir kimliğe büründürülen kişileri rüyada görerek onların verdiği izinlerle de kişiler ocaklı olabilmektedir (Tek, 2018: 102).

Ocaklı olmanın bir başka yolu da alkarısı veya albastı olarak adlandırılan varlığın saçından tarağını alarak ya da iğne batırarak kendine köle yapmaktır. İnsanlar kendisiyle kan bağı olan kişilere zarar vermemesi şartıyla alkarısını serbest bırakarak ocaklı olabilmektedir. Al ocaklısı veya alçı gibi isimlerle bilinen bu ocaklar albastı rahatsızlığı sağaltma gücüne sahipken, herhangi bir eşyalarını loğusa kadınlarının yanına bırakarak kadınları ve çocuklarını alkarısından koruyabilmektedirler (Boratav, 2013: 130). Elazığ’da alkarısı ocaklı olan ailelere musallat olmaz, ocaktan alınan bir eşyayı loğusa yanında bulundurursa onu al basmazmış. Alkarısını kendilerine köle ederek çalıştıran ocaklı aileler alkarısını serbest bıraktıktan sonra gölde boğulduğu görmüşlerdir (Demren, 2008: 190).

Bir yatırım yanındaki köyde oturmak, ermişin soyundan gelmek ya da o ermişin türbesinde türbedar olarak görev yapmak ocağın kazanılmasına sebep olabilir. Kimi zaman bir yatırım bulunduğu yerlerde bütün insanlar ocaklı olabilirken bazen de o yerlerde bulunan tek

bir kişi hastalıkları sağaltma yetisine sahip olabilmektedir. Afyon’da hamile kadınların ve akli dengesi yerinde olmayan insanların şıfa bulmak amacıyla ziyaret ettikleri dolular ve deliler ocağı adıyla bilinen “Karaca Ahmed Sultan Ocağı”nda köy ahalisinden herhangi bir kişi hastalığı sağaltmak için yetilere sahiptir (Boratav, 2013: 129-130). “Karacağa Ahmet Sultan Ocağı”nın bulunduğu çeşitli köylerde erkekler yaptıkları hastalıkları sağaltma hizmetlerinden ötürü askerlikten muaf sayılmışlardır (Duvarcı, 1990: 35).

3.3. Hastalıkları Sağaltmak İçin Ocakları Tespit Yöntemleri

Halk arasında herhangi bir hastalıktan muzdarip olup geleneksel yöntemler ile dertlerine deva arayan kişiler, birtakım uygulamalar ile rahatsızlıklarına çare olacak ocakları tespit etmektedir. Bu, büyüsel ve dini tespit yöntemlerinin bilimsel bir açıklaması yoktur. Çaresizlik nedeniyle nesiller boyunca kişiler tarafından tekrar edilerek kalıplaştırılmıştır.

3.3.1. İğne Koyma Yöntemi

Hastalıkların tedavisinde çevrede o hastalığı sağaltan birçok ocak bulunması durumunda uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntem ile hastalığa hangi ocaktan deva bulunacağına öğrenmenin mümkün olacağına inanılmaktadır. Bu yöntemle göre bir ikindi vakti kaba su doldurularak içerisine metal para atılır. Ocak sayısı kadar dikiş iğnesine farklı renklerde iplik bağlanarak hangi ipliğın hangi ocağı temsil ettiğı belirlenir. Daha sonra bilinen dualar okunarak iğnenin yarısı dışarıda, yarısı suyun içerisinde kalacak şekilde su dolu kaba batırılır. Kabin üstü rahatsızlığı olan kişiye ait bir elbise ile örtölerek yıldızları görececek açık bir mekâna bırakılır. Sabah olduğunda iğneler kaptan çıkarılarak bakılır. Ocağı temsil eden hangi iğne küflenmişse hastalığın sağaltımı için o ocağa başvurulur. (KK29)

3.3.2. Mum Dökme Yöntemi

Mum dökme hem hastalığı sağaltacak ocağı hem de yapılacak işlemi belirlemek için kullanılmaktadır. Genellikle büyümesi yavaş ya da gelişmeyen çocuklar için uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntemle göre hasta çocuk oturtularak üstüne bez örtölür. Başının üstündeki tutulan elek içerisine ayakkabı, demir şiş, ayna, tarak, oklava ve bir tas su konulur. Tavada eritilen mum hızlıca tasın içerisindeki suya dökölür. Tas içerisinde soğuyarak şekil alan mum bu konuda uzmanlaşmış bir kişi tarafından yorumlanarak sağaltma için gidilecek ocağı ve hangi sağaltma yönteminin uygulanacağını söyler. (KK29)

3.3.3. Madeni Para (Arılık) Koyma Yöntemi

Ocağın tespiti için uygulanan en basit yöntemdir. Bu yöntemde göre rahatsızlığı olan kişi evinin dışına belirlediği ocak niyetine madeni para koyar. Ertesi gün paranın yüzeyinde bozulmalar olmuş ise o ocağın derdine derman olacağına inanılır. Sağaltma işleminin sonrasında niyet edilerek evin dışına bırakılan para ocaklı kişiye arılık olarak verilir. **(KK5)**

3.3.4. Bıçak Ayazlatma Yöntemi

Yılancık ocağının tespiti için uygulanan bu yöntemde herhangi bir yılancık ocağı adına niyet edilerek evin dışına bıçak bırakılmaktadır. Bir gece boyunca evin dışarısında bekletilen bıçak paslanır ise rahatsızlığın şifası için niyet edilen yılancık ocağına başvurulur. **(KK21)**

3.4. Ziyaretçiler Tarafından Sağaltma Ocaklarında Uyulması Gereken Kurallar

Herhangi bir rahatsızlık durumunda geleneksel tedavi yöntemlerinden faydalanmak amacı ile sağaltma ocaklarını ziyaret eden kişiler, birtakım kural ve kaidelere uymak zorundadır. Bu kural ve kaideler hem rahatsızlığı olan kişilerin eski sağlıklı günlerine kavuşabilmesi hem de sağaltma ocaklarının tedavi yöntem ve tekniklerini daha rahat uygulayabilmesi için gereklidir. Eğer rahatsızlığı olan kişi bu kural ve kaideler uymazsa sağaltma işlemi başarısız olacak, hatta sağaltmayı gerçekleştiren ocaklı kişiler rahatsızlıktan etkilenecektir.

3.4.1. İnanç (İtikat)

Sağaltma ocakların tedavilerinin olumlu olarak sonuçlanması için zorunludur. Tedavinin olumlu sonuç vermesi için ocaklı kişinin dinsel, büyüsel uygulamaları ile bitkisel, hayvansal ve madde kökenli olarak hazırladığı emler tek başına yeterli değildir. Ocaklı kişilere göre herhangi bir rahatsızlıktan muzdarip olan kişi başvurduğu ocağın tedavi etme gücünün, hazırlamış olduğu emlerin, işlem ve uygulamalarının şifa vermeyeceğine inanırsa tedavi olumsuz sonuç verecektir.

Rahatsızlıkları büyüsel yöntemler ile sağaltan ocakların en önemli kuralları ocaklı tarafından hazırlanmış olan muska veya çeşitli nesneleri rahatsızlığı olan kişilerin üzerlerinde taşımasıdır. Rahatsızlığı olan kişilerin üzerlerinde taşıdığı bu nesneler inanç (itikat) ile alakalıdır. Eğer sağaltma görevini yürüten kişinin tarif ettiği şekilde kullanılmaz ise rahatsızlık vücuttan def edilemeyecektir.

Bu sebepler ile sağaltma ocakları kendilerine başvuran kişilere ocağın kökenine ve sağaltma aracı olarak kullandığı nesnelere, emlere ve rahatsızlığa sebep olacak besinlere

yönelik bilgiler vererek rahatsızlığı olan kişinin ocağa olan güvenini sağlayarak, rahatsızlığın vücuttan atılacağına inandırmaktadır. Rahatsızlığın vücuttan def edilmesi için son aşama ocağa başvuran kişinin inancına bırakılmaktadır.

3.4.2. Ocakta İkram Edilen Yiyecek ve İçecekleri Geri Çevirmemek

Sağaltma ocaklarına şifa bulmak amacıyla ziyaret eden kişilerin ikramları geri çevirmemesi gerekmektedir. Çünkü bu ikramlar ocaklı kişilerin rahatsızlıktan etkilenmemesi, rahatsızlığın tedavisinin olumlu bir netice vermesi ya da kendisinin el aldığı kişinin “gelenleri ikramsız (boş) gönderme” diyerek şart koşmaları için yapılmaktadır. Ocaklı kişinin çeşitli uygulama ve pratikler ile şifa verme gücü bazen rahatsızlığı olan kişilere sunulan ikramlar ile desteklenmektedir.

Ocakta ateşin yakılması ile ortaya çıkan kül bazı ocaklar tarafından hastalık sağaltımında kullanılmaktadır. Genellikle sağaltma işleminde tamamlayıcı olarak kabul edilen kül, ocaklı kişinin tarif ettiği şekilde kullanılırsa rahatsızlık vücuttan atılacaktır. Bu sebeple rahatsızlığı olan kişiler ocaklı kişiler tarafından sunulan ikramları reddetmemelidir.

3.4.3. Arılık (Ağırlık) Vermek

Rahatsızlığı olan kişiler şifa bulmak amacıyla ocaklara başvurmaları sonucunda hastalığı vücuttan tamamen atmak, hastalığın sağaltmayı gerçekleştiren ocaklı kişilere geçmesini önlemek amacı ile arılık (ağırlık) bırakmaktadır. Sağaltma işleminin ardından verilen arılık için sağaltmayı yürüten ocaklı tarafından herhangi bir pazarlık yapılmamaktadır. Allah rızası, ocağın şifası için verilen arılıklar ocaklı kişilerin sağaltma görevlerini sürdürmelerine de teşvik etmektedir.

Rahatsızlığı olan kişi sağaltmayı gerçekleştiren ocaklıya maddi külfeti çok olmayan para ya da hediye vermektedir. Kimi ocaklılar kesin bir şekilde arılık almayı reddederek hastalığın kendine geçmesini önlemek amacı ile kendisine başvuran kişilere ikramlar yapmakta, kimi ocaklılar da verilen arılıkları ziyaretçilere sunulan ikramlar için kullanmakta ya da hayır kurumlarına, camilere bağışlamaktadırlar.

Rahatsızlıkları sağaltma amacıyla türbe ve yatırlara, ağaçlara, su kaynaklarına başvuran kişiler de sağaltmayı kalıcı kılmak, dilek ve isteklerin kabul olması için arılık bırakmaktadır. Bu mekânlarda sunulan kanlı veyahut kansız kurbanlar da arılık olarak kabul edilmektedir.

3.4.4. Ocaktan Ayrılırken Arkaya Dönüp Bakmamak

Bazı ocakların en önemli kuralları arasında sağaltma işlemi bittikten sonra ocaktan ayrılırken geri dönüp bakmamak vardır. Bu yasaklama ocak içerisinde bir silsile şeklinde devam ederek günümüze kadar ulaşmıştır. Bu kuralın çiğnenmesi halinde sağaltma işleminin başarısız olacağına, rahatsızlığın ortadan kalkmayacağına inanılmaktadır.

3.4.5. Yasaklamalara Uymak

Rahatsızlığı olan kişi sağaltma işleminin ardından ocaklı kişinin söylediği yasaklamalara kesin olarak uymalıdır. Bu yasaklamalar ile rahatsızlığın kalıcı olarak vücuttan atılacağını inanılmaktadır. Genellikle sağaltma işleminin ardından ocaklı kişiler tarafından verilen bu yasaklamalar çeşitli yiyecek ve içecekleri belirli bir süre tüketmeyerek perhiz yapmak şeklinde gerçekleşmektedir. Bu verilen perhizler ile hastalığın tekrar nüksetmemesi amaçlanmaktadır. Eğer bu perhizlere inanılmayarak uyulmaz ise rahatsızlık ortadan kaldırılamayacaktır.

3.5. Ocakların Ziyaret Edildikleri Günler ve Zamanlar

Geleneksel işlem ve uygulamalar ile rahatsızlıkları sağaltan ocaklarda sağaltma görevini üstlenen kişiler, herhangi bir gün ve zamanda ya da belirli günler ve zamanlarda ortaya çıkan rahatsızlıkları vücuttan def etmeye çalışmaktadır. Belirli gün ve zamanlar Şamanizm'in inancının günümüzdeki rahatsızlıkları sağaltmak ile görevli olan ocaklık kurumuna bir yansımadır. Şamanizm inancından rahatsızlıkları sağaltmak ile görevli olan şamanlar rahatsızlığın teşhisini koyma ve uygun tedavi metodunu uygulamak, tedavinin olumlu sonuç verip vermediğini belirlemek için sağaltma sürecini geniş bir zamana yaymışlardır (Perrin, 2003: 79). Günümüzde de ocaklı kişilerin belirli zaman ve aralıkları sağaltma gerçekleştirmesi eski Türk inancındaki bu uygulamanın devamı niteliğindedir.

3.5.1. Belirli Gün ve Zamanda Ziyaret Edilen Ocaklar

Bu tür ocaklarda sağaltma işlemleri haftanın belirli günlerinde ya da belirli zamanlarda yapılmaktadır. Aynı şekilde rahatsızlıkları sağaltmak amacıyla bazı türbe ve yatırlar da belirli gün ve zamanlarda ziyaret edilmektedir. Belirli günlerdeki sağaltma işlemleri genellikle Çarşamba ve Cuma günü yapılırken, belirli zamanlardaki sağaltma işlemleri ise güneş tepeye çıkmadan (öğleden önce) ya da güneş battıktan sonra yapılmaktadır. Ayrıca bazı ocaklar haftanın belirli günlerinde üçleme yapılması gerektiğini rahatsızlığı olan kişilere söyleyerek, sağaltma uygulamasını tekrarlatmaktadır. Eski Türk dinine dayanan bu rakamlar ve günler

Türklerin sosyal hayatını şekillendirmiştir. Bu sebeple bu sayılar ve günler de gelişi güzel uydurulmamıştır.

Bilimsel bir açıklaması olmayan bu gün ve zamanlar genellikle eski Türk düşünce sisteminin kalıntısı olup, İslamiyet ile birlikte şekillenerek ocaklı kişiler tarafından geçmişten günümüze kadar silsile şeklinde getirilmiştir. El aldıkları kişiler bu kurala uydukları için kendileri de uymaktadır. Ocaklı kişiler bu gün ve zamanların dışında sağaltmayı gerçekleştirmemektedir. Gerçekleştirseler bile rahatsızlık ortadan kaldırılamayacaktır. Haftanın belirli gün veya zamanlarında sağaltma işlemini yapan ocaklar arasında yılancık, beze, boğaz dolama, aydaş kırklama gibi ocaklar bulunmaktadır.

Rahatsızlıklarını sağaltmak amacıyla türbe, yatır, ağaç ve su kaynaklarına başvuran kişiler de halk arasındaki inanca göre bu mekânları genellikle Çarşamba günü ya da İslami düşüncede Cuma gününün diğer günlerden özel bir yerde tutulması nedeniyle Cuma günleri ziyaret ederek sağaltımın gerçekleşmesi için duaların yanı sıra çeşitli uygulamalar gerçekleştirmektedir.

3.5.2. Herhangi Bir Gün ve Zamanda Ziyaret Edilen Ocaklar

Herhangi bir gün ve zaman aralığında ocağı ziyaret eden müşkül durumdaki kişileri geri çevirmeyen ocakların sayısı fazladır. Genellikle el veren kişilerin “ocağa gelenleri boş çevirme, geri gönderme, ocağı her zaman tüttür” diyerek şart koşmaları üzerine el alan kişiler bu kurala uymak için ocaklarda yapılan uygulama ve işlemleri belirli bir gün ya da zaman gütmeksizin her zaman yapmaktadır. Herhangi bir gün ve zamanda yapılan ocaklar arasında siğil, temriye, sarılık kesme, göbek düşmesi, kırık-çıkık, ıstıra gibi ocaklar bulunmaktadır.

Rahatsızlıkların sağaltımı için türbe, yatır, ağaç ve suya müracaat eden kişiler halk arasındaki inanca göre genellikle Çarşamba ve Cuma günleri ziyaretlerini yaparken, diğer günlerde de şifa kaynağı olarak görülen bu mekânları ziyaret eden kişi sayısı oldukça fazladır.

3.6. Ocakların Sağaltmada Kullandıkları Tedavi Yöntem ve Teknikleri

Erkek ya da kadın olabilen ocaklı kişiler sağaltma görevini kendilerine has tedavi yöntemleriyle uzmanlık haline getirerek nesiller boyunca devam ettirmişlerdir. Bazı teknikler ocaklar tarafından nesiller boyunca korunmuş olmasına rağmen bazı teknikler de zamanın şartlarına, rahatsızlığın durumuna, rahatsızlığın ortadan kalkıp kalkmamasına uygun olarak yeniden şekillendirilmiştir.

Ocaklar görevlerini icra ederken İslami motiflerden yararlanarak, kesme, dürtme, ovma gibi teknikler kullanarak, bitkisel, hayvansal ve maddesel ürünlerden yararlanarak, Kur'an-ı Kerim'de geçen ayet ve duaları okuyarak, muska yaparak, binlerce yıldır denenilen

geleneksel tedavi uygulamalarıyla hastalığı farklı bir nesneye göçürerek hastalıkları sağaltmaya ve önlemeye çalışmışlardır.

Ocakların hastalıkları sağaltmak için kullandıkları uygulama ve tekniklerin birçoğunun bilimsel bir açıklaması bulunmamakla birlikte modern tıbbın kabul ettiği birtakım büyüsel ve dini uygulamalar kullanılmaktadır. Sağaltma uygulamalarına verilen isimler bölgeden bölgeye çeşitlilik göstermekle birlikte aynı bölgede yapılan uygulamalar da farklı isimlerle anılmaktadır (Tek, 2018: 110).

Halk hekimliği konusunda çalışma yapan Orhan Acıpayamlı, Türkiye’de tespit ettiği halk hekimliği uygulamalarını;

- 1- Irvasa yoluyla,
- 2- Parpılama yoluyla,
- 3- Dinsel yolla,
- 4- Bitki kökenli emlerle,
- 5- Hayvan kökenli emlerle,
- 6- Madde kökenli emlerle yapılan sağaltmalar

olarak altı grupta toplamıştır (1989: 2-4). Bu uygulamalar içinde yer alan yöntem ve tekniklerin bir kısmının bilimsel bir açıklaması yoktur. Yöntem ve tekniklerin bir kısmı da ocaklı kişilerin kendi soylarından gelen ya da el aldıkları kişilerden öğrendikleri büyüsel ve dini tecrübelerdir.

Genelde din, özelde İslamiyet açısından bakıldığında yapılması istenilen ve istenilmeyen davranışlar bulunmaktadır. İslamiyet’te büyü ve sihir kesin olarak yasaklanmasına rağmen halk hekimliğinin bazı merhalelerinde bir amacı gerçekleştirmek, felaketten korumak, hastalığı ortadan kaldırmak için insanların yararlarına yapılan büyü ve sihirden yararlanılmaktadır. Eski Türk inancının kalıntısı olarak kabul edilen bu durum Türklerin İslamiyet’e geçişi ile birlikte kimi zaman İslam kuralları çerçevesinde kimi zaman da toplumun genlerine kodlandığı şekilde günlük hayatta varlığını devam ettirmiştir. Çünkü bir durum karşısında yapılan davranış ve uygulamalar nesiller boyunca tekrar edilerek tarihi bir boyut kazanmıştır.

3.6.1. Irvasa Yoluyla Yapılan Sağaltmalar

Sağaltma ocakları tarafından kullanılan, doğrudan hastanın vücuduyla ya da ilaç vermeye ilgisi olmayan, hastayı psikolojik olarak etkilemek amacıyla yapılan uygulamadır (Acıpayamlı, 1969: 5). Yapılan uygulamada hastalığı ocaklıya ait olan ekmek, su, tuz, bıçak, mercimek, taş vb. nesneye taşıma söz konusudur. Uygulama sonrasında hastalığın taşındığı

nesneler ocağa bırakılmakta, akarsuya atılmakta, ağaca asılarak kurulmakta, toprağa gömülmekte ya da yakılarak ortadan kaldırılmaktadır (Kumartaşlıoğlu, 2016: 198).

İskenderun’da insanların dalak şişmesi rahatsızlığıyla başvurdukları dalak kesme ocağında, dalaklı üç yol ağzında yere sırt üstü yatırılarak karnının üzerine hayvan dalağı konulur. Elinde balta olan kadın üç kere hastanın karnının üzerindeki dalağa yavaşça vurur. Üçlemenin ardından dalağa kırk diken batırılır ve kuruması için armut ağacına asılır (Acıpayamlı, 1963a: 41).

İrvasa yoluyla yapılan sağaltmalar arasında hastalığı etkilemeye yönelik olarak söylenen tekerlemeler ya da karşılıklı diyaloglar yer almaktadır. Ocaklı kişilerin, hastalıklardan muzdarip olan kişilerle karşılıklı konuşmalarını içeren sözler İslamiyet öncesi devirlerde şamanların hastalarını tedavi ederken söyledikleri duaları andırmaktadır. Antalya’da ocaklı kişi dalak kesme uygulamasını yaparken rahatsızlığı olan kişi ile arasında:

“- Neren geliyorsun, ne yapacaksın?

- Dalak keseceğim.

- Kesebilir misin?

- Elbette.”

Diyalogu geçtikten sonra ocaklı kişi sırt üstü yatırılan hastanın üzerine önceden hazırlanmış bir tepsinin içerisindeki hayvan dalağına yavaşça vurarak hastanın dalağını kesmiş olur (Acıpayamlı, 1963a: 39).

Mersin’de vücutta kırmızı ve kaşıntılı kabarığın olması durumunda başvuru alan dabaz ocağında hastanın üzerine bir kırmızı örtü örtülerek yanına refakatçi oturtulur. Ocaklı kişi elinde oklava ile gelerek refakatçi ile konuşmaya başlar:

“- Selamun aleyküm!

- Aleyküm selam!

- N’olmuş bu geline?

- Balbaş olmuş.

- N’olmuş da balbaş olmuş?”

Bu konuşmadan sonra hastanın başına oklavayı vurur ve kırmızı örtüyü kaldırarak yüzüne bakar. Bu işlem üç kez tekrarlanarak hastalık sağaltılmaya çalışılır (Öger, 2010: 1239).

Manavgat’ta vücudu gelişmeyen veya yavaş gelişen çocuklar aydaş ocağına götürülmektedir. Ocaklı kişi aydaş çocukla birlikte üç yol ağzına giderek bir kazanın içine çocuğu oturtur. Çocuğun annesi üç yoldan birisinden elinde iki odun parçasıyla gelerek ocaklı kişiyle şu şekilde konuşmaya başlar:

“- Ne bişirin?

- Aydaş bişiriyin.

- Bişirebildin mi?

- Bişiriyin.”

Konuşma bittikten sonra çocuğun annesi elindeki iki odun parçasını yanmayan kazanın altına bırakır. Çocuğun annesi diğer yollardan da gelerek aynı konuşma ve işlem üç kez tekrar eder. Son tekrardan sonra ocaklı kişi elindeki yengeç sepetine üç kez su dökerek çocuğu yıkar. Çocuğun elbiseleri ters giydirilerek annesinin sırtına sarılır ve arkalarına bakmadan evlerine gönderilir (Görgeç, 2019: 202).

Ocaklı kişiler hastalığın tedavisi için üç, yedi, yirmi bir gibi sayılara önem vermektedir. Genellikle bu sayı üç olarak görülmektedir. Hastalığı sağıltmak için yapılan uygulamalar o sırada üç kez yahut üç Çarşamba, üç Cumartesi gidilerek ocaklı kişinin sağıltma işleminin tekrar etmesi ya da ocaklı kişinin sağıltım işleminden sonra verdiği perhizi rahatsızlığı olan kişinin üç, yedi, yirmi bir gün uygulaması gerekmektedir.

Yukarıda örnekleri verilen hastalıkların yanı sıra arpacık, kurdeşen, kırk basması ve siğil gibi hastalıkları sağıltan ocaklarda ırvasa yöntemiyle sağıltma karşımıza çıkmaktadır.

3.6.2. Parpılama Yoluyla Yapılan Sağıltmalar

Ocaklı kişi tarafından rahatsızlığı olan kişinin vücuduna bir sağıltma aracı yardımıyla dağılama, kesme, çizme, vurma veya dürtme gibi uygulamaların yapılmasıdır (Acıpayamlı, 1969: 7). Bu uygulamalar bazı ocaklarda rahatsızlığı olan kişilere gerçekten yapılırken bazı ocaklarda sembolik olarak yapılmaktadır.

Eski Türkler ateşin kötü ruhları kovarak temizleyici ve tedavi edici bir özelliği olduğuna inanmışlardır. Ateşin kötü ruhları kovarak temizleyici olmasına örnek olarak Batı Göktürk hakanına gelen Bizans elçilerinin ateşler arasından geçirilerek kötü ruhlardan arındırılması söylenebilir (İnan, 1986: 68).

Halk hekimliğinde sıklıkla karşımıza çıkan parpılama yoluyla sağıltmalar ateş kültü ile bağı olan eski Türk toplulukları arasında yaygın olarak kullanılan bir çeşit dağılamadır. Hastalıklardan dağılama yöntemiyle kurtarmayı amaçlayan ocaklı kişi, ateşte ya da ocakta ısıtılmış olan nesneyi değdirerek, değdirir gibi yaparak hastalığı tedavi etmeye çalışmaktadır. Adana’da çocuklarda çıkan yara ve çibanları sağıltan büzmece ocağında yorgan iğnesi ya da şiş ocakta ısıtılarak çocuğun karnına ve sırtına bastırılarak dağılanmaktadır (Özgen, 2007: 106).

Parpılama ile sağaltma yapan ocaklarda vücuttaki hastalıklı bölge jilet, bıçak ile çizerek yahut kesek kan akıtma ya da balta, satır ile keser gibi yapılarak, hastalıklı bölgeyi kalemle, kömürle çizme en yaygın görülen uygulamalardır (Kumartaşlıoğlu, 2016: 201). Ocaklı kişi vücuttaki hastalıklı yeri keserek hastalığın kan ile birlikte vücuttan atılacağına, keser gibi yaparak da hastalık ya da hastalığa sebep olan kötü varlığın korkutularak kaçırılması amaçlanmaktadır. Kalem, kömür, iğne, diken, arpa, buğday gibi çeşitli araçlarla hastalıklı bölgeyi çizerek işaretleyen ocaklı kişi, hastalığın daha fazla alana yayılmasını önlemek ve vücuttaki hastalığı bu nesnelere göçürerek tedavi etmeye çalışmaktadır. (Tek, 2018: 119).

Adana’da temre ocağında hastalıklı bölge ocaklı kişinin tükürüğüyle ıslatılmış kalemin çizdiği yere hapsedilirken, sarılık ocağında hastanın alnına jiletle çizik atılarak hastalığın kan yoluyla vücuttan atılmaktadır. Her iki ocakta da birbirini takip eden üç çarşamba hastaya dua okunarak dinsel bir nitelik kazandırılmıştır (Özgen, 2007: 29).

Ocakların en yaygın olarak kullandıkları yöntemler arasında “sıvazlama” yer almaktadır. Bu yöntemde ocaklı kişi doğrudan eliyle ya da işlemi gerçekleştireceği kutsal bir nesneyle hastayı sıvazlayarak hastalıktan kurtarmaya çalışmaktadır. Vücutta sürekli yer değiştirerek ıstıraplı ağrıyı tedavi eden yılancık ocağında genellikle bıçakla ve ustura ile sağaltma yapılmaktadır. Bu sağaltma işleminde ocaklı kişi “El benim elim değil, Fatma anamızın eli” diyerek yılancık taşlarını (dişi ve erkek) ağrı olan yere yapıştırır. Yılancıktan emin olduktan sonra ilk iki gün sadece taş yapıştırmakta, üçüncü gün ise ustura ile ağrı olan yer keser gibi yapmaktadır. Daha sonra kendisi özel olarak hazırladığı yakıyı ağrı olan bölgeye sarmaktadır (Öngel, 1997: 48-49).

Yukarıda örneklerine yer verilen parpılama yoluyla sağaltma uygulamaları halk hekimliğinde geniş yer tutarak göbek düşmesi, beze, boğaz dolama gibi ocaklarda yaygın olarak uygulanmakla birlikte ocaklı kişiler hastalıkları arpa, buğday, taş, kemik, iğne gibi çeşitli nesnelere göçürerek de sağaltma yapmaktadır.

3.6.3. Dinsel Yolla Yapılan Sağaltmalar

Eski Türk inancının kalıntısı olan, İslamiyet ile birlikte harmanlanarak yeni bir boyut kazanan dinsel yollar ile yapılan sağaltmalar, ocakların hastalıkları tedavi etme aşamalarında büyük rol oynamaktadır. Ocaklı kişiler dinsel yollar ile yapılan sağaltmalara abdest alarak, besmele çekerek “Benim elim değil, Fatma anamızın eli”, “El benim elim değil, Peygamber Efendimizin eli”, “El benim elim değil, ananın, nenemin, dedemin eli” gibi kalıplaşmış ifadeler söyleyerek başlamaktadırlar. Hastalıkların sağaltımı sırasında Kur’an-ı Kerim’den

çeşitli ayetler ve namaz sureleri okunmaktadır. Hastalığı vücuttan uzaklaştırmak için dua okunan şeker, tuz, kül gibi nesneleri hastalara yedirerek, vücutlarına taş, demir sürülerek sağaltma işlemini gerçekleştirilmektedir. Sağaltma işleminin sonunda ocaklı kişiler “El benden şifa Allah’tan”, “Allah şifalık versin” gibi kalıplaşmış ifadelerde iyi ve güzel temennilerde bulunmaktadır.

Toplumun birçok kesiminde insanlar, Eski Türk inancına ait inanmaları İslami kurallara ve kendi yaşamlarına aykırı olmadığı düşüncesiyle İslamileştirmişlerdir. Orta Asya şamanlarının günümüzdeki temsilcileri konumunda olan ocaklı kişiler bu duruma örnek olarak verilebilir. Ocaklı kişiler, Türklerin kültürel geleneklerini İslamiyet çatısı altında harmanlayarak yeni bir kültürel sentez oluşturmuşlardır. Ocaklı kişilerin sağaltmada kullandıkları yöntemler modern tıp ve mevcut din içerisinde çeşitli problemlere neden olsa da toplumun büyük kısmının aklına yattığı için toplumsal birlikteliği ve dayanışmayı sağlamaktadır.

Eski Türk inancında karşılaştığımız kötü ruhların insanların bedenini ele geçirmesi durumu İslamiyet’te farklı adlandırmalar ile kabul edilmektedir. İslamiyet’te iyi ve kötü olarak iyiye ayrılan cinlerin insanlara musallat oldukları bilinmektedir. Bu tür durumlarda dini kimlikleri ve manevi kişilikleri ile ön plana çıkan şahsiyetler muska yazarak, dua okuyarak vb. dinsel sağaltmalar ile bu doğaüstü varlıkları insan bedeninden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Dinsel yollar ile sağaltmayı gerçekleştiren kişiler, hastaları musallat olan cinlerden kurtarıırken daha çok kişilerin dini yönlerine hitap ederek psikolojilerini güçlendirmekte ve moral olarak olumlu bir duruma getirilmektedirler.

Sağaltmaya başlamadan önce alınan abdest ve çekilen bismelenin ardından sağaltma safhasına geçilmektedir. Sağaltma işlemi sırasında Ayet-el Kürsi, İhlas, Felak, Nas, Fatiha gibi çeşitli namaz sureleri ve Kurân’ı Kerim’den ayetler hasta kişilere doğrudan okunmakta ya da dua okunan tuz, ekmek, toprak, kül, şeker gibi nesneler şifa niyeti ile rahatsızlığı olan kişilere yerilmekte, su ile karıştırılarak içirilmektedir. Bu duaların gücü ile kötülüklerin vücudu terk edeceği düşünülmektedir.

Denizli’de bulunan temre ocağında ocaklı kişi “El benim elim değil, Peygamberimizin eli” diyerek sağaltma işlemine başlar. Dualar okurken tükürdüğü parmağını küle batırarak temriyeli yere sürerek bu işlemi üç kez tekrar eder. Bu tekrarlar sırasında şu cümleleri kurarak sağaltma işlemini sonlandırır:

“Emir emir emiri

Tahreye dönmüş demiri

Kül ettim kösülsün

Dibi temeli kesilsin” (Öngel, 1997: 30).

Sağaltma işlemi sırasında büyüsel gücü olduğuna inanılan bu gibi tekerlemeler söylenerek sağaltmanın daha etkili bir hale ulaşması amaçlanmaktadır.

Dinsel yollar ile yapılan sağaltmalarda türbe ve çeşitli ziyaret yerinde yapılan dualar, uygulamalar da önemli bir yer tutmaktadır. Rahatsızlığı olan kişiler tarafından kimi zaman belirli kimi zamanda herhangi bir hastalığı sağaltmak amacı ile ziyaret edilmektedir. Halk arasında kutsal olarak kabul edilen bu mekânlarda okunan dua ve kalıplaşmış uygulamalar ile rahatsızlık vücuttan atılmaya çalışılmaktadır.

Örneğin Adana’da bulunan Cabbar Dede Türbesi’ni sıtma hastaları, çocuğu olmayanlar, yürüyemeyenler ve çeşitli rahatsızlığı olan kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Genellikle Perşembe, Cuma ve Pazar günleri ziyaret edilen türbede dilek taşına çıkarak gözleri kapalı dua okuyan kişiler gözlerini açtığı zaman yönleri sağa dönmüş olursalar dualarının kabul olacağına, rahatsızlıklarının ortan kalkmış olacağına inanmaktadır (Ateş, 2015: 168).

3.6.4. Bitki Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar

Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalarda ocaklı kişi, el aldığı kişiden öğrendiği ve hastalığın sağaltımı için kullanacağı çeşitli bitkileri hastalıklı yere sürerek, hastaya yedirip, içirerek hastanın şifa bulmasını sağlar. Bu emler ocaklı kişilerin deneyim ve tecrübelerinin ya da nesiller boyunca süregelen ocaklık geleneğinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bitkisel kökenli emler yapmak için genellikle bölgede sıklıkla rastlanan bitkiler toplanarak kurutulmuş ve tedavi sırasında kullanılmıştır. Tedavi amacıyla kullanılan bitkiler coğrafyanın hastalıkları tedavisi ile ilişkini göstermektedir. Ancak günümüzde tedavi amaçlı kullanılan bitkiler, aktarların gelişerek yaygınlaşmasının bir sonucu olarak kolaylıkla temin edilebilmektedir.

Bütün milletler gibi Türkler de bitkilerin hayat verme gücü olduğuna inanmışlardır. Bitkilerden yapılan emlerdeki amaç, bitkilerin kendilerinde var olan gücü hastaların vücuduna aktarmak ya da hastalığı bitkilere göçürerek tedavi etmektir. Evliya Çelebi’nin *Seyahatnâme* adlı eserinde Erzurum’da bulunan “tutya çiçeği” ismindeki bitkinin dağlardan toplanarak kırk, elli sene önce gözüne mil çekilen kişileri bile aydınlığa kavuşturduğu anlatılmaktadır (2005: 247).

Adana’da felçli kişilerin hastalıklarından kurtulmak için gittiği ocakta, ocaklı kişi kantaron, kuru incir, kuru bamya, zeytinyağı, bal, limon suyu, kuru nane, karabiberi karıştırarak macun kıvamına getirip felçli bölgeye sürmektedir. Hasta macunu üç gün

vücudunda beklettikten sonra ocaklı kişi üç gün felçli bölgeye masaj yaparak hastalığı tedavi etmektedir (Ateş, 2015: 116).

3.6.5. Hayvan Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar

Sağaltma ocaklarının uygulamaları arasında birtakım hayvansal ürün, hayvansal uzuvlar tedavi amacıyla kullanılmaktadır. Ocaklı kişiler hayvansal ürün ve uzuvları hastalara yedirerek ya da hastalıklı bölgeye sürerek hastayı tedavi etmeye çalışmaktadır. Hayvan dalağı, kuzu, koyun, keçi, tavuk, horoz kalbi ve iç yağları, köstebek, karatavuk, gelincik gibi hayvanların etleri, tavuk dışkısı ve bal ocakların sağaltma esnasında kullandıkları hayvansal emlerdir (Tek, 2018: 123).

Denizli’de herhangi bir şeyden korkan insanların gittiği ocakta, ocaklı kişi hastaya güvercin, tavuk ve tavşan ile vurmaktadır. Korku hala devam ederse hastanın beraberinde getirdiği horoz, tavuk, güvercin veya tavşan gibi hayvanları ocaklı kişi keserek kanından bir fincan ayır. Kesilen hayvanı beze sararak dualarla birlikte hastanın kalbine ve sırtına üç kez vurur. Hastaya ayırdığı kandan üç yudum içirir, kestiği hayvanın kalbini hasta kişiye yutturur, hayvanın etlerini ezerek bir kuşakla midesinin üzerine sarar (Öngel, 1997: 55-56).

3.6.6. Madde Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar

Geçmişten günümüze kadar birçok medeniyet madde kökenli emlerin güçlerinin olduğuna inanmışlar ve hastalıkların tedavi sürecinde bu emlere başvurmuşlardır. Toprak, tuz, kurşun, taş vb. maddelerin içerisinde bulunan gücün insanlara şifa vereceğini inanılmıştır. Halk arasında ocaklı kişiler tarafından dökülen kurşunun okunan dualar ile birlikte insanlar üzerindeki olumsuz etkinin azaltılarak, olumlu etkisinin arttırılması sağlanmaktadır. Bazı bölgelerde bulunan kutsal kişilerin türbelerinde bulunan toprakların da hastalara yalatarak, su ile karıştırılıp içilerek şifa bulunacağı düşünülmektedir.

Manavgat’ta üzerinde nazar olan kişiler, kötü gözlerden kurtulmak ve rahatlamak için tuz döktürürler. Ocaklı kişi, yanındakilerin yardımıyla nazar değen kişinin üzerine bir çarşaf gerdirir. Hastanın üzerine üç İhlâs ve bir Fatıha suresi okunarak çarşafın üzerinde tutulan içi su dolu kaba tuz dökülür. Bu sayede nazarın geçeceğine inanılır (Görgeç, 2019: 212).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALANYA, GAZİPAŞA, GÜNDOĞMUŞ VE AKSEKİ İLÇELERİNDEKİ SAĞALTMA OCAKLARI VE UYGULAMALARI

4.1. Ocaklı Kişilere Başvurma

Araştırma alanı içerisinde bir ya da birkaç rahatsızlığı sağaltma yetisine sahip ocaklar tespit edilmiştir. Ocaklı kişiler hangi hastalığı sağaltma yetisine sahip ise o hastalık için el aldığı kişinin öğretimi ve kendi gözlemleri ile sağaltma uygulamalarını gerçekleştirmektedir. Bu ocakların bir kısmında sembolik olarak el verme töreni gerçekleşmiş, bir kısmında da ocağın kan bağından geçtiği düşüncesi ile tören gerçekleşmemiştir.

Allah'ın sevdiği kullar arasında oldukları inanılan ve ölümlerinden sonra şifa verme güçleri ile ön plana çıkarak birtakım gizli güçlere sahip oldukları düşünülen kişilerin ebedi istirahatgahlarında bulunan herhangi bir nesne de ocaklı kişiler tarafından rahatsızlıkları sağaltmak amacıyla kullanılmaktadır. Tespit edilen ocaklarda ırvasa, parpılama, dinsel, büyüsel yöntemler ve çeşitli emler yardımıyla sağaltma işlemi gerçekleştirilmektedir.

Araştırma alanları içerisinde otuz sekiz ocaklı kişiye ulaşılarak hangi rahatsızlıkları sağalttıklarına ve sağaltma uygulamalarına dair bilgiler elde edilmiştir. Bu bilgilere göre tespit edilen ocaklar ve uygulamaları şunlardır:

4.1.1. Aydaş Kırklama Ocağı

Yaştlarına oranla daha az gelişen, sürekli ağlayan, iştahsız aydaş çocukların ya da loğusa kadın ve bebeğinin karşılaştıkları problemler nedeni ile müraacat edilen ocaktır. Araştırma alanı içerisinde genellikle loğusa kadınlar ve bebekleri doğumdan sonraki kırk gün içerisinde çeşitli nedenler ile başvurmaktadır.

Sağaltım sırasında formülistik sayıdan yararlanılarak, yaşam kaynağı olan suyun arındırıcı, şifa verici gücü ile demir ve taşların dayanıklılığı, gücü, kudreti sembolize eden özelliklerine atıfta bulunulur. Eski Türk inancına göre su kültü, Türk toplulukları arasında ortak unsur olarak görüldüğü için suyu israf etmekten, kirletmekten çekinilerek etrafında bazı yasaklamalar geliştirilmiştir (Türkyılmaz, 2013: 98). Ruhlar; demirden, demirin sesinden ve demirciden korktukları için demircinin küçük kardeşi olan şamanlar üzerlerinde demir nesneler bulundurmadan ayin ve törenleri yönetmemişlerdir (Bayat, 2006: 64). Taşları da uğurlu ve uğursuz olarak ikiye ayırarak, uğurlu taşların şifa koruma ve bazı özel güçlerinin olduğuna inanmışlardır (Uluişik, 2017: 201). Günümüzde de aydaş kırklama ocaklarında su, demir ve taş kullanımı Türk kültüründe mevcut olan inanışların devamı niteliğindedir.

KK10

Annesinden aldığı sağaltma yetileri ile ocaklı olmuştur. Musa Dede Türbesi'nin bahçesinde anne ve çocuklarını kırklama işlemini gerçekleştirmektedir. Kırklamada demir ve taştan yararlanılarak Eski Türk inanışındaki kültlerin izlerine rastlanılmaktadır. Kırklama işlemi gerçekleştirildikten sonra türbede yatan zatın ruhuna dualar okunulması da sağaltma ocağının atalar kültü ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Kaynak kişinin yaptığı sağaltma işleminin

Sebebi: Doğum yaptıktan kırk gün sonra dış etkilere karşı anne ve bebeğinin savunmasının azalmasıdır.

Sağaltımı: Musa Dede (Pelit Evliyası) Türbesi'nin yanında makas, bıçak, çivi gibi metaller ile kırk adet çakıl taşı, anne ve çocuğun taş ya da metal gibi dayanıklı olması için süzgecin içine doldurulur. Bilinen dualar okunarak süzgecin içerisinden üç kez su dökülerek bebek yıkanır. Daha sonra anne süzgecin içerisinden su dökülerek abdest aldırılır. Sağaltma işleminin yapıldığı belirli gün ve zaman bulunmamaktadır. Sağaltımın başarılı olması için kırklamadan sonra ocaklı kişiye arılık bırakılır.

KK15

Babasından aldığı el ile aydaş ocağını devam ettirmektedir. Sağaltım işleminde üç ve yedi gibi formülistik sayılardan yararlanarak, dinsel sağaltma yaparak rahatsızlığı vücuttan def etmeye çalışmaktadır. KK15'in sağaltma ile ilgili verdiği bilgilere göre aydaşlığın

Belirtisi: Çocuğun zayıflamasıdır.

Sağaltımı: Yedi evden birer avuç buğday alınarak çocuğun çimdirileceği (yikanacağı) suya atılır. Besmele çekilip, bilinen dualar okunarak çoğun başından aşağı su dökülür. Sağaltma işleminin başarılı olmaması durumunda ise üç yol ağzında yedi evden alınan buğday çocuğun yikanacağı suya karıştırılır. Dualar okunarak üç kere başından aşağı su dökülerek çimdirilir. Sağaltımın yapıldığı belirli gün ve zaman bulunmamaktadır. Sağaltım işleminin ardından ocaklı kişiye sembolik bir arılık verilmektedir.

KK18

Ninesinin “kızım beni irezil etme böyle bita, bundan sonra benim elim senin gelenlerin çocuklarını çimdireceksin, gözlerini silkeceksin” diyerek el vermesi ile aydaşlığı taşa göçürerek sağaltma işlemini gerçekleştirmektedir. Sağaltım sırasında dini unsurlardan, gümüş ya da demirden yararlanmaktadır. KK18'e göre aydaşlığın

Belirtisi: Çocuk sürekli ağlaması, zayıf olması, sürekli çişini yapması, bacaklarının arasındaki derinin kırışması ve kafasının vücuduna göre büyük olmasıdır.

Sağaltımı: Çocuğun annesi ya da babası yedi Mehmetli evden buğday, darı ya da bulgur toplayarak ocaklı kişiye verir. Ocaklı kişi toplanan malzemeler suyun içerisine atarak kaynatılır ve bir gece evinde ayazlatılır (soğutulur). Bir gün sonra ayazlatılan suyun içerisine patlıcan sapı, ikilik ya da kırklık gümüş para atılır. Üç yol ayrımında yerli taş (sabit taş) üzerinde hazırlanan su “El benim elim değil Fatma Anamın eliyle çimdirim. Allah şifalık versin” denilip, dualar okunarak çocuğun kafasından aşağı dökülür. Su dökülürken önce çocuğun vücudu ovalanır. Daha sonra çocuğa abdest aldırılır. Çocuk kurulandıktan sonra aynı işlem üç kez daha tekrarlanır. Çamaşırları ters olmayacak şekilde çocuğa giydirilir. Ortası delik olan gümüş paralara ip geçirilerek çocuğun koluna bağlanır. Ocağa bakmadan arkalarını dönerek gitmeleri söylenir. Çimdirmeye işlemi sadece Çarşamba günleri öğleden önce yapılmaktadır. Sağaltma işleminin ardından ocağa sembolik olarak arılık bırakılır.

4.1.2. Beze / Domuz Azısı Ocağı

Anadolu’nun diğer yerlerinde olduğu gibi bizim çalışma sahamız içerisindeki beze ocağı rahatsızlığın şekline, biçimine göre adlandırılmıştır. Deri altında oluşan yağ ya da ter bezesi gibi rahatsızlıkların sağaltılmasını üstlenen ocaktır. Halk arasında bu bezelerin ilerlemesinin kötü hastalığa (kansere) sebep olacağına inanılmaktadır.

Beze sağaltımı yapan ocaklarda, güneşin yeryüzünden çekildiği andan itibaren ortaya çıkarak içerisinde aydınlığı, iyiliği taşıdığına inanıldığı için ay ve yıldız ile ilgili bir pratik geliştirilmiştir. Geliştirilen bu pratik eski Türk inancının günümüze yansımalarıdır. Eski Türk inancında rahatsızlıkları ortadan kaldırmak ile görevli olan şamanlar da öteki dünya ile içerisinde yaşadığımız dünyanın zıt yapıya sahip olmasından dolayı geceleri ayın ve törenler düzenlemişlerdir (Bayat, 2006: 225).

Eski Türk inancında rahatsızlıkları hayvana veya nesneye göçürme yöntemi, İslamiyet’in kabulü ile yeni din içerisine yerleştirilmiştir (Bayat, 2006: 257). Bu sebeple araştırma alanı içerisinde tespit edilen ocaklı kişilerden KK36, sağaltım araç gereci olarak kullandığı yaban domuzu dişine rahatsızlığı göçürmeyi hedeflenmektedir.

KK1

Dinsel yöntemler ile beze rahatsızlığını sağaltan ocaklı kişi, rahatsızlığı aya göstererek telkin yoluyla kişiyi rahatlatmaya çalışmaktadır. Ancak ocaklı kişinin bezeyi neden aya gösterdiği ile ilgili bir fikri bulunmamaktadır. El aldığı kişinin öğretimi ile hastalığı bu şekilde sağaltmaya çalışmaktadır. KK1’den edinilen bilgiye göre beze rahatsızlığının

Belirtisi: Deri altında oluşan yağ bezesi gibi şişliklerdir.

Sağaltımı: Vücudunda beze olan kişi güneş battıktan sonra ay ışığının altına çıkarılır. Ocaklı kişi “aya baktım, bezeye baktım sabahleyin kalktım ne beze var ne ay” diyerek sihirsel gücü olan sözü üç kere tekrarlayıp bildiği duaları okur. Bu işlemin sonucunda beze sabah kaybolur. Sağaltımın yapıldığı belirli bir yoktur. Ziyaretçiler isterlerse sembolik olarak arılık bırakırlar.

KK36

Herhangi bir el verme ritüeli olmaksızın babasının vefatı üzerine domuz azısı (beze) rahatsızlığını sağaltmaya başlamıştır. Rahatsızlığın sağaltımı için Kuran-ı Kerim’de geçen bildiği duaları okur. Ayrıca sağaltma gücü olduğuna inanılan yaban domuzunun dişini bezeye temas ettirir. KK36’dan edinilen bilgilere göre domuz azısının

Belirtisi: Deri altında çıkan ve kaybolmayan şişliklerdir.

Sağaltımı: Gün batımından hemen sonra rahatsızlığı olan kişi ile beraber gökyüzünü rahat bir şekilde görebileceği bir yere gidilir. Çıkan ilk yıldız bezeyi gösterdikten sonra bilinen dualar okunur. Ardından “Bu el benim elim değil Fatma Anamızın eli, babamın eli” denildikten sonra yaban domuzun dişi bezenin üzerine bastırılarak çevrilir. Sağaltma işlemi üç Çarşamba gün batımından hemen sonra aynı şekilde tekrar edilir. Sağaltma işleminin ardından sembolik olarak ocaklı kişiye arılık bırakılır.

4.1.3. Boğaz Dolama / Boğaz Kaldırma / Bademcik Ocağı

Hastanın soğuk almasına bağlı olarak şişen bademcik, insanların yemek yerken ve yutkunurken acı çekmelerine neden olmaktadır. Bademcikteki iltihaplanma ve ağrı nedeni ile bademcik sağaltımı yapan ocaklı kişiler ziyaret edilmektedir. Bu sağaltma ocakları rahatsızlığın olduğu organa ve bölgeye göre adlandırılmıştır.

Bademcik ocağında uygulanan en genel yöntem rahatsızlığın olduğu bölgeyi yumuşatmaktır. Sağaltma işlemi sırasında büyüsel gücü olduğu düşünülen sözler, Kuran-ı Kerim’deki dualar okunur. Tekrarlan bu sözler ve dualar şamanların rahatsızlıkları sağaltmak için söyledikleri tekerleme ve duaların yeni din ile şekillenerek günümüze ulaşmış şekillerdir.

KK2

Ocakta hayvansal nitelikli bir em olarak karşımıza çıkan ve ağrılara karşı olumlu bir etkisi olduğu düşünülen tereyağından faydalanılmaktadır. Güneş battıktan sonra sağaltma işlemini gerçekleştiren ocaklı kişi rahatsızlığı aya göstermektedir. Kaynak kişiden edinilen bilgilere göre rahatsızlığın

Belirtisi: Bademcikte meydana gelen ağrılardır.

Sağaltımı: Boğazı ağrıyan kişi güneş battıktan sonra ayın altını çıkarılarak boğazı aya gösterilir. Boğaza tereyağı sürülüp yumuşatıldıktan sonra bilinen dualar okunularak bir bez yardımıyla sarılır. Sarılan bez akşamdan sabaha kadar bekletildikten sonra rahatsızlık ortadan kalmış olur. Sağaltımın yapıldığı belirli bir gün yoktur. Sarma işleminin ardından ocaklı kişiye sembolik bir arılık verilir.

KK11

Nenesinden aldığı el nedeniyle “nenenim eli” diyerek rahatsızlığı sağaltmaktadır. Rahatsızlığın sağaltımında modern tıbbın ürünü olan Vicks’in yumuşatıcı etkisinden yararlanılmaktadır. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre rahatsızlığın

Sebebi: Bademciğin şişerek iltihaplanmasıdır.

Sağaltımı: Rahatsızlığı olan kişinin boğazı Vicks sürülerek yumuşatılır. Çene yukarı kaldırılarak Vicks sürülen bademcik avuç içinde ovulur. “Bu el benim elim değil, nenemin eli geç, geç!” denilerek bademcik yukarı çekilir. Bu işlem üç kez tekrarlanır. Sağaltımın yapıldığı belirli gün ve zaman yoktur. Rahatsızlığı olan kişi ocağa sembolik olarak bir arılık bırakarak ayrılır.

4.1.4. Çengi Ocağı

Üşütme nedeni ile eklem bölgelerinde ağrısı olan kişilerin müracaat ettikleri ocaktır. Ocakta, demirden yapılmış araç gereç ve okunan dualar ile rahatsızlık vücuttan atılmaktadır. Araç gereçlerin demirden seçilme sebebi eski Türk inancının günümüze bir yansımasıdır. Eski Türk inancına göre ateş, su gibi demir de koruyucu ve arındırıcı mahiyette karşımıza çıkmaktadır (Bayat, 2006: 65-66). Bu yüzden şamanların kötü ruhlardan korunması için cübbeleri örgüler, kumaş parçalarının yanı sıra demirden yapılmış semboller ile donatılarak demirin koruyucu vasfı ön plana çıkarılmıştır (İnan, 1986: 92).

KK14

Gelin geldiği evde kaynanasının “ben öldükten sonra sen yap” diyerek el vermesi üzerine sağaltma görevini üstlenmiştir. Dualar okuyarak dinsel, havanın elini kullanarak parpılama yolu ile sağaltım yapmaktadır. Derlenen bilgilere göre rahatsızlığın

Sebebi: Üşütmedir.

Belirtisi: Kalçadan başlayarak ayak parmağına kadar uzanan ıstırap verici ağrıdır.

Sağaltımı: Rahatsızlığı olan kişi, ağrısı olan bacağı yukarı gelecek şekilde yan yatırılır. Üstüne kırmızı tülbent örtülür. Ocaklı kişi “bu el benim elim değil analığımın eli” dedikten sonra havanın elini bildiği duaları okuyarak hastanın kalçasından ayak parmaklarına kadar kısa aralıklar ile bastırır. Parmaklara gelince havanın eliyle süpürür gibi yaparak hastalığı

vücuttan atar. Bu işlem 3-5 dakika arayla sadece o gün üç kez tekrarlanır. Sağaltımın yapıldığı belirli gün ve zaman yoktur. İşlemden sonra ocaklıya sembolik bir aralık bırakılır.

4.1.5. Gece Yanığı Ocağı

Korku ve sıkıntıya bağlı olarak deride kızarıklık, kabarıklık şeklinde geceleri aniden ortaya çıktığını inanılan rahatsızlığı sağaltan ocaktır. Sağaltım sırasında dinsel, büyüsel bir yöntem uygulanmaktadır.

Mauss'a göre doğaüstü ile ilişkili törenin gerçekleştirileceği zaman özenle seçilir. Törenin şartların ve zamanının açık olarak belirlenmesi zorunluluktur (Mauss, 2005: 95). Gece yanığı ocağında da törenin şartı ve zamanı açık olarak belirtilmiştir. Gece ortaya çıkması ve sağaltma işleminin gece yapılmasından dolayı halk arasında gece yanığı rahatsızlığı, ocağı olarak adlandırılmıştır.

KK26

Dedesinden el alarak gece yanığı rahatsızlıklarını sağaltma yetisine sahip olmuştur. Gece yanığı şikâyeti ile ocağa hiç başvuran olmadığı için daha önce hiç sağaltım yapmamıştır. KK26'dan edinilen bilgilere göre gece yanığının

Sebebi: Korku ve sıkıntıdır.

Belirtisi: Vücudun çeşitli yerlerinde geceleri aniden beliren kırmızı kabarıklardır.

Sağaltımı: Keçiboynuzunun ucu, ateşte arkası kararmış olan tencere veya kazanın karasına değdirilir. Besmele çekildikten sonra bir Fatiha, üç İhlâs, bir Ayetel Kürsi ya da bilinen diğer dualar okunarak kızarmış ve kabarmış yere sürülür. Bu sağaltma işleminin üç akşam, üç kere tekrar edilmesi gerekir. Sağaltımın yapıldığı belirli bir gün yoktur. Sağaltım işleminin sonunda ocağa sembolik olarak aralık bırakılır.

4.1.6. Göbek Düşmesi / Eş Çıkması / Göbeğe Su Durması Ocağı

Sağaltımın amacı ile ziyaret edilen göbek (eş) çıkması, düşmesi ocağı rahatsızlığın durumuna göre adlandırılmıştır. Halk arasındaki inanışa göre ağır kaldırma, yüksekten atlama, çok su içme gibi çeşitli durumlar sonucunda göbek (eş) yer değiştirebilir. Göbeğin yerinden çıkması karın ağrısı, iştahsızlık gibi birtakım problemleri ortaya çıkabilir. Bu rahatsızlık ise göbek düşmesi olarak adlandırılır.

Göbek düşmesinde çıkan eşin yerini tespit etmek ve olması gerektiği yere yerleştirmek en önemli husustur. Bu amaçla eş ve çıktığı yeri yumuşatmak için zeytinyağı, sabun gibi ürünler kullanılmaktadır. Sağaltımda zeytinyağının kullanılması, iklim ve bitki örtüsünün ocakların sağaltma yöntemleri üzerindeki etkisini göstermektedir.

KK2

Annesi, Fatiha ve İhlas surelerini üçer kez okuduktan sonra “ben öldükten sonra benim elin senin” diyerek sağaltma yetilerini devretmiştir. Sağaltma sırasında zeytinyağını kullanarak parmağını göbek içinde daha rahat hareket ettirmekte ve bu sayede kan dolaşımını arttırarak göbeği yerine oturtmayı amaçlamaktadır. Derlenen bilgilere göre göbek düşmesinin

Sebebi: Ağır kaldırma, yüksekte atlama ya da ani hareketlerdir.

Belirtisi: Karın ağrısıdır.

Sağaltımı: Rahatsızlığı olan kişi sırt üstü yatırılır. Sıkma zeytinyağı ile ocaklı kişi elini yağladıktan sonra göbek deliğinin içerisine işaret parmağını sokar. Göbek yerine oturuncaya kadar parmak, göbek deliği içerisinde çevrilir. Ocaklı kişi göbeğin yerine oturup oturmadığını göbek deliğinin içerisindeki eşin atıp atmadığıyla anlamaktadır. Eğer göbek (eş) yerine oturduysa atmaya başlar. Göbeğin yerine oturtulması işleminin ardından göbeğe sabun bağlanarak hasta hiçbir yerden destek almadan ayağa kaldırılır. Göbek üzerine bağlanan sabun birkaç saat bekletilir. Sağaltımın yapıldığı belirli gün ve zaman yoktur. Sağaltım işleminin ardından ocağa sembolik bir aralık bırakılır.

KK5

Gelin geldiği evde kayınvalidesinden aldığı el ile göbek düşmesi rahatsızlığını sağaltmaktadır. Göbek düşmesinin tek bir çeşidinin olmayıp iki çeşit olduğunu ifade etmektedir. İlk çeşit göbek düşmesini yerine katarak daha kolay bir şekilde sağaltabilirken, göbeğe su durarak düşmesinde ocaklı kişi, göbekteki suyu bir mantiriş yaprağına göçürmektedir. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre göbek düşmesinin

Belirtisi: Karın ve bel ağrısı, iştahsızlık, mide bulantısıdır.

Sağaltımı: Besmele çekildikten sonra bilinen dualar okunurken göbeğe sabun sürülerek ovulur. Göbek deliğinin üzerine içi ateşle ısıtılmış bardak kapatarak vakumlatılır. Göbek yerine geldiği zaman şikâyeti olan kişinin hem karnının, hem de belinin ağrısı geçmiş olur.

Yukarıdaki işlemin başarısız olması durumunda göbek su toplamıştır. Rahatsızlığın bu durumunda ocaklı kişi, göbekteki suyu alması için mantiriş (mart inciri) yaprağını tavada alt üst eder. Yaprak ortasından ikiye ayırarak göbeğin üstüne kapatır. Mantiriş yaprağı bir gece göbekte bekletilerek göbeğin suyunu alması sağlanır. Ertesi gün dualar okunurken göbeğe sabun sürülerek ovulur. Ardından göbek deliğinin üstüne bardak kapatarak vakumlama işlemi yapılır. Bu sayede eş yerine oturtulmuş olur. Sağaltımın yapıldığı belirli gün ve zaman yoktur. Sağaltma işleminin ardından rahatsızlığı olan kişiler sembolik olarak aralık bırakarak ocaktan ayrılırlar.

KK6

Annesinden aldığı el ile göbek düşmesini sağlattıktan sonra eşin hareket etmemesi için katı olduğu ve vücuda zarar vermediği gerekçesiyle sabun ile eşi sabitleyerek tekrar yerinden çıkmamasını amaçlamaktadır. Gerekli işlemler yapılmaz ise eşin bir kere yerinden çıkmasının ardından sürekli tekrar edeceğini ifade etmektedir. KK6'dan derlenen bilgilere göre göbek düşmesinin

Belirtisi: Karın ağrısıdır.

Sağaltımı: Rahatsızlığı olan kişinin arkasına geçilerek sıkıca kavranır ve yukarı aşağı sarsılır. Ardından göbeği düşen kişiyi yere sırt üstü yatırarak çıkan eşin yeri tespit edilir. Yakalanan eş avuç içerisinde kaydırılarak yerine oturtulur. Göbeğe sabun sarılarak sağaltma işlemi sonlandırılır. Sağaltımın yapıldığı belirli gün ve zaman yoktur. Sağaltma işleminin ardından ocaklı kişiye aralık bırakılır.

KK23

Herhangi bir el alma töreni olmaksızın annesinin “pazarlık etmeyeceksin, ocaktan da su, çay, kahve ikram etmeden kuru yollamayacaksın” demesi ile sağaltma işlemini gerçekleştirmeye başlamıştır. Derlenen bilgiye göre göbek düşmesinin

Sebebi: Çok fazla su tüketmektir.

Sağaltımı: Yerinden çıkan eş, iki avuç içi göbek üzerinde gezdirilerek tespit edilir. Yakalanan eş avuç içi ile göbeğe doğru kaydırılır. İşaret parmağı göbek deliğinin içine sokularak bir süre bekletilir. Göbek deliğinde eşin atışı parmak ile hissedildikten sonra yassı bir taş ya da sabun göbek deliğinin üzerine sabitlenerek bağlanır. Sağaltımın yapıldığı belirli gün ve zaman bulunmamaktadır. Sağaltma işleminin ardından ocaklı kişiye aralık bırakılır.

KK38

Komşusu, rahatsızlığın nasıl sağaltılacağını öğrettikten sonra “Bu el benim elim değil Fatma Anamızın eli” diyerek sağaltma yetilerini devretmiştir. Rahatsızlığın tespiti bir iplik yardımı ile yapılmaktadır. İplik ile ölçe işleminde rahatsızlığı bulunan kişinin belden yukarısının çıplak olduğu için ocaklı kişi sadece erkekleri kabul etmektedir. Edinilen bilgilere göre göbek düşmesinin

Belirtisi: Karın ağrısı ve eşin yerinde atmamasıdır.

Sağaltımı: Rahatsızlığı bulunan kişi belden üstü çıplak olarak yere sırtüstü yatırılır. Eşin hangi tarafa kaydığının tespit edilmesi için ipliğin bir ucu göbek deliğine, diğer ucu göğüsün üzerine tutularak arasındaki mesafe belirlenir. Ardından iplik diğer göğüsün üzerine tutularak eşin ne tarafa kaydığının tespiti yapılır. Eş sağ tarafa kaymış ise sol, sol tarafa kaymış ise sağ kol pazusu güç uygulanarak sıkılır. İplik ile ölçe ve kol pazusunu sıkma

göbek yerine oturuluncaya kadar tekrar edilir. Sağaltma işleminin ardından rahatsızlığı bulunan kişi, herhangi bir kişiden destek almadan ayağa kalkar.

Yukarıdaki denenen işlemin başarılı olmaması durumunda bir kabın içerisine zeytinyağı ve incir koyularak ezilir. Elde edilen zeytinyağı ve incir karışımı eşin yumuşatılması için üç gün boyunca her gün göbeğin üzerine sürülerek bir bez yardımı ile bağlanır. Üç gün sonra iplikle ölçüldükten sonra eşin kaydığı tarafın tersindeki kol pazusu sıkılarak yerine oturtulur. İşlemin sonunda rahatsızlığı bulunan kişi herhangi birinden destek almadan ayağa kalkar. Sağaltma işleminin herhangi bir zamanı ve günü yoktur. Rahatsızlığı olan kişiler ocağa sembolik olarak bir arılık bırakarak ayrılır.

4.1.7. Göz Silkme Ocağı

Vücutta meydana gelen herhangi bir bozukluk ya da dış etkiler sonucunda gözde oluşan iltihaplı kızarıklık nedeni ile ziyaret edilen ocaktır. Bu ocaklar eski Türk inancında şamanların ve marifetli kocakarıların rahatsızlığı sağaltmak için özel olarak düzenledikleri ayinlerinde rahatsızlığı başka bir nesneye, hayvana göçürme yöntemini kullanmaktadırlar (İnan, 1986: 107) .

KK18

Ninesinin “kızım beni irezil etme böyle bita, bundan sonra benim elim senin gelenlerin çocuklarını çimdireceksin, gözlerini silkeceksin” diyerek el vermesi ile göz silkme ocağı olmuştur. Dinsel, büyüsel sağaltımlar ile rahatsızlığı ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. KK18’e göre göz silkmenin

Sebebi: Gözün iltihaplanarak kızarmasıdır.

Sağaltımı: Gümüş kabın içerisine doldurulan suya bilinen dualar okunur. İçerisine yedi buğday tanesi anılır. Göz açık olarak üç kere sağ, üç kere sol göz suyun içerisine batırılır. “El benim elim değil Fatma Anamızın eli, yerin yurdun değil aş git” denilerek buğdaylar teker teker gözün etrafında dualar okunup döndürülerek ocaktan dışarı atılır. Kabın içerisinde buğdaylar bitince sudan üç yudum içirilir. Kalan su ile yüz yıkanır. Bu işlem üç kez tekrar edilir. Balık, fasulye, yumurta ve buğdayı yedi gün yemeyerek perhiz yapılması söylenir. Sağaltma işleminin ardından ocağa arılık bırakılır.

4.1.8. İstira / İstıraç Ocağı

Sürekli olarak ağlayan, iştahı kesilen ve gün geçtikçe zayıflayan çocuklara yapılan muskaya “ıstira muskası” adı verilir. Bu muskayı yapan kişi ise ıstira ocağı olarak anılmaktadır.

Türk şamanları, İslamiyet'in kabulü ile birlikte yeni hayat şartlarına ve yeni dine kendilerini adapte etmek amacıyla eski şaman dualarına peygamberlerin, meleklerin, evliyaların isimlerini katarak, şeytanları kaçırmak için muska yazmışlardır (İnan, 1986: 73). Bu sebep ile muska yazarak ıstıra rahatsızlığını sağaltan ıstıra ocaklarının kökenini şamanlara dayandırabiliriz.

KK 20

İstıra ocağının emanetçiliğini yapmaktadır. Verdiği bilgilere göre şifa bulmak isteyenler 1250-1312 yılları arasında yaşamış olan Müderris Sadık Efendi'nin evini ziyaret ederek birtakım uygulamalar ile dertlerine derman aramaktadırlar. KK20'den alınan bilgilere göre ıstıranın

Sebebi: Bir çeşit çocuk hastalığıdır. Bu hastalığa yakalanan çocuk hiç durmadan ağlar, gün geçtikçe zayıflar ve damağında çukur oluşur.

Sağaltımı: Rahatsızlığı olan çocukların aileleri Müderris Sadık Efendi'nin evinin önünde bulunan sudan ve dut ağacının dibinden toprak alıp bunları karıştırarak çocuklarına içirirler. Ocağın şehir dışında yaşayan sahiplerinin ricasıyla evin karşısındaki caminin imamı ıstıra ocağını bekleyerek rahatsızlığı olan kişilere ocaktan kül ve ekmek vermektedir. Ayrıca Akseki ilçe merkezinde bir esnaf Müderris Sadık Efendi'den kaldığını söylediği muskayı çoğaltarak rahatsızlığı olan kişilere karşılık beklemeden vermektedir.

KK 21

İstıra ocağı Gündoğmuş'un Güneykaya Mahallesi'nde bulunan Yunus Emre Türbesi'ndeki ermiştin gelmektedir. KK21'in kayınbabası Mehmet Erdem, kocası Musa Erdem'e el vermiştir. Musa Erdem ıstıra rahatsızlıkları muska yaparak, ocağa ait külü rahatsızlığı olan kişilere yedirerek ıstıra rahatsızlığını sağaltmaya çalışmaktadır. KK21'den derlenen bilgilere göre ıstıra rahatsızlığının

Sebebi: Çocukların aydaş olması, kadınların kısır olması ya da sürekli düşük yapmalarıdır.

Sağaltımı: Kuran-ı Kerim'de yer alan ayetlerden muska yapılarak rahatsızlığı olan kişilere verilir. Rahatsızlığı olan kişinin yapılan muskayı kalbinin üstünde taşınması gerekir. Aydaşlık, kısırlık ve sürekli düşük yapan kadınlar başta olmak üzere çeşitli hastalıklardan muzdarip olan kişiler belirli bir gün olmaksızın ocağı ziyaret ederek ocağın külünü yalarlar ya da ekmeğe dökerek yerler. Hastalıkların geçmesi için ziyaretçiler gönlünden koptuğu kadar ocağa arılık bırakırlar.

4.1.9. Kırık / Çıkık Ocağı

Vücudun uzuvlarında çeşitli sebepler ile meydana gelen kırık ve çıkıkların tedavisi amacı ile ziyaret edilen ocaklardır.

Bu ocakların kökeni şamanlara dayanmaktadır. Çünkü şamanlar toplumdaki birçok görevlerinin yanı sıra güçlerinin büyük bir bölümünü rahatsızlıkları sağıltmak için kullanmışlardır. Değişen zaman ve şartlara bağılı olarak şamanların geleneksel yöntemlerinin temelinde sağıltma yöntemleri değişmiş, zenginleşmiştir (Bayat, 2006: 241).

KK7

Herhangi bir ritüel olmaksızın babasının öğretimi ve kendi gözlemleri ile kırık ve çıkıkları sağıltmaktadır. Edinilen bilgilere göre kırık ve çıkıkların

Sebebi: El, omuz, bacak gibi uzuvlarda meydana gelen kırık ve çıkıklardır.

Sağıltımı: Besmele çekilerek vücudun sorunlu uzvuna zeytin yağı sürülerek yumuşatılır. Uzuv yerinden çıkmış ise yerine oturtularak bere (morluk) kalmaması için gerçek bal ile ovularak bez yardımı ile sarılır. Uzuv kırık ise bal sürülüp sabitlenerek alçıya alınır. Kırık ve çıkıkta iyileşme süresi rahatsızlığı olan kişinin yaşına ve kırık, çıkığın durumuna göre değişiklik göstermektedir. Sağıltımın yapıldığı belirli gün ve zaman yoktur. Rahatsızlığı olan kişiler sembolik olarak bir para bırakarak ocaktan ayrılır.

KK8

Babasının rahatsızlığı üzerine gelenleri geri çevirmemek için aldığı el ile kırık ve çıkıkları sağıltmaktadır. Sağıltma işleminde modern ilaçlar ve geleneksel yöntemler kullanmaktadır. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre kırık ve çıkığın

Sebebi: Çeşitli sebeplerden dolayı vücutta oluşan kırık ve çıkıklardır.

Sağıltımı: Minoset, termoflex gibi ısıtıcı kremler vasıtasıyla sorunlu bölgedeki gözenekler açılır ve yumuşatılır. Çıkık var ise eklem yerlerine oturtulur. Uzuv yerine oturtulduktan sonra morluk kalmaması için bal sürülerek bez ile sarılır. Uzuv kırık ise sabitlenerek alçılama işlemi yapılır. Kırık ve çıkıkların iyileşmesi süresi rahatsızlığı bulunan kişinin yaşına, kırık-çıkığın durumuna göre farklılık gösterebilir. Sağıltımın yapıldığı belirli gün ve zaman yoktur. Sağıltma işleminin ardından istenilirse sembolik olarak ocaklı kişiye arılık verilir.

KK22

Herhangi bir el alma- verme ritüeli olmadan babasının öğretimi, kendi tecrübeleri ile kırık ve çıkıkları sağıltmaktadır. Sağıltma işlemini gerçekleştirmeden önce Besmele çekmektedir. Herhangi bir özel günü olmaksızın kırık ve çıkıkları geleneksel yöntemler ile sağıltan ocaklı kişi, babasının da kendisinin de sağıltma işlemini para gözetmeksizin

yaptıklarını ancak rahatsızlığı olan kişilerin arılık verdiğini ifade etmektedir. KK22'den derlenen bilgilere göre kırık ve çıkıkların

Sebebi: Çeşitli sebepler nedeniyle vücudun farklı yerlerinde görülen kırık ve çıkıklardır.

Tespiti: Uzun şekline bakılarak ya da el ile kemikler incelenerek yapılmaktadır.

Sağaltımı: Önce rahatsızlığı olan kişiye ağrısının nerde olduğunu sorulur. Ağrı kolda ise elini yukarı doğru kaldırarak rahatsızlığın nerede olduğunu, “fırlayarak” ya da “yarım” çıktığını kemiğin şekline bakılarak tam olarak saptanır. Çıkıkları yerine oturtulurken kimi zaman sıkma zeytinyağı ile yumuşatılır. Eğer çıkan uzuvda şişme oluşmuş ise şişliği indirmek için soğuk suda bekletilir.

Eğer dirsek çıkmış ise rahatsızlığı olan kişinin kolunu serbest bırakması söyleyerek dışarı doğru gerdirip, çevirerek yerine oturtulur. Çıkık omuzda ise rahatsızlığı olan kişinin sabit durması için arkasına birisi oturtulur. Koltuk altından alınan destek ile yine kol dışı doğru gerdirip çevrilerek omuz yerine oturtulur. Çıkık, ayak tarak kemiklerinde ya da topukta ise bez veya ip hem ayağa hem de ocaklı kişinin eline bağlanıp gerdirilerek yerine oturtulur. Diz çıkmış ise yardımcı bir kişi rahatsızlığı olan kişinin kasığına dirseğini dayayarak sabit tutarken, tarak kemiğinden tutulan ayak içeriye doğru çevirerek diz yerine oturtulur.

Uzuvlardaki kırıklar: Çatlak, küt, gamazlı ve yalman olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Gamazlı kırıklar aynı yaş çubuğun kırıldığı gibi esnek bir kırıktır. Gamazlı kırıklarda birbirine birleştirilen kemikler sarılarak tedavi edilir. Küt kırık ise kemiklerin düz bir şekilde kırılmasıdır. Bu kırık türünde, rahatsızlığı olan kişinin kırık uzvuna dikkat ederek hareket ettirmemesi gerekir. Yalman kırık kemiğin çatal şeklinde ortadan ikiye ayrılarak kırılmasıdır. İki kişinin yardımı ile birleştirilen iki kemiğin sabitlenip hareket ettirilmeden sarılması gerekir. Kemikte oluşan çatlaklar ise kırığın diğer çeşitlerine göre daha kolay sarılıp daha kolay iyileşir. Ancak çatlakların tespiti kırıklara göre daha zordur.

Kolda meydana gelen kırıklarda modern tıptaki alçılama işleminin daha geleneksel yöntemi kullanılır. Sabitlenen uzuvda kan dolaşımı yapılabilmesi için önce pamuk, sonra bez ile sarılır. Kırığın hareket etmemesi için kırık boyunda kesilmiş, uçları ve ortası kertilmiş yedi ya da sekiz seyit (kargı) iki parmak boşluk olacak şekilde bezin üzerinde kertilen yerlerden pamuk iplik geçirilerek sıkıca sabitlenir. Sabitlenen uzuv boyundan göbeğin üstüne doğru uzanan beze asılır.

Köprücük kemiklerinde meydana gelen kırıklarda ise omuz geriye itilerek kemik doğrultulur. Tavada ya da herhangi bir tenekede eritilen zift soğumaya bırakılarak rahatsızlığı olan kişiyi yakmayacak sıcaklığa ulaştığında bir bezin içerisine dökülerek kırık yere

yapıştırılır. Yapıştırılan bu zift alçı vazifesi görür. Kemik, zift yardımı ile kaynarken yamuk olarak da kaynayabilmektedir. Ancak bu yamukluğun kişiye herhangi bir zararı olmamaktadır. KK22 zift ile sabitleme işlemi sadece kürek kemiklerinde yapmaktadır.

Kolda olan kırıklara oranla daha zor olan ayaklardaki kırıklarda kemikler aynı şekilde birleştirilip sabitlendikten sonra, ayak bir karış yükseğe kaldırılarak hazırlanmış olan ipe asılır. Ayak kırıkları olan kişilerin, on beş ya da yirmi gün hiçbir şekilde kıpırdatılmadan sabit bir şekilde durması gerekir.

Vücudun çeşitli yerlerinde görülen kırıkların hiç hareket ettirilmeden on beş, yirmi gün sabit kalması gerekir. Ancak kırılan yer yaklaşık otuz veya kırk günde eski gücüne ulaşır.

KK22, kırık ve çıkıklardan fazla adale eziklerinden korktuğunu söylemektedir. Adale eziklerde sorunlu yer bir jilet yardımı ile çizilerek kanatılır. Limon ya da kolonya sürülerek yaranın kapanması engellenir. Kılcal damarlardaki pis kan vakumlatılarak vücuttan atılır ve adale ağırları bir süreliğine azaltılır.

KK42

Kolunda kırık olan bir kişi babasına müracaat ettiğinde babasının, “Mustafa’ya git o bakıversin” demesi ile el alma-verme ritüeli olmadan kırık-çıkık rahatsızlığının sağaltımına başlamıştır. Kaynak kişiden derlenen bilgilere göre kırık ve çıkıkların

Sebebi: El, bacak, omuz, kalça gibi uzuvların çeşitli nedenlerden dolayı kırılması ya da çıkmasıdır.

Teşhisi: Kemiklerin şekillerine bakılarak, el ile kontrol edilerek yapılmaktadır.

Sağaltımı: Eklem yerlerinden kemik çıkmış ise ilk olarak buz torbası konularak bir süre bekletilir. Zeytinyağı ile eklem bölgesi yumuşatıldıktan sonra ani hareketler ile yerine oturtulur. Kemik kırılmış ise eski şekline getirilen kemik dört çubuk yardımı ile sabitlenerek bezle sarılır. Kemiğin kaynaması kırığın durumuna ve kişinin yaşına göre farklılık gösterir. Kırık, çıkık ve kemik batması nedeniyle ödem oluşmuş ise; ödemli yer jilet ile kanatılıp, vakumlanarak hacamat yapılır. Sağaltma işleminin yapıldığı belirli gün ve zaman yoktur. Rahatsızlığı olan kişiler isterlerse sembolik bir aralık bırakırlar.

KK43

Amcasının öğretimi, kendi gözlem ve tecrübeleri ile kırık-çıkık rahatsızlığını sağaltmaktadır. Kaynak kişiden derlenen bilgilere göre kırık ve çıkıkların

Teşhisi: Eklem ve kemik şekillerine bakılarak yapılmaktadır.

Sağaltımı: Kemiğin eklem bölgesinden çıkması durumunda eklem yeri, zeytinyağı ile yumuşatılarak ani hareketler ile yerine oturtulur. Kemiğin kırılmış olduğu tespit edilmiş ise birleştirilen kemikler; karton, çubuk gibi kolu sabit tutacak nesneler ile sabitlenir. Kırığın

iyileşme süresi kırığın durumuna, kişinin yaşına göre değişiklik gösterir. Sağaltımın yapıldığı belirli gün ve zaman yoktur. Rahatsızlığı olan kişiler isterlerse sembolik olarak ocağa arılık bırakırlar.

KK44

Kendisinden önce kırık-çıkık sağaltımı yapan babasını gözlemleyerek, kendi tecrübeleri ile kırık-çıkık rahatsızlıklarını sağaltmaya başlamıştır. Sağaltım işlemi sırasında kendi hazırladığı emlerden faydalanmaktadır. KK44'den derlenen bilgilere göre kırık ve çıkıkların

Tespiti: Eklemelerin ve kemiklerin şekillerine bakılarak, dokunularak yapılmaktadır.

Sağaltımı: Kemik, eklem yerlerinden çıkmış ise yumuşatmak için herhangi bir şey sürülmeden ani hareketler ile yerine oturtulur. Ancak eklemde çıkan kemiğin üzerinden birkaç gün geçip ödem toplamış ise; un, tuz, pekmez karışımı ya da tuza bulanmış et ödemli yerde bir gün bekletilir. Kemik kırılmış ise eski şekline geri getirilir. Hamur ile etrafı sarılarak bir bez yardımı ile sabitlenir. Kırığın durumuna ya da kişinin yaşına göre iki ya da üç gün su ile temas ettirilmeden bekletilmesi gerekir. Hamur çıkarıldıktan sonra kasların hareketsiz kalmaması için avuç açma-kapama gibi kırılan yeri zorlamayacak hareketler yapılır. Sağaltım işleminin yapıldığı belirli bir zaman ya da gün yoktur. Kırık ve çıkık şikâyeti ile ocağa başvuranlar sembolik olarak arılık bırakırlar.

KK46

Rahatsızlığında Ankara'da hastanede tanıştığı arkadaşı, kırık ve çıkığın nasıl sağaltılacağını öğreterek ocaklı yapmıştır. Sağaltım sırasında geleneksel yöntemler ile birlikte modern tıp ürünü araç gereçlerini de kullanmaktadır. Edinilen bilgilere göre kırık ve çıkıkların

Teşhisi: Kemiklere ve eklem yerlerine bakılarak, dokunularak yapılmaktadır.

Sağaltımı: Kırık ve çıkıklarda ilk olarak sorunlu bölgeye buz tutulur. Kemik eklem yerlerinden çıkmış ise; eklemi yumuşatmak için çörekotu yağı, zeytinyağı veya vazelin sürülür. Yumuşatılan eklem ani bir hareket ile kemik oturtulur. Uzun kırılmış ise; kemikler düz bir şekle getirilerek bez yardımı ile sarılarak ortopedik askıya asılır. Kırılan ve çıkan kemiklerde bere olması durumunda, çiğ et ya da ezilmiş siyah üzüm bere olan yere sarılır. Sağaltımın yapıldığı belirli gün ve zaman yoktur. Rahatsızlıkları için ocağa müracaat eden kişiler bir pazarlık olmaksızın ocağa sembolik olarak arılık bırakarak ayrılırlar.

4.1.10. Kısır Kadın Kırklama Ocağı

Çocuk sahibi olmak isteyip olamayan erkek ve kadınlar kısır olarak isimlendirilmektedir. Anadolu’da genellikle kısırlık sağaltımı kadınlara yapılırken, erkeğe yönelik olan kısırlık sağaltımına pek rastlanılmamaktadır.

Araştırma alanı içerisinde kısır kadınların müracaat ettikleri ocakta kırklama işlemi farklı uygulamalar ile yapılmaktadır. Kırklamada yatır ve türbelerden alınan topraktan yararlanmak, Türk-İslam medeniyetleri içerisinde “Veli kültü” ile ilişkilidir (Sever, 2016: 56-57). İslamiyet öncesinde ise; ölen atanın birtakım olağanüstü güçlere sahip olacağı ve ailesine yardım edeceği inancı temelinde gelişen “atalar kültü” ile bağlantılıdır (Tek, 2018: 20).

Kadın kırklama sağaltımında demir kültü temelinde gelişerek sağaltım araç gereci olarak kullanılan demir nesneler, İslamiyet öncesi eski Türk inanışında koruyucu, kötü güçleri korkutucu bir mahiyette kullanılmaktadır. Kullanılan demir nesneler ile demirin geçmişten beri süregelen kutsallığından ve büyüsel gücünden faydalanılmaya çalışılmaktadır (Tek, 2018: 57).

Sağaltımda suyun şifa verici, arındırıcı gücüne atıfta bulunularak sudan da yararlanılmaktadır. Kişinin başından aşağı dökülen su sayesinde gelişimin başlayacağına, yeni bir hayatın var olacağına inanılmaktadır.

Kısır kadın kırklama ocağında “kırklama” formülistik bir sayı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırk sayısı mitoloji ve kutsal dinler ile bağlantılıdır. Halk inancında çokluk, tamamlama ve bekleme süresini ifade eden anlamlarda kullanılmaktadır (Güvenç, 2009: 94). Yüklendiği simgesel değerler ile formülistik bir sayı haline gelen kırk sayısı; günümüzde anlamını, nedeni bilmeyen kişiler tarafından da sıklıkla kullanılan kültürel bir unsur halini almıştır.

KK1

Kadınların hamile kalamaması üzere yaptığı sağaltma işleminde, Hacet Mahallesi’nde üç yolun kesişim noktasında tek bir mezar halinde bulunan Hasan Dede Türbesi’nin toprağından ve demirden yapılmış nesnelerden yararlanılmaktadır. Derlenen bilgilere göre kadınları kırklama işleminin

Sebebi: Kadınların hamile kalamamasıdır.

Sağaltımı: Hacet Mahallesi El-Aksa Camii’nin yanında bulunan Hasan Dede Türbesi (Tek Mezar)’nden alınan toprak bir kabın içerisine doldurulur. Tedavi amaçlı gelen kişi bu toprağın üzerine basar. Delik bir kabın içerisine buğday, mısır, fasulye, anahtar, para, çivi ve bakır koyulur. Delikli kap, rahatsızlığı olan kişinin üzerinde tutulurken salâvat getirilerek içerisine su dökülür. Bu işlem üç kez tekrar edilir. Sağaltma işleminin sonunda ocaklı kişiye

arılık verilir. Türbeden alınan toprak ocaklı kişi tarafından Hasan Dede Türbesine götürülür ve “toprağını aldım, toprağını getirdim” denilir. Bu türbede yatan zatın ruhuna dualar okunur.

4.1.11. Kızılyel Ocağı

Vücudun çeşitli yerlerinde görülen kızarıklı ağrıları sağaltmak amacıyla ziyaret edilen ocaktır. Kızılyel rahatsızlığın sağaltımında demir nesneden ve al örtüden yararlanılmaktadır.

Demir, içerisinde barındırdığı gücü nedeniyle Şamanistlik dönemden günümüze kadar hem dilek hem de tedavi unsuru olarak da kullanılmıştır. İnsanlardan ve tabiattan gelecek kötülöklere karşı demirin koruyuculuğundan faydalanmak, Türk dünyasının ortak inançlarındanır (Türkmen ve Türker, 2014: 7-8).

Cesaret, hayat verme ve hayatta kalma anlamı veren al renk, Türk duygusunu yansıtan milli bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır (Yardımcı, 2011: 5). Kızılyel rahatsızlığının sağaltımı sırasında al renkli bir örtünün kullanılması, ateş kültü temelinde gelişmiştir. Al kelimesinin ateş kültü ile ilişkisi Türk topluluklarında yaygın olarak görülen alaslama törenleri ile ortaya çıkmaktadır (İnan, 1986: 68).

KK47

Aksakallı bir adam, büyük dedesinin verdiği deri karşılığında “al bu enem sende kalsın, dermansız dertler derman bulsun” diyerek kızilyel rahatsızlığını sağaltma yetisini vermiştir. Ocaklı kişi soy sanatı olarak kızilyel rahatsızlığını sağalttığı için herhangi bir el alma-verme töreni gerçekleşmemiştir. Ancak annesi “ben öldükten sonra ocağı mahrum etme, gelenleri döndürme” demiştir. Derlenen bilgilere göre kızilyel rahatsızlığının

Sebebi: Nazardır.

Belirtisi: Vücudun çeşitli yerlerinin şişmesi, uyuşması, ağrması ve kızarmasıdır.

Sağaltımı: Rahatsızlığı olan kişi erkek ise yüz üstü, kadın ise yan yatırılır. Üzerlerine al bir bez örtölür. Besmele çekilip, bilinen dualar okunarak baştan ayaklara kadar bıçak kısa aralıklar ile bastırılır. “Sebep benim, derman Allah, yalvarıyın dırman Allah” denilerek sağaltma işlemi sonlandırılır. Sağaltım işleminin yapıldığı belirli gün ve zaman bulunamamaktadır. Ocağa başvuran kişiler sağaltımı kalıcı kılmak, ocağı etkilememek için arılık bırakırlar.

4.1.12. Köstek Kesme Ocağı

Yürümesi geciken ya da yürürken sürekli düşen çocukların ayaklarında olduğuna inanılan engeli kaldırmak ya da daha hızlı koşmasını sağlamak amacı ile çocukların götürüldükleri ocaktır.

Korkutma, şaşırtma vb. gibi insan duygularını uyandıran sağaltma yöntemleri insanların bildiği en eski iyileştirme yoludur. Türk topluluklarının ilk hekimleri olan şamanlar, bu tedavi yöntemini başarı ile uygulamışlardır (Bayat, 2006: 262). Günümüzde de şamanların temsilcisi konumunda olan kötek kesme ocaklıları rahatsızlığı olan kişi korkutularak sağaltım yapmaya çalışırlar.

KK15

Yöre ahalisi tarafından aceleci olması, yola gittiğinde hızlılığı gitmesi nedeniyle kötek kestirilmektedir. KK15'e göre kötek kesmenin

Sebebi: Yeni yürümeye başlayan çocukların yürümede zorluk çekmesidir.

Sağaltımı: Çocuk masaya oturtulduktan sonra ocaklı kişi evin içerisinde Besmele çekip, bildiği duaları okuyarak dolandır. Çocuğun arkasından yaklaşarak ensesine vurur. Bu işlem üç kez tekrar edilir. Sağaltımın yapıldığı belirli gün veya zaman yoktur. Ocağa sembolik olarak arılık bırakılır.

4.1.13 Kurşun Dökme Ocağı

Nazar değen kişilerin ve çocuğu olmayan kadınların müracaat ettikleri ocaktır. Ocakta sağaltım araç gereci olarak kullanılan nesneler, okunan dualar dinsel büyüsel bir sağaltım yapıldığının göstergesidir.

Sağaltma sırasında kullanılan kemikler eski Türk inancının günümüze yansıması niteliğindedir. Göçebe ve avcı bir kavim olan Türklerde kemik; ruhu harekete geçiren, yeniden dirilmeyi, canlılığı sağlayan temel unsurdur (Bayat, 2006: 61). Bu sebeple İslamiyet'ten önce Türkler kurbanların etleri yenildikten sonra, hayvanın gökte yeniden canlanarak Tanrı'ya ulaşacağına inanıldıkları için kemikler kırılmadan yakılır veya toprağa gömerlerdi (Tunç, 2007: 101). Şaman olma törenlerinde, şamanların ruhlar tarafından parçalanarak yeniden doğması, günahlara bürünmüş eski bedenin parçalanarak temiz kemiklerin yeniden et ile örülmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Bayat, 2006: 60). Şamanların günümüzde temsilcisi olan ocaklı kişilerin kurşun dökme ocağında kemiklerden yararlanmalarının sebebini; nazar ve nazarın sebep olduğu rahatsızlıkları bedenden atmak, hamile kalamayan kadınlara yeni bir can kazandırmak olduğunu söyleyebiliriz.

KK30

Kayınvalidesi “benim elim senin olsun, gelenleri geri çevirme” diyerek sağaltma yetilerini vermiştir. Sağaltım işlemini sadece kadınlara, Çarşamba günleri yapmaktadır. Derlenen bilgiye göre kurşun dökme sağaltımının

Sebebi: Nazara bağı olarak vücutta çeşitli problemlerin orya çıkması ve kadınların hamile kalamamasıdır.

Sağaltımı: Nazar değen kişinin başına bir örtü örtülerek oturtulur. Ocakta eritilen kuşun rahatsızlığı bulunan kişinin başının üstünde tutulan, içerisinde kemiklerin olduğu ayetler yazılı tasa “bu el benim elim değil, annemin eli” denilip, bir Fatiha ve üç İhlas sureleri okunarak dökülür. Ardından rahatsızlığı olan kişi sırtüstü yatırılır. Ayet yazan tasa kurşun dökme işlemi karnının ve ayakların üzerinde tekrar edilerek üçleme yapılır.

Daha sonra rahatsızlığı bulunan kişiyi yıkama işlemine geçilir. Rahatsızlığı olan kişi bir tasın içindeki buhur (çift hörgüçlü tüylü deve) kafatası, yılan kafatası gibi hayvan kemiklerinin ve kendisine dökülen kurşunun üzerine bastırılır. Üç kere başından, üç kere sağ ve sol omzundan su dökülerek vücudunda kuru yer kalmayacak şekilde yıkanır. Sağaltım işlemi birbirini takip eden üç Çarşamba tekrar edilir. Sağaltım işleminin ardından ocağı ziyaret eden kişiler ocağa sembolik olarak arılık bırakarak ayrılırlar.

4.1.14. Mide Kayması Ocağı

Karında şişlik, mide bulantısı, iştahsızlık şeklinde ortaya çıkan mide rahatsızlığını sağaltan ocaktır.

Sağaltım için ocaklı kişinin anatomi hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Yapılan sağaltma uygulaması ile kişinin hastalığı yenik düşmemesi, rahatsızlığın tekrar nüksetmemesi amaçlanır. Bu açıdan değerlendirildiğinde mide kayması rahatsızlığını sağaltma yetileri olan ocaklı kişilerin kökeninin şamanlara kadar uzandığını ifade edebiliriz. Çünkü şamanlar fiziksel semptomlar ve insan anatomisi hakkında bilgi sahibi olan, sadece ruhsal hastalıkları değil fiziksel rahatsızlıkların sebep olduğu problemleri ortadan kaldıran kişilerdir (Bayat, 2006: 243).

KK38

Komşusundan el alıp, onun öğrettiği şekilde mide rahatsızlığını sağaltmaktadır. Sağaltmada midenin ne tarafa kaydığının tespiti için bir iplik kullanmaktadır. Ölçe işleminde rahatsızlığı bulunan kişinin belden yukarısının çıplak olduğu için ocaklı kişi sadece erkekleri kabul etmektedir. Derlenen bilgiye göre mide kaymasının

Belirtisi: Mide bulantısı ve iştahsızlıktır.

Sağaltımı: Rahatsızlığı olan kişi belden yukarısı çıplak olacak şekilde yere sırt üstü yatırılır. İpliğin bir ucu iki göğüs kafesinin arasına bastırılır. Diğer ucu ile midenin iki göğüs ucu arasındaki uzaklığı ölçülür. İplik hangi göğüs ucunda uzun gelmiş ise midenin o tarafa kaydığının tespiti yapılır. Midenin yerine oturtulması için kaydığı tarafın tersindeki kol

pazusu güç uygulanılarak sıkılır. Yerine oturup oturmadığın tepsi için yeniden iplik yardımı ile mide ve iki göğüs ucu arasındaki mesafe ölçülür. Bu işlemler mide yerine oturtuluncaya kadar tekrar edilir. Midenin yerine oturtulmasından sonra rahatsızlığı olan kişi herhangi bir kişiden destek almadan ayağa kalkar. Sağaltma işleminin herhangi bir günü ve zamanı yoktur. Ocakta yapılan sağaltma işleminin ardından rahatsızlığı bulunan kişiler isterlerse arılık bırakırlar.

4.1.15. Sarılık Kesme Ocağı

Karaciğer rahatsızlığı nedeniyle vücudun, özellikle de gözlerin beyazlığındaki sararma sonucu ziyaret edilen ocaktır. Rahatsızlığın vücutta neden olduğu belirtiyeye, değişikliğe göre adlandırılmıştır.

Sağaltma işleminde demirden yapılmış kesici nesneler kullanılmaktadır. Bu kullanımın eski Türk inancından kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü demirin insanları kötü ruhlardan, rahatsızlıklardan koruduğuna inanılmıştır. Bu yüzden demircilik, şamanlıktan sonraki en yüksek ikinci sanattır. Hatta Yakutlar demircileri, şamanlardan daha yüksek bir statüde kabul ederler (Bayat, 2006: 63).

KK6

Ocaklık görevini annesini yürütürken, evlerine gelen sarılık rahatsızlığı olan bir çocuk için annesinin “bunu kesiver a kızım” demesi sarılık kemeye başlamıştır. Parpılama yöntemi ile hastalıkları sağaltan KK6’ya göre sarılığın

Belirtisi: Gözlerin içinin ve vücudun sararması, parmak tırnaklarını sıkınca kan gelmemesidir.

Sağaltımı: “Bu el benim elim değil, anamın eli” denilip, bilinen dualar okunurken rahatsızlığı olan kişinin iki kaşının arasını bıçak yardımıyla çizilerek kanatılır. Akan kan ile rahatsızlık ortadan kaldırılmış olur. Kesme işlemi sadece Çarşamba günü yapılmaktadır. Sağaltma işleminin ardından rahatsızlığı olan kişi ocağa arılık bırakır.

KK17

Bembeyaz Hızır bir kadın dua okuyarak ebesine, “Sen sarılık ocağı olacaksın. Gelenleri okuyarak iki kaşının arasına çizerek kanatacaksın, kanı şekere bulaştırıp yedireceksin, yedirirken bir tokat atacaksın. Çoluğuna çocuğuna elini vereceksin” diyerek sarılık kesmeyi öğretmiştir. Ebesinden de annesine geçen ocak, annesinin “sana el veriyorum, sen yap” demesi ile sağaltma yetilerini alarak ocaklık görevini sürdürmeye başlamıştır. Derlenen bilgilere göre bu rahatsızlığın

Belirtisi: Vücut renginin ve gözlerin beyazlığının sararmadır.

Sağaltımı: “Fatma anamızın eli diye niyet ettim” denilerek iki kaşın arası dua okunarak jilette çizilir ve kanatılır. Küp şeker, kaşın arasından akan kana değdirilerek rahatsızlığı bulunan kişiye yedirilir. Rahatsızlığı olan kişi şekerini yerken hafifçe tokat atılır. Rahatsızlığı olan kişiye üç gün soğan, bulgur yemeyerek perhiz yapması söylenir. Sağaltımın yapıldığı belirli gün ve zaman bulunmamaktadır. Rahatsızlığı olanlar sağaltma işleminin ardından sembolik olarak ocağa bir aralık bırakarak ayrılırlar.

KK40

Herhangi bir el verme ritüeli olmaksızın ninenisin öğrettiği şekilde sarılık rahatsızlığın sağaltımını yapmaktadır. Jilet kullanarak parpılama yöntemi ile rahatsızlığın sağaltımını gerçekleştirmektedir. KK40’dan edinilen bilgilere göre sarılığın

Belirtisi: Gözün beyaz olan yerlerinin sararmasıdır.

Sağaltımı: Besmele çektikten sonra “bu el benim elim değil ebemin eli” denilerek burun ile iki kaşın arasındaki çukur jilet ile çizilir. Çizilen yerden akan sarı renkli sıvı ile rahatsızlık vücuttan atılır. Bu işlem bir kere sadece o gün yapılır. Sağaltma işleminin yapıldığı herhangi bir gün ve zaman yoktur. Ocağı ziyaret edenler isterlerse ocağa aralık bırakırlar.

4.1.16. Siğil Ocağı

Siğil, vücudun çeşitli yerlerinde küçük kabarcıklar şeklinde oluşan, zararsız, nasırımsı ur olarak tanımlanabilir (Sever, 2016: 222). Siğil rahatsızlığın sağaltımı için farklı tedavi yöntemleri uygulayan siğil ocaklarına müracaat edilir.

Sağaltma ocaklarının temsilcilerinin siğil sağaltımı için uyguladıkları yöntemlerin en yaygını siğili başka bir nesneye göçürmektir. Rahatsızlığı göçürme Şamanizm’in günümüze yansımasıdır. Şamanlar yönettikleri ayinlerde rahatsızlığı nesneye veyahut hayvana göçürerek rahatsızlıkları ortadan kaldırmışlardır (İnan, 1986: 107). Ocaklı kişiler rahatsızlığı aldatmak, vücuttan çıkarmak için çam pürü, saman çöpü gibi araç gereçler kullanırken, şamanlar yumurta, tavuk, koyun, güvercin, at köpek, bazen de insan kafatası kullanmışlardır (Bayat, 2006: 259).

KK1

Komşusu olan Yanıkların Ebe Teyze, elini tutup “ben ölürsem ocağım sana kalsın” diyerek sağaltma yetilerini devretmiştir. Kendisinden önce hastalıkları sağaltma yetisine sahip kişinin öğrettiklerini, kendi gözlemlerini rahatsızlığı bulunan kişilere uygulamaktadır.

Vücutta çeşitli yerlerinde görülen siğilin sağaltımında büyüsel nitelikli dua okuyarak, sağaltma kudreti taşıyan nefesini üfürerek siğili çam pürüne göçürmektedir. Taklit

büyüsünden yararlanan kaynak kişi, çam pürünün kuruması ile siğilin kuruması arasında bağ kurmaktadır. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre siğilin

Sebebi: Vücudun çeşitli yerlerinde görülen bir çeşit cilt hastalığıdır.

Sağaltımı: Besmele çekildikten sonra vücutta kaç tane siğil varsa çam pürlerinin her birisine üç ya da beş kez “Em ebremû ermen fe innâ mubrimûn (mubrimûne)” duası okunur. Okuma işleminin ardından çam pürleri toprağa gömülür. Çam pürleri toprakta kuruyunca vücuttaki siğiller de kurur. Sağaltım işleminin herhangi bir özel günü ya da zamanı yoktur. Sağaltım işleminin ardından ziyaretçiler sembolik olarak ocağa arılık bırakırlar.

KK12

Kayınvalidesi, elini kendi avucunun içerisine koyarak dua okuyup üfürdükten sonra “elimi sana veriyorum kabul et” diyerek siğil rahatsızlığını sağaltma yetilerini devretmiştir.

Cinsiyet gözetmeksizin siğilin sağaltımı için dua okuyarak büyüsel nitelikli sağaltma yapmaktadır. Hastalığı pirince temas ettirerek göçürmektedir. Ayrıca pirincin suda edilmesi ile siğilin sağaltımı sırasında taklit büyüünden faydalanarak rahatsızlığı vücuttan def etmeye çalışmaktadır.

Rahatsızlığı olan kişinin uzak bir yerde olması durumunda da aynı işlemler yapılmaktadır. Bu durumda rahatsızlığı olan kişiye, kendisinin olumsuz tesirlere maruz kalmaması için arılığı birisine vermesini söylemektedir. KK12’den derlenen bilgilere göre siğilin

Sebebi: İnsan ve hayvan vücudun çeşitli yerlerinde çıkan mercimek tanesi büyüklüğündeki deri hastalığıdır.

Sağaltımı: Besmele çekildikten sonra “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hürmetine” denilerek pirinçler siğilin üzerine bastırılır. Bilinen dualar okunduktan sonra pirinçler, siğilin üzerinde çevrilir. Pirinçler bir peçetenin içerisinde toplanarak ocağın yakınında olan Hacet Deresi’ne atması için rahatsızlığı olan kişiye verilir. Rahatsızlığı olan kişi, bu dereye pirinçleri atıp erittiğinde siğiller de ortadan kalkar. Birbirini takip eden üç Çarşamba sağaltım işleminin tekrarlanması gerekir. Sağaltım işleminin ardından sembolik olarak ocağa arılık bırakılır.

KK25

Dedesi, içerisinde saman çöplerini sakladığı kutuyu üç kere verip, “benim elim, senin olsun” diyerek sağaltım yetilerini devretmiştir.

Cinsiyet ayrımı yapmaksızın Kuran-ı Kerim’de geçen sureleri okuyarak büyüsel nitelikli sağaltım yapmaktadır. Ayrıca siğili, saman çöplerine değdirerek rahatsızlığı saman çöplerine göçürmektedir. Saman çöplerinin toprakta kuruması ile siğilin vücuttan kuruması nedeniyle de taklit büyüüne başvurmaktadır. KK25’den edinilen bilgilere göre siğilin

Belirtisi: Vücudun çeşitli yerlerinde sivilce gibi olan patlamayan, kabuk bağlayan yaralardır.

Sağaltımı: Abdest alıp, besmele çektikten sonra “bu el benim elim değil, dedemin eli” denilerek vücuttaki siğilin üzerinde saman çöplerini dolaştırılır. Saman çöpleri siğillere temas ettirilirken bir kere Fatiha, üç kere İhlas suresi okunur. Vücuttaki siğilin sayısı kadar saman çöpleriyle bu işlem tekrarlanır. Sağaltma işleminin ardından siğilin üzerinde çevrilen samanlar toprağa gömülmesi için rahatsızlığı olan kişiye verilir. Sağaltma işleminin sonunda ocaklı kişi “Allah şifa versin” diyerek güzel temennilerde bulunur. Sağaltma işlemi sadece Çarşamba günü bir kez tekrarlanmaktadır. Rahatsızlığı olan kişiler ağırlıklarının, hastalıklarının ocağa geçmemesi için gönüllerinden koptuğu kadar arılık bırakırlar.

KK41

Babasının vefatı üzerine siğil rahatsızlığını sağaltmaya başlamıştır. Sağaltma yetilerinin atalarından gelmesi nedeniyle herhangi bir el alma- verme töreni gerçekleşmemiştir. Siğil rahatsızlığın sağaltımında dinsel- büyüsel sağaltım yapmaktadır. KK41’den derlenen bilgilere göre siğilin

Belirtisi: Vücudun her yerinde görülebilen kabarcıklardır.

Sağaltımı: Keçi kılından yapılmış olan ipliğe Kuran-ı Kerim’de geçen, ocaklı kişinin paylaşmak istemediği dualar okunur. Ocaklı kişi ipliğe düğüm atarak evin önündeki suyun çamuruna gömmesi için rahatsızlığı olan kişiye verir. Rahatsızlığı olan kişi hiçbir şey söylemeden ipliği çamura gömer. İpliğin çamurda çürümesi ile siğiller de vücutta kurur. Sağaltma işleminin belirli gün ve zamanı yoktur. Rahatsızlığı olan kişiler isterlerse ocağa arılık bırakırlar.

4.1.17. Temriye Ocağı

Vücudun çeşitli yerlerinde oluşan egzama benzeri kabarıklıklar halinde görülen bir çeşit cilt hastalığıdır (Sever, 2016: 193). Temre sulu ve kuru olarak iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Temrenin kaşınması sonucunda vücutta yaralar oluşturur. Bu cilt hastalığı için temriye ocakları ziyaret edilmektedir.

Sağaltım sırasında ocaklı kişi kalem ile rahatsızlığın olduğu bölgeyi boyayarak rahatsızlığı boyalı alana hapsetmektedir. Daha sonra rahatsızlığı sağaltma yetisine sahip kişi tükürüğünü boyalı alanın üzerine sürmektedir. Jung’a göre tükürük, ruh ana maddesini taşıdığı için büyümlü bir güce sahiptir (2009: 81). Buradaki tükürük sürme eylemi kimi zamandan gerçekten, kimi zaman da sembolik olarak yapılmaktadır.

KK12

Gelin geldiği evde kayınvalidesinin “elimi sana veriyorum kabul et” demesi ile temriye rahatsızlığını sağaltmaya başlamıştır. Parpılama yöntemi ile şifa verme gücü olan tükürüğü ve soğanın suyunu çıkararak sağaltımı gerçekleştirmektedir. KK12’nin verdiği bilgilere göre temriyenin

Sebebi: Yenilen yiyeceklere bağlı olarak vücutta kaşıntı ile beraber kızarıklık kabarcıklar halinde olan deri hastalığıdır.

Sağaltımı: Soğan ortadan ikiye bölünüp iğne batırılarak suyu çıkartılır. “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hürmetine” denilerek rahatsızlığın olduğu bölgeye bilinen dualar okunarak sürülür. Ardından soğan sürülen bölgeye tükürülerek sağaltma işlemi sonlandırılır. Sağaltma işlemi birbirini takip eden üç Çarşamba tekrarlanır. Sağaltma işleminin ardından ocağa arılık bırakılır.

KK16

Kayınvalidesinden aldığı el ile sağaltma işlemini gerçekleştiren ocaklı kişi parpılama yöntemi ve kopya kalemi ile rahatsızlığı olan bölgeyi boyarken okuduğu dualar ile dinsel sağaltım gerçekleştirmektedir. KK16’dan derlenen bilgilere göre temriye rahatsızlığının

Belirtisi: Vücuttaki egzama gibi kızarıklığın, kaşıntının ve yaranın olmasıdır.

Sağaltımı: Kopya kaleminin ucunu suya batırılıp, dualar okuyarak vücutta rahatsızlık olan bölge maviye boyanır. Boyanan yere bir süre su değdirilmemesi ve portakal, domates, soğan, sarımsak, tavuk ve balığı yedi gün yemeyerek perhiz yapılması söylenir. Sağaltımın yapıldığı belirli gün ve zaman yoktur. Sağaltma işleminin ardından ziyaretçiler isterlerse ocağa sembolik bir arılık bırakılır.

KK41

Babasının vefatı üzerine herhangi bir el alma-verme töreni olmaksızın temriye rahatsızlığını sağaltma başlamıştır. Sağaltım işlemini paylaşmak istemediği özel bir ilaç ve kopya kalemini kullanarak yapmaktadır. Edinilen bilgilere göre temriye rahatsızlığının

Belirtisi: Vücudun çeşitli yerlerinde görülen, sürekli kaşıntı yapan kızarıklıklardır.

Sağaltımı: Besmele çekildikten sonra kopya kaleminin ucu ilaca batırılır. Bilinen dualar okunarak kızarıklık olan yerler boyanır. Boyanan yerin bir süre su ile temas ettirilmemesi gerektiği söylenir. Sağaltma işleminin yapıldığı belirli gün ve zaman bulunmamaktadır. Sağaltma işleminin ardından rahatsızlığı olan kişiler ocağa arılık bırakılır.

4.1.18. Topuk Dikeni Ocağı

Topuklarda oluşan siğilin farklı bir çeşididir. İçte ve dışta çıkan topuk dikenini olmak üzere ikiye ayrılır. Topukta oluşan ağrılar için topuk dikenini ocağına müracaat edilir.

Binlerce yıllık bir geçmişe sahip olan Türkler göçebe hayat tarzları nedeniyle birçok hayvanı tanıdırlardır. Bu hayvanların bir kısmı kutsal olarak kabul edilirken, bir kısmının da kötülük getirdiğine inanılmıştır (Tansü ve Güvenç, 2015: 2). Kutsal kabul edilen hayvanlar arasında topuk dikenini ocağında kılı ile iplik yapılan keçi de bulunmaktadır. Eski Türkler keçileri yer tanrısının hayvanı olarak kabul etmişlerdir. Bu yüzden şamanlar kötü ruhlardan korunmak için yaptıkları ayinlerde ya da matem törenlerinde keçi kurban etmişlerdir (Çoruhlu, 2002: 150). Topuk dikenini ocağının sağaltma işlemlerinde özellikle keçi kılından yapılmış olan iplik kullanımı, eski Türk inancının günümüzdeki etkisinin devam ettiğinin bir göstergesidir.

KK41

Babasının vefatının ardından herhangi bir el alma- verme töreni olmadan topuk dikenini rahatsızlığını sağaltmaya başlamıştır. Topuk dikeninin sağaltımında dinsel- büyüsel bir yonteme başvurmuştur. KK41'in topuk dikenini sağaltımı ile ilgili verdiği bilgilere göre topuk dikeninin

Belirtisi: Topuklarda oluşan ağrılar nedeniyle ayakta durmama ya da yürüme bozukluğudur.

Sağaltımı: Keçilerin kollarından yapılmış olan ipliğe Kuran-ı kerimde geçen, ocaklı kişinin paylaşmak istemediği dua okunduktan sonra düğüm atılır. Rahatsızlığı olan kişi ipliği alıp, hiçbir şey demeden ocağın önündeki kaynak suyunun çamuruna gömer. İpliğin çamurda çürümesi ile topuk dikenini kurur. Sağaltma işlemi sadece o gün bir kez yapılır. Sağaltma işleminin yapıldığı herhangi özel gün ve zaman yoktur. Ocağa müracaat eden kişiler isterlerse sembolik olarak ocağa arılık bırakırlar.

4.1.19. Tuzlama Ocağı

Bebeklerin doğumundan sonra dış etkilere karşı direncini arttırmak, terinin kötü kokmasını engellemek, derisinin sağlam olması ve ileri vücudunda oluşabilecek yaraların çabuk iyileşmesi gibi çeşitli nedenler ile tuzlama yapılmaktadır (Sever, 2016: 81). Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi araştırma sahası içerisinde de karşılaşılan tuzlama ocağı sağaltma sırasında kullanılan tuz nedeniyle tuzlama ocağı olarak adlandırılmıştır. Sağaltmada kullanılan araç gereçlerde hem hayvansal, hem de maddesel kökenli bir em karşımıza çıkmaktadır.

Sağaltım aracı olarak kullanılan ve ocağa ismini veren tuz; halk inanışında nazar, bereket ve uğur kavramları ile ilişkili olarak düşünülün bir maddedir (Aça, 2001: 94). Tuzun

vücuda yapışması için tuz ile karıştırılarak vücudu sürülen tereyağı süttten elde edilen en değerli üründür. Ayrıca kırklama sağaltımı su ile yapıldığı için su kültü ile de bağlantılıdır.

Sağaltımda kullanılan bolluk, bereketi ve şifayı simgeleyen diğer bir ürün ise baldır. Bal, halk hekimliğinde ve geçiş dönemi uygulamalarında vazgeçilmez bir ürün olarak kabul edilmektedir (Dinç, 2013: 1154). Kırklama işleminde su ile karıştırılan süt, bebeğin “akça pakça” olması için kullanılmaktadır. Göçebe bir hayat tarzını benimseyerek, hayvancılık ile uğraşan Türklerde değerli bir besin kaynağı olan süt, Tanrıya ve ruhlara sunulan saçı olarak karşımıza çıkmaktadır (İnan, 1986: 30).

KK1

Hazırlanan emin şifa vermesi için ocaklı kişi tarafından hazırlanması gerekmektedir. Aksi halde bu emin hiçbir faydasının olmayacağına, emin şifa verme gücünün sağaltma yetisi olan ocaklı kişi ile ortaya çıkacağına inanılmaktadır. KK1’den elde edilen bilgilere göre tuzlamanın

Sebebi: Yeni doğan bebeğinin terinin kötü kokmaması ve isilik olmasının önüne geçmektir.

Sağaltımı: Bal ve tereyağı karıştırılarak çocuğun vücudunun her yerine sürülüp tuz ile ovularak bir süre bekletilir. Beklenirken bebek uyursa tuzlama işlemi daha faydalı olur. Daha sonra bebek ak bir bebek olması için Besmele çekilerek su ve süt karışımıyla yıkanır. Sağaltımın yapıldığı belirli gün ve zaman bulunmamaktadır. Sağaltım işleminin ardından ocaklı kişiye sembolik olarak arılık verilir.

4.1.20. Yel Bağlama Ocağı

Kollardaki ıstırap verici ağrılar için başvuru olan ocaktır. Bu ocakta sağaltım sırasında formülistik sayı karşımıza çıkmaktadır. Türk kültüründe yaygın olarak görülen, özel anlamlar ile halk inancında önemli bir rol oynayan formülistik sayıların kökeni mitolojiye ve dinlere kadar uzanmaktadır (Bars, 2017: 1097). Yel bağlama ocağında Kuran-ı Kerim’den dualar okunarak, ipliğin üç kere bağlanması İslamiyet ve mitoloji arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

KK38

Yaklaşık yirmi beş sene önce babasından aldığı sağaltma yetileri ile yel bağlamaya başlamıştır. Yel bağlama işlemi sırasında dinsel bir sağaltım gerçekleştirmektedir. Derlenen bilgiye göre yel bağlamanın

Sebebi: Kollarda geçmeyen şiddetli ağrılardır.

Sağaltımı: Besmele çekildikten sonra “bu el benim elim değil, babamın eli” denerek ağrının olduğu kola iplik geçirilip, üç kez İhlas suresi okunarak üç düğüm atılır. Bu işlem sadece o gün tekrar edilir. Herhangi özel günü ya da zamanı yoktur. Sağaltma işleminin ardından rahatsızlığı bulunan kişiler isterlerse ocağa arılık bırakırlar.

4.1.21. Yılcık Ocağı

Vücutta sürekli olarak yer değiştirerek gezen ağrı için müracaat edilen ocaktır (Sever, 2016: 216). Halk arasında nazarın ilerlemesi sonucu ortaya çıktığına inanılmaktadır.

Rahatsızlığın teşhisini ve sağaltımı kimi ocaklar bıçak kullanarak yapmaktadır. Sağaltımda kullanılan bıçak, eski Türk inancının günümüze yansımasıdır. Eski Türk inancına göre ruhsal ve bedensel olarak insanlara zarar veren kötü ruhlar demirden korkmaktadır. Bu nedenler şamanlar kötü ruhlar ile mücadele ederken demir ile bezenmiş elbiselerini giyerler (Bayat, 2006: 179). Günümüzün şamanı olarak ifade edebileceğimiz ocaklı kişiler de rahatsızlığı bıçak ile korkutarak, Kuran-ı Kerim’den dualar okuyarak vücuttan atmaya çalışmaktadırlar.

Rahatsızlığın teşhisi ve sağaltımı sırasında kimi ocaklar bıçağın yanı sıra “yılcık taşı” olarak adlandırılan taşlardan yararlanmaktadır. Bu taşlar eski Türk inancındaki taş kültürünün günümüze yansıması niteliğindedir. Taşın yapısında bulundurduğu sağlamlığı ve sertliği gibi özellikleri ile bedeni ve ruhu zarar görmüş kişileri sağlıklarını kavuşturmak amaçlanmaktadır (Karakaş, 2017: 172).

KK3

Orta Asya’dan gelerek Şih Köyü’ne yerleşen Köse Hoca lakaplı büyük dedesi Abdülkadir Efendi, Hz. Hızır tarafından verilen bıçak ile yılcık ocağı yapılmıştır. KK3, ocaktan geldiği için herhangi bir el verme töreni olmamıştır. Ocağa mensup olan her kişi yılcık sağaltım görevini üstlenebilmektedir. Kaynak kişiye göre yılcık rahatsızlığın

Belirtisi: Ayakta oluşan ağrıya bağlı yürüme problemidir.

Sağaltımı: Sağaltma işlemine geçmeden önce ocaklı kişi ecdadının ruhlarına Fatiha okuyarak Allah’a hastalığın sağaltımı için dua eder. Ağrıyan ayağın üstüne tülbent ya da bir örtü örtülerek bıçağın iki yönü ile ayağı keser gibi yaparak sağaltma işlemini gerçekleştirilir. Tedaviden sonra hastaya üç gün süreyle tereyağı, balık ve koyun eti gibi hayvansal gıdaları, nohut, fasulye gibi çeşitli bakliyat ürünlerini yemeyerek perhiz yapılması söylenir. Sağaltma işlemini birbirini takip eden üç Çarşamba tekrarlanır. Rahatsızlığı olan kişi “aksın gitsin” diyerek hem sağaltımı kalıcı kılmak hem de rahatsızlığı ocaklı kişiye geçirmemek için arılık bırakılır.

KK4

Ulu bir zât tarafından KK4'ün kayınbabasına verilen yılcık ocağı, yine aynı ulu zâtın “yenge hanım, amcaya (kayınbabasına) koluna bir iplik bağlat, yastığının altına da para sok” demesi üzerine söylenenleri yaparak ocaklı oluştur.

Parpılama ve dinsel sağaltma yolu ile rahatsızlıkları sağaltmaya çalışan ocaklı kişiden derlenen bilgiye göre yılcık rahatsızlığının kancık ve erkek olmak üzere iki çeşidi vardır. Derlenen bilgilere göre yılcığın

Belirtisi: Vücudun her yerinde görülebilen, sürekli yer değiştiren ağrıdır.

Teşhisi: Bıçağın keskin ve küt tarafları ile yapılmaktadır.

Sağaltımı: Tedaviye başlamadan önce ocaklı kişi Hz. Muhammed (s.a.v.), bıçağı hediye eden zât ve kendi atalarının ruhları için dua okur. Ardından “el benim elim değil babalığımın, Fatma Anamızın eli” diyerek şikâyeti olan kişinin üstüne tülbent ya da bir bez örtülerek “kıyma” işlemi gerçekleştirir. Ocaklı kişinin deyimine göre bıçağın ters tarafı “kancık” düz tarafı “erkek” yılcıktır. Yılcık kıyma işlemi bıçağın ters tarafıyla yapılırken ocaklı kişi esnerse “kancık”, düz tarafıyla yapılırken esnerse “erkek” yılcık vardır. Her iki yılcığın da görülme olasılığı vardır. Kıyma işleminden sonra hastaya üç gün süreyle mercimek çorbası, tavuk, balık, koyun eti, bakla, nohut gibi yiyecekleri yemeyerek perhiz yapması söylenir. Sağaltma işlemi birbirini takip eden üç Çarşamba tekrarlanır. Tedaviyi kalıcı kılmak için rahatsızlığı olan kişiler ocağa aralık bırakırlar.

KK5

Kayınvalidesinden aldığı el ile yılcık sağaltma görevini üstlenmiştir. Yılcığı erkek ve kancık olan taşları rahatsızlığı olan kişiye yapıştırarak tespit etmektedir. Hangi taş düşmeden kalırsa ocaklı kişi, yılcığın erkek ya da kancık olduğunu tespit etmektedir. Bu taşların ayrımını kancık taşın üzerindeki vav harfi ile yapmaktadır. KK5'ten edinilen bilgilere göre yılcığın

Sebebi: Nazara bağlı olarak ayaktan göze, gözden dişe sürekli olarak vücutta yer değiştirip gezen ağrıdır.

Sağaltımı: Erkek ve kancık yılcık taşları ağrıyan yere yapıştırılır. Hangi taş vücutta yapışık olarak kalırsa taş tülbent yardımı ile sarılır. Kıyma işlemimi kadınlara yapılırken “El benim elim değil kayın validemin eli”, erkeklere yapılırken “el benim elim değil Kazım Ağa'nın eli” denir. Rahatsızlığı olan kişinin üstü bir örtü örtülerek sırasıyla sol, sırtüstü ve sağ tarafına yatırılıp, dualar okunarak yılcık bıçağıyla kıyma işlemi yapılır. Kıyma işleminden sonra rahatsızlığı olan kişiye su içirilir. Bardakta kalan su, rahatsızlığı olan kişinin üstüne serpilir.

Rahatsızlığı olan kişiye çiğ soğan ve sarımsak, nohut, bulgur, kuru fasulye, et türü, yumurta ve balı bir hafta, balık ve koyun etini kırk gün yememesi söylenir. Kıyma işleminin bir sonraki haftaya kadar gece ya da gündüz ocağa gidilerek üçlenme yapılması gerekir. Sağaltma işleminin ardından rahatsızlığı olan kişi, ocağa gönlünce arılık bırakır.

KK9

Kayınvalidesinin vefatından sonra el verme töreni olmaksızın yılancık rahatsızlığını sağaltmaya başlamıştır. Yılancık taşlarının işlevlerini bilmesine rağmen hiçbir zaman taş ile rahatsızlığı tespit etmediğini, kendisine öğretilen şekilde dinsel ve parpilama yolu ile rahatsızlıkları sağaltmaya çalıştığını söylemektedir. KK9'un verdiği bilgilere göre yılancık rahatsızlığının

Belirtisi: Vücudun çeşitli yerlerinde aniden kemik parçasının çıkması ve gece rahat vermeyen ağrılardır.

Sağaltımı: Rahatsızlığı olan kişi sırt üstü yatırılarak üstüne örtü örtülür. Sübhaneke, Elham, İhlas gibi bilinen sureler okunurken bıçak ile rahatsızlığı olan kişi kısa aralıklar ile keser gibi yapılır. Rahatsızlığı olan kişiye soğan, sarımsak, tereyağı, yumurta, balık gibi yiyecekleri bir hafta yememesi söylenir. Sağaltma işlemi sadece o gün tekrarlanır. Sağaltımın yapıldığı belirli bir gün ve zaman yoktur. Ocağı ziyarete gelen kişiler, ağırlıklarını üzerlerinden atmak ve rahatsızlıklarını ocaklı kişiye aktarmamak için sembolik olarak ocağa arılık bırakırlar.

KK13

On beş, on altı yaşlarındayken parmağından başlayan ağrı ve iltihap nedeniyle doktora gitmiş ancak doktorların parmağının kesilmesi gerektiğini söylemelerinin ardından aile bireylerinin yönlendirmeleri ile Alanya'nın Güzelbağ Mahallesi'nde yılancık ocağı olan Ahmet isimli ocaklı kişiye müracaat ederek yılancık kıydırmıştır. Bu işlemden sonra parmağının iltihabı kuruyan ve parmağından bir kemik çıkan KK13, tekrar ocaklı kişiye müracaat ettiğinde “bundan sonra sen de kıy oğlum” diyerek el vermiştir. Verilen bu izinden sonra dinsel ve parpilama yolu ile yılancık rahatsızlığını sağaltmaya başlamıştır. KK 13'e göre yılancığın

Sebebi: Kuzu eti yemeğe bağlı olarak vücutta kızarıklık, iltihap ve iğne batması gibi ağrının olmasıdır.

Sağaltımı: Şikâyeti olan kişi yatırılarak üstü bez ile örtülür. Besmele çekilerek bilinen dualarla beraber bıçağın tersi ya da düzü fark etmeksizin kıyma işlemi gerçekleştirilir. Şikâyeti olan kişilere bir sene koyun ürünlerini (et, yoğurt, süt, peynir) yememeleri söylenir. Sağaltma işlemi sadece o gün tekrarlanmaktadır. Ocaklı kişi hiçbir şartla arılık almamaktadır.

KK14

Annesinin, “elim senin olsun” diyerek verdiği el ile yılcık rahatsızlığını dinsel ve parpilama yolu ile sağaltmaktadır. Derlenen bilgilere göre yılcık sağaltımının

Sebebi: Nazardandır.

Belirtisi: Vücutta sürekli yer değiştirerek rahatsızlık veren ağrıdır.

Sağaltımı: Rahatsızlığı olan kişinin üstüne örtü örtülür. Bıçağın keskin tarafıyla bilinen dualar okunarak kısa aralıklar ile kıyma işlemi gerçekleştirilir. Kıyma işleminin ardından hayvansal gıdaları, nohut, fasulye gibi bakliyatları üç gün süreyle yemeyerek perhiz yapılması söylenir. Sağaltma işlemi sadece o gün tekrarlanır. İşlemin ardından ocaklı kişiye sembolik bir aralık verilir.

KK 19

Ocaklı kişi Hatice Kızıarslan, kışları İstanbul’da yaşadığı için ocağa gelenleri geri çevirmemek amacıyla emanetçi olarak görevlendirmiştir. KK19, ocaklının önceden dinsel, büyüsel yöntemler ile hazırlamış olduğu muskayı ve toprağı rahatsızlığı olan kişilere vermektedir. Ayrıca Hatice Kızıarslan’ın öğrettiği şekilde bıçaktan yararlanarak kıyma işlemini gerçekleştirmekte, dualar okuduğu suyu rahatsızlığı olan kişilere içirmektedir.

KK19’un ocağın gerçek sahibi olan Hatice Kızıarslan’dan öğrendiğine göre; “nazar isabetli olan yılcık, yedi buçuk türlü olur. Buçuğunun çaresi yoktur”. Kaynak kişiden edinilen bilgilere göre yılcığın

Sebebi: Nazardır.

Tedavisi: Besmele çekildikten sonra “Bu el benim elim değil, Fatma Anamızın, Hatice Ablamın eli” denilir. Bilinen dualar okunurken sağ el, rahatsızlığı olan kişinin başından ayaklarına kadar gezdirilir ve suya üflenir. Ardından rahatsızlığı olan kişinin üstünü bir örtü ile örtülüp, bıçak ile keser gibi yapılarak kıyma işlemini gerçekleştirir ve suya tekrar üflenir. Bu işlemler üç kez tekrar edilir. Sağaltma işleminin sonunda dualar okunan su rahatsızlığı olan kişi tarafından üç yudumda içilir.

Rahatsızlığı olan kişiye koyun eti, balık, tavuk ve baklagil gibi besinleri 7, 11, 21, 41 gün süreyle yemeyerek perhiz yapması ve acıyı, ekşiyi az tüketmesi söylenir. Önceden çeşitli dualar okunan toprağı rahatsızlığı bulunan kişiye vererek suyla karıştırarak yedi gün boyunca içmesi, ağrıyan yerlerine sürmesi, hazırlanan muskayı da yirmi bir gün boyunca üzerinde taşıması söylenir. Sağaltım işlenin yapıldığı belirli gün ve zaman bulunmamaktadır. Yılcık şikâyeti ile ocağı ziyaret eden kişiler sağaltma işleminin ardından sembolik olarak ocağa aralık bırakırlar.

KK23

Herhangi bir el alma töreni olmaksızın annesinin “pazarlık etmeyeceksin, ocaktan da su, çay, kahve ikram etmeden kuru yollamayacaksın” demesi ile sağaltma görevine başlamıştır. Kaynak kişi, kör yılanlığın iltihaplı olduğu için yedi buçuk çeşit olduğunu, dişte olursa ağrı, gözde olursa su akması olacağını belirtmektedir.

Yılanlığın sebep olduğu yaralardan balık kılçığı gibi kemik çıkmaktadır. Bu yaradan çıkan kemik kolda olursa çolak, bacakta olursa topal etmektedir. Kemik çıkmadan kıydırma işlemi gerçekleştirilirse rahatsızlığı olan kişi eski sağlığına kavuşmaktadır. Eğer kemik çıktıktan sonra kıyma işlemi gerçekleştirilirse vücuttaki ağrılar geçmekte ancak sakatlık kalmaktadır. Vücuttaki ağrılar genellikle sabah, öğlen, ikindin ve akşam yatarken ortaya çıkmaktadır. KK23’den edinilen bilgilere kör yılanlığın

Belirtisi: Vücudun her yerinde görülebilen ağrı, kötü kokan iltihaplı yaralar, ayakların altında yanma hissi ve üşümedir.

Sağaltımı: Rahatsızlığı olan kişinin üstüne al bir örtü örtülür. Besmele çekildikten sonra bıçağın keskin veya küt tarafı fark etmeksizin bilinen dualar okunarak üç kere kıyma işlemi yapılır. Sağaltma işleminin ardından ocağa başvuran kişiler isterlerse ocağın külü ya da ekmek verilir. Rahatsızlığı olan kişiye yedi gün balık, bal, koyun eti, susam, tahin, çiğ sarımsak ve soğan yemeyerek perhiz yapması söylenir.

Uzakta olan bir kişinin kör yılanlık rahatsızlığına yakalanması durumunda rahatsızlığı olan kişiye ait bir elbisenin üstüne al bir örtü örtülür. Besmele çekildikten sonra bilinen sureler ile üç kere kıyma işlemi gerçekleştirilir. Ocağın külü, rahatsızlığı olan kişiye gönderilir. Bu külü su ile karıştırarak içmesi söylenir. Rahatsızlı bulunan kişi talep ederse ocaktan ekmek de gönderilir. Yedi gün balık, bal, koyun eti, susam, tahin, çiğ sarımsak ve soğan yemeyerek perhiz yapması söylenir.

Sağaltma işleminin özel bir günü yoktur. Kıyma işlemi sadece o gün gerçekleşmektedir. Ancak rahatsızlığı olan kişiler talep ederlerse üçleme yapılmaktadır. Sağaltma işleminin ardından herhangi bir pazarlık olmaksızın rahatsızlığı olan kişi sembolik olarak bir aralık bırakır.

KK35

Babası vefat ettikten sonra yılanlık kıymaya başlamıştır. Yılanlık rahatsızlığının vücuttan atılması için dinsel bir sağaltım yapılırken, kesme işleminde kullanılan bıçağın da rahatsızlığı sağaltma gücü bulunmaktadır. KK35’den yılanlık sağaltımı ile ilgili edinilen bilgilere göre yılanlığın

Belirtisi: Vücudun her yerinde görülebilen yer değiştiren ağrılardır.

Sağaltımı: Yılcık rahatsızlığı şikâyeti olan kişi sırt üstü yatırılır. Üzerine kırmızı bir tül bent örtülür. Besmele çekildikten sonra bilinen dualar ile birlikte bıçağın ters tarafı ile saçlardan ayaklara kadar kısa aralıklar ile keser gibi yapılır. Sağaltma işleminin yapıldığı belirli bir gün veya vakit yoktur. Rahatsızlığı olan kişilerin tekrar başvurmaları durumunda üfleme yapılmaktadır. Sağaltım işleminden sonrasında herhangi bir perhiz verilmemektedir. Ocağı ziyaret eden kişiler isterlerse sembolik olarak bir aralık bırakırlar.

KK36

Babasının vefatı üzerine herhangi bir el alma töreni olmaksızın yılcık rahatsızlığın sağaltımına başlamıştır. KK36'dan yılcık sağaltımı ile ilgili edinilen bilgilere göre rahatsızlığın

Belirtisi: Vücudun çeşitli yerlerinde görülen ağrılardır.

Sağaltımı: Rahatsızlığı olan kişinin üstüne bir örtü örtülür. Besmele çekildikten sonra “Bu el benim elim değil Fatma Anamızın, babamın eli” denilir. Ardından bilinen dualar okunarak bıçağın ters tarafı ile rahatsızlığı olan kişinin başından ayağına kadar keser gibi yapılır. Sağaltma işlemi birbirini takip eden üç Çarşamba tekrarlanır. Rahatsızlığı olan kişiye herhangi bir perhiz verilmez. Rahatsızlığı olan kişiler ocaktan ayrılırken ağırlıklarının üzerinden gitmesi için ocağa sembolik olarak bir aralık bırakırlar.

KK37

Babası yılcık kıydırdıktan sonra parmağından çıkan kemik ile ocaklı olmuştur. Babası vefat etmeden önce “Benim elim senin olsun.” diyerek yılcık kıyma yetilerini devretmiştir. KK37'den edinilen bilgilere göre yılcık rahatsızlığının

Belirtisi: Vücutta sürekli yer değiştiren ısırap verici ağrılardır.

Sağaltımı: Yılcık şikâyeti ile ocağa başvuran kişi, sağ tarafına yatırılarak üstüne al bir örtü örtülür. Çekilen besmelenin ardından “bu el benim elim değil Fatma Anamızın eli, babamın eli” denilir. Kuran-ı Kerim'deki bilinen dualar okunarak rahatsızlığı bulunan kişinin başından ayaklarına kadar bıçak ile keser gibi yaparak kıyma işlemini gerçekleştirilir. Kıyma işlemi, rahatsızlığı bulunan kişiyi sol tarafına ve sırt üstü yatılarak iki kez daha tekrar edilir. Yılcık sağaltımının yapıldığı belirli gün ve zaman yoktur. Kıyma işleminin ardından şikâyeti bulunan kişi ocağa sembolik olarak bir aralık bırakır.

KK45

Kendisinden önce dedesinin, babasının yaptığı yılcık sağaltma işlemini herhangi bir el alma-verme töreni olmadan devam ettirmektedir. Derlenen bilgilere göre yılcık sağaltımının

Sebebi: Nazardır.

Belirtisi: Vücutta sürekli yer değiştiren ağrılardır.

Teşhisi: Erkek ve kancık yilancık taşları ile yapılmaktadır.

Sağaltımı: Besmele çekildikten sonra kancık ve erkek yilancık taşları vücuda bastırılır. Hangi yilancık taşı yapışık olarak vücutta kalırsa o yilancığın olduğu anlaşılır. Rahatsızlığı olan kişi sağ kolunun üzerine yatırılarak üstüne kırmızı bir örtü örtülür. Bilinen dualar okunarak baştan ayağa kadar kıyma işlemi gerçekleştirilir. Daha sonra sol kolunun üzerine ve sırt üstü yatırılarak okunan dualar ile aynı şekilde kıyma işlemi tekrar edilir. Kıyma işlemi sadece Çarşamba günleri üç kez tekrar edilir. Sağaltma işleminden sonra isteyenler ocağa arılık bırakırlar.

KK48

Soy sanatı olarak yilancık sağaltımını gerçekleştirdiği için herhangi bir el alma- verme töreni olmamıştır. Derlenen bilgilere göre yilancık rahatsızlığının

Sebebi: Üşütme ya da nazardır.

Belirtisi: Vücudun her yerinde görülen ağrılardır.

Sağaltımı: Rahatsızlığı olan kişi yüzü kibleye gelecek şekilde yan yatırılır. Üstüne al bir bez örtülür. Besmele çekilip, bir Fatıha üç İhlas okunur. Salâvat getirilerek baştan başlayarak ayaklara kadar kısa aralıklar ile keser gibi yapılır. Rahatsızlığı olan kişiye bıçağın ucunu ısıtarak altı gün kesme işlemini kendisinin yapması söylenir. Bir hafta; bulgur pilavı, kuru fasulye, kuru nohut, kuru bakla, kırk gün; tavuk, yumurta, bal, balık, koyun, tavşan ve geyik eti tüketmeyerek perhiz yapılması söylenir. Sağaltma işleminin yapıldığı belirli gün ve zaman yoktur. Sağaltımın kalıcı olması için ocaklı kişiye, rahatsızlığı olan kişi arılık bırakır.

4.2. Türbe ve Yatırlara Başvurma

Eski Türk inanışındaki atalar kültünün günümüzdeki yansıması olarak kabul edebileceğimiz, İslamiyet ile birlikte veli kültü olarak adlandırılan Allah dostu, ermiş, evliya olarak bilinen ve birtakım kerametleriyle, olağanüstülükleriyle karşımıza çıkan kişilerin mezarları çeşitli rahatsızlıkları olan kişiler tarafından dertle derman bulmak, duaları ve dilekleri Tanrı'ya ulaştırmak amacı ile ziyaret edilmektedir.

Şamanizm'i benimsemiş olan topluluklarda özel bir statüde tutularak doğaüstü güçler ve Tanrı ile iletişime geçerek toplumun faydası için çalışan şamanlar insanların ve hayvanların kolaylıkla ulaşamayacağı dağ tepelerine, yamaçlarına, ormanlık alanlara gömülmüşlerdir (İnan, 1986: 95). İslamiyet'i benimsemiş Türk topluluklarında da türbe ve yatırların çoğunun ağaçlık ve ıssız yerlerde bulunması eski Türk inancındaki bu geleneğin bir kalıntısı olduğu söylenilebilir.

Ziyaret edilen bu kutlu mekânlarda korku ile karışık saygı vardır. Çünkü yaşarken gösterdikleri olağanüstü özellikleri ölümleri ile beraber daha da güçlenerek onların isimleri etrafında söylenegelmiş çeşitli efsaneleri ortaya çıkarmıştır. Ziyaretçilerin kültürel ve ekonomik seviyeleri fark etmeksizin kimi türbe ve yatırlar belirli bir hastalığı sağaltmak için ziyaret edilirken, kimileri herhangi bir rahatsızlığa çare olması için ziyaret edilmektedir. Ziyaret sırasında ve sonrasında rahatsızlığı tam olarak ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Halk arasındaki inanca göre gerçekleştirilen uygulamalar çeşitlenebilirken, sadece o mekâna özgü de olabilmektedir.

Bu mekânlarda rahatsızlıkların şifası, istekler Allah'tan dilenmektedir. Halk türbeleri ve yatırları, istekleri ve dilekleri Allah'a ulaştırmak için bir aracı olarak görmektedir. Bu yüzden insanlar türbede bulunan zâtı dualarına katarak “yüzü, suyu hürmetine” diyerek anmaktadırlar. Ayrıca dileklerin ve isteklerin gerçekleşmesi için halk arasında kutsal kabul edilen bu mekânlarda kurban kesmek, namaz kılmak, arılık bırakmak gibi uygulamalar yapılmaktadır. Dileklerin ve isteklerin gerçekleşmesi durumunda aracı olarak görülen bu kişilerin ebedi istirahatgahlarında sözler yerine getirilmektedir. Adakların yerine getirilmemesi durumunda ise kişilerin başlarını çeşitli felaketler geleceğine inanılmaktadır.

Anadolu'nun birçok yerinde mevcut olan mübarek şahsiyetlerin bulunduğu türbe ve ziyaret yerleri araştırma alanı içerisinde de önemli bir yere sahiptir. Araştırma alanı içerisinde on dokuz türbe ve yatır tespit edilmiştir. Bu yatır ve türbelerin bir kısmı sadece bölge halkı tarafından değil çevre illerden gelen ziyaretçiler tarafından da bilinmesi nedeniyle yoğun olarak ziyaret edilmektedir. Bu yüzden çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Yapılan bu uygulamalar ile eski Türk inancındaki dağ, ağaç, su ve atalar kültünün İslamiyet ile harmanlanarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

4.2.1. Akşebe Sultan Türbesi

Akşebe Sultan Türbesi Alanya Kalesi'nin içerisinde bulunan Süleymaniye Camii'nin yüz metre kadar uzağında, tarihi bedestenin batısında yer almaktadır. Akşebe Sultan'ın, Alanya Fatihî Sultan Alâeddin Keykubat'ın komutanlarından ve Alanya Kalesi'nin ilk dizdarlarından olduğu tahmin edilmektedir.

Dış taş, kubbesi tuğla ile örülü türbenin giriş kapısının üstünde bulunan kitabede “Tanrı yerin ve göklerin gayıplarını bilir. Allahın mescidlerini ancak ona ve ahret gününe inananlar imar eder. 628 yılı tarihinde Yüce Sultan Alâüddin'in günlerinde Tanrının rahmetine muhtaç zaif kulu Akşebe yaptırdı” (Konyalı, 1946: 288) yazmaktadır.

Mescit ve mezar odası olmak üzere iki odadan oluşan türbede Akşebe Sultan'ın mezarı haricinde üç mezar daha bulunmaktadır. Ancak mezarların üzerinde herhangi bir kitabe olmadığı için kimlere ait olduğu bilinmemektedir. Türbenin giriş kapısı kilitli olduğu için içeriye girilememektedir. Giriş kapısından mescidin içi, demir parmaklıklar ile örülü pencereden mezar odasının içi rahatlıkla görülebilmektedir.

KK10

Çeşitli dileği, isteği ve rahatsızlığı olan kişiler tarafından da ziyaret edilen Akşebe Sultan Türbesi'ni genellikle çocuğu olmayan kişiler ziyaret etmektedir. Herhangi bir ziyaret günü olmamakla beraber özellikle Çarşamba günleri daha kalabalık olmaktadır. Türbeye ziyarete gelen kişiler önceleri mum yakıp dua ederken, günümüzde dileklerini ve isteklerini kâğıda çizip, yazarak türbenin mezar odasının parmaklıklarının içeriye atmaktadırlar. Ardından burada Akşebe Sultan'ın ruhuna dualar okunmaktadır.

Alanya'nın Sugözü Mahallesi'nde bulunan Musa Dede (Pelit Evliyası) Türbesi'nde türbedarlık yapan KK10, rüyasında iki gece üst üste Akşebe Sultan Türbesi'ni görmüştür. İlk geceki rüyasında iki buçuk aylık bir çocuğu olmuştur. İkinci gece gördüğü rüyada türbenin mescidinde Mevlid-i Şerif okutmuştur. Fakat bu türbenin nerede olduğunu bulamamıştır. Rüyadan üç yıl sonra sohbet sırasında bir kişinin Alanya'nın türbelerini içeren kitapta Akşebe Sultan Türbesi'ni göstermesi sonucu türbenin nerede ve kime ait olduğunu öğrenmiştir. Rüyasında da yanında olan annesi, kocası ve iki arkadaşı ile türbeyi ziyaret edip, dua okuduktan bir yıl sonra ikiz çocuklarını düşürmüş, daha sonraki yılda bir kız çocuk sahibi olmuştur. KK10 her yıl Akşebe Sultan Türbesi'ni ziyaret ederek dua okuduğunu, ziyaret etmediği zaman ise Akşebe Sultan'ın rüyasında onu çağırdığını söylemektedir.

4.2.2. Arap Baba

Gazipaşa'nın Çamlıca Mahallesi'nde bulunmaktadır. Taş duvar ile çevrili bir mezar görünümündedir. Arap Baba'nın İslamiyet'i yaymak için Horasan'dan gelen erenlerden birisi olduğu düşünülmektedir.

KK39

Yöre halkı tarafından her türlü rahatsızlık için ziyaret edilmekle birlikte genellikle çocuğu olmayan kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Rahatsızlığı bulunan ve çocuğu olmayan kişiler, Arap Baba'yı dualarına katarak Allah'tan şifa ve çocuk dilerler. Mum yakma ya da mezarın çevresinde adaklık kurban kesme gibi bir uygulama bulunmamaktadır. Ziyaretçiler sadece mezarın üzerine aralık bırakırlar.

4.2.3. Ardıç Evliyası

Alanya'nın Değirmendere Mahallesi Çatak mevkiinde bulunan Ardıç Evliyası bir ardıç ağacının gölgesinde olduğu için bu isimle anılmaktadır. Anayolun aşağısında olması, ormanın içerisinden patika bir yol ile ulaşılması nedeniyle ziyaretçi sayısı azalmıştır.

KK 24

Genellikle çocuğu olmayan ya da çocuğu olup da yaşamayan kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Ardıç Evliyası'nın ruhuna okunan duaların ardından mezar taşının altında bulunan boşluktan çıkartılan toprağın içerisinde böcek vb. canlılar çıkarsa dilek ve isteklerin kabul olunacağını inanılır. Ayrıca ziyaretçiler yanlarında getirdikleri horozu birisinin yakalaması için serbest bırakırlar. Ardıç Evliyası'na dua edip oradan ayrılan kişilerin en kısa zamanda çocuk sahibi olacaklarına, doğan çocuklarının yaşayacaklarına, dilek ve isteklerinin kabul olacağına inanılır.

4.2.4. Erkapı Evliyası

Alanya Kalesi'nde bulunan Süleymaniye Camii'nin altında, eskiden kalenin ana giriş çıkış kapısı olan Er Kapı'da bulunmaktadır. Çevresinde yeni ve eski birçok mezar bulunmaktadır.

KK25

Yöre halkı, çocuklarının yumurtalıklarında oluşan rahatsızlık sebebiyle Er Kapı Evliyası'nı ziyaret eder. Ziyaretin özel bir günü yoktur. Ancak gece yarısından gün doğumuna kadar olan süre içerisinde çocuğun rahatsızlığından kurtulması için dua edilir. Hatta bölge halkı arasında, Erkapı Evliyası'nın mezarının yanındaki çakıl taşlarının gece saat bir veya iki gibi oynadığı anlatılır. Ziyaretçiler ettikleri duaların ardından yanlarına getirdikleri horozun ibiğinin kanını akıtılıp, çevrede yaşayan kişilere verirler. Edilen dualar ve horozun kanının akıtılması ile çocuk yumurtalığındaki rahatsızlıktan kurtulur.

4.2.5. Giği Türbesi

KK29

Giği (Geyik) Dağı'nın tepesinde bulunan bir mezardır. Ancak yöre halkı bu ziyaret yerini Giği Türbesi olarak adlandırmaktadır. Bölgede anlatılan Geyik Dağı Efsanesi'nin bir yansıması olan Giği Türbesi'ni genellikle kismet arayan kızlar, çocuğu olmayan kadınlar ve çeşitli sıkıntıları olan kişiler ziyaret etmektedir.

Ziyaretçiler dua ettikten sonra mezarın yanında bulunan deliğin içerisinden ellerini sokup, dua okuyarak toprak çıkarırlar. Çıkarılan toprağın içerisinde böcek varsa edilen

dualarının kabul olacağına, kızların kısmetlerinin açılacağına, kadınların çocuk sahibi olacağına inanılır.

4.2.6. Gürçam Yatırı

KK34

Gazipaşa'ya 30 kilometre uzaklıkta bulunan eski adıyla Bilhos, yeni adıyla Gürçam Mahallesi'nde bulunmaktadır. Hakkında çeşitli rivayetler anlatılmaktadır. Bölge halkı tarafından yaygın olarak bilinen rivayete göre Gürçam Yatırı, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kırk ikinci kuşak torunu olan Seyit Sinan Efendi'dir. Mezar görünümünde olan bu ziyaret yerine her türlü rahatsızlığı olan kişiler müracaat etmekle birlikte genellikle çocuğu olmayan kadınlar ziyaret ederek dua ederler.

4.2.7. Hasan Dede Mezarı

KK28

Alanya'nın Kadıpaşa Mahallesi'nde Karalar lakaplı ailenin evinin bahçesinde bulunan bir ziyaret yeridir. KK28, Hasan Dede'nin her sabah namazından sonra "Allah hû" diyerek ibadet ettiğini ve Kurân-ı Kerim okuduğunu büyüklerinden duyduğunu söylemektedir.

Bölge halkı önceleri Müslümanlar için kutsal bir gün olan Cuma geceleri evliyanın mezarını ziyaret etmekteydi. Adakları sembolize eden mumlar yakılmakta, arılık bırakmaktaydı. Günümüzde ise çocuğu olmayan kadınlar türbede yatan zatın ruhuna dualar okuduktan sonra mezardan bir avuç toprak alıp, içerisinde böcek olup olmadığına bakarlar. Eğer toprağın içerisinde böcek bulunursa kadının çocuğunun olacağına inanılır. Ziyaretçiler toprağa baktıktan sonra geri koyarlar ve mezarın yanına arılık bırakırlar.

4.2.8. Hıdırellez Evliyası

Alanya'nın merkezine on beş kilometre uzaklıktaki Hacı Mehmetli Mahallesi'nde bulunmaktadır. İçersinde mezara benzeyen hiçbir yapı tespit edilememesine rağmen bölge halkı burada bir evliyanın yattığına inanmaktadır. Hıdırellez olarak isimlendirilen bölgede eskiden Türkçe Konuşup, Türkçe dua eden Ortodoks Hristiyanlar tarafından yapılmış ve kullanılmış bir kilise vardır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1924) burada yaşayan Rumların mübadele ile Yunanistan'a gönderilmesinden sonra bölgeye yerleşen Türkler bu kiliseyi cami olarak kullanmışlardır.

KK25

Anadolu Selçuklu Devleti'nin Alanya fethi sırasında Hz. Hızır'ın atının bu yerde görüldüğü efsanesinin bölge halkı arasında giderek yayılması ile birlikte burası Türkler

arasında bir dilek ve istek mekânına dönüşmüştür. Her türlü rahatsızlık ve çeşitli isteklerin yanı sıra çocuğu olmayan kişiler bu mekâna gelerek dua ederler. Edilen duaların ardından yanlarına getirdikleri bozuk paraları duvara yapıştırdıklarında durursa dua ve isteklerinin kabul olacağına, durmazsa dua ve dileklerinin kabul olmayacaklarına inanılır.

4.2.9. İsmail Dede (Tek Mezar)

Alanya'nın merkezinde Hacet Mahallesi'nde üç yolun kesiştiği yerde bulunmaktadır. Türbe görünümünde olmayan bu mekân kaybolmaması için taşlar ile çevrilmiştir. Bu yüzden halk arasında "Tek Mezar" olarak da anılmaktadır.

KK1

İsmail Dede Türbesi her türlü rahatsızlık ve dert için ziyaret edilir. KK1'in Çarşamba günü yaptığı kırklamada kullanılan toprak türbeden alınır. Kırklama sağaltımının sonunda alınan toprak türbeye geri bırakılarak İsmail Dede'nin ruhuna dua edilir.

Önceleri dilek ve isteklerin gerçekleşmesi için türbenin etrafında mum yakılırken, günümüzde dilek, istek ve duaların kabul olması için türbenin üzerine aralık bırakılmaktadır. Ziyaret için özel bir günü bulunmamasına rağmen Çarşamba günleri yapılan kırklama işlemlerinde ve Cuma Namazı'nı kılmak için türbenin yanında bulunan El Aksa Camii'ne gelen cemaat tarafından ziyaret edilerek dua edilmektedir.

4.2.10. Koca Omar Evliyası

KK25

Alanya'nın yaklaşık 40 kilometre uzağındaki Sapadere Mahallesi'nde bulunmaktadır. Koca Omar Evliyası'nın Alanya'ya nasıl gelip, yerleştiği ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Bölgede yaşayan ve nefes darlığı şikâyeti olan kişiler tarafından ziyaret edilir. Rahatsızlığı olan kişiler türbede ettikleri duaların ardından yanlarında getirdikleri kümes hayvanının ibiğinden bir damla kan akıtıldıktan sonra çevrede yaşayan kişilere verirler.

4.2.11. Kum Dede

Alanya'nın Saray Mahallesi Güzelyalı Caddesi'nde bulunan bir mezardır. Akdeniz'in kumları bölgeye taşıdığı için bu isimle anılmaktadır (Koçak, 2013: 504).

KK27

Şehir merkezinde ve özellikle otellerin bulunduğu bir yerde olması nedeniyle diğer evliya mezarlarına göre daha bakımlıdır. Ancak mezar her tadilat edilişinden kısa bir süre sonra mezar taşlarını patlatarak yıkılmaktadır. KK27 bu durumu oradaki evliyanın mezar istememesi olarak düşünmektedir. Her türlü rahatsızlığı ve çeşitli dilekleri olan kişiler

tarafından ziyaret edilir. Önceleri mum yakılıp, arılık bırakılan bu evliya mezarını günümüzde ziyaret edenlerin sayısı oldukça azdır.

4.2.12. Mahmut Seydi Türbesi

Mahmut Seydi Türbesi Alanya'nın yaklaşık 30 km. kadar kuzeyindeki ağaçlık bir alan içerisinde, türbede yatan zatın isminin verildiği Mahmutseydi Mahallesi'nde bulunmaktadır. Burada yatan zat İslamiyet'i Alanya'da yaymak için Horasan'dan gelen Peygamber soyundan on iki imamın yedincisi olan Musa Kazım'ın soyundandır (Kocak, 2013: 466)

Mutfak, mescit ve sanduka odası olmak üzere üç odadan oluşan türbe; aslen Mahmutseydili olan ve üst düzey devlet görevlerinde bulunan, Birinci Meclis'te Antalya Mebusluğu yapan Hamdullah Emin Paşa tarafından yaptırılmıştır.

KK 24

Geçmiş zamanlarda Bayram Namazı sonrasında yaşlı ve genç cemaat şifa ve çeşitli dilekler için toplu olarak türbeye giderek dua eder, sandukaya el sürerlerdi. Günümüzde de çok sayıda kişi tarafından ziyaret edilmeye devam edilmektedir.

Her türlü dilek, istek ve çeşitli rahatsızlıklardan kurtulmak amacı ile ziyaret edilen Mahmut Seydi Türbesi'nde sandukanın etrafında tavaf edilirken dua okunur. Sanduka odasında edilen duanın ardından mescit odasında şükür namazı kılınarak dileklerin gerçekleşmesi için tekrar dualar edilir. Belirli bir gün olmamasına rağmen genellikle Çarşamba günleri ziyaret edilen bu türbede dileklerin, isteklerin kabul olması için türbede yatan zatı aracı göstererek adaklar adanır. Kabul olan duaların, dilek ve isteklerin ardından kişiler tekrar türbeyi ziyaret ederek dua ederler, namaz kılar. Adanan şey kurban ise kanı türbe yanında akıtılarak mahalle sakinlerine verilir. Namaz kılmak, oruç tutmak, birisini maddi olarak sevindirmek için adak adanmışsa mutlaka yerine getirmek gerekir.

4.2.13. Memiş Dayı Türbesi

KK49

Alanya'nın merkezine 39 kilometre uzaklıkta olan Orhan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Tarihi mezarların olduğu ormanlık bir alan içerisinde tek odadan oluşan bir türbedir. Çeşitli rahatsızlıkları olanlar, çocuğu olmayan kadınlar genellikle Çarşamba günleri türbeyi ziyaret ederler. Türbede yatan zatı dualarına katan kişiler, namaz kılarlar ve türbede rüya görmek için bir gece uyurlar. Rahatsızlıklarının sağaltımı, duaların kabulü için arılıkları mahallenin çocuklarını verirler.

4.2.14. Musa Dede (Pelit Evliyası) Türbesi

Horasan'dan Alanya'ya İslamiyet'i yaymak için gelen yedi kardeşten en büyüğü olduğu düşünülen Musa Dede'nin ziyaret yeri Alanya'nın Sugözü Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Türbe yapı olarak iki odadan oluşmaktadır. İlk oda ibadetlerin yapıldığı odadır. Bu odada önceleri insanlar toplanarak Kuran-ı Kerim ve Mevlit okurken günümüzde ise ziyarete gelen, adaklarını gerçekleştiren kişiler namaz kılarak, Kuran-ı Kerim okuyarak dua etmektedir. İkinci oda sanduka odasıdır. Bu odada Musa Dede'nin ve küçük bir çocuğun mezarı vardır. Yapılan tadilat ile Musa Dede ve küçük çocuğunun mezarının üzerine beş metrelik bir sanduka konularak birleştirilmiştir.

KK10

Türbenin giriş kapısının üzerinde vakıflar tarafından yaptırılmış olan tabelada “Musa Dede (Garip Dede) Türbesi” yazmaktadır. Ancak KK10, ailesinin asırlardır bu türbenin türbedarlığını yaptığı daha önce hiç “Garip Dede” ismini duymadığını söylemektedir.

Musa Dede Türbesi etrafında çok sayıda bulunan pelit ağaçları nedeniyle Pelit Evliyası olarak da anılmaktadır. Rivayete göre de bir kişi rüyasında pelit ağaçlarının kökünün göğe, gökteki uçlarının da yere gömülü olduğunu görmüş. Sabah baktığında da aynı rüyasındaki gibi bir durumla karşılaşmış. Bu yüzden türbede yatan zat Pelit Evliyası olarak da anılmaktadır.

Pelit Evliyası Türbesi uzun süredir Sağlamer Ailesi'nin koruması altındadır. Daha önceki türbedar Ayşe Sağlamer hasta yatağında yatarken kızına “ burayı kapatma kızım, elim senin, buraya bak, benim gelenimi gidenimi kapıda bırakma, burası sana münasip” diyerek türbenin anahtarını vermiştir.

Musa Dede (Pelit Evliyası) Türbesi çocuğu olmayan, işi rast gitmeyen, geçimi ve düzeni olmayan, huzursuzluğu olan, herhangi bir rahatsızlıktan muzdarip olan kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Önceden çocuğu olmayan kişiler geceyi türbede ibadet halinde geçirdikten sonra sabah ezanından önce türbeden ayrılırlarmış. Aksi takdirde türbe içerisinde çıkan seslerden, pencerelerin açılıp kapanmasından duramazlarmış.

Türbeyi geçmişte ziyaret eden kişiler mum yakarken, günümüzde iki odadan oluşan yapının giriş bölümündeki ibadet odasında hacet namazı kılıp, Yasin-i Şerif veya bildikleri duaları okurlar. Sanduka odasında ise “Erenler, evliyalar, peygamberler, yüzü suyu hürmetine” denilerek muzdarip olunan sıkıntılarından kurtulmak için dua edilir. Ayrıca türbeyi ziyaret eden kişiler arılık olarak etrafta oynayan çocuklara yiyecek, içecek, para vererek sevindirirler ya da türbenin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması, ziyarete gelenlere

ikramlık alması için türbedara verirler. Musa Dede Türbesi genellikle Çarşamba günleri ziyaret edilmektedir.

4.2.15. Öksürük Dede

KK31

Alanya Kalesi'nin yamacındaki bir evin bahçesinde bulunmaktadır. Kale blokları ile çevrili yuvarlak bir mezar görünümündedir. Uzun süren öksürükleri olan kişiler tarafından ziyaret edilerek rahatsızlığın geçmesi için dua edilir. Yöre halkı tarafından pek bilinmediği için ziyaretçisi yok denecek kadar azdır.

4.2.16. Pirce Alaudin (Alaaddin) Türbesi

Türbe, Alanya'ya yaklaşık kırk kilometre uzaklıktaki Şihlar Mahallesi'nde bulunmaktadır. Tek kubbeden oluşan, sonradan yanına bir mescit yapılan türbe mahallenin tarihi camisinin ve ilkokulunun yanındadır. Türbenin içerisinde Pirce Alaaddin'in akrabası olduğu düşünülen altı mezar bulunmaktadır.

Rivayete göre Pirce Alaaddin, İslamiyet'i yaymak için Horasan'dan Alanya'ya gelerek yerleşen yedi zattan birisidir. Ailesinin tek oğlu olması nedeniyle önceleri "Birce Alaaddin" olarak anılırken, gösterdiği kerametler sonrasında ise "Pirce Alaaddin" olarak anılmıştır (Koçak, 2013: 487).

KK25

Günümüzde türbe işi rast gitmeyenler, çocuğu olmayanlar, çeşitli hastalıkları ve dilekleri olan kişiler tarafından ziyaret edilir. Çocuğu olmayan kadınlar, Pirce Alaaddin'in sandukasının yanında bulunan ve evliyaya ait olduğu düşünülen asanın üstünden su döküp, asanın altından damlayan suları içtikleri takdirde çocukları olacaklarına inanırlar. Türbeyi ziyaret edenler türbeye aralık bırakırlar ya da çevredeki çocuklara hediye verirler.

4.2.17. Sitti Zeynep Türbesi

Alanya Kalesi'nin yamacında bulunmaktadır. Sanduka odası, mescit, abdesthane ve kullanılmayan bir boş odadan oluşmaktadır. Türbenin altında mezar genişliğinde ve derinliğinde dört boşluk bulunmaktadır. Eskiden türbenin giriş kapısında "Seyyide Zeynep binti Zeynel Abidin İbni Hazreti Hüseyin İbni Aliyyül Murtaza İbni Ebi Talip" yazmaktaydı (Koçak, 2013: 494). Yapılan tadilat sonrasında bu yazı kaldırılarak ziyaretçilerin türbede uyması gereken kurallar asılmıştır.

KK31

Sitti Zeynep hakkında çeşitli rivayetler anlatılmaktadır. Rivayetlerden ilki Hz. Muhammed'in soyundan geldiğidir. İkinci rivayet ise Alanya'nın koruyucusu olan yedi kardeşten altıncısı olduğu için Arapça altı anlamına gelen sitte ismiyle anıldığıdır.

Türbeyi genellikle çocuğu olmayan kişiler ziyaret ederler. Ziyaretçiler sandukanın etrafında dua okuyarak üç kere dönerler. Edilen dualarda "Sitti Zeynep ablamızın yüzü, suyu hürmetine" diyerek adını dualarına katarlar. Ardından mescit odasında ya da sanduka odasının boşluklarında iki rekât namaz kılarlar. Erkek ziyaretçilerin sanduka odasında namaz kılmalarına izin verilmemektedir. Türbede önceleri dilek ve istekleri simgeleyen mumlar yakılırken, günümüzde çeşitli adaklar adanır. Adak bir hayvan ise türbenin bahçesinde kanı akıtılır. Ziyaretçilerin hemen hemen hepsi aralık bırakarak türbeden ayrılır.

4.2.18. Yaren Dede Türbesi

Alanya'nın Türктаş Mahallesi'nde Çukuryurt Mevkii'nde ormanlık bir alan içerisinde bulunmaktadır. Türbe içerisinde Yaren Dede'nin mezarı dışında iki mezar daha bulunmaktadır. Bu mezarların kime ait olduğu ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Yaren Dede'nin, Mahmut Seydi'nin soyundan olduğu tahmin edilmektedir (Koçak, 2013: 506).

KK32

Türbeyi çeşitli hastalıkları olan kişiler ziyaret etmekle birlikte çoğunlukla çocuğu olmayan kişiler ziyaret eder. Ziyaretçiler okunulan dualar ve kılınan iki rekât namazdan sonra Yaren Dede'nin mezarının altında bulunan boşluğa ellerini sokarlar. Bu boşluktan çıkarılan toprak içerisinde böcek vb. var ise duaların kabul olacağına inanılır. Ziyaretçiler türbeden ayrılırken dilek ve duaların kabul olması için aralık bırakırlar. Rahatsızlıkların ortadan kalkması, çocuk sahibi olunması için kurbanlık hayvan adanmış ise türbenin dışarısında adaklar yerine getirilir.

4.2.19. Yunus Emre Türbesi

Türbe Gündoğmuş'un Güneykaya Mahallesi'nde bulunmaktadır. Gündoğmuş'ta bulunan ıstıra ocağının akrabaları olan Alanyalı bir ailenin girişimleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın araştırmaları neticesinde dini şahsiyetin ismi Yunus Emre olarak tespit edilmiştir.

KK21

Rivayete göre her gün namaz vaktinde evden çıkan zâtı, eşi takip etmiş ve bir mescitte başı sarıklı cemaate namaz kıldırıldığını görmüş. Namazı kıldırıktan sonra evine dönen zât, eşine "Şıhın kızı Şıhın kızı, kalbini bozdun beni kötü niyetle takip ettin namaza duruvereydin beni kaybetmeyecektin durmadın beni kaybettin. Sabah kefenimi al önüme düş" demiş. Ulu

zât ile eşi şimdiki Güneykaya Mahallesi'ne gelince ulu zât, “Meyidoğluları Meyidoğluları kazanı, kazmayı, küreği alın çabuk gelin, benim cenazemi bekletmeyin cenaze beklemez” demiş. Türbenin tabelasının şimdiki bulunduğu yere gelince zat keklik olup uçmuş. Türbenin oraya gelince insan bedenine bürünen zât yönünü kibleye dönerek ruhunu teslim etmiş.

Türbenin yeni inşa edilmiş olması nedeniyle bölge halkının haricinde bilinmemektedir. Gündoğmuş'ta bulunan ıstıra ocağında KK21, ıstıra ocağının türbedeki dini şahsiyetin soyundan geldiğini ifade etmektedir. Bu yüzden aydaş çocuklarını ocağa getiren kişiler, kısır ya da sürekli düşük yapan kadınlar ıstıra ocağına ziyarete geldiklerinde belirli bir günü olmadan Yunus Emre Türbesi'ni ziyaret edilerek rahatsızlıklar için dua ederler, adaklarda bulunurlar.

4.3. Ağaçlara Başvurma

Eski Türk inancı olan Şamanizm'in günümüzdeki kalıntısı olan ağaçlara başvurma ağaç kültü temelinde gelişmiştir. Rahatsızlıkların sağaltımı için ziyaret edilen, halk tarafından şifa verme gücü olduğuna inanılan bu ağaçlar etrafında birtakım uygulamalar geliştirilmiştir.

Tanrıyı sembolize etmesi nedeniyle Tanrı ulaşmak için bir araç olarak görülen ağaç etrafında geliştirilen uygulamaların en önemlisi kurban sunmaktır (Ergun, 2017: 130). Eski Türk inancında kansız kurban olarak ifade edebileceğimiz ağaçlara çaput bağlama, günümüzde de halk tarafından erişilmesi güç mekânlarda bulunan ulu, heybetli ve meyvesiz ağaçlar etrafında devam etmektedir.

Dilek ve istekte bulunmak amacıyla ağaca bağlanan bez ya da çaputlar sıradan nesneler değildir. Bunlar kişilerin şahsi eşyalarıdır. Eğer kişide herhangi bir rahatsızlık söz konusu ise bağlanan bez ve çaputlar ile rahatsızlığı ağaca göçürerek vücuttan atma inancı vardır. Bu sebeple araştırma alanı içerisinde yaşayan halkın kutsallık atfettiği, rahatsızlıkları ortadan kaldırmak ve eski sağlıklarına tekrar kavuşmak amacıyla ziyaret ettikleri ağaçlar etrafında birtakım uygulamalar yapılmaktadır.

4.3.1. Ardıç Ağacı

KK24

Alanya'nın Değirmendere Mahallesi Çatak mevkiinde bulunan ardıç ağacı, adını verdiği Ardıç Evliyası'nın yanında bulunmaktadır. Çeşitli dilek ve istekleri olan kişiler tarafından ziyaret edilmekle birlikte genellikle çocuğu olmayan, olup da yaşayamayan kişiler tarafından ziyaret edilerek bez ve çaput bağlanır. Ardından yanındaki Ardıç Evliyası'na dua edilir. Kişiler ettikleri dua ve ağaca bağlılıkları bez ya da çaputlar ile çocuklarının olacağına inanır.

KK39

Gazipaşa'nın Çamlıca Mahallesi'nde Arap Baba'nın mezarının yanında bulunmaktadır. Çeşitli rahatsızlıktan muzdarip olan kişiler ve çocuğu olmayan kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Arap Baba'ya okunan duaların ardından, duaları ve dilekleri sembolize eden bez ve çaputlar ardıç ağacına bağlanmaktadır.

4.3.2. Dardağan (Dağan) Ağacı

KK25

Alanya'nın Büyük Hasbahçe Mahallesi Darboğaz mevkiinde bulunmaktadır. Mesire alanında bir çukur içinde bulunması nedeniyle çoğu kişi tarafından bilinmemektedir. Ancak bölge halkı geçmişten beri bu ağacı ziyaret etmektedir. Son yıllarda Alanya Belediyesi'nin yaptığı çalışma ile etrafı demir ile çevrilmiş, mağaranın içerisine inen merdivenler yapılmış, girişine bilgilendirme yazısı asılmıştır.

Bölge halkı kimi zaman burada bir evliyanın yattığını düşünmüştür. Ancak burada herhangi bir mezar yoktur. Çukur içinde sarkıtları ve dikitleri olan mağarada halk arasındaki adlandırması ile bir dağan ağacı bulunmaktadır.

Yöre halkı tarafından çakma yara olarak anılan maçkalaşmış (kabuklaşmış çevresinde akıntılar olan yara) bulaşıcı yaraları sağaltmak amacı ile burası ziyaret edilir. Maçkalaşmış yaraları sağaltmak için rahatsızlığı olan kişiye ait herhangi bir giyecek yaranın etrafına sürülerek yara iyice temizlenir. Ardından bilinen dualar okunarak dağan ağacına asılır ya da çivilenir. Sağaltımı kalıcı kılmak için aralıklar dağan ağacının dibine atılır. İşlemin ardından dağan ağacına bakmadan oradan ayrılmak gerekir. Aksi halde yaraların geçmeyeceğine inanılır. Günümüzde burayı ziyaret edenler dağan ağacı yerine demir merdivenin sonlandığı yere Maçkalaşmış yaraları olan kişilerin elbiselerini asmaktadır.

4.3.3. Dut Ağacı

KK20

Akseki'nin Dutluca (Gelves) Mahallesi'nde bulunan Müderris Sadık Efendi'ye ait ıstıra ocağını ziyarete gelen kişiler ocağın bahçesinde Müderris Sadık Efendi tarafından dikildiği düşünülen dut ağacının dibinden toprak alarak yaşlılarına göre gelişmeyen, sürekli ağlayan çocuklara, hamile kalamayan, sık sık düşük yapan kadınlara yalatarak, burada dua okuyarak rahatsızlıklarını sağaltırlar. Dut ağacının altından toprak alan kişiler aralık bırakırlar. Dut ağacının dibinden alınan topraklar nedeniyle ağacın dibinde çukur oluşmuş, ağaç kurumuştur. Ancak hala toprak alınmaya devam edilmektedir.

4.3.4. Sakızlık Ağacı

KK29

Gündoğmuş'un Güneycik Mahallesi'nde bulunan Kuspınar Suyu'nun güneyinde Alidaşı isimli bir kayanın üzerinde yer almaktadır. Yörük Türkmenlerin göç yolunun üzerinde olan bu yer, yaylaya gidilirken ziyaret edilir. Her türlü dert ve sıkıntıdan ziyaret edilmek ile birlikte sağlık amacıyla da ziyaret edilmektedir. Dilek ve istekleri simgeleyen bez ve çaputlar sakızlık ağacına bağlanmaktadır.

4.4. Sulara Başvurma

Eski Türk inancında kutsal olarak kabul edilen su, her zaman diğer tabiat kültleri (dağ, taş, orman, ağaç vb.) ile bir arada düşünülerek “ıduk yer-sub” (kutsal veya mübarek yer-su) olarak ifade edilmiştir (İnan, 1986: 48).

Şamanizm inancını benimsemiş olan topluluklar, su kültü içerisinde yer alan gölleri, nehirleri ve dereleri insanlar gibi evlenen, çocuk sahibi olabilen, konuşan, gizli güçleri olan canlılar olarak düşünmüşlerdir. Bu yüzden şamanlar gerçekleştirdikleri bütün ayinlerde yer-su ruhlarına hitaben dualar etmişlerdir (İnan, 1986: 50-51).

Su ile ilgili inanış ve uygulamalar bütün Anadolu ve diğer Türk coğrafyalarında olduğu gibi araştırma alanı içerisinde de devam etmektedir. Geçmişten günümüze suyun yaşam iksiri, yaşam pınarı olarak adlandırılması nedeniyle çaresiz kalan insanlar müracaat ederek dertlerine deva aranmaktadırlar. İnsanlar kutsal olarak kabul ettikleri suları içerek, yıkanarak su çevresinde çeşitli inanmalar ve uygulamalar ortaya çıkarmışlardır. Suyu bazen tek bir rahatsızlığı sağıltmak için müracaat edilmişken, bazen de birçok rahatsızlığı sağıltmak, dilek ve isteklerin gerçekleşmesi amacıyla başvurulmuştur.

4.4.1. Ilıca

KK33

Gazipaşa'nın merkezine 30 km. uzaklıkta olan Ilıcaköy Mahallesi'nde bulunmaktadır. Jeotermal bir kaynak suyu olan bu yeri geçmişte yöre halkı yoğun olarak ziyaret ederken, yaklaşık dört sene önce alınan izinler ile üç kuyu daha açılmıştır. Gazipaşa ilçesine sağlık ve doğa turizminin başlangıcı niteliğindedir. Romatizması, bölgesel ağrıları, cilt rahatsızlıkları olan kişiler doğal havuzlara girerek rahatsızlıklarına şifa aramaktadır.

4.4.2. İstira Suyu

KK20

Akseki ilçe merkezinin yaklaşık bir kilometre uzağındaki Dutluca (Gelves) Mahallesi'nde bulunan Müderris Sadık Efendi'ye ait ıstıra ocağını ziyarete gelen kişiler, ocağın avlusundan gelen suyu, ıstıra rahatsızlığının vücuttan atılması için içerler. Su, kimi zaman tek başına içilirken, kimi zaman da ocağın bahçesinde bulunan dut ağacının kökünden alınan toprak ile karıştırılıp içilir. Bu çeşmenin suyundan içen ya da şişelere doldurup götüren kişiler çeşmenin yanına arılık bırakırlar.

4.4.3. Keller Muharı (Temriye)

KK25

Alanya'nın Güllerpınarı (Keller Muharı) Mahallesi'nde Develiler Camii'nin bahçesinde bulunan kil gibi yapışkan olmayan çamurlu bir sudur. Bölge halkı arasında istenmeyen, kötü durumlar karşısında “kel” dendiği için bu isimle adlandırılmıştır.

Kellik sıkıntı yaşayanlar, saçları dökülenler, vücudunun çeşitli yerlerinde yaralar olan kişiler çamurlu suyu başlarına, enselerine, kulak arkalarına ve yaraların olduğu yerlere sürerek kuruyana kadar bekletirler. Bu çamurlu su ile dökülen saçların yeniden çıkacağına, yaraların iyileşeceğine inanılmaktadır.

4.4.4. Yel Suyu

KK33

Gazipaşa'nın Karalar Mahallesi Hüseyinli mevkisinde bulunan bir su kaynağıdır. Taş duvarlar ile örülerek bir çeşme görünümüne kavuşturulmuştur. Çamur rengi ve tadında olan bu su kaynağına mide ağrısından ve iştahsızlıktan muzdarip olan kişiler müracaat ederler. Bölge halkı arasındaki bir inanişaya göre bu sudan ne kadar su içilirse o kadar fazla yemek yenir. Önceleri mide ağrısı ve iştahsızlık sebebi ile buraya gelenler mum yakarken, günümüzde bu uygulama terk edilmiştir. Ancak şifa niyeti ile bu suyu içenler çeşmenin üzerine arılık bırakarak ayrılırlar.

SONUÇ

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana sağlığını korumak, bozulan sağlığı eski duruma çevirmek için sürekli olarak bir arayış içine girmiştir. Bu arayışın sonucu olarak da modern tıbbın gelişmediği dönemlerde deneme yanılma yöntemi ile birtakım teşhis ve tedavi şekilleri geliştirmişlerdir. Bu teşhis ve tedavi şekilleri de geleneksel halk hekimliğini ortaya çıkarmıştır.

Geçmişten günümüze halk hekimliği üzerine çalışma yapan birçok araştırmacı halk hekimliğini farklı şekillerde tanımlamışlardır. Bu tanımların neredeyse hepsinde insanların dünya görüşleri, inanışları, tecrübeleri, karakteristik özellikleri yer almıştır. Bu yüzden modern tıptan kesin olarak ayrılmıştır. Çünkü modern tıp bir rahatsızlığı neden-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyerek kesin bilgiler elde etmeye çalışmaktadır. Fakat bu kesin ayrılıklara rağmen topluluklarda çeşitli isimler alarak binlerce yıldır geleneksel yöntemler ile rahatsızlıkları sağaltmaya çalışan kişiler, modern tıbbın gelişmesine öncülük etmişlerdir.

Türk toplulukları arasında sağaltma yetileri ile ön plana çıkarak çeşitli isimler alan kişiler bulunmaktadır. Bu kişilerin yanı sıra insanların dini inanç ve inanışları temelinde birtakım uygulamalar geliştirdikleri, şifa verme gücü olduğuna inanılan türbeler, ağaçlar ve sular da rahatsızlıkların sağaltımı için müracaat edilmektedir. Halk arasında kutlu olduğu kabul edilen bu mekânlar İslamiyet'in kabulünden önce Türklerin eski inançlarının temelinde bulunan kültlerin günümüze bir yansımasıdır. Bu kültler arasında atalar kültü, ateş ve ocak kültü, su kültü, ağaç kültü, taş kültü, demir kültü vb. bulunmaktadır.

Eski Türkler açıklayamadıkları, kendi güç ve kudretlerini aşan tabiat olaylarını bu kültler ile ilişkilendirmişlerdir. Bu kültlerin koruyuculuğunu ve temsilciliğini toplumda özel bir statüde bulunan şamanlar üstlenmiştir. Ayin ve törenlerinde kültlerin yardımı başvurusu hastalıkları önlemeye, tabiat olaylarını kontrol altına almaya çalışmışlardır. Bu çabaları sırasında birtakım büyüsel uygulamalara başvurdıkları için kimi araştırmacılar tarafından Şamanizm bir din olarak kabul edilmiştir.

Şamanizm bir din olarak kabul edilse de edilmese de şamanların öncülüğünde gerçekleştirilen ayinlerde, törenlerde ve sosyal yaşantılarında orta koydukları öğretiler bir din kadar etkili olarak Türklerin yaşam tarzlarını, dünya görüşlerini şekillendirmiştir. Günümüzde de İslamiyet ile birlikte çeşitli kalıplara sokulan Şamanizm'e ait olan uygulamalar ve inanışlar Türklerin üzerindeki etkisini ve önemini ortaya koymaktadır.

Eski Türk topluluklarında tabiat ruhlarının yardımı vasıtasıyla yer altı ve gökyüzü Tanrıları ile iletişime geçerek güçlerini insanların yararına ve zararına kullanan şamanların

toplumdaki birçok görevinin yanı sıra büyü yapmak, ölen kişilerin ruhlarının diğer dünyaya olan yolculuklarında yardım etmek, tabiat olaylarına hükmetmek gibi seçilme yolu elde edilebilecek görevleri bulunmaktadır. İnsanların yararı için yaptıkları görevler arasında rahatsızlıkları tedavi etmek mühim bir yer tutmuştur. Çünkü insanın en büyük hazinesi sağlığıdır.

Yeni din ile birlikte toplum içerisinde birçok görevlerini terk eden şamanlar çeşitli isimler ile anılarak halk hekimliği görevlerini sürdürmüşlerdir. Halk hekimliği görevlerini sürdürürken de Şamanizm'in kalıntıları olan uygulamaları İslami motifler ile birleştirerek günümüze kadar ulaştırmışlardır. Bu dönüşümün sonucunda Besmele çekerek rahatsızlık sağaltımına başlayan şamanlar, eski şaman dualarına peygamberlerin, evliyaların isimleri sokmuşlardır. İnsanları rahatsızlıklardan ve olumsuz tesirlerden korumak için Kuran-ı Kerim'deki ayet ve sureler ile muska yapmışlardır.

Günümüzde İslamiyet ile birlikte çeşitli isimler alarak halk hekimliği görevlerini devam ettiren şamanların en önemli temsilcileri arasında ocaklı kişiler bulunmaktadır. Ocaklı kişiler rahatsızlıkları sağaltmak için başvurdukları uygulamalar ve seçilme yolu ile göreve başlamaları şamanlar ile aralarındaki en belirleyici özelliktir.

Günümüzde ocaklı olma yolunun en yaygını kan bağıdır. Kimi ocaklı ailelerde, aile dışarısından sağaltma yetileri verilecek bir kişiye “el verme” denen bir tören ile sağaltma yetileri devredilmektedir. Bu törenlerde parmağa ip bağlamak, ocaklı kişinin avucundan kül yemek, ocaklı kişiye ait kutsal nesneyi üç kere alıp vermek gibi çeşitli sembolik uygulamalar yapılmaktadır.

Günümüzde insanlar, çeşitli rahatsızlıklarından dolayı bir ya da birden fazla rahatsızlığı sağaltabilen kadın veya erkek ocaklı kişilere başvurdukları zaman ocaklı kişiler; parpılama, ırvasa ve büyüsel uygulamalara başvururlar. Bu uygulamaların yanı sıra çeşitli bitkisel, hayvansal ve maddesel kökenli emler ile rahatsızlıkları sağaltmaya çalışırlar. Ocakların sağaltmada kullandıkları tedavi yöntem ve teknikleri, el aldıkları ya da kan bağı olan kişilerin bilgi ve tecrübelerine dayanır. Bu sebeple ocakta uygulanan yöntem ve teknikler bölgeden bölgeye, ocaktan ocağa farklılık göstermektedir.

Ocaklı kişiler ne kadar tecrübeli olurlarsa olsunlar sağaltımın başarıya ulaşması için kendilerine başvuran kişilerin ocağın sağaltım gücüne mutlaka itikat etmeleri gerekmektedir. Ayrıca insanların bazı ocaklarda arılık vermek, verilen ikramları geri çevirmemek gibi çeşitli kural ve kaidelere uymaları gerekmektedir.

2019 yılında Türkiye İstatistik Kurumu'nun açıkladığı adrese dayalı nüfus rakamlarına göre (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, erişim tarihi: 03.05.2020): Alanya

327.503, Gazipaşa 50.555, Gündoğmuş 7.737, Akseki 11.484 nüfusa sahiptir. Çalışma alanı içerisinde en kalabalık nüfusa sahip Alanya’da altmış sağaltma ocağı tespit edilirken, Gazipaşa’da on beş, Gündoğmuş’ta dört, Akseki’de dört sağaltma ocağı tespit edilmiştir. Araştırma alanı içerisinde tespit edilen sağaltma ocakları, TÜİK verileri ile doğru orantılı bir sonucu karşımıza çıkarmıştır.

Çalışmamızda “Ocaklı Kişilere Başvurma” başlığı altında dört siğil, iki beze (domuz azısı), bir kısır kadın kırklama, üç aydaş kırklama, bir tuzlama, beş göbek düşmesi, iki boğaz dolama, on üç yılancık, bir kızılıyel, üç sarılık kesme, üç temriye, yedi kırık-çıkık, bir çengi, bir göz silkmesi, bir kötek kesme, iki ıstıra, bir gece yanığı, bir mide kayması, bir yel bağlama, bir topuk diken, bir kurşun dökme ocağı bulunmaktadır. “Ocaklı Kişilere Başvurma” başlığı altında tespit edilen ocakların isimleri Anadolu’nun diğer yerlerinde olduğu gibi rahatsızlığın sebebine, şekline, belirtisine, rengine ve tedavi sırasında yapılan işleme göre adlandırılmıştır.

Bilgilerine başvurulmuş ocaklı kişilerin yirmi altısı kadın, on ikisi erkektir. İki sağaltma ocağında emanetçi bulunmaktadır. Bu kaynak kişilerin yirmi beşi tek bir rahatsızlığı, on üç ise birden fazla rahatsızlığı sağaltmaktadır. Ocaklar arasında en fazla rahatsızlığı tedavi eden kişi siğil, beze, kırklama ve tuzlama ocağı olan KK1’dir.

Araştırma alanı içerisinde tespit edilen ocaklı kişilerden KK3, KK7, KK9, KK35, KK36, KK40, KK41, KK42, KK44, KK45, KK47 ve KK48 ocağın soyundan geldikleri için herhangi bir el alma-verme töreni olmadığını ifade etmektedir. KK13 yılancık rahatsızlığı sebebiyle başvurduğu ocaklı kişi tarafından ocaklı yapılmıştır. KK3, KK4, KK17, KK21, KK47 ise sağaltma yetilerinin ailelerine ulu bir zat tarafından verildiğini söylemektedir. KK15’e aceleci olması nedeniyle yöre halkı tarafından kötek kestirilmektedir.

Tespit edilen diğer sağaltma ocaklarında ocaklı kişiler; sağaltma araç gereci olarak kullandıkları nesneyi alıp vererek, ocak yapılacak kişinin elini avucunun içerisine koyup dua okuyarak, birtakım cümleler kurularak sağaltma yetilerini devretmişlerdir. Ocak dışından olan KK1, KK38, KK46 el alarak, bir eğitime tabi tutularak ocaklı yapılırken; KK5, KK9, KK12, KK19, KK30 gelin geldikleri ocaklarda kayınvalidelerinden aldıkları el ile ocaklı olmuşlardır. KK14 yılancık ocağını annesinden, çengi ocağını ise gelin geldiği ocakta kayınvalidesinden alarak iki rahatsızlığı da sağaltma yetilerine sahip olmuştur.

Ocaklı kişilerden KK3, KK4, KK6, KK12, KK18, KK25, KK30, KK36, KK45 sağaltma işlemlerini sadece Çarşamba günleri yapmaktadır. Aksi takdirde sağaltmanın başarıya ulaşamayacağını ifade etmektedirler. Sağaltma işlemini KK3, KK4, KK5, KK12, KK26, KK30, KK36 üç Çarşamba tekrarlar; KK7, KK8, KK9, KK13, KK14, KK18,

KK,22, KK23, KK25, KK37, KK40, KK41, KK42, KK43, KK44, KK46, KK47, KK48 sağıltma işlemleri sadece o gün bir kere yapmaktadır. Sağıltma sırasında KK1, KK10, KK11, KK14, KK15, KK18, KK19, KK30, KK37, KK45 üç kez sağıltma işlemlerini tekrar etmektedir. Tespit edilen ocaklarda belirli vakitlerde yapılan sağıltma işlemleri de bulunmaktadır. KK1 ve KK36 beze sağıltımını, KK2 boğaz dolama sağıltımını güneş battıktan sonra, KK18 aydaş kırklama sağıltımını öğleden önce yapmaktadır.

Ocaklı kişilerden KK5, KK7, KK8, KK15, KK22, KK23, KK38 rahatsızlığın durumuna ve kişilere göre farklılık gösterebileceğini, aynı rahatsızlığın farklı araç gereçler ile sağıltılabileceğini ifade etmektedir. Örneğin KK5 göbek düşmesinde eli ile eşi yerine getirip içi ısıtılmış bardak yardımıyla vakumlatma işlemi yaparken, göbeğe su durması sonucunda eşin yerinden çıkması durumunda ısıttığı mantırış yaprağını göbeğin üstünde bir gece beklettikten sonra vakumlama işlemini gerçekleştirmektedir.

Bilgilerine başvurulmuş ocaklı kişilerin bir kısmının rahatsızlığın nedeni hakkında bilgisi yoktur. Bir kısmı ise rahatsızlıkları nazar, korkma, ayakta su içme, ağır kaldırma, karaciğer rahatsızlıkları, iltihaplanma ve çeşitli gıdalar tüketme ile ilişkilendirmektedir. Bu yüzden ocaklı kişilerden KK3, KK4, KK5, KK14, KK16, KK17, KK18 KK19, KK23, KK48 rahatsızlığın sağıltımı ve yeniden nüksetmemesi için üç, yedi, on bir, yirmi bir, kırk, kırk bir gün süreyle çeşitli gıdaları tüketmeyerek perhiz yapılmasını söylerken, KK13 bir sene rahatsızlığı bulunan kişilere koyun ürünlerini tüketmeyerek perhiz yapılmasını söylemektedir.

Araştırma alanı içerisinde insanların vücutlarındaki ağrılar dolayısıyla yaygın olarak müracaat ettikleri yılancık ocaklarında KK4, KK5, KK45 yılancığı erkek ve kancık, KK23 ve KK19 yedi buçuk türlü olan yılancığının buçuğunun tedavisinin olmadığı şeklinde yorumlamaktadır. Yılancığın esas sebebi nazar olduğu için “yılancık kıyma” işlemlerinin büyük bir bölümü büyüsel bir nitelik taşımaktadır.

Ocakların hepsi sağıltma işlemine geçmeden önce besmele çekmektedir. Ocaklı kişilerin çoğunluğu “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hürmetine, bu el benim elim değil Fatma Anamızın, anamın, babamın, kayınvalidemin eli” vb. diyerek sağıltma işlemine başlamaktadır. Ocaklı kişilerin büyük bir kısmı sağıltma işlemi sırasında Kuran-ı Kerim’de geçen duaları okuyarak dinsel sağıltım yapmaktadır. Sağıltma işleminin ardından “Allah şifalık versin, aksın gitsin” gibi dualar ve güzel temenniler ile sağıltma işlemlerini sonlandırmaktadırlar.

Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi araştırma alanı içerisindeki sağıltma ocaklarında da büyüsel yöntemler ile sağıltmaya başvurulmaktadır. Ocaklıların kimisi muska yazarak doğrudan, kimisi şifa verme gücü olan ellerini ya da saman çöpü, iplik gibi sağıltma

araç gereçlerini kullanarak temas ve taklit büyülerine başvurmaktadır. Muska yazan sağıltma ocakları arasında ıstıra ve yilancık ocakları bulunmaktadır. Temas ve taklit büyüsüne başvuran ocaklar arasında siğıl, yilancık, göz silkmesi, gece yanığı, temriye, çengi, kötek kesme gibi ocaklar bulunmaktadır. Kimi ocaklar rahatsızlıkların sağıltımı için yalnızca taklit büyüsünden ya da temas büyüsünden yararlanırken, kimi ocaklar temas ve taklit büyülerini beraber kullanmaktadır.

Ocaklarda sağıltma esnasında söylenen kalıplaşmış birtakım sözler de büyüsöl sağıltma özelliğı taşımaktadır. Bu sözler nesiller boyunca ocakların temsilcileri tarafından aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Ocaklı kişiler, sağıltma sırasında bu sözleri tekrar ederek rahatsızlığına sebep olan olumsuzluğu ortadan kaldırmayı amaçlamaktadırlar.

Irvasa ve parpılama yöntemi ile sağıltım yapan ocaklı kişiler temas ve taklit büyülerine başvurmaktadır. Araştırma alanı içerisinde parpılama yöntemini kullanarak sağıltım yapan ocaklar arasında yilancık, kızılıyel, göbek düşmesi, göz silkmesi, temriye, sarılık kesme, gibi ocaklar bulunmaktadır. Irvasa yöntemi ile sağıltım yapan ocaklar arasında ise boğaz dolama, beze, kötek kesme, kırklama, siğıl, topuk diken, kurşun dökme, yel bağlama gibi ocaklar bulunmaktadır. Bu ocaklarda sağıltım aracı olarak kullanılan araç-gereçler ve sihirli sözcükler de sağıltma özelliğı taşımaktadır.

Araştırma alanı içerisinde rahatsızlığın sağıltımı için türbe ve yatırlara başvuran ocaklı kişiler ve insanlar bulunmaktadır. Kısır kadın kırklama ocağı olan KK1, kısır kadınları kırklarken İsmail Dede Türbesi'nin toprağından faydalanarak sağıltım yapmaktadır. Gündoğmuş'ta bulunan ıstıra ocağına müracaat eden kişiler, ocağının soyunun dayandığı dini şahsiyetin ebedi istirahatgâhı olan Yunus Emre Türbesi'ni de ziyaret edip ıstıra rahatsızlığının sağıltımı için dualar etmektedirler.

Ulaşılan kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre sağıltım yapılabilmesinin ana şartı itikattır. Bu sebeple sağıltma ocaklarının temsilcileri, sağıltmada kullanacakların yöntemlerin, araç gereçlerin bilgisini sağıltma işlemlerinden önce kendisine başvuran kişilere söyleyerek güvenlerini kazanmakta, itikatlarını güçlendirmektedir. Sağıltmanın başarılı olmasının diğeri bir şartı da ocağına sembolik olarak arılık bırakmaktır. Arılık rahatsızlığın ocaklı kişiye geçmemesi, sağıltımın başarılı olması için bırakılmaktadır. Araştırma alanı içerisinde tespit edilen ocaklı kişiler arılık alırken, sadece KK13 arılık almayı kesin bir şekilde reddetmektedir. Tespit edilen sağıltma ocakları arasında sağıltma işleminin ardından ocağına geri dönüp bakmamak, ikramları geri çevirmemek, verilen perhizlere uymak gibi kurallar da bulunmaktadır.

“Türbe ve Yatırlara Başvurma” başlığı altında bulunan ziyaret yerleri hemen hemen bütün dilekler için ziyaret edilmektedir. Ancak özellikle ziyaret edilenler arasında; çocuğu olmayan kişilerin başvurdukları on iki, aydaş kırklama, ıstıra, çocukların yumurtalıklarda olan rahatsızlık, nefes darlığı ve öksürük şikâyetleri ile müracaat edilen birer türbe ve yatır bulunmaktadır. İki türbe ise çeşitli rahatsızlıklardan sıkıntısı olan kişiler tarafından ziyaret edilmektedir.

Tespit edilen türbelerin ve yatırların ziyareti için özel bir gün bulunmamasına rağmen yöre halkı ziyaretlerini genellikle Çarşamba ve Cuma günleri yapmaktadır. Belirli vakitte ziyaret edilen tek yer ise çocukların yumurtalıklarında oluşan rahatsızlığı sağaltmak amacı ile gidilen Er Kapı Evliyası’dır.

Kaynak kişilerden edilen bilgilere göre türbelerde geçmişte mum kayılırken, günümüzde Hristiyan âdeti olduğu düşüncesi ile bu uygulama terk edilmiştir. Ziyaretçiler türbe ve mezarlarda yatan zatlara dualarına katıp “yüzü suyu hürmetine” demektedir. Ardından namaz kılınacak uygun bir yer var ise iki rekât namaz kılınmaktadır. Ziyaretçilerin birçoğu sembolik olarak türbeye aralık bırakmaktadır.

Alanya’da bulunan Ardıç Evliyası, Yaren Dede ve Hasan Dede türbeleri ile Gündoğmuş’ta bulunan Giği Türbesi’ni ziyaret eden kişiler, türbeden toprak alarak içerisinde böcek vb. canlıların olup olmadığına bakmaktadırlar. Eğer alınan toprakta bir canlıya rastlanırsa dualarının kabul olacağına şeklinde yorumlanmaktadır. Bu yüzden Alanya’da bulunan Yaren Dede ve Ardıç Evliya’sının mezarlarının alt kısmında toprak alınabilmesi için bir boşluk bırakılmıştır.

“Ağaçlara Başvurma” başlığı altında maçkalaşmış yaralar için bir, çocuğu olmayan kişiler için iki, ıstıra için bir, çeşitli rahatsızlıklardan dolayı ziyaret edilen bir ağaç bulunmaktadır.

Eski Türk inancındaki ağaç kültürünün günümüze yansması olan bu ağaçların bir kısmında rahatsızlıkları, dilekleri simgeleyen çaput ve bezler ağaçlara bağlanıp, çivilenirken, bir kısmında herhangi bir bağlama ve çivileme yapılmamaktadır. Örneğin Alanya’da çocukların maçkalaşmış yaraları için müracaat edilen dağan ağacında çocukların giydiği kıyafetlere yaralar değdirildikten sonra ağaca asılmakta veya çivilenmektedir. Buna karşın ıstıra rahatsızlığı için Akseki’nin Gelves Mahallesi’nde bulunan ıstıra ocağını ziyaret eden kişiler, ocağın bahçesinde şifa verme gücü olduğu düşünülen dut ağacının kök kısmındaki toprağı, ocağının önünde bulunan çeşmenin suyu ile karıştırıp içmektedirler.

Bölgede yapılan araştırma neticesinde ağaçlara bağlanan ve çivilenen bezlerin, çaputların dileklere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Örneğin bir kız çocuğunun

olmasını isteyen kişiler kız çocuklarına giydirilen kırmızı, pembe elbiseleri ya da tokaları tercih etmektedirler.

“Sulara Başvurma” başlığı altında kellik, saç dökülmesi ve temriye için bir, mide ağrısı ve iştahsızlık için bir, romatizma ve eklem ağrıları için bir, ıstıra rahatsızlığı için bir ocak bulunmaktadır.

“Ağaçlara Başvurma” başlığında olduğu gibi “Sulara Başvurma” başlığı altında da eski Türk inancı temelindeki kültlerin izleri görülmektedir. Su kültü temelinde şekillenen bu başlıkta suyun arındırıcı, temizleyici, rahatsızlıkları yok edici özellikleri karşımıza çıkmaktadır. Rahatsızlığı olan kişiler bu suları içerek, rahatsızlıklarının olduğu bölgeye sürerek ya da içerisine girerek şifa aramaktadırlar.

Sonuç olarak rahatsızlıkların sağaltılması için ocaklı kişilere, türbe ve yatırlara, ağaçlara, su kaynaklarına başvurma eski Türk inancı temelinde gelişen atalar, su, ağaç, ateş, ocak, demir, toprak, taş kültlerinin günümüzdeki izleridir. Ocaklı kişiler ise Şamanist inanç sisteminin en önemli temsilcisi olan şamanların günümüzdeki temsilcileri konumundadırlar. Asırlar geçmesine rağmen çalışma alanımızda eski Türk inancının izleri kimi zaman birtakım değişikliklere uğramış, kimi zaman da İslami bir görünüm kazandırılarak yaşatılmaya devam ettirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1963a). “Türk Halk Hekimliğinde Dalak Kesme ve Etnolojik İzahı”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 1:37-58.
- Acıpayamlı, O. (1963b). “Türkiye’de Yağmur Duası”. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 22(3-4): 221-250.
- Acıpayamlı, O. (1969). “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri”. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 26(1-2): 1-9.
- Acıpayamlı, O. (1989). “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi”. *Türk Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri*. 23-25 Kasım 1988, Ankara, 1-8.
- Aça, M. (2001). “Türk Halk Geleneğinde Doğum Sonrası Uygulamalara Örnek: Tuzlama”. *Milli Folklor Dergisi*, 13(52): 93-100.
- Aça, M. (2016). “Doğu Karadeniz Bölgesinde ‘Kurt Ağzı Bağlama’ Uygulaması Üzerine Tespitler”. *Uluslar arası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 7: 26-34.
- Altundaş, H. ve Şahin, M. (hızl.). (2011). *Kur’an-ı Kerim Meâli*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Anohin, A. V. (2006). *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*. (Çev. Z. Karadavut ve J. Meyermanova), Kömen Yayınları, Konya.
- Ateş, F. (2015). *Adana Halk Hekimliğinde Ocak Kültü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.
- Baldick, J. (2010). *Hayvan ve Şaman*. (Çev. N. Şahin), Hil Yayınevi, İstanbul.
- Bars, M. E. (2014). “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Şor Kahramanlık Destanlarına Yansımaları”. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 27: 379-398.
- Bars, M. E. (2017). “Yunus Emre’nin Deyişlerindeki Halk Edebiyatı Unsurları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Uluslar Arası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(2):1080-1104.
- Bars, M. E. (2018). “Şamanizmden Tasavvufa Şamandan Sufi/Veliye Değişim/Dönüşümler”. *Türkbilig*, 36: 167-186.
- Bayat, A. H. (2010). *Tıp Tarihi*. Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği Yayınevi, İstanbul.
- Bayat, F. (2005). *Mitolojiye Giriş*. Karam Yayınları, Çorum.
- Bayat, F. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Bayat, F. (2018a). *Türk Kültüründe Kadın Şamanlar*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.

- Bayat, F. (2018b). *Türk Mitolojik Sistemi 2*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Beydili, C. (2004) *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Yurt Kitap-Yayın, Ankara.
- Boratav, P. N. (2013). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre, ve Törenler, Oyunlar)*. Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- Çıblak, N. (2004). “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”. *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, 15: 103-125.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Anahatları*. Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Dağı, F. (2013). *Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Dağı, A. ve Alğan, O (2017). “Alanya Türkteş’te Bir Halk Hekimi ve Sağaltma Pratikleri”. *Yörük Yaşamı Kültürü Ve Uluslararası Geleneksel Türk Sanatları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 9-11 Kasım 2017, Antalya, 61-76.
- Demirel, Z. (2014). *Gündoğmuş (Antalya) İlçe Merkez Folkloru*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Demren, Ö. (2008). “Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Şamanizm”. *Folklor/Edebiyat*, 14(56): 185-210.
- Dinç, M. (2013). “Anadolu Sahasında Arıcılık ve Bal Üretimi Sırasında Gerçekleşen İnanç ve Gelenekler Konusunda Bir İnceleme”. *Turkish Studies*, 8(9):1149-1156.
- Drury, N. (1996). *Şamanizm*. (Çev. E. Şimşek), Okyanus Yayıncılık, İstanbul.
- Duvarcı, A. (1990). “Halk Hekimliğinde Ocaklar”. *Milli Folklor*, 7: 34-38.
- Duymaz, A. ve Şahin, H. İ. (2008). “Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19: 116-126.
- Ebulgazi Bahadır Han. (1996). *Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü)*. (hızl. Kargı Ölmez, Z.). Simurg Yayınevi, Ankara.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm*. (Çev. İ. Birkan), İmge Kitabevi, Ankara.
- Emiroğlu, K. ve Aydın, S. (2003) *Antropoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Enhoş, M. (1974). *Akseki ve Aksekililer*. İstanbul.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı I-II*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergin, M.(2003). *Orhun Abideleri*. Hisar Yayınevi, İstanbul.
- Ergun, P. (2017). “Türk Mitolojisinde Ağaç Kültü”. F. A. Turan ve M. Ozan (Ed.).*Türk Mitolojisine Giriş*. Gazi Kitabevi, Ankara, 109-132.
- Esin, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

- Evliya Çelebi. (2003). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*. (hızl. Kahraman, S. A. ve Dağlı Y.). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi. (2005). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*. (hızl. Dağlı, Y. ve Kahraman, S. A.) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi. (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Kütahya, Manisa, İzmir, Antalya, Karaman, Adana, Halep, Şam, Kudüs, Mekke, Medine*. (hızl. Kahraman, S. A.). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Faroqhi, S. (2005). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*. (Çev. E. Kılıç), Tarih Vakfı Kurt Yayınları, İstanbul.
- Gömeç, S. (2003). “Eski Türk İnancı Üzerine Bir Özet”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 21(33): 79-104.
- Gönüllü, A. R. (1994). “Alanya Folklorunda Halk Hekimliği”. *IV. Alanya Tarih Ve Kültür Semineri*. Alanya, 343-347.
- Gönüllü, A. R. (2003). *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Alanya (1908-1938)*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Görgeç, C. (2019). “Manavgat Yöresinde Halk Hekimliği Uygulamaları”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 46: 195-219.
- Güngör, H. (2002). “Eski Türklerde Düşünce, Din ve Bilim”. *Türkler*. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, III, 261-282.
- Güvenç, A. Ö. (2009). “Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 41:95-97.
- Güzel, A. (1986). “Milli Mücadele Yıllarında Antalya”. *X. Türk Tarih Kongresi Bildiriler Kitabı*. 22-26 Eylül 1986, Ankara, 2669-2754.
- Hacı Bektâş-ı Velî (1958). *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî “Vilâyet-Nâme”*. (hızl. Gölpınarlı, A.). İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Hadimli, H. (2008). *Akseki İlçesi’nin Coğrafyası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- İbn Battûta. (2000). *İbn Battûta Seyahatnâmesi I*. (hızl. Aykut, A. S.). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İbn Bibi (1996). *El Evamirü’l- Ala’iye Fi’l-Umuri’l- Ala’iye (Selçukname)*. (hızl. M. Öztürk). Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Basımevi, Ankara.

- İçli, A. (2013). “Türk Kültüründe Ocak Anlayışı ve Ergani Deringöze Köyü’ndeki Bir Ocaklı Aile”. *Karadeniz (Black Sea- Чёрное Море)*, 5(18): 95-101.
- İnan, A. (1948). “Eski Türklerde ve Folklorlarda Ant”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 6(4): 281.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Jung, C. G. (2009). *İnsan ve Sembolleri*. (Çev. A. N. Babaoğlu), Okyanus, İstanbul.
- Kafesoğlu, İ. (1980). *Eski Türk Dini*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Kahya, E. (2003). “Eski Türklerde Bilim”. *Genel Türk Tarihi III*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 425-456.
- Kalafat, Y. (2010). *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Berikan Yayınevi, Ankara.
- Kara Düzgün, Ü. (2017). “Türk Mitolojisinde Ateş Kültü”. F. A. Turan ve M. Ozan (Ed.). *Türk Mitolojisine Giriş*. Gazi Kitabevi, Ankara, 147-160.
- Karadaş, C. (2004). “Büyü ve Din -İslamî Nokta-i Nazarda Bir Değerlendirme”. *Usul İslam Araştırmaları*, 1: 111-135.
- Karakaş, A. (2015). “Osmaniye Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Buna Bağlı Uygulamalar”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(31): 320-326.
- Karakaş, R. (2017). “Türk Mitolojisinde Taş Kültü”. F. A. Turan ve M. Ozan (Ed.). *Türk Mitolojisine Giriş*. Gazi Kitabevi, Ankara, 161-180.
- Kaşgarlı Mahmud. (1985a). *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi I*. (hızl. B. Atalay). TDK Basımevi, Ankara.
- Kaşgarlı Mahmud. (1985b). *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi II*. (hızl. B. Atalay). TDK Basımevi, Ankara.
- Kaşgarlı Mahmud. (1985c). *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi III*. (hızl. B. Atalay). TDK Basımevi, Ankara.
- Kaya, M. (2001). “Eski Türk İnanışlarının Türkiye’deki Halk Hekimliğinde İzleri”. *Folklor/Edebiyat*, VII (XXV): 199-218.
- Kayalık, D. (2014). “Şaman Terimi Üzerine Bir İnceleme”. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1(2): 45-63.
- Kirişçioğlu, M. F. (1992). “Yakutların Menşei Üzerine Bir Destan Metni”. *Milli Folklor Dergisi*, 2(15), 16-18.

- Kocakuşak, S. (1995). “Alanya’da Yerleşme Adlarının Özellikleri”. *AÜ. Türkiye Coğrafyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi*, 4: 171-187.
- Koçak, F. N. (2013). *Tarihte Alanya*. Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Alanya.
- Koçakoğlu, B. (2017). *Rivayet Ederler Ki Alanya Efsaneleri*. Alanya Belediyesi Yayınları, Alanya.
- Konyalı, İ. H. (2011). *Alanya Tarihi- Turistik Kılavuz*. (hızl. F. N. Koçak). Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları. Alanya.
- Korkmaz, Z. (2003). “Eski Türklerdeki Ağaç Kültünün İslami Devirlerdeki Devamı”. *Türk Dili Araştırma Yıllığı- Belleten*, 51(2003/1): 99-109.
- Köse, O. (2019). Türk Kültüründe Dağ ve Düzgün Baba Dağı. *Genel Türk Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 13-24.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2015). “Fatma Ana Üzerine Anlatılan Efsaneler”. *Avrasya Uluslar arası Araştırma Dergisi*, 3(6): 106-115.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2016). *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü*. Kömen Yayınları, Konya.
- Mauss, M. (2005). *Sosyoloji ve Antropoloji*. (Çev. Ö. Doğan), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Merin, M. Ş. (2016). *Doğu Antalya Yöresindeki Belli Yerlere Bağlı Ziyaret ve Adak Yerleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ocak, A. Y. (2000). *Alevî Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oğuz, Ö. (2013). “Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras”. *Milli Folklor Dergisi*, 100: 5-13.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi II- Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi I*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Öger, A. (2010). “Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Buna Bağlı Uygulamalar”. *Turkish Studies, Volume 5(1)*: 1231-1246.
- Öğüt, S. (1996). “Hacerülesved”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 14: 433-435.
- Ökse, A. T. (2006). “Ön Asya’dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri”. *Bilig*, 36:47-68.
- Öngel, G. (1997). *Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

- Örnek, S. V. (1988). *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Özgen, Z. N. (2007). *Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özkan, S. H. (2010). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gündoğmuş (Kise ve Nağlu Nahiyeleri)*. Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Alanya.
- Özkan, S. H. (2014). *Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Alâiyeli Memurlar (1879-1909)*. Alanya.
- Özkaynak, K. (1954). *Akseki Kazası*. Akgün Matbaası, Ankara.
- Perrin, M. (2003). *Şamanizm*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Radloff, W. (1956). *Sibirya'dan II*. (Çev. A. Temir), Maarif Basımevi, İstanbul.
- Roux, J. P. (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Senemoğlu, Y. (1973). *Kitab'ı Bahriyye II*. Kervan Kitapçılık, İstanbul.
- Sever, M. (2016). *Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği*. Barış Kitap, Ankara.
- Sipahi, A. (2006). *Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü İle İlgili Uygulamalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Strabon (2000). *Geographika Antik Anadolu Coğrafyası XII-XIII-XIV*. (Çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Tarih Yayınları, İstanbul.
- Şener, C. (1996). *Şamanizm'ler Dizisi 4*. Bds Yayınları, İstanbul.
- T.C. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2010) *Dünden Bugüne Antalya*. T.C. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya.
- T.C. Antalya Valiliği. (2005). *Kültür Envanteri (Akseki, İbradı, Gündoğmuş, Gazipaşa)*. İl Özel İdaresi Kültür Yayınları, Antalya.
- Tansü, Y. E. ve Güvenç, B. (2015). "Eski Türk Mitolojisinde Hayvan Motifleri Üzerine Düşünceler". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 218:203-218
- Tanyu, H. (1968). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Tavukçu, H. (2016). *Geleneğin Yeniden Keşfi Bağlamında Halk Hekimliği (Ankara Kent Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tek, R. (2018). *Kayseri Yöresi Sağaltma Ocakları*. Kömen Yayınları, Konya.
- Tekin, T. (1998). *Orhon Yazıtları*. Simurg Yayınevi, İstanbul.

- Tekineş, A. (1998). "Alternatif İslami Tıp Tıbb-ı Nebevî". *Divan: Disiplinlerarası Çalışma Dergisi*, 3(4): 57-72.
- Tunç, Z. (2007). *Şamanizm Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Türkdoğan, O. (1969). "Erzurum Bölgesinde Tıbbi Tedavinin Sosyokültürel Safhaları". *Türk Etnografya Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 11: 33-46.
- Türk Dil Kurumu. (2015). *Türkçe Sözlük*. (10. bs.). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkmen, F. ve Türker, F. (2014). "Geleneklerde ve İnançlarda Demir". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XIV(1): 1-8.
- Türktaş, M. (1997). "Alanya ve Köylerindeki Türbe Ve Adak Yerleri (I)". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(3): 41-46.
- Türktaş, M. (1998). "Alanya ve Köylerindeki Türbe Ve Adak Yerleri (II)". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(4): 9-13.
- Türkyılmaz, A. (2013). "İslamiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları". *Bilim ve kültür- Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4: 83-100
- Uludağ, S. (2009). "Sidretü'l-Müntehâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 37: 151-152.
- Uluişik, Y. P. (2017). "Anadolu Halk İnançları ve Efsanelerinde Kaya/ Taş Kültü: Analı Kızlı Kaya Örneği". E. Gürsoy Naskali ve M. Koçak (Ed.). Dergah Yayınları, İstanbul, 200-210.
- Uysal, Y. (2008). *Gazipaşa'da Folklor ve Halk Edebiyatı Ürünleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ülkütaşır, M. S. (1969). *Türk ve İslam Geleneğinde Ağaç*. Türk Etnografya ve Folklor Derneği Yayınları, Ankara.
- Yalman (Yalgın), A. R. (1977). *Cenupta Türkmen Oymakları I*. (hızl. S. Emir). Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yardımcı, M. (2011). "Renk Dünyamız ve Türk Kültüründe Renkler". *Bilimsel Eksen Dergisi*, 4: 106-122.
- Yeşildal, Ü. Y. (2018). "Atalar Kültüne Dair İnanmaların Türklerin Ad Verme İnanç ve Gelenekleri Üzerindeki Tesirleri". *Milli Folklor Dergisi*, 119: 48-59.
- Yıldız, A. (2008). *Dünden Bugüne Gazipaşa Tarihi (Selene-Sallune-Selinus-Selinti-Gazipaşa)*. Kişisel Yayınlar, Antalya.
- Yiğitbaşıoğlu, H. (1991). "Yanartaş'ın Sönmeyen Alevleri". *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu*, Ankara.

Yörükân, T. (hızl.). (2019). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Yusuf Has Hacip. (1947). *Kutad Gu Bilig I (Metin)*. (hızl. R. R. Arat). Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Yusuf Has Hacip. (1959). *Kutad Gu Bilig (Tercüme)*. (hızl. R. R. Arat). TTK Basımevi, Ankara.

Yücekal Arpacı, G. (2015). *Gök Tanrı İnancının Bilinmeyenleri*. Çatı Kitapları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

<https://antalya.ktb.gov.tr/TR-175500/antalya-haritasi.html> (erişim tarihi: 03.05.2020)

<https://antalya.ktb.gov.tr/TR-175503/akseki-haritasi.html> (erişim tarihi: 03.05.2020)

<https://antalya.ktb.gov.tr/TR-175507/alanya-haritasi.html> (erişim tarihi: 03.05.2020)

<https://antalya.ktb.gov.tr/TR-175517/gazipasa-haritasi.html> (erişim tarihi: 03.05.2020)

<https://antalya.ktb.gov.tr/TR-175519/gundogmus-haritasi.html> (erişim tarihi: 03.05.2020)

<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> (erişim tarihi: 03.05.2020)

<https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/30420,getat-bildiriler-kitabi-dizgi-sonpdf.pdf?0>
(erişim tarihi: 16.01.2020)

<https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/5934,geleneksel-tip-kitabipdf.pdf?0> (erişim tarihi: 16.01.2020)

<https://getatportal.saglik.gov.tr/TR,21264/uygulama-merkezleri.html> (erişim tarihi: 16.01.2020)

<https://getatportal.saglik.gov.tr/TR,8536/egitim-merkezlerimiz.html> (erişim tarihi: 16.01.2020)

<https://karabuk.ktb.gov.tr/TR-195763/somut-olmayan-kulturel-miras-nedir.html> (erişim tarihi: 10.01.2020)

EK 1- Kaynak Kişiler Listesi

KK	Adı SOYADI	Yaşı	İkametgâh Yeri	Mesleği	Eğitim Durumu	Ocağı	El Aldığı Kişi
KK 1	Melahat KASAPOĞLU	74	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	Siğil, Beze, Kırklama, Tuzlama	Komşusu
KK 2	Ayşe GUZYAKA	78	Alanya	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil	Göbek Düşmesi, Boğaz Dolama	Annesi
KK 3	Ayşe DİLSİZ	56	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	Yılcancık	Ocağın Soyundan Geldiği İçin El Almamış
KK 4	Eminekadın TÜRKER	65	Alanya	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil	Yılcancık	Kayınbabası
KK 5	Ümmühani USLU	75	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	Yılcancık, Göbek Düşmesi	Kayınvalidesi
KK 6	Müzeyyen ÖZER	83	Alanya	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil	Sarılık Kesme, Göbek Düşmesi	Annesi
KK 7	Ali DUMAN	63	Alanya	Çiftçi	İlkokul	Kırık-Çıkık	Ocağın Soyundan Geldiği İçin El Almamış
KK 8	Mehmet ÖKSÜZ	45	Alanya	Servis Şoförü	Lise	Kırık-Çıkık	Babası
KK 9	Fatma DEMİROK	81	Alanya	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil	Yılcancık	Ocağın Soyundan Geldiği İçin El Almamış
KK 10	Emine SAĞLAMER	69	Alanya	Ev Hanımı, Türbedar	Okur Yazar Değil	Kırklama	Annesi
KK 11	Ayşe ÖZER	80	Alanya	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil	Boğaz Kaldırma	Nenesi
KK 12	Güher SERDENGEÇTİ	73	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	Temriye, Siğil	Kayınvalidesi
KK 13	Mehmet USLU	54	Alanya	Emlakçı	İlkokul	Yılcancık	Yılcancık Kıydırdığı Ocaklı Kişi

KK 14	Zahide KORKMAZ	71	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	Çengi, Yılcık	Annesi / Kayınvalidesi
KK 15	Mehmet OLGUN	77	Alanya	Çiftçi	İlkokul	Aydaş, Kötek Kesme	Babası
KK 16	Emine DOĞAN	82	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	Temriye	Kayınvalidesi
KK 17	Fatma ÇETİNER	67	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	Sarılık Kesme	Annesi
KK 18	Emine ÖKMEN	53	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	Aydaş, Göz Silme	Nenesi
KK 19	Emine Balcı	75	Akseki	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil	Yılcık	Emanetçi
KK 20	İsim ve Yaş Bilgilerini Vermek İstemedi		Akseki	Emekli İmam	İlkokul	Istıra	Emanetçi
KK 21	Emine ERDEM	77	Gündoğmuş	Ev Hanımı	İlkokul	Istıra	Kayınbabası, Kocasına El Vermiş
KK 22	Mehmet Akin	80	Alanya	Emekli İnşaat Ustası	İlkokul	Kırık- Çıkık	Babası
KK 23	Murat Uyar	77	Alanya	Şoför	İlkokul	Yılcık, Göbek Düşmesi	Annesi
KK 24	Ali Akpınar	60	Alanya	Esnaf	İlkokul	-	-
KK 25	Haşim Yetkin	81	Alanya	Emekli Öğretmen	Üniversite	-	-
KK 26	Kübra Yücesan	24	Alanya	Öğrenci	Üniversite	Siğil, Gece Yanığı	Dedesi
KK 27	Nezihat Sipahioğlu	77	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	-	-
KK 28	Fahrettin Bacak	82	Alanya	Emekli	Okur Yazar Değil	-	-

KK 29	Ahmet Olgun	69	Alanya	Emekli Milli Eğitim Müfettişi	Üniversite	-	-
KK 30	Bedia Sözen	52	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	Kurşun Dökme	Kayınvalidesi
KK 31	Melahat Yüzen	66	Alanya	Ev Hanımı, Türbedar	İlkokul	-	-
KK 32	Nazmi Sezer	48	Alanya	Manav	İlkokul	-	-
KK 33	Latif Oktay	45	Gazipaşa	Muhtarı	Lise	-	-
KK 34	Fatih Çağlayan	40	Gazipaşa	Muhtarı	Lise	-	-
KK 35	Rabia Aydın	68	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	Yılcık	Ocağın Soyundan Geldiği İçin El Almamış
KK 36	Birsan Koca	43	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	Yılcık, Domuz Azısı	Ocağın Soyundan Geldiği İçin El Almamış
KK 37	Ünzile Tuncer	71	Gazipaşa	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil	Yılcık	Babası
KK 38	Mehmet Ergin	61	Gazipaşa	Çiftçi	İlkokul	Göbek Düşmesi, Mide Kayması, Yel Durması	Babası, Komşusu
KK 39	Ömer Özel	45	Gazipaşa	Muhtar	Lise	-	-
KK 40	Mehmet Yılmaz	88	Gazipaşa	Çiftçi	Okur Yazar Değil	Sarılık Kesme	Ocağın Soyundan Geldiği İçin El Almamış
KK 41	Mazlume Yılmaz	70	Gazipaşa	Ev Hanımı	İlkokul	Siğil, Temre, Topuk Dikeni	Ocağın Soyundan Geldiği İçin El Almamış
KK 42	Mustafa Özyiğit	54	Gazipaşa	Berber	Lise	Kırık-Çıkık	Ocağın Soyundan Geldiği İçin El Almamış

KK 43	Haceli Özyiğit	76	Gazipaşa	Emekli	İlkokul	Kırık- Çıkık	Amcası
KK 44	Şerife Uzun	65	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	Kırık- Çıkık	Ocağın Soyundan Geldiği İçin El Almamış
KK 45	Anakız Gök	78	Alanya	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil	Yılancık	Ocağın Soyundan Geldiği İçin El Almamış
KK 46	Hanife Özdemir	62	Alanya	Ev Hanımı	İlkokul	Kırık- Çıkık	Arkadaşı
KK 47	Fatma Şahin	71	Alanya	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil	Kızılyel	Annesi
KK 48	Ali Görgülü	81	Alanya	Emekli	İlkokul	Yılancık	Ocağın Soyundan Geldiği İçin El Almamış
KK 49	Zeki Aslan	55	Alanya	Çiftçi/Çoban	İlkokul	-	-

EK 3- Fotoğraflar

**Fotoğraf 1: KK1- Bebek Tuzlama
Sağaltımı**

Fotoğraf 2: KK2

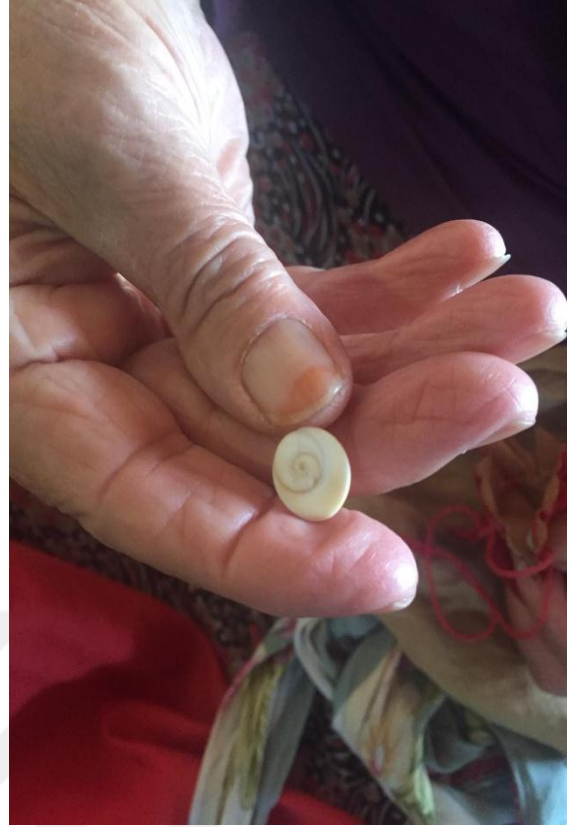
Fotoğraf 3: KK3- Yılcık Sağaltımı

Fotoğraf 4: KK4- Yılcık Sağaltımı

Fotoğraf 5: KK5- Yılancık Sağaltımı

Fotoğraf 6: KK5- Kancık Yılancık Taşı

Fotoğraf 7: KK6- Sarılık Kesme Sağaltımı

Fotoğraf 8: KK7

Fotoğraf 9: KK8- Kırık Tespiti

Fotoğraf 10: KK9

**Fotoğraf 11: KK10- Kırklamada
Kullanılan Araç ve Gereçler**

Fotoğraf 12: KK11

Fotoğraf 13: KK12

Fotoğraf 14: KK13

Fotoğraf 15: KK14- Çengi Sağaltımı

Fotoğraf 16: KK15 (Ortada), KK29 (Solda)

Fotoğraf 17: KK18- Göz Silkme
Sağaltımında Kullanılan Pirinç ve Tas

Fotoğraf 18: KK19- Yılancık
Sağaltımında Yararlanılan Su ve Bıçak

Fotoğraf 19: KK19- Okunmuş Toprak ve
Muska

Fotoğraf 20: KK20- İstira Muskası

Fotoğraf 21: Akseki Dutluca (Gelves) Istira Ocağının Dışarıdan Görünümü

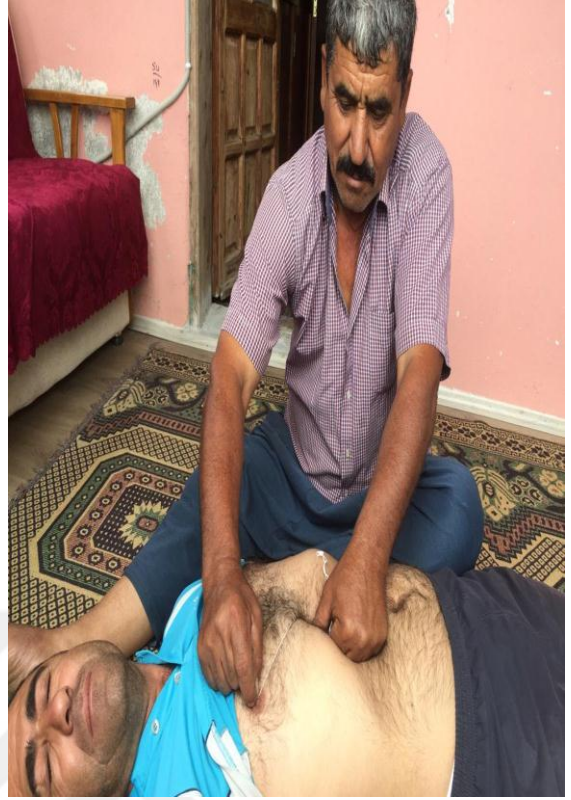
Fotoğraf 22: KK22

Fotoğraf 23: KK22- Adale Ağrıları İçin
Hacamat Uygulaması

Fotoğraf 24: KK23

**Fotoğraf 25: KK38- Mide Kayması
Sağaltımı**

**Fotoğraf 26: KK45- Yılancık
Sağaltımında Kullanılan Taşlar**

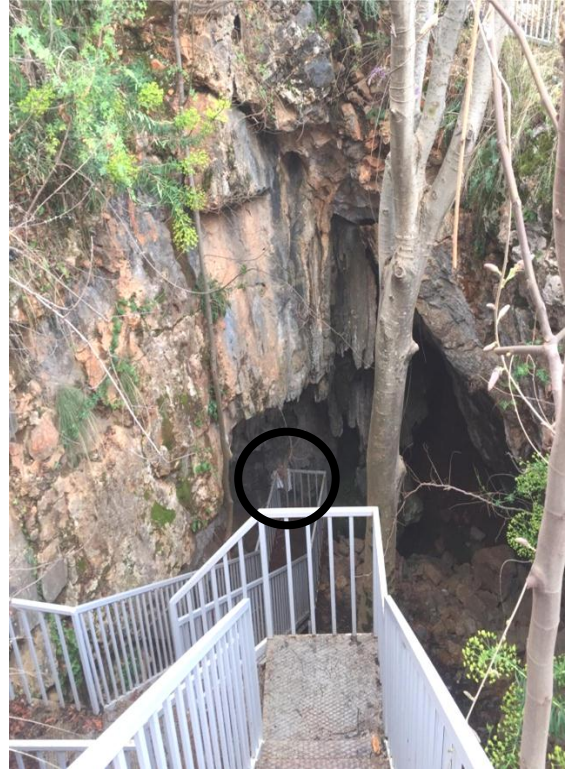
**Fotoğraf 27: KK38- Göbek Düşmesi
Sağaltımı**

Fotoğraf 28: Hasan Dede (Tek Mezar) Türbesi

Fotoğraf 29: Musa Dede (Pelit Evliyası) Türbesi

Fotoğraf 30: Dardağan (Dağan) Ağacı ve Demire Bağlanan Kıyafetler

Fotoğraf 31: Demire Bağlanan
Kıyafetlerin Yakın Çekimi

Fotoğraf 32: KK31- Sıttı Zeynep
Türbesi'nin Sanduka Odası

Fotoğraf 33: Akşebe Sultan Türbesi

Fotoğraf 34: Er Kapı (Er Kapı Evliyası'nın Mezarının Olduğu Yer)

Fotoğraf 35: Ardıç Evliyası Türbesi ve Toprak Alınan Boşluk

Fotoğraf 36: Ardıç Ağacına Bağlanan Bez ve Çaputlar

Fotoğraf 37: Mahmut Seydi Türbesi'nin Sanduka Odası

Fotoğraf 38: Yaren Dede Türbesi'nin İçi

Fotoğraf 39: Yaren Dede'ye Ait Mezarın Altında Bulunan Delikten Toprak Çıkarma İşlemi

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Emre KASAPOĞLU
Doğum Yeri - Tarihi	Antalya/Alanya - 18.09.1994
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Alanya Lisesi
Lisans Diploması	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi / Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Tez/ Dönem Projesi Konusu	Antalya İli Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş ve Akseki İlçelerindeki Sağaltma Ocakları ve Uygulamaları
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Erzurum Mecidiye Anadolu Lisesi / Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
E-Posta	emrekasapoglu007@gmail.com